

4. ΕΔΓΘΠΞ
Ι ΠΠΡΕΓΔΤΘΓΘΠΞ
ΓΘΣΥΛΣΣΥ

IWAN IV (I) GROŻNY	346
FIODOR I IWANOWICZ	356
IRENA FIODOROWNA (GODUNOWA)	359
BORYS FIODOROWICZ (GODUNOW)	362
FIODOR II BORYSOWICZ	366
DYMITR SAMOZWANIEC (ŁŻEDYMITR)	368
WASYL IV IWANOWICZ (SZUJSKI)	372
MICHAŁ FIODOROWICZ (ROMANOW)	379
ALEKSY MICHAJŁOWICZ	386
FIODOR III ALEKSIEJEWICZ	393
IWAN V (II) ALEKSIEJEWICZ	396
PIOTR I WIELKI	401
KATARZYNA I	408
PIOTR II	414
ANNA I	417
IWAN VI (III)	421
ELŻBIETA I	425
PIOTR III	428
KATARZYNA II WIELKA	433
PAWEŁ I	443
ALEKSANDER I	458
MIKOŁAJ I	465
ALEKSANDER II	545
ALEKSANDER III	580
MIKOŁAJ II	587

ИЦДП ІУ (І)
ԶԴՅԻՄ

1547-1584

Ojciec: WASYL III IWANOWICZ | ROZDZIAŁ III
Matka: HELENA WASYLEWNA | BIOGR. WASYLA III
Rodzeństwo: BIOGR. WASYLA III

Urodził się 25 sierpnia 1530 w podmoskiewskim Kołomienskoje. Przydomek cara nawiązywał zarówno do jego bezwzględności jako polityka, jak i do cech osobistych i nie zawsze miał wyłącznie pejoratywny charakter; takie samo przezwisko nosił zresztą już jego dziad. Po śmierci ojca w 1533 został wielkim księciem moskiewskim, jednak z uwagi na jego młody wiek regencję w państwie sprawowała najpierw księżna wdowa Helena Glińska wraz ze swoim faworytem Iwanem Fiodorowiczem Owcziną-Tielepniewem-Oboleńskim (do 1538), a następnie rywalizujące stronnictwa Bielskich i Szujskich. 23 kwietnia 1543 z rozkazu trzynastoletniego Iwana IV dokonano zamachu stanu i zamordowano przywódcę stronnictwa Szujskich, księcia Andrzeja Michajłowicza, co pozwoliło młodemu wielkiemu księciu na przejęcie samodzielnych rządów. 16 stycznia 1547 w soborze Uspieńskim (Zaśnięcia NMP) na moskiewskim Kremlu Iwan IV został ukoronowany na cara Rosji (Wszechrusi) i przyjął oficjalny tytuł „gosudara, cara i wielkiego księcia”. Podczas panowania, najdłuższego w historii rosyjskiej monarchii, dokonał podwojenia obszaru państwa, które stało się największym w Europie; zlikwidował chanaty kazański (1550–52) i astrachański (1554–56), zaanektował ziemie Kozaków Dońskich i Ordy Nogajskiej, rozpoczął podbój Syberii.

Zmarł niespodziewanie 18 marca 1584 na moskiewskim Kremlu, już pośmiertnie postrzyżony na mnicha pod imieniem JONASZA. Przyczyna śmierci Iwana nie została wyjaśniona, być może został otruty przy pomocy rtęci, której spore ilości wykryto w kościach cara podczas ekshumacji w 1963. Został pochowany w kremłowskim soborze Archangielskim.

Małżonki Iwana IV (I) Groźnego:

1. Poślubiona 3/13 lutego 1547 w soborze Uspieńskim na Kremlu:

ANASTAZJA ROMANOWNA

DE DOMO ZACHARINA-JURIEWA

Była córką Romana Juriewicza Zacharina-Koszkina, dzierżącego urząd okolicznego moskiewskiego, gubernatora Moskwy w latach 1532 i 1535, oraz jego drugiej żony Juliany Fiodorownej, której pochodzenie nie jest znane. Starszy brat Anastazji Romanownej, Nikita Romanowicz Zacharin-Juriew, to ojciec patriarchy Filareta, protoplasty Romanowów, nazwanych tak właśnie od imienia ojca Anastazji (zob. w biogr. Michała Fiodorowicza). Urodziła się w 1530 lub 1532, a zmarła po krótkiej chorobie 28 lipca/7 sierpnia 1560 w podmoskiewskim siole Kołomienskoje. Oficjalną przyczyną zgonu pierwszej rosyjskiej carycy był atak apopleksji, podejrzewano jednak otrucie, co zdaje się potwierdzać przeprowadzone w końcu XX w. badanie jej kości, które wykazało wysokie stężenie rtęci, arsenu i ołowiu. Spoczęła tradycyjnie w moskiewskim monasterze Wozniesieńskim (Starodziejczym), skąd po zburzeniu klasztoru w 1929 prochy wszystkich pochowanych tam osób przeniesiono do soboru Archangielskiego na Kremlu.

2. Poślubiona 21 sierpnia 1561 w kremlowskim
soborze Uspieńskim:

MARIA TEMRUKOWA

DE DOMO KUCZENOJ, KSIĘŻNICZKA KABARDYJSKA

Jej ojcem był Temruk (Temigriuk), czerkieski książę na Kabardzie, zaś jeden z bratanków, książę kabardyjski Borys Kambulatowicz Czerkiesski (Czerkasski), bojar i wojewoda moskiewski, ożenił się w późniejszym czasie z siostrą patriarchy Filareta, ojca cara Michała Fiodorowicza. Urodziła się w 1545 lub 1546 w Kabardzie. 20 lipca 1561 w Moskwie została ochrzczona w obrządku prawosławnym przez metropolitę Makarego. Zmarła 6 (może 1) września 1569 w carskiej rezydencji w Słobodzie Aleksandrowskiej, być może otruta, i spoczęła w kremlowskim monasterze Wozniesieńskim (Starodziejczym). Po rozbiórce owego klasztoru w 1929 jej prochy przeniesiono do soboru Archangielskiego.

3. Poślubiona 28 października 1571 w soborze Troickim
w Słobodzie Aleksandrowskiej:

MARFA WASYLEWNA

DE DOMO SOBAKINA

Była córką Wasyla Stiepanowicza Sobakina; wedle Dworzaczka jej ojciec nosił imię Bogdan. Urodziła się w 1552 w podmoskiewskiej Kołomnie. Zachorowała krótko przed zaślubinami (być może skutkiem otrucia) i zmarła już 13 listopada 1571 w Słobodzie Aleksandrowskiej. Została pochowana w monasterze Wozniesieńskim (Starodziejczym) na Kremlu, skąd w 1929 jej prochy przeniesiono do soboru Archangielskiego.

4. Poślubiona między 29 kwietnia a 1 czerwca 1572, zapewne w maju tego roku (owo małżeństwo, niezgodne z kanonami Cerkwi, zostało zaaprobowane przez zwołany w tym celu sobór w soborze Błagowieszczeńskim na Kremlu:

ANNA ALEKSIEJEWNA (GRIGORIEWNA) (W ZAKONIE DARIA)

DE DOMO KOŁTOWSKA

Była córką szlachcica Aleksego (Grzegorza?) Ignacewicza Kołtowskiego. Urodziła się ok. 1555. We wrześniu 1572 (względnie w 1573, 1574 lub 1575) została oddalona z nieznanych przyczyn, postrzyżona i wysłana do monasteru Pokrowskiego w Suzdału. W połowie lat 80. przeniosła się do monasteru Goricko-Woskriesieńskim, a w 1604 osiadła w monasterze Tichwińsko-Wwedeńskim. Po jego spaleniu przez Szwedów w 1613 wraz z mniszkami wyjechała do pobliskiej Ustjużny, gdzie przebywała przez kolejną dekadę; w 1624 powróciła do odbudowanego klasztoru tichwińskiego. Zmarła tam 5 kwietnia 1626 i tam również spoczęła. Grób jej zaginął po likwidacji monasteru w 1926.

Domniemana, poślubiona jakoby 11 listopada 1573
w Słobodzie Aleksandrowskiej:

MARIA

KSIEŻNICZKA DOŁGORUKA (DOŁGORUKOWA)

Najprawdopodobniej jest ona postacią fikcyjną, stworzoną przez XIX-wiecznych historyków. Nie wspomina o niej Karamzin, po-mija Baumgarten. Brak jest jakichkolwiek wzmianek o jej filiacji,

co dziwi tym bardziej, że książęta Dołgorukowie pochodzili od Rurykowiczów (wywodzili się z linii Olegowiczów czernihowskich, zob. ROZDZIAŁ I, biogr. Światosława III Wsiewołodowicza) i należeli do najwyższej moskiewskiej arystokracji. Dowiedziawszy się w noc poślubną, że Maria nie jest dziewicą, car miał ją w ataku szału nakazać utopić następnego dnia w aleksandrowskim jeziorze lub w pobliskiej rzece.

Współczesne źródła określają kolejne małżeństwa Iwana IV konkubinami. Wszystkie te mariaże zawarto bez zgody Cerkwi, uznającej legalność jedynie trzech małżeństw.

5. Poślubiona między wrześniem 1574 a sierpniem 1575, może we wrześniu lub październiku 1574 lub w styczniu 1575 w Słobodzie Aleksandrowskiej:

ANNA GRIGORIEWNA (WASILICZKOWA?)

Wywodziła się zapewne z rodu Wasiliczków, będąc według różnych danych córką Grzegorza Borysowicza, bojara moskiewskiego i dyplomaty, lub jego kuzyna i imiennika, Grzegorza Andriejewicza, szlachcica moskiewskiego. Po niespełna pół roku została oddalona i zesłana do monasteru Pokrowskiego w Suzdału, gdzie postrzyżono ją na mniszkę (imię zakonne nie jest znane). Zmarła zapewne 6, 7 lub 12 stycznia 1577 w swoim klasztorze i tam również spoczęła; wedle A. Andrusiewicza Anna zmarła na dusznicę bolesną po dwóch latach małżeństwa, na moskiewskim Kremlu, a następnie jej ciało przewieziono do Suzdała.

6. Wątpliwa, poślubiona zapewne ok. 1576:

WASYLISA MIELETNIEWA

Jej filiacja nie jest znana a i samo istnienie bywa kwestionowane. Była ona wdową po (koniuszym Nikitcie?) Mielentiewie. W 1577 została oddalona przez cara i umieszczona w niewiadomym monasterze. Historia, iż Iwan Groźny zgładził jej pierwszego męża, a ją samą przyłapał na zdradzie małżeńskiej i nakazał pochować żywcem w Słobodzie Aleksandrowskiej, nie znajduje potwierdzenia w źródłach. Śmierć Wasylisy datuje się na lata 1578–79. Miejsce jej pochówku nie jest znane.

7. Poślubiona we wrześniu (6 lub 7) 1580 w Słobodzie Aleksandrowskiej lub w soborze Błagowieszczeńskim na Kremlu:

MARIA FIODOROWNA (W ZAKONIE MARFA)

DE DOMO KSIĘŻNICZKA NAGOJ

Była córką okolicznego Fiodora Michajłowicza Nagoja, bratanicą Atanazego Michajłowicza Nagoja, carskiego ambasadora na Krymie. Po objęciu tronu przez pasierbą, Fiodora I, w 1584 owdowiała Maria została wraz synem usunięta z dworu i wysłana do uglickich dóbr carewicza Dymitra Iwanowicza. Oskarżona przez cara o nieupilnowanie Dymitra, który w 1591 zranił się śmiertelnie podczas zabawy, oraz o dokonanie samosądu na jego domniemych zabójcach, została zmuszona do postrzyżyn i zesłana do monasteru. Do Moskwy powróciła uroczyście 18 lipca 1605, gdzie rozpoznała w Dymitrze Samozwańcu (I) swojego syna, i jako „matka cara” osiadła w kremłowskim monasterze Wozniesieńskim (Starodziejewiczym). Kiedy jednak w maju 1606 Samozwańca obalono i zamordowano, publicznie wyparła się go. Zmarła 28 czerwca lub 20 lipca 1611 (wedle innych danych w 1608, 1610 lub 1612) i została pochowana w monasterze Wozniesieńskim, skąd po rozbiórce klasztoru w 1929 jej prochy przeniesiono do soboru Archangielskiego.

Potomstwo Iwana IV Groźnego:

Dzieci z pierwszego małżeństwa (1–6):

- 1 ANNA IWANOWNA. Na świat przyszła 10 sierpnia 1549 na moskiewskim Kremlu, gdzie również zmarła 20 lipca następnego roku. Pochowano ją w podmoskiewskim monasterze Nowodziejewiczym, we wzniesionej z rozkazu Iwana Groźnego cerkwi pw. św. Joachima i Anny – nieukończony kościół w drugiej połowie XVII w. zburzono, a szczątki carówny przeniesiono do soboru Smoleńskiego w obrębie klasztoru Nowodziejewiczego.
- 2 MARIA IWANOWNA. Urodziła się ona 17 marca 1551 na moskiewskim Kremlu i tam zmarła 8 grudnia 1552. Spoczęła w kremłowskim monasterze Wozniesieńskim (Starodziejewiczym), a w 1929 jej prochy przeniesiono do soboru Archangielskiego.

- 3 DYMISTR IWANOWICZ (STARSZY). Urodził się on w październiku (zapewne 11 lub 12, może 26.10.) 1552 na moskiewskim Kremlu. Podczas ciężkiej choroby ojca (1552–53), został na jego żądanie uznany przez książąt krwi z linii starickiej i bojarów następcą tronu rosyjskiego, a następnie złożono mu przysięgę na wierność, co miało miejsce w marcu 1553. Carewicz (był pierwszym w rosyjskiej historii księciem noszącym ów tytuł) zachorował jednak i zmarł w trakcie dziękczynnej pielgrzymki carskiej pary do monasteru Cyrylo-Biełozierskiego nad Jeziorem Białym (według innych przekazów utonął podczas przeprawy rzeką Szeksną) 4 lub 26 czerwca tego roku. Został pochowany w grobowcu dziada, Wasyla III, w soborze Archangielskim na Kremlu.
- 4 IWAN IWANOWICZ. Urodził się 28 marca 1554 na moskiewskim Kremlu. Przypuszczalnie od urodzenia cierpiał na epilepsję, podobnie jak jego przyrodni brat Dymitr Iwanowicz (Młodszy). Jako najstarszy żyjący syn Iwana IV był od momentu narodzin następcą moskiewskiego tronu. Relacje różnią się w kwestii okoliczności śmierci carewicza 19 listopada 1582. Wedle najpopularniejszej wersji młody Iwan został śmiertelnie ranny w głowę podczas sprzeczki z ojcem, do której doszło w rezydencji cara w Słobodzie Aleksandrowskiej pod Moskwą (obecnie Aleksandrow) i zmarł po paru dniach nie odzyskawszy przytomności. Wedle innej wersji wspomniana sprzeczka doprowadzić miała u carewicza do ataku padaczkowego, a bezpośrednią przyczyną zgonu było zapalenie płuc. Jak jednak zauważa A. Andrusiewicz „kłótni ojca z synem ani jedna kronika nie łączy ze śmiercią carewicza”, a przeprowadzona w 1963 ekshumacja szczątków Iwana Iwanowicza wykazała znaczne ilości metali ciężkich (rtęci, arsenu i ołowiu), mogące wskazywać na otrucie. Carewicz został uroczyście pochowany w soborze Archangielskim na Kremlu.

Małżonki Iwana Iwanowicza:

1. Poślubiona 4 listopada 1571 w soborze Troickim (św. Trójcy) w Słobodzie Aleksandrowskiej:

EUDOKSJA BOGDANOWNA SABUROWA, córka bojara Bogdana Juriewicza Saburowa, brata Salomonidy, pierwszej żony wielkie-

go księcia Wasyla III (ROZDZIAŁ III). Rok po zaślubinach, najprawdopodobniej na polecenie cara, została oddalona przez męża (oficjalnie pod zarzutem bezpłodności), postrzyżona na mniszkę pod imieniem ALEKSANDRY i osadzona początkowo w monasterze (Gorickim?) w Biełozierze, a następnie w monasterze Pokrowskim w Suzdału, gdzie zesłano niegdyś jej ciotkę. Zmarła tam 28 listopada wedle różnych przekazów w 1614, 1619 lub 1620 i tam również spoczęła u boku Salomonidy.

2. Poślubiona w 1574 (przypuszczalnie 29 lipca):

FIEDOSJA MICHAJŁOWNA SOŁOWIOWA, córka Michała Timofiejewicza Petrow-Sołowoja. Również i ona, oficjalnie z powodu bezpłodności, została w 1579 oddalona przez Iwana na rozkaz cara i postrzyżona pod imieniem PRASKOWII lub PELAGII. Osadzono ją u boku pierwszej żony carewicza w monasterze Pokrowskim w Suzdału, skąd została w późniejszym czasie przeniesiona do monasteru Goricko-Woskriesieńskiego w Goricach. Zmarła albo przed czerwcem 1587 (Baumgarten), albo w 1620 lub 1621. Została zapewne pochowana w kremłowskim monasterze Wozniesieńskim, skąd w 1929 jej prochy wraz z innymi szczątkami pochowanych tam księżnych i carowych przeniesiono do carskiej nekropoli w soborze Archangielskim.

3. Poślubiona w 1581 (wedle innych danych rok później):

HELENA IWANOWNA SZEREMIETIEWA, córka Iwana Młodszego Wasylewicz Szerebietiewa, wojewody i bojara moskiewskiego, oraz jego żony Domny Michajłownej, księżniczki Trojekurów, potomkini rodu wywodzącego się od wielkiego księcia kijowskiego Roścysława I Mściśławowicza (ROZDZIAŁ I). Jej to właśnie osoba stała się przyczyną zakończonej tragicznie kłótni carewicza z ojcem. Wedle najpowszechniej przyjmowanej wersji, w listopadzie 1582 Helena, będąca wówczas w zaawansowanej ciąży, została dotkliwie pobita przez teścia, który zarzucił jej nieobyczajność stroju. 20 listopada poroniła płód płci męskiej. Została następnie postrzyżona na mniszkę pod imieniem LEONIDY, jednak w odróżnieniu od poprzednich żon Iwana Iwanowicza, zesłanych w odległe rejony Rosji, pozwolono jej osiąść w podmoskiewskim monasterze Nowodziewiczym.

Zmarła w bliżej nieokreślonym czasie po 1598 (wedle innych danych w styczniu 1587). Spoczęła zapewne w klasztorze Nowodziewiczym.

Wszystkie mariaże Iwana Iwanowicza pozostały bezpotomne. Źródła nie wspominają także o jakichkolwiek dzieciach poza-mażeńskich carewicza, choć wiadomo, iż miał liczne nałożnice (o których zresztą również brak informacji).

- 5 EUDOKSJA IWANOWNA. Urodziła się 26 lutego 1556 na moskiewskim Kremlu, gdzie zmarła w czerwcu 1558. Została pochowana w kremłowskim monasterze Wozniesieńskim, skąd w końcu lat 20. XX w. wszystkie złożone tam szczątki przeniesiono do soboru Archangielskiego.

- 6 FIODOR I | s. 356

Syn z drugiego małżeństwa:

WASYL IWANOWICZ. Urodził się w marcu (2.03?) 1563 na moskiewskim Kremlu i tam również zmarł 3 lub 6 maja tego samego roku. Został najprawdopodobniej pochowany w soborze Archangielskim na Kremlu.

Syn z siódmego małżeństwa:

DYMITR IWANOWICZ (MŁODSZY). Urodził się 19 (może 11 lub 12) października 1582 (wedle innych danych 1583) na moskiewskim Kremlu. Podobnie jak starszy przyrodni brat Iwan, cierpiał na epilepsję. Po śmierci Iwana Groźnego i akcesji Fiodora I (1584) Dymitra wysłano u boku matki do Uglicza, przekazanego mu w testamencie przez zmarłego cara. 25 maja 1591 zmarł tam tragicznie w niewyjaśnionych do dziś okolicznościach – najprawdopodobniej doznał ataku padaczkowego podczas zabawy nożem przed dworem książęcym i zranił się śmiertelnie w szyję. Możliwe jednak, że potencjalnego następcę tronu (do 1592 car Fiodor nie dochował się dzieci) zamordowano na rozkaz jednego z wpływowych bojarów (Borysa Godunowa, Fiodora Romanowa lub książąt Szujskich). Wreszcie, nie można wykluczyć, że w 1591 zginął sobowtór, podstawiony w miejsce prawdziwego Dymitra, którego wcześniej matka i jej bracia ukryli w jednym z monasterów (zob. biogr. Dymitra Samo-

zwańca). Ciało złożono w pałacowej cerkwi Spaskiej (Zbawiciela) w Ugliczu, skąd 3 czerwca 1606, nietknięte jakoby przez upływ czasu, przeniesiono do kremlowskiego soboru Archanielskiego; w tym samym jeszcze roku został kanonizowany. Jedna z hipotez zakłada, iż ciało złożone w Ugliczu uległo rozkładowi, aby więc stworzyć kult Dymitra, w miejsce prawdziwych szczątków, które pochowano w innym miejscu cerkwi uglickiej, podłożono zwłoki zgłodzonego w tym celu chłopca, fizycznie podobnego do carskiego syna.

Tajemnicza śmierć carewicza Dymitra Iwanowicza dała w niedalekiej przyszłości asumpt do uzurpacji carskiego tronu przez DYMITRA SAMOZWAŃCA | s. 368

**ФИОДОТ I
ИМПЕРИЧ**

1584-1598

Ojciec: IWAN IV (I) GROŹNY | s. 346
Matka: ANASTAZJA ROMANOWNA | s. 348
Rodzeństwo: BIOGR. IWANA IV

Urodził się 31 maja 1557 na moskiewskim Kremlu. Od urodzenia był ociężały umysłowo, nie interesował się polityką i największą radość sprawiało mu uczestnictwo w ceremoniach kościelnych (stąd współczesny przydomek cara, DZWONNIK). Podczas wolnej elekcji w po ucieczce z Polski Henryka Walezego (1574) ojciec wysunął kandydaturę Fiodora na tron Rzeczypospolitej, spotkała się jednak ze znikomym poparciem. Po śmierci starszego brata Iwana w 1582 został następcą tronu rosyjskiego, na który wstąpił po śmierci ojca dwa lata później. Koronacja Fiodora I miała miejsce 31 maja 1584 w soborze Uspieńskim na moskiewskim Kremlu. Faktyczną władzę w imieniu cara sprawowała wyznaczona przez jego ojca rada regencyjna, w której na pierwszy plan wysunął się szwagier Fiodora I, Borys Godunow, od 1587 faktyczny władca.

Car Fiodor zmarł po długiej chorobie 6/16 lub 7/17 stycznia 1598 w moskiewskim Kremlu, niemal całkowicie zapomniany na dworze – R. Skrynnikow, biograf Borysa Godunowa, pisze, że nie zadbano nawet o tradycyjne postrzyżyny władcy na łożu śmierci, a i do grobu wyposażono go nader skromnie. Pochowany został w kremłowskim soborze Archangielskim. Na nim wygasła moskiewska linia Monomachowiczów (zob. ROZDZIAŁ III, w biogr. Iwana I Kality), nie był jednak ostatnim Rurykowiczem na tronie moskiewskim, jako że w osobie Wasyla Szujskiego w 1606 czapka Monomacha powróciła raz jeszcze na skronie potomka Ruryka.

Małżonka Fiodora I Iwanowicza:

Poślubiona w 1580 (7 stycznia?) w soborze Błagowieszczeńskim na Kremlu:

IRENA FIODOROWNA (GODUNOWA) | s. 359

Ich jedyne dziecko:

FIEDOSJA (TEODOZJA) FIODOROWNA. Urodziła się ona 29 maja/ 8 czerwca 1592 na Kremlu. Wobec braku innych dzieci cara Fiodora i w obliczu wygaśnięcia dynastii była uważana za spadkobierczynię kremlowskiego tronu. W związku z tym, po ukończeniu przez carównę pierwszego roku życia poczęto czynić zabiegi, aby wyswatać ją z jednym z braci cesarza rzymskiego Rudolfa II, lecz Fiedosja zmarła już 25 stycznia/ 4 lutego 1594. Spoczęła w kremlowskim monasterze Wozniesieńskim (Starodziewicznym), skąd w 1929 wszystkie pochówki przeniesiono do soboru Archangielskiego.

ИҒИД ҒИԂԾԾԾԾԾԾ
(ԂԾԂԾԾԾԾԾԾ)

1598

Ojciec: FIODOR IWANOWICZ GODUNOW

Zwany KRZYWYM, był on synem Iwana Grigoriewicza Godunowa. Ród z którego się wywodził znany był na Rusi od XIII w., a stulecie później podzielił się na dwa szczepy – Godunowów oraz Saburowów. Ci drudzy związał się wcześniej z dynastią panującą; z rodu tego pochodziły małżonki wielkiego księcia moskiewskiego Wasyla III (zob. ROZDZIAŁ III) oraz carewicza Iwana Iwanowicza (zob. biogr. Iwana IV Groźnego). Późniejsze genealogie (XVI w.) czyniły oba rody potomkami tatarskiego księcia, który w 1330 przybył na dwór Iwana I Kality. Samo nazwisko Godunow znane jest zapisom od XVI w. Za Iwana Groźnego ojciec Ireny i Borysa wspólnie z bratem Dymitrem posiadał niewielkie dobra w okolicach Wiaźmy i Kostromy. Informacje o nim są bardzo skąpe. Zmarł w 1568 lub 1569 (w latach 1568–70).

Matka: (STEFANIDA) IWANOWNA

O małżonce Fiodora Godunowa Krzywego nic nie wiadomo niemal nic. Jej imię także nie jest pewne. Po śmierci męża postrzygła się na mniszkę pod imieniem SANDULII. Zmarła w 1576.

Bracia (1–2):

- 1 BORYS FIODOROWICZ (GODUNOW) | s. 362
- 2 ? WASYL FIODOROWICZ. Poślubił nieznaną bliżej PELAGIĘ, rychło jednak zmarł (na dżumę?).

Urodziła się w 1557. Od ukończenia siódmego roku życia wychowywała się na carskim dworze. Zyskała wielki wpływ na męża i po jego wstąpieniu na tron rosyjski w 1584 odgrywała znaczącą rolę polityczną – uczestniczyła w posiedzeniach Dumy, przyjmowała ambasadorów i korespondowała z koronowanymi głowami (m.in. angielską królową Elżbietą I). Po śmierci Fiodora I 6/16 lub 7/17 stycznia 1598 bojarzy poprzysięgli na wierność Irenie jako

nowej władczyni, a następnie rotę przysięgi „na wierność patriarche Hiobowi, carycy Irenie, wielkorządcy Borysowi i jego dzieciom” rozesłano do wszystkich diecezji. Rządy pierwszej rosyjskiej carycy trwały jednak zaledwie tydzień i już 15/25 stycznia Irena abdykowała, a następnie postrzygła się na mniszkę w podmoskiewskim monasterze Nowodziewiczym, przyjmując imię ALEKSANDRY. Tron moskiewski objął jej brat.

Zmarła 25, 26 lub 29 października 1603 (1604?) we wzniesionym specjalnie dla niej pałacu w monasterze Nowodziewiczym. Spoczęła w kremłowskim monasterze Wozniesieńskim (Starodziewiczym), tradycyjnym miejscu pochówku moskiewskich wielkich książęcych, carowych i ich córek. Po zniszczeniu klasztoru w 1929 wszystkie pochówki przeniesiono do soboru Archangielskiego.

Małżonek Ireny Fiodorownej:

Poślubiony w 1580 (7 stycznia?) w soborze

Błagowieszczeńskim na Kremlu:

FIODOR I IWANOWICZ | s. 356

Ich jedyne dziecko:

FIEDOSJA (TEODOZJA) FIODOROWNA | BIOGR. FIODORA I

გეორგი ფიოდოროვიჩი
(ივანე)

1598-1605

Ojciec: FIODOR IWANOWICZ GODUNOW | BIOGR. IRENY
FIODOROWNEJ (GODUNOWEJ)
Matka: (STEFANIDA) IWANOWNA | BIOGR. IRENY
Rodzeństwo: BIOGR. IRENY

Urodził się w 1552. Po śmierci ojca wraz z siostrą przeszedł pod opiekę stryja, Dymitra Iwanowicza i wychowywał się na dworze Iwana Groźnego. W latach 1576–79 piastował urząd krajczego, a w 1580, po zaślubinach Ireny Fiodorownej Godunowej z carewiczem Fiodorem Iwanowiczem, otrzymał tytuł bojara. Iwan IV wyznaczył go jednym z pięciu regentów przy swoim ograniczonym umysłowo synu. W 1584 (1590?) car Fiodor I obdarował go godnością koniuszego, jedną z najwyższych w hierarchii dworskiej. Po usunięciu przeciwników z Rady Regencyjnej, w 1587 Borys przejął faktyczną władzę w państwie. Uzyskał od Dumy prawo do utrzymywania samodzielnych kontaktów dyplomatycznych, posługiwał się tytułem „wielkorządcy Wszechrusi”. Po bezpomożnej śmierci cara Fiodora i abdykacji carowej Ireny (styczeń 1598), zebrany 20 lutego (według innych danych 17 lutego) 1598 Sobór Ziemski ofiarował koronę Borysowi, który przyjął ją następnego dnia. Koronacja odbyła się 1/11 lub 3/13 września 1598, tradycyjnie w kremlowskim soborze Uspieńskim.

Zmarł niespodziewanie 13/23 kwietnia 1605 na Kremlu, najpewniej wskutek ataku apopleksji, możliwe jednak, że zażył truciznę lub został otruty. Ciało cara złożono w soborze Archangielskim na Kremlu, lecz po zajęciu Moskwy przez Dymitra Samozwańca latem tego roku wydobyto je z grobowca i wraz z ciałami jego zamordowanych żony i syna złożono w monasterze Warsonofijewskim, wówczas na przedmieściach Moskwy. W 1606 car Wasyl IV Szujski urządził Godunowom uroczysty pochówek w ławrze Troicko-Siergijewskiej.

Małżonka Borysa Fiodorowicza:
Poślubiona w 1571 lub krótko przed 1570:

MARIA GRIGORIEWNA
DE DOMO SKURATOWA-BIELSKA

Jej ojcem był bojar Grzegorz Łukianowicz Skuratow-Bielski zwany Malutą, faworyt Iwana IV Groźnego i jeden z przywódców opriczniny, matką zaś jego żona imieniem Matriona. Była zapewne rówieśnicą męża, zatem urodziła się ok. 1552. Dzień po śmierci męża, 14/24 kwietnia 1605, odebrała wraz z synem przysięgę na wierność od bojarów i objęła w jego imieniu rządy. Od początku jednak panowanie Fiodora II nie cieszyło się popularnością ani wśród możnych, ani ludu moskiewskiego. Na wieść o zbliżających się do stolicy wojskach „prawowitego cara” (Dymitra Samozwańca I), 1/10 czerwca 1605 w Moskwie wybuchło powstanie przeciw Godunowom. Kreml został zdobyty, a Marię oraz Fiodora osadzono pod strażą w kremłowskim pałacu bojarów Godunowów. Tamże 10/20 czerwca oboje zostali uduszeni z rozkazu Samozwańca – jako oficjalną przyczynę śmierci podano samobójstwo. Ciała Ireny i Fiodora II wraz z ekshumowanymi szczątkami Borysa Godunowa złożono w monasterze Warsonofijewskim na przedmieściach Moskwy. W 1606 na polecenie cara Wasyla IV Szujskiego urządzono powtórny uroczysty pochówek Godunowów, którzy spoczęli ławrze Troicko-Siergijewskiej.

Potomstwo Borysa Fiodorowicza (1–3):

- 1 KSENIA BORYSOWNA (W ZAKONIE OLGA). Urodziła się ona w 1582 w kremłowskim pałacu Godunowów. Ojciec swatał ją z kilkoma zagranicznymi książętami, m.in. Gustawem, synem króla szwedzkiego Eryka XIV, arcyksiążętami austriackimi Maksymilianem i Ernestem oraz książętami szluzwisko-holsztyńskimi Fryderykiem i Albrechtem, kuzynami króla Danii Chrystiana IV, jednak najpoważniejsza z podjętych prób ożenku carówny dotyczyła brata tegoż monarchy, KSIĘCIA DUŃSKIEGO JANA (ur. Haderslev 26.07.1583), syna króla Danii Fryderyka II z dynastii Oldenburgów (której linia boczna, Holstein-Gottorp, zasiadła w XVIII w. na tronie rosyjskim, zob. Piotr III Fiodorowicz).

W 1602 przybył on do Moskwy, jednak krótko potem niespodziewanie zachorował i zmarł 28 października 1602. Pochowano go w Niemieckiej Słobodzie w Moskwie, a w 1637 szczątki przewieziono do Danii i złożono w katedrze w Roskilde. Ksenia przeżyła zagładę własnej rodziny w czerwcu 1605, zmuszona jednak była zostać nałożnicą Dymitra Samozwańca, który przed swymi zaślubinami w listopadzie 1605 zmusił zhańbioną carównę do postrzyżyn. Przebywała później w kilku rosyjskich klasztorach (według niepotwierdzonych informacji w jednym z nich dała życie synowi Samozwańca), by w 1610 osiąść we włodzimierskim monasterze Wniebowzięcia NMP (monaster kniagini). Zmarła tam 30 sierpnia 1622. Na własne życzenie została pochowana u boku rodziców i brata w ławrze Troicko-Siergijewskiej.

- 2 IWAN BORYSOWICZ. Urodził się w 1587 w pałacu Godunowów na Kremlu w Moskwie, gdzie zmarł w niemowlęctwie w 1588.
- 3 FIODOR II BORYSOWICZ | s. 366

**FIODOR II
ГОРЧЕЦ**

1605

Ojciec: BORYS FIODOROWICZ GODUNOW | s. 362

Matka: MARIA GRIGORIEWNA | s. 364

Rodzeństwo: BIOGR. BORYSA GODUNOWA

Urodził się w 1589 w kremlowskim dworze Godunowów. Po koronacji ojca (1598) został ogłoszony następcą tronu. W kwietniu 1605 objął po ojcu tron moskiewski (pod regencją matki), jednak już 1/10 czerwca tego roku został obalony przez zwolenników Dymitra Samozwańca (zob. kolejny biogr.) i osadzony z carycą Marią w areszcie w swoim dworze rodzinnym na Kremlu. 10/20 czerwca car i jego matka zostali uduszeni na rozkaz Dymitra (oficjalnie ogłoszono, że popełnili samobójstwo). Ciała złożono w monasterze Warsonofijewskim na przedmieściach Moskwy, a w 1606 na polecenie Wasyla IV Szujskiego uroczyście pochowano w ławrze Troicko-Siergijewskiej. Z uwagi na krótkie panowanie nie zdążył dopełnić carskiej sakry i pozostaje w galerii carów oraz imperatorów rosyjskich jedynym niekoronowanym władcą.

Śmierć Fiodora II i objęcie władzy przez Samozwańca otwiera w dziejach Rosji niemal dziesięcioletni okres zamętu i wojny domowej, zwany Smutą bądź Wielką Smutą.

**ԾՊԻՒՏ
ՏԱՌԹՅԱԴԱՐԷՏ
(ԼԶԵՃՊԻՒՏ)**

1605-1606

Postać tego cara od zawsze budziła wielkie zainteresowanie, nie tylko historyków. Ci zaś w próbie wyjaśnienia pochodzenia Dymitra Samozwańca dzielą się na dwa obozy. W opinii pierwszego, mniej licznego, był on istotnie carewiczem, którego opiekunowie, w obawie o życie chłopca, wywieźli w tajemnicy z Uglicza do jarosławskiego monasteru i tam postrzygli na mnicha (pod imieniem Leonida) – stamtąd trafił do Rzeczypospolitej. Z kolei zwolennicy wersji o oszuście wysuwają szereg hipotez, według których był on zbiegłym z klasztoru włoskim lub wołoskim mnichem, nieślubnym synem króla polskiego Stefana Batorego, a nawet bastarden Iwana Groźnego (choć i prawdziwego Dymitra można za takiego uznać, jako że pochodził on z siódmego, nieuznanego przez Cerkiew małżeństwa cara).

Większość historyków zgadza się jednak z wersją, uznaną oficjalnie za rządów Borysa Godunowa, a mianowicie iż przyszły Samozwaniec urodził się w Galiczu w rodzinie zubożałego szlachcica litewskiego Bogdana Otriepiewa (zm. ok. 1582), setnika strzelców carskich i właściciela dóbr w okolicach Wiaźmy, oraz jego żony Barbary. Był rok lub dwa starszy od prawdziwego carewicza, zatem przyszedł na świat w 1580 lub 1581 i na chrzcie otrzymał imię JERZEGO. Po śmierci ojca został wysłany przez matkę do Moskwy, gdzie przez krótki czas służył w moskiewskim pałacu Michała Nikitycza Romanowa. Podczas represji jakie dotknęły Romanowów za rządów Godunowów, uciekając przed grożącą mu śmiercią, w 1600 Jerzy Otriepiew postrzygł się na mnicha, przyjmując imię GRZEGORZA (GRISZKI). Przebywał później w kilku monasterach i na koniec w lutym 1602 zbiegł za granicę. W 1603 pojawił się w Rzeczypospolitej głosząc, że jest cudownie ocalałym carewiczem Dymitrem. Przyjął wyznanie katolickie (1604) i uzyskał dla swojej sprawy poparcie grupy magnatów, z Wiśnowieckimi i Mniszczami na czele. Zgromadziwszy kilkutyśieczną ar-

mię, latem 1604 wyruszył w stronę Moskwy. Na przełomie 1604 i 1605 opanował Czernihów, Putywl oraz Siewsk Kurski, a po nagłej śmierci Borysa Godunowa zdobył stolicę i zajął Kreml, który obsadził wojskami polskimi (czerwiec 1605). Po uwięzieniu i zamordowaniu Fiodora II Borysowicza, rozpoznany publicznie przez carycę-wdowę Marię Nagoj (mniszkę Marfę) – ogłosił się carem DYMITREM IWANOWICZEM. Koronacja miała miejsce 21/31 lipca lub 30 lipca/9 sierpnia 1605 w soborze Uspieńskim na Kremlu. Tytułował się „imperatorem” Wszechrusi.

Został zabity 17/27 maja 1606 na Kremlu podczas powstania, na czele którego stanął książę Wasyl Iwanowicz Szujski, daleki potomek wielkiego księcia włodzimierskiego Dymitra III Konstantynowicza (ROZDZIAŁ II). Po trzech dniach zbezczeszczone zwłoki spalono, a prochy wystrzelono z armaty na zachód – w kierunku Rzeczypospolitej.

Małżonka Dymitra Samozwańca:

Poślubiona *per procura* 22 listopada 1605 w Krakowie (w obrządku katolickim) i osobiście 8/18 maja 1606 w soborze Błagowieszczeńskim na Kremlu (w obrządku prawosławnym):

MARIA JURIEWNA

DE DOMO MARYNA (MARIANNA) MNISZCHÓWNA

Była córką Jerzego Mniszcha, wojewody sandomierskiego, i jego żony Jadwigi, córki Mikołaja Tarły, podczaszego wielkiego koronnego. Urodziła się w 1588 lub 1589 w posiadłości ojca w Laszках Murowanych (do 1939 w granicach Polski). Uroczysty wjazd do Moskwy odbyła 2/12 maja 1606 i w dniu zaślubin została koronowana w kremlowskim soborze Uspieńskim – była to pierwsza sakra kobiety w rosyjskiej historii. Po śmierci męża 17/27 maja 1606 wraz z ojcem i krewnymi została uwięziona, a następnie zesłana do Jarosławia. W lipcu 1608 odzyskała wolność, a na przełomie sierpnia i września udała się do podmoskiewskiego Tuszyńska, gdzie rozłożył się z obozem kolejny pretendent:

DYMITR SAMOZWANIEC (ŁŻEDYMITR) II, ŁOTR TUSZYŃSKI

Jego pochodzenie nie jest znane, od 20 lipca 1607 podawał się za cudownie ocalonego Dymitra Samozwańca i w krótkim czasie

wyrósł na najpoważniejszego konkurenta Wasyla IV Iwanowicza Szujskiego to korony moskiewskiej. Maryna rozpoznała w nim swego zamordowanego małżonka i poślubiła wiosną 1610 w Kałudze. Dochowali się syna:

IWAN DYMITROWICZ (ŁOTRZYK IWASZKA). Urodził się w styczniu 1611 w Kałudze. Po zamordowaniu ojca wraz z matką zbiegł do Astrachania, w końcu czerwca/na początku lipca 1614 na Wyspie Niedźwiedziej na rzece Ural (Jaik) zostali jednak schwytani. Po przewiezieniu do Moskwy, z końcem roku chłopca stracono przez powieszenie na haku.

Drugi Samozwaniec został zamordowany dnia 11/21 grudnia 1611 w Kałudze i spoczął w tamtejszej cerkwi Troickiej. Maryna wraz z synem i kochankiem (mężem?), atamanem kozackim Iwanem Martynowiczem Zaruckim (Zarudzkim), zbiegła do Astrachania, skąd nawoływała do zdobycia tronu dla „prawowitego cara Iwana Dymitrowicza”. Pojmano ich w 1614 na Wyspie Niedźwiedziej na rzece Ural (Jaik), dokąd zdołali zbiec z Astrachania przed wojskami carskimi. Przewieziono ich do Moskwy, gdzie Zaruckiego oraz Iwana stracono, a Marynę osadzono w monasterze Iwanowskim. Zmarła tam (opowieści o więzieniu jej w „wieży Marynki” w Kołomnie uznać należy za legendę), być może zamordowana, między schyłkiem 1614 a początkiem 1615.

ՎԱՏՅՈՒ ԻՎ
ԽԱՌԵՐԱՅ
(ՏԻՐԻՏԻ)

1606-1610

Ojciec: IWAN ANDRIEJEWICZ, KSIĄŻĘ SZUJSKI

Był on potomkiem suzdalskiej linii Monomachowiczów, synem Andrzeja Michajłowicza, księcia Szujskiego, bojara i doradcy Iwana Groźnego, straconego z rozkazu cara (zob. ROZDZIAŁ II, biogr. Dymitra III Konstantynowicza). Urodził się zapewne ok. 1533. W odróżnieniu od ojca wiernie służył carowi, który w marcu 1565 mianował go wojewodą sierpuchowskim, a rok później nadał rangę bojara. W 1569 Iwan Andriejewicz został wojewodą smoleńskim, a od 1572 należał do carskiej opriczniny. Poległ w 1573 pod zamkiem Lode (obecnie Koluvvere w Estonii) w trakcie jednej z bitew wojny inflanckiej.

Matka: ANNA (MARIA?) FIODOROWNA (zm. przed 1593).

Bracia (1–4):

KSIĄŻĘTA SZUJSCY

- 1 ANDRZEJ IWANOWICZ SZUJSKI. Wraz z braćmi od młodości przebywał na dworze Iwana Groźnego, który w 1583 mianował go wojewodą (dowódcą wojsk) smoleńskim; przedtem dwukrotnie (1581 i 1583) sprawował urząd wojewody sierpuchowskiego, a w okresie od marca do lipca 1582 wspólnie z bratem Wasylem, późniejszym carem, dzierżył godność wojewody większego nowogrodzkiego. W 1584 otrzymał godność bojarską, zaś w październiku 1585 i maju 1586 piastował stanowisko drugiego wojewody moskiewskiego. W 1587 wraz z całą rodziną Szujskich popadł w niełaskę za sprawą Borysa Godunowa i na rozkaz cara Fiodora I został zesłany do Kargopola (obecnie obwód archangielski) i tam zamordowany dwa lata później.
- 2 DYMISTR IWANOWICZ SZUJSKI. Na świat przyszedł zapewne ok. 1560, według A. Andrusiewicza był on starszym bratem przyszłego cara (urodzonego w 1552 lub 1553). W 1580 uzyskał od Iwana Groźnego urząd krajczego dworu, a od 1586 jego syn Fiodor I mianował go wojewodą kargopolskim. Na skutek intryg Borysa Godunowa w 1586 utracił urzędy, a rok później

wraz z młodszym bratem Iwanem został zesłany do dóbr rodowych w Szuji. W 1591 odzyskał wolność i otrzymał godność bojara oraz członka Dumy, a po objęciu w 1606 tronu Wasyl IV nadał mu godność naczelnego wojewody moskiewskiego (głównodowodzącego armii). Dowodził wojskami rosyjskimi, które 24 czerwca/4 lipca 1610 zostały rozgromione przez hetmana Żółkiewskiego pod Kłuszynem. Podczas bitwy książę dostał się do polskiej niewoli i jesienią 1611 wspólnie z żoną i braćmi został osadzony w Pałacu Mokotowskim w Warszawie. Po pożarze tej rezydencji w grudniu tego roku więźniów przewieziono do zamku w Gostyninie. Dymitr zmarł tam 29 września 1612, przypuszczalnie – tak jak jego żona i brat – „od morowego powietrza”. Zwłoki Szujskich złożono początkowo w podziemiach zamku gostynińskiego, a w 1620 przewieziono do Warszawy i umieszczono w zbudowanej specjalnie w tym celu tzw. kaplicy Moskiewskiej (obecnie już nieistniejącej). W 1635 na prośbę cara Michała Fiodorowicza trumny z prochami Szujskich zwrócono Rosji. Po przewiezieniu do Moskwy w czerwcu tego roku zostały one uroczyście pochowane w soborze Archangielskim w obrębie murów Kremla.

Żoną Dymitra Iwanowicza została w 1572 (w latach 1587–90?):

KATARZYNA GRIGORIEWNA SKURATOWA-BIELSKA, córka Grzegorza Łukianowicza Skuratowa-Bielskiego (Maluty), faworyta Iwana Groźnego i jednego z przywódców opriczniny; jej siostra Maria została w 1571 żoną Borysa Godunowa (zob. w jego biogr.). Została uwięziona w 1610 i wraz z mężem i jego braćmi wywieziona do Polski. Zmarła 15 listopada 1612 na zamku w Gostyninie i spoczęła u boku księcia Dymitra w podziemiach zamkowych. W 1618 szczątki Szujskich przewieziono do Warszawy, a w 1635 przekazano Moskwie i pochowano w soborze Archangielskim na Kremlu. Małżeństwo Katarzyny i Dymitra pozostało bezdzietne.

- 3 ALEKSANDER IWANOWICZ SZUJSKI. Zmarł w 1601.
- 4 IWAN IWANOWICZ SZUJSKI, PUGAWKA. Urodził się on ok. 1566. W 1587 został wraz ze starszym bratem Dymitrem wydalony z Moskwy i zesłany do dóbr rodowych w Szuji; w 1591 bracia

odzyskali wolność. Ok. 1597 Iwan został mianowany bojarem (utracił godność w 1602), był także jednym z carskich wojewodów (dowódców wojskowych). 22 września 1608 pod Rachmanowem doznał porażki w bitwie z wojskami polskimi pod wodzą Lwa Sapiehy, a w 1610 podzielił los starszych braci i dostał się do polskiej niewoli. Od 1611 był więziony na zamku gostynińskim, a w latach 1612–19 przebywał w Warszawie na służbie u królewicza Władysława. W lutym 1620 uzyskał zgodę na powrót do Rosji. W 1634 car Michał Fiodorowicz, szwagier Iwana, przekazał mu w zarząd Prikaz Moskiewski. Zmarł ok. 1638 w Moskwie jako ostatni po mieczu potomek starszej linii książąt Szujskich.

Żoną Iwana Iwanowicza została 3 grudnia 1622 w Moskwie:

MARFA WŁADYMIROWNA, KSIĘŻNICZKA DOŁGORUKA, córka Włodzimierza Timofiejewicza, księcia Dołgorukiego, bojara i wojewody moskiewskiego, potomka Rurykowiczów (z linii Olegowiczów czernihowskich, zob. ROZDZIAŁ I, biogr. Światosława III Wsiewłodowicza), oraz jego trzeciej żony Marii Wasylewnej, księżniczki Barbaszyn-Szujskiej, córki Wasyla Iwanowicza, księcia Barbaszyn-Szujskiego. Zmarła w czerwcu 1634 i została pochowana w Moskwie. Małżeństwo to pozostało bezdzietne.

Urodził się w 1552 lub 1553. Od młodych lat przebywał na dworze Iwana Groźnego, który w 1581 mianował go wojewodą większym sierpuchowskim. W okresie od marca do lipca 1582 sprawował z ramienia Iwana IV urząd wojewody większego nowogrodzkiego (wspólnie ze starszym bratem Andrzejem), a od 1585 był wojewodą smoleńskim. Podczas niełaski rodu Szujskich, w 1587 został pozbawiony urzędów i zesłany do Galicza. W 1591 Borys Godunow, wówczas wielkorządca Rosji, zezwolił Szujskim na powrót do stolicy i jeszcze w tym samym roku Wasyl otrzymał godność bojara i został wprowadzony do Dumy. Uzyskał także na powrót stanowisko wojewody nowogrodzkiego. Po upadku Godunowów 1605 oficjalnie poparł Dymitra Samozwańca (publicznie oświadczył, że ten istotnie jest synem Iwana IV), potajemnie utrzymy-

wał jednak kontakty z opozycją i w pierwszej połowie 1606 wraz z grupą bojarów zawiązał antycarski spisek. 17/27 maja 1606 stanął na czele powstania i doprowadził do upadku Samozwańca, po czym 19/29 maja, pośpiesznie i bez zwołania Soboru Ziemskiego, został proklamowany carem. Sakra Wasyla miała miejsce 1/11 czerwca 1606 w kremlowskim soborze Uspieńskim. W 1609 na Moskwę wyruszyła armia polska pod wodzą hetmana Stanisława Żółkiewskiego, która 24 czerwca/4 lipca 1610 opodał Kłuszyna pokonała wojska carskie prowadzone przez brata Wasyla, księcia Dymitra Iwanowicza Szujskiego. W Moskwie na wieść o klęsce, z inspiracji bojarów wybuchło powstanie przeciw niepopularnym rządowi cara Wasyla. 17 lipca 1610 został on usunięty z tronu, uwięziony i postrzyżony, choć odmówił wypowiedzenia roty ślubów zakonnych.

Po detronizacji został wraz z braćmi wywieziony do Polski i w grudniu 1611 osadzony na zamku w Gostyninie. Zmarł tam 12/22 września 1612 (według innych opracowań w lutym), zapewne na skutek nieustalonej choroby zakaźnej, która pozbawiła życia także jego brata i bratową (zob. wyżej). Z początku ciała Szujskich złożono w podziemiach zamku gostynińskiego, a w 1620 przewieziono je do Warszawy, gdzie spoczęły w kaplicy Moskiewskiej (obecnie już nieistniejącej), usytuowanej na zbiegu Krakowskiego Przedmieścia i Nowego Świata. W 1635 Władysław IV przekazał szczątki Szujskich carowi Michałowi Fiodorowiczowi, który pochował je w soborze Archangielskim na Kremlu.

Małżonki Wasyla IV Fiodorowicza Szujskiego:

1. Poślubiona przed wrześniem 1580 (względnie ok. 1584):

HELENA (MARIA?) MICHAJŁOWNA

DE DOMO KSIĘŻNICZKA REPNINA

Była córką Michała Piotrowicza, księcia Repnina, bojara i wojewody moskiewskiego, potomka rodu wywodzącego się od Rurkowiczów (z linii Olegowiczów czernihowskich, zob. ROZDZIAŁ I, biogr. Światosława III Wsiewołodowicza), oraz jego żony Marii, której filiacja nie jest znana. Urodziła się w latach 1552–65, najpewniej bliżej terminu *ad quem*. Po zaślubinach z Wasylem nik-

nie ze źródeł. W opracowaniach przyjmuje się bezpodstawnie, że zmarła bezdzietnie w 1592, w każdym razie zmarła bądź została oddalona przed sięgnięciem przez Szujskiego po carską koronę w 1606. Miejsce jej pochówku nie jest znane.

2. Poślubiona 17 stycznia 1608 w soborze
Błagowieszczeńskim na moskiewskim Kremlu:

MARIA PIOTROWNA
DE DOMO KATARZYNA PIOTROWNA
KSIĘŻNICZKA BUJNOSOW-ROSTOWSKA
(W ZAKONIE HELENA)

Imię Marii przyjęła po zaślubinach. Tak jak pierwsza małżonka Wasyla wywodziła się z rodu pochodzącego od Rurykowiczów (z rostowskiej linii Monomachowiczów, zob. ROZDZIAŁ II, biogr. Konstantego Wsiewołodowicza), była córką Piotra Iwanowicza, księcia Bujnosow-Rostowskiego. Po upadku rządów Szujskich (lato 1610) została odseparowana od męża, postrzyżona na mniszkę i zamknięta w monasterze Iwanowskim w Moskwie, a stamtąd wywieziona do monasteru Pokrowskiego w Suzdału. Za panowania Michała Fiodorowicza w 1615 pozwolono jej osiąść w podmoskiewskim monasterze Nowodziewiczym. Zmarła tam 2/12 stycznia 1626 i spoczęła w klasztorze Pokrowskim w Suzdału. Podczas przenosin szczątków jej męża w 1635 do carskiej nekropoli w soborze Archangielskim, prochy jego drugiej żony umieszczono w tradycyjnym miejscu pochówku moskiewskich wielkich księżnych i carowych – kremlowskim monasterze Wozniesieńskim (Starodziewiczym). Po jego zrujnowaniu w 1929 znajdujące się tam pochówki zostały przeniesione do soboru Archangielskiego na Kremlu.

Córki z drugiego małżeństwa:

ANNA i ANASTAZJA WASYLEWNE. Starsza carówna urodziła się w 1609 i zmarła we wrześniu tego roku, młodsza przyszła na świat w 1610 i w tymże roku zakończyła życie. Pochowano jej w kremlowskim monasterze Wozniesieńskim, skąd po jego zniszczeniu w 1929 pochowane tam osoby przeniesiono do soboru Archangielskiego.

W sierpniu 1610, wobec stacjonujących w Moskwie wojsk polskich, bojarzy moskiewscy wybrali na tron królewicza Władysława, syna Zygmunta III Wazy, i złożyli mu przysięgę na wierność jako carowi WŁADYSŁAWOWI ZYGMUNTOWICZOWI. Niemniej kwestia wyznania Władysława oraz odmowa Zygmunta III wysłania syna do Moskwy zadecydowały ostatecznie o upadku tej kandydatury, a jesienią 1612 Polacy zostali wyparci z Moskwy.

Na zwołanym z początkiem 1613 Soborze Ziemskim powołano na tron rosyjski szesnastoletniego Michała Fiodorowicza Romanowa, syna patriarchy Filareta. Zapoczątkował on panowanie nowej dynastii, mającej władać Rosją w linii prostej do 1761/1762, a po kądzieli aż do upadku monarchii w październiku 1917.

ПИСЬМЕ
ФЕДОРОВИЧ
(ЯПОДПИСИ)

1613-1645

Ojciec: FIODOR NIKITYCZ ROMANOW (W ZAKONIE FILARET)

Urodził się ok. 1558 (według Dworzaczka w latach 1554–60) w moskiewskim pałacu bojarów Romanowów jako jedyny syn bojara Nikity Romanowicza Zacharina-Juriewa (Romanowa), oraz jego pierwszej żony Barbary, córki Iwana Chowrina. W 1586 otrzymał godność bojarską, a po śmierci cara Fiodora I Iwanowicza w 1598 był jednym z pretendentów do tronu moskiewskiego jako bliski powinowaty zmarłego – matka zmarłego cara Anastazja Romanowna Zacharina-Juriewa była rodzoną siostrą ojca Fiodora, Nikity. W 1601 ród Romanowów popadł w niełaskę i na rozkaz cara Borysa Godunowa Fiodora zesłano do monasteru w Sijsku na północy kraju. Został tam postrzyżony na mnicha pod imieniem FILARETA. Po objęciu władzy przez Dymitra Samozwańca latem 1605 odzyskał wolność i po przybyciu do Moskwy został przez cara mianowany metropolitą rostowskim i jarosławskim. Rychły upadek Dymitra (1606) usunął Filareta do jego diecezji w Rostowie, a po upadku miasta pod naporem wojsk Dymitra Samozwańca II metropolita został uwięziony w jego obozie w Tuszynie. Zawarł tam potajemny pakt z Łotrem Tuszyńskim, który w listopadzie 1608 wyznaczył go „patriarchą moskiewskim”. W maju 1610, po rozpadnięciu się obozu tuszyńskiego, Filaret dostał się do niewoli cara Wasyla Szujskiego, jednak po jego detronizacji i zajęciu stolicy przez wojska polskie odzyskał wolność i tytuł metropolity rostowskiego. We wrześniu 1610 udał się na czele poselstwa do przebywającego w zajęтым Smoleńsku króla polskiego Zygmunta III, nie zdołał jednak przeforsować kandydatury królewicza Władysława do moskiewskiego tronu i został przez Wazę zatrzymany jako zakładnik. Przez następne lata więziono go na zamku w Malborku, skąd został zwolniony na mocy rozejmu polsko-rosyjskiego w Dywulinie w grudniu 1618. Po powrocie do Moskwy, 22 czerwca 1619 otrzymał od cara Michała godność patriarchy i współregenta (z tytułem „wielkiego gosudara”). Konsekracja Filareta odbyła się 24 czerwca w soborze Uspieńskim w Moskwie.

Od tej chwili sprawował on faktyczną władzę w państwie rosyjskim. Zmarł 1/11 października 1633 na Kremlu i został pochowany w kremlofskim soborze Uspeńskim.

Żoną Fiodora Nikitycza została poślubiona w latach 1580–85 Ksenia Iwanowna Szestowa.

Matka: KSENIA IWANOWNA SZESTOWA (W ZAKONIE MARFA)

Była córką Iwana Wasylewicza Szestowa, którego ród wywodził się z jednej z licznych gałęzi Rurykowiczów, potomków Roścysława I Mściśławowicza, wielkiego księcia kijowskiego (zob. ROZDZIAŁ I). Urodziła się ok. 1560 r. Podczas niełaski Romanowów (1601) została oddzielona od męża, postrzyżona na mniszkę i zesłana w okolice jeziora Onega na północnym-zachodzie Rosji. Powróciła z wygnania za rządów Dymitra Samozwańca w 1605 i odtąd wraz z synem Michałem przebywała na moskiewskim Kremlu. Po wyzwoleniu Moskwy w 1612 oboje wyjechali do posiadłości rodowych pod Kostromą i osiedli w monasterze Ipatiewskim. Tam w 1613 otrzymali wiadomość o elekcji Michała na tron carski. W maju tego roku car wraz z matką uroczyście wjechali do stolicy, gdzie Marfa zamieszkała w monasterze Wozniesieńskim (Starodziejczym). Od tego czasu oficjalnie tytułowano ją Wielką Mniszką. Zmarła 26 stycznia/5 lutego 1631 i została pochowana grobowcu rodzinnym Romanowów w monasterze Nowospaskim w Moskwie.

Rodzeństwo (1–5):

- 1 BORYS FIODOROWICZ ROMANOW. Na świat przyszedł ok. 1586, zmarł zaś 20/30 listopada 1592.
- 2 NIKITA FIODOROWICZ ROMANOW. Urodził się ok. 1588 i zmarł 29 listopada/9 grudnia 1593.
- 3 LEW FIODOROWICZ ROMANOW. Urodzony ok. 1589, zmarł 21 września/1 października 1597.
- 4 IWAN FIODOROWICZ ROMANOW. Urodził się ok. 1594, zmarł natomiast 7/17 lipca 1599.
- 5 TATIANA FIODOROWNA ROMANOWA. Urodziła się ona ok. 1597. Podczas niełaski Romanowów w 1600 została wraz z bratem Michałem oraz wieloma innymi członkami rodu zesłana nad

jezioro Białe na północy kraju, lecz po pewnym czasie pozwolono dzieciom Fiodora Nikitycza osiedlić się w ich dobrach rodowych w Klinie. Za panowania Dymitra Samozwańca ocaleni Romanowowie odzyskali wolność. Ok. 1610 Tatiana poślubiła IWANA MICHAJŁOWICZA, KSIĘCIA KATYREWA-ROSTOWSKIEGO (zm. Moskwa 11.1641), jedyne go syna księcia Michała Piotrowicza Katyrewa-Rostowskiego, ostatniego potomka rodu wywodzącego się z rostowskiej linii Monomachowiczów (ROZDZIAŁ II, biogr. Konstantego Wsiewołodowicza). Ich córka Zofia Iwanowna Katyrew-Rostowska została w późniejszym czasie żoną księcia Odojowskiego. Tatiana zmarła podczas oblężenia Moskwy 4/14 listopada 1612.

Ж

Na świat przyszedł 12/22 lipca 1596 w moskiewskim pałacu Romanowów. W 1600 został rozłączony z rodzicami i wraz z siostrą Tatianą zesłany w rejon jeziora Białego na północy Rosji. Po pewnym czasie zezwolono im na powrót do dóbr rodowych w Klinie. Po upadku Godunowów i objęciu tronu przez pierwszego Samozwańca (1605), Romanowowie odzyskali wolność. Od tego czasu Michał przebywał pod opieką matki na Kremlu. Po oswobodzeniu stolicy spod okupacji polskiej jesienią 1612 oboje przenieśli się do należących do Michała ziem w okolicach Kostromy, skąd wobec zagrożenia ze strony wojsk polskich zamieszkali w monasterze Ipatiewskim. Tymczasem w Moskwie zebrał się Sobór Ziemski, na którym 21 lutego/3 marca 1613 jednogłośnie wybrano Michała carem Wszechrusi. Po przybyciu do Moskwy został on koronowany w soborze Uspeńskim 11/21 lipca tegoż roku. W 1619 uczynił koregentem ojca, który aż do śmierci w 1633 sprawował faktyczne rządy w państwie rosyjskim.

Car latami cierpiał na puchlinę, zaniemógł jednak niespodziewanie w dzień swoich urodzin i zmarł następnego dnia, 13/23 lipca 1645 w pałacu kremlowskim. Został pochowany w carskiej nekropoli w soborze Archangielskim.

Małżonki Michała Fiodorowicza:

1. Poślubiona 9/19 września 1624 w kremłowskim soborze
Błagowieszczeńskim:

MARIA WŁADYMIROWNA

DE DOMO KSIĘŻNICZKA DOŁGORUKA

Była córką Włodzimierza Timofiejewicza, księcia Dołgorukiego, bojara i wojewody moskiewskiego, potomka rodu wywodzącego się od Rurykowiczów (z linii Olegowiczów czernihowskich, zob. ROZDZIAŁ I, biogr. Światosława III Wsiewołodowicza), i albo jego pierwszej żony Marii Wasylewnej, księżniczki Nozdrowatej-Zwenigorodzkiej, albo żony trzeciej, Marii Wasylewnej, księżniczki Barbaszyn-Szujskiej. Jej siostra Marfa była od 1622 żoną młodszego brata byłego cara Wasyla IV, księcia Iwana Iwanowicza Szujskiego. Urodziła się ok. 1605, zapewne w 1608. Wkrótce po zaślubinach poważnie zachorowała (możliwe, że została otruta) i po paru miesiącach zmarła 6 lub 7/16 lub 17 stycznia 1625 w moskiewskim Kremlu. Spoczęła w kremłowskim monasterze Wozniesieńskim (Starodziejewiczym), skąd w 1929 jej szczęty przeniesiono do soboru Archangielskiego.

2. Poślubiona 5/15 lutego 1626 w kremłowskim soborze
Błagowieszczeńskim:

EUDOKSJA LUKIANOWNA

DE DOMO STRESZNIEWA

Była ona córką Łukasza Stiepanowicza Streszniewa, szlachcica rodem z Mieszczowska, i jego żony Anny Konstantynownej, wedle różnych danych córki Konstantego Romanowicza, księcia Wołkońskiego lub Konstantego Grigoriewicza Juszkowa (co wydaje się bardziej prawdopodobne, jako że wnukiem tego drugiego był Borys Gawryłowicz Juszkow, carski szafarz, okolniczy i bojar moskiewski, bliski krewny rodziny carskiej, określany wujem cara Iwana V Aleksiejewicza). Urodziła się w 1608 w Mieszczowsku. Załamana niespodziewaną śmiercią męża, zmarła 18/28 sierpnia 1645 na Kremlu i spoczęła w monasterze Wozniesieńskim (Starodziejewiczym); po zniszczeniu klasztoru w 1929 wszystkie znajdujące się tam pochówki przeniesiono do soboru Archangielskiego.

Potomstwo Michała Fiodorowicza:

Dzieci z drugiego małżeństwa (1–10):

- 1 IRENA MICHAJŁOWNA. Urodziła się 22 kwietnia/2 maja 1627 na moskiewskim Kremlu. W 1640 została zaręczona z WALDEMAREM CHRYSTIANEM, HRABIĄ VON SCHLESWIG-HOLSTEIN (ur. zamek Frederiksborg 26.06.1622, poległ pod Lubinem 26.02.1656), synem Chrystiana IV, króla Danii i Norwegii z dynastii Oldenburgów, oraz jego morganatycznej małżonki Krystyny Munk. Narzeczony przybył na Kreml, jednak wobec odmowy przyjęcia prawosławia do zawarcia planowanego mariażu nie doszło (niemniej do śmierci cara Michała w 1645 hrabia był przetrzymywany na moskiewskim dworze). Irena zmarła niezamężnie 8/18 kwietnia 1679 na Kremlu i została pochowana w tamtejszym monasterze Nowospaskim.
- 2 PELAGIA MICHAJŁOWNA. Na świat przyszła 17/27 sierpnia 1628 w moskiewskim Kremlu, gdzie zmarła już 25 stycznia/4 lutego następnego roku (wedle innych danych w 1630). Spoczęła w kremłowskim monasterze Wozniesieńskim (Starodziewiczym), skąd po zniszczeniu klasztoru w 1929 znajdujące się tam pochówki przeniesiono do soboru Archangielskiego.
- 3 ALEKSY MICHAJŁOWICZ | s. 386
- 4 ANNA MICHAJŁOWNA. Urodziła się 14/24 lipca 1630 na Kremlu. Podobnie jak wszystkie córki cara Michała Fiodorowicza nigdy nie wyszła za mąż. Na krótko przed śmiercią postrzygła się na mniszkę pod imieniem ANFISY i osiadła w monasterze Wozniesieńskim (Starodziewiczym) na Kremlu, gdzie zmarła dnia 27 października/6 listopada 1692 i gdzie także spoczęła. W 1929 jej szczątki przeniesiono ze zburzonego monasteru do soboru Archangielskiego.
- 5 MARFA MICHAJŁOWNA. Urodziła się 14/24 sierpnia 1631 na moskiewskim Kremlu i zmarła tam 21 września/1 października 1632. Pochowano ją w monasterze Wozniesieńskim (Starodziewiczym) na Kremlu, skąd po zburzeniu klasztoru w 1929 szczątki spoczywających tam osób przeniesiono do pobliskiego soboru Archangielskiego.

- 6 IWAN MICHAJŁOWICZ. Urodził się on 2/12 czerwca 1633 w moskiewskim Kremlu, gdzie zmarł 10/20 stycznia 1639. Spoczął w soborze Archangielskim na Kremlu, we wspólnym grobowcu ze zmarłym w marcu tegoż roku carewiczem Wasylem Michajłowiczem – są pierwszymi członkami dynastii Romanowów pochowanymi w tej carskiej nekropoli.
- 7 ZOFIA MICHAJŁOWNA. Urodziła się ona 14 lub 30 września/24 września lub 9 listopada 1634 w moskiewskim Kremlu, gdzie zmarła 23 czerwca 1636. Została pochowana w monasterze Wozniesieńskim (Starodziewiczym) na Kremlu, a w 1929 jej prochy wraz ze szczątkami innych spoczywających tam osób przeniesiono do pobliskiego soboru Archangielskiego.
- 8 TATIANA MICHAJŁOWNA. Urodziła się ona 5/15 stycznia 1636 na Kremlu. Cieszyła się dużym poważaniem u brata, cara Aleksego, oraz bratanicy, carówny Zofii, regentki. Z jej zdaniem liczył się także Piotr I, u którego podczas buntu strzelców wstawiała się za bratanicami. Zmarła 24 sierpnia/4 września 1706 w moskiewskim Kremlu i spoczęła w monasterze Wozniesieńskim (Starodziewiczym), skąd w 1929 jej prochy przeniesiono do soboru Archangielskiego.
- 9 EUDOKSJA MICHAJŁOWNA. Urodziła się 10/20 lutego 1637 na Kremlu i umarła tego samego dnia. Pochowano ją w kremłowskim monasterze Wozniesieńskim (Starodziewiczym), skąd w 1929 jej prochy przeniesiono do soboru Archangielskiego.
- 10 WASYL MICHAJŁOWICZ. Urodził się 14/24 marca, a zmarł 25 marca/4 kwietnia 1639 w pałacu kremłowskim i został pochowany w soborze Archangielskim, we wspólnej mogile ze starszym bratem Iwanem.

АЛЕКСИ
МИХАЙЛОВИЧ

1645-1676

Ojciec: MICHAŁ FIODOROWICZ | s. 379
Matka: EUDOKSJA LUKIANOWNA | s. 383
Rodzeństwo: BIOGR. CARA MICHAŁA

Z uwagi na wielką pobożność zwany był NAJCICHSZYM (NAJSPOKOJNIEJSZYM). Urodził się 10/20 (wedle innych danych 9/19, 12/22 lub 17/27) marca 1629 na Kremlu. Od momentu narodzin był następcą rosyjskiego tronu, na który wstąpił po śmierci ojca latem 1645. Sakra Aleksego Michajłowicza miała miejsce 28 września/8 października 1645 w kremłowskim soborze Uspieńskim. Na mocy zawartego w 1679 w Andruszowie pokoju z Rzeczpospolitą przyłączył do Rosji rdzenne jej ziemie (Ukrainę Zadnieprzańską, Czerernihowszczyznę – czasowo z Kijowem – a także Smoleńszczyznę); kontynuował kolonizację Syberii.

Zmarł wskutek puchliny wodną połączonej ze szkorbutem nocą z 29 na 30 stycznia/8 na 9 lutego 1676 na Kremlu i został pochowany w soborze Archangielskim. Zgodnie z jego wolą tron rosyjski objął najstarszy żyjący syn cara z pierwszego małżeństwa, carewicz Fiodor Aleksiejewicz.

Małżonki Aleksego Michajłowicza:

1. Poślubiona 16/26 stycznia 1648 w kremłowskim soborze Błagowieszczeńskim:

MARIA ILINICZNA

DE DOMO MIŁOSŁAWSKA

Była córką szlachcica Iliei Danielewicza Miłosławskiego, mianowanego później przez zięcia bojarem i stolnikiem, oraz jego żony Katarzyny Iwanownej Narbekowej. Urodziła się 1/11 kwietnia 1624 (względnie w 1625 lub 1626), zmarła zaś wskutek gorączki połogowej 3/13 marca 1669 na Kremlu i spoczęła w monasterze Wozniesieńskim. Po jego rozbiórce w 1929 prochy spoczywających tam osób przeniesiono do soboru Archangielskiego.

2. Poślubiona 22 stycznia/1 lutego 1671 w kremlowskim
soborze Uspieńskim:

NATALIA KIRYŁOWNA

DE DOMO NARYSZKINA

Była ona córką szlachcica Cyryła (Kiryła) Poluktiewicza Naryszkina, mianowanego później bojarem (1672) oraz okolniczym, i jego żony Anny Leontiewnej Leontiewej, córki szlachcica kaszyrskiego Leona Dymitriewicza Leontiewa. Na świat przyszła 22 sierpnia/1 września 1651 w Moskwie. Po śmierci Fiodora III wiosną 1682 carem ogłoszono jej dziesięcioletniego syna Piotra, zaś Natalia i jej krewni (stronnictwo Naryszkinów) objęli rządy w jego imieniu. W rezultacie przewrotu latem 1682 władza przeszła jednak w ręce carówny Zofii, córki Aleksego Michajłowicza z pierwszego małżeństwa, a Natalia wraz z dziećmi została wydalona ze stolicy. Przebywali odtąd głównie w swoich majątkach w podmoskiewskich siolach Kołomienskoje i Preobrażeńskoje. Po objęciu rządów przez Piotra I (jesień 1689) powróciła na Kreml, gdzie niejednokrotnie pełniła z ramienia syna rolę nieformalnej regentki. Zmarła po krótkiej chorobie na serce 25 stycznia/4 lutego 1694 i spoczęła w monasterze Wozniesieńskim. W 1929 szczątki carowej oraz innych spoczywających tam kobiet przeniesiono ze zniszczonego klasztoru do soboru Archangielskiego.

Potomstwo Aleksego Michajłowicza:

Dzieci z pierwszego małżeństwa (1–13):

- 1 DYMISTR ALEKSIEJEWICZ. Urodził się 22 października/2 listopada 1648 na Kremlu i jako pierworodny syn cara był od tejże chwili następcą rosyjskiego tronu. Zmarł nagle 5/15 lub 6/16 października następnego roku na Kremlu i został pochowany w kremlowskim soborze Archangielskim.
- 2 EUDOKSJA ALEKSIEJEWNA (STARSZA). Urodziła się 17/27 lub 18/28 lutego 1650 na moskiewskim Kremlu. Podczas procesu strzelców w 1698 wraz z pozostałymi (poza Fiedosją) siostrami przyrodnimi Piotra I, była oskarżona o sympatyzowanie z byłą regentką Zofią, lecz na soborze zwołanym 11/21 października tego roku oczyszczono ją z zarzutów. Odtąd prze-

- bywała w moskiewskim monasterze Nowodziewicznym (bez postrzyżyn), gdzie zmarła 10/21 maja 1721 lub w marcu tego roku i gdzie także spoczęła w soborze Smoleńskim.
- 3 MARFA ALEKSIEJEWNA (W ZAKONIE MAŁGORZATA). Urodziła się ona 26 sierpnia/5 września 1652 na Kremlu. W trakcie buntu strzelców (lato/jesień 1698) sprzyjała potajemnie młodszej siostrze, byleż regentce Zofii. Po krwawym stłumieniu rebelii w październiku 1698 została na rozkaz Piotra I postrzyżona na mniszkę i osadzona w monasterze Uspieńskim w podmoskiewskiej Słobodzie Aleksandrowskiej. Zmarła tamże 19/30 czerwca (wedle innych danych 18 lipca) 1707 i została pochowana wraz z innymi mniszkami na cmentarzu klasztornym. W 1712 szczątki carówny przeniesiono do podziemi niewielkiej cerkwi Ofiarowania Pańskiego w Słobodzie.
 - 4 ALEKSY ALEKSIEJEWICZ. Urodził się 15/25 lutego 1654 na moskiewskim Kremlu i od tej chwili był następcą carskiego tronu. W czasie nieobecności ojca w stolicy oficjalnie zastępował cara (w owym czasie carska kancelaria wystawiała dokumenty z imieniem carewicza). 31 sierpnia/10 września 1656 Aleksey Michajłowicz podniósł go do godności koregenta z tytułem „wielkiego gosudara, carewicza i wielkiego księcia”, a w 1667 carewicz został uroczystie zaprezentowany ludowi jako przyszły władca. Z początkiem 1670 nieoczekiwanie jednak zachorował i zmarł 17/27 stycznia 1670 w kremlowskim pałacu. Został pochowany w soborze Archangielskim na Kremlu.
 - 5 ANNA ALEKSIEJEWNA. Urodziła się 23 stycznia/2 lutego 1655 na Kremlu, gdzie również zmarła 8/18 lub 9/19 maja 1659. Została pochowana tradycyjnie w kremlowskim monasterze Wozniesieńskim (Starodziewicznym), skąd w 1929 wszystkie pochówki przeniesiono do soboru Archangielskiego.
 - 6 ZOFIA ALEKSIEJEWNA (W ZAKONIE ZUZANNA). Urodziła się 17/27 września 1657 na moskiewskim Kremlu. Po śmierci Fiodora III (1682) i ogłoszeniu carem przyrodniego brata Zofii, nieletniego Piotra I (w imieniu którego władzę objęła jego matka Natalia Naryszkina i jej krewni), carówna stanęła na czele opozycji. Podburzając ludność stolicy, stronnictwo Zofii

(Miłosławscy) doprowadzili do wybuchu powstania i obalenia frakcji Naryszkinów. W rezultacie latem 1682 na współpanujących oficjalnie powołano młodszego brata Zofii, Iwana V (z tytułem „pierwszego cara”), oraz Piotra I (z tytułem „drugiego cara”), jej natomiast przypadła realna władza w państwie i godność regentki – tytułowano ją odtąd „wielką panią carówną”. We wrześniu 1689 Piotr, korzystając z rosnącego niezadowolenia z rządów regentki, odsunął siostrę od władzy i nakazał jej zamknięcie w moskiewskim monasterze Nowodziewiczym. Pod nieobecność przebywającego za granicą brata, latem 1698 carówna sprowokowała bunt podmoskiewskich pułków strzeleckich, który został jednak krwawo stłumiony na rozkaz Piotra jesienią tego roku. 11/21 października 1698, na specjalnie w tym celu zwołanym soborze, Zofia została uznana winną zdrady, a następnie postrzyżona i na powrót zamknięta w monasterze Nowodziewiczym. Zmarła tamże 3/14 lipca 1704 i tam również spoczęła w soborze Smoleńskim. Podobnie jak wszystkie córki cara Aleksego pozostała w stanie panieńskim.

- 7 KATARZYNA ALEKSIEJEWNA. Urodziła się 26 lub 27 listopada/6 lub 7 grudnia 1658 w moskiewskim Kremlu. Po stłumieniu przez przyrodniego brata buntu strzelców w 1698 została na krótki czas aresztowana, jednak oczyszczono ją z zarzutów. Zmarła 1/12 maja 1718 w swoim domu na Dziewiczym Polu w Moskwie i spoczęła w soborze Smoleńskim w obrębie podmoskiewskiego monasteru Nowodziewiczego.
- 8 MARIA ALEKSIEJEWNA. Na świat przysłała 18/28 stycznia 1660 na Kremlu. Po stłumieniu przez przyrodniego brata buntu strzelców (1698) była przez pewien czas więziona, później jednak uniewinniono ją i zwolniono z aresztu. Oskarżona o spiskowanie z bratankiem, carewiczem Aleksym (szczegóły w biogr. Piotra I Wielkiego), w czerwcu 1718 carówna została na rozkaz brata uwięziona w twierdzy szlisselburskiej koło Sankt Petersburga. Później więzienie zamieniono na areszt domowy, a w maju 1721 Maria odzyskała wolność. Przeżywszy wszystkie siostry, zmarła 9/20 marca 1723 w swoim pała-

cu w Sankt Petersburgu. Ciało carówny pochowano w nowej carskiej nekropolii, soborze Pietropawłowskim (pw. św. Piotra i Pawła) w obrębie murów twierdzy Pietropawłowskiej tamże.

- 9 FIODOR III ALEKSIEJEWICZ | s. 393
- 10 FIEDOSJA (TEODOZJA) ALEKSIEJEWNA (IMIĘ ZAKONNE ZUZANNA). Urodziła się 29 marca/8 kwietnia lub 28 maja/7 czerwca 1662 w moskiewskim Kremlu. Jako jedyna spośród córek Aleksego Michajłowicza i Marii Miłosławskiej nie brała udziału w żadnym ze spisków przeciwko Piotrowi I, trzymając się całe życie na uboczu. W 1698 postrzygła się na mniszkę, zaś dziesięć lat później zamieszkała w Sankt Petersburga, gdzie zmarła 14/25 grudnia 1713. Zgodnie z jej wolą ciało przewieziono do podmoskiewskiej Słobody Aleksandrowskiej i złożono w podziemiach cerkwi Ofiarowania Pańskiego, u boku jej starszej siostry Marfy-Małgorzaty.
- 11 SZYMON (SEMEN) ALEKSIEJEWICZ. Urodził się 3/13 kwietnia 1665 na Kremlu, gdzie zmarł 18/28 czerwca (wedle innych danych 19/29 lipca) 1669. Został pochowany w kremłowskim soborze Archangielskim.
- 12 IWAN V (II) ALEKSIEJEWICZ | s. 396
- 13 EUDOKSJA ALEKSIEJEWNA. Urodziła się ona 26 lutego/8 marca 1669 na Kremlu – ów wyjątkowo ciężki poród caryca Maria przypłaciła życiem; również carówna rychło zmarła, przeżywszy jedynie dwa dni (28 lutego/10 marca). Pochowano ją w kremłowskim monasterze Wozniesieńskim. Po jego rozbiorze w 1929 prochy Eudoksji oraz innych spoczywających tam kobiet przeniesiono do soboru Archangielskiego.

Dzieci z drugiego małżeństwa (1–3):

- 1 PIOTR I WIELKI | s. 401
- 2 NATALIA ALEKSIEJEWNA. Urodziła się 22 lub 25 sierpnia/1 lub 4 września 1673 na moskiewskim Kremlu. Była jedną z najbliższych powierniczek starszego brata, który po zamknięciu małżonki w klasztorze (1698) przekazał jej opiekę nad jedynym synem, carewiczem Aleksym. W 1708 przeniosła się do Sankt Petersburga, od 1712 nowej stolicy rosyjskiego impe-

rium. Zmarła na katar żołądka 18/29 czerwca 1716 w swoim pałacu na Wyspie Krzyżowej tamże. Została pochowana na cmentarzu klasztorным w ufundowanej przez Piotra I (1710) ławrze Aleksandronewskiej (pw. św. Aleksandra Newskiego), a w 1723 szczątki carówny przeniesiono do nowopowstałej cerkwi Błagowieszczeńskiej w obrębie murów klasztornych.

- 3 FIODORA (TEODORA) ALEKSIEJEWNA. Urodziła się 4/14 września 1674 na Kremlu i tam też zmarła 28 listopada/8 grudnia 1678. Pochowano ją w kremlowskim monasterze Wozniesieńskim. Po jego rozbiórce w 1929 szczątki carówny wraz z prochami innych spoczywających tam kobiet przeniesiono do soboru Archangielskiego.

UWAGA: Według H. Troyata, biografa Piotra I Wielkiego, naturalnym synem cara Aleksego Michajłowicza był Iwan, hrabia Mussin-Puszkina, bojar, późniejszy przewodniczący Kolegium Izby Państwowej, informacji tej nie potwierdzają jednak żadne znane mi opracowania.

**ФИОДОР III
АЛЕКСИЕВИЧ**

1676-1682

Ojciec: ALEKSY MICHAJŁOWICZ | s. 386

Matka: MARIA ILINICZNA | s. 387

Rodzeństwo: BIOGR. CARA ALEKSEGO

Urodził się 30 maja/9 czerwca 1661 na Kremlu. Od śmierci starszego brata Aleksego (1670) był następcą tronu (oficjalnie ogłoszony dnia 1/11 września 1674), a śmierć ojca w 1676 uczyniła go carem Rosji. Został koronowany 18/28 czerwca 1676 w kremłowski soborze Uspieńskim.

Jak wiele dzieci cara Aleksego z pierwszego małżeństwa, od urodzenia był słabego zdrowia i zmarł na skutek puchliny wodnej oraz ogólnych zaburzeń krążenia (wedle innych danych przyczyną przedwczesnej śmierci cara był szkorbut) 27 kwietnia/7 maja 1682 w moskiewskim Kremlu. Został pochowany w soborze Archangielskim na Kremlu.

Wobec braku testamentu zmarłego oraz upośledzenia umysłowego następnego w kolejności sukcesji carewicza Iwana, carem ogłoszono jego przyrodniego brata Piotra, jednak wskutek przewrotu pałacowego latem tego samego roku rządy przejęła carówna Zofia Aleksiejewna, która doprowadziła do powołania na tron Iwana oraz Piotra jako współpanujących.

Małżonki Fiodora III Aleksiejewicza:

1. Poślubiona 18/28 lipca 1680 w kremłowskim soborze Uspieńskim:

AGAFIA SEMENOWNA

DE DOMO GRUSZECKA

Była ona córką Szymona (Symeona) Fiodorowicza Gruszeckiego, szlachcica smoleńskiego, moskiewskiego dworzanina i wojewody czerniawskiego, potomka rodu wywodzącego się z Rzeczypospolitej, i jego żony Marii Iwanownej Zaborowskiej. Urodziła się naj-

pewniej w 1663 (w Smoleńsku?). Zmarła w połogu 14/24 lipca 1681 w carskim pałacu w podmoskiewskim siole Kołomienskoje i spoczęła w kremłowskim monasterze Wozniesieńskim. Po rozbiórce klasztoru w 1929 prochy carowej Agafii oraz innych pochowanych tam osób przeniesiono do soboru Archangielskiego.

2. Poślubiona 15/25 lutego 1682 w kaplicy pałacowej na Kremlu:

MARFA MATWIEJEWNA

DE DOMO APRASKINA

Była ona córką stolnika Mateusza Wasylewicza Apraksina i jego żony Domny Bogdanownej Łowickowej. Urodziła się w 1664 lub 1667 w Moskwie. Jej małżeństwo z carem Fiodorem III nie zostało dopełnione, po jego rychłej śmierci pozostała wdową do końca życia. Od 1708 mieszkała w Sankt Petersburgu, gdzie miała własny dom na rogu Placu Admiralicji i Newskiego Prospektu (obecnie w jego miejscu wznosi się Pałac Zimowy). Zmarła tam dnia 31 grudnia 1715/11 stycznia 1716 i została pochowana w nowej carskiej nekropoli w soborze Pietropawłowskim w petersburskiej twierdzy Pietropawłowskiej.

Potomstwo Fiodora III Aleksiejewicza:

Syn z pierwszego małżeństwa:

ILIA FIODOROWICZ. Urodził się 11/21 lipca 1681 w rezydencji carskiej w podmoskiewskim siole Kołomienskoje, gdzie także umarł 20/30 lub 21/31 lipca. Spoczął w kremłowskim soborze Archangielskim.

ИЦДП Ч (II)
ДЕКСИЕЦПЕЗ

1682-1696

Ojciec: ALEKSY MICHAJŁOWICZ | s. 386

Matka: MARIA ILINICZNA | s. 387

Rodzeństwo: BIOGR. CARA ALEKSEGO

Urodził się 27 sierpnia/6 września 1666 na moskiewskim Kremlu. Po bezpotomnej śmierci cara Fiodora III w 1682, umysłowo opóźniony Iwan nie został z początku uwzględniony w sukcesji i tron przekazano jego młodszemu przyrodniemu bratu Piotrowi. Na skutek przewrotu dokonanego latem 1682 przez carównę Zofię Aleksiejewną (zob. biogr. Aleksego Michajłowicza), został wyniesiony na tron wspólnie z Piotrem jako „pierwszy (starszy) car”. Sakra braci miała miejsce dnia 25 czerwca/5 lipca 1682 w soborze Uspieńskim na Kremlu, przy czym Iwana V ukoronowano przy użyciu prawdziwych regalii, Piotra zaś wykonanymi na tę okazję kopiami. Za wyjątkiem ceremonii o charakterze państwowym, wymagających jego obecności, wycofał się całkowicie z życia publicznego, rządy przekazując siostrze, a następnie bratu.

Car nie odznaczał się dobrym zdrowiem; jego śmierć na Kremlu 29 stycznia/8 lutego 1696 określana jest jednak mianem „nagłej”. Spoczął w starej carskiej nekropoli w soborze Archangielskim.

Małżonka Iwana V (II) Aleksiejewicza:

Poślubiona 9/19 stycznia 1684 w kremłowskim soborze
Uspieńskim:

PRASKOWIA FIODOROWNA

DE DOMO SAŁTYKOWA

Jej ojcem był Aleksander Piotrowicz Sałtykow, wojewoda jenisejski, który po zaślubinach córki z carem został mianowany bojarzem i przyjął imię Fiodora, matką zaś jego pierwsza żona, niejaka Katarzyna Fiodorowna nieznanej filiacji, a wedle niektórych danych druga małżonka Aleksandra-Fiodora – Maria Michajłowna

Tatiszczewa. Urodziła się 11/21 lub 12/22 października 1664 w Niżnym Nowogrodzie. Od śmierci męża w 1696 wraz z córkami mieszkała w podmoskiewskim Izmańlowie, zaś wiosną 1708, zgodnie z wolą Piotra I, przeniosła się do Petersburga. Zmarła po dłuższej chorobie w swoim petersburskim pałacu w pobliżu dzisiejszego Instytutu Smolnego 13/24 lub 14/25 października 1723 i spoczęła w cerkwi Błagowieszczeńskiej w obrębie ławry Aleksandronewskiej w Sankt Petersburgu.

Córki Iwana V (II) Aleksiejewicza (1–5):

- 1 MARIA IWANOWNA. Urodziła się 21/31 marca 1689 na Kremlu i tam również zmarła 13/23 lutego 1692. Spoczęła w kremłowskim monasterze Wozniesieńskim, skąd w 1929 wszystkie pochówki przeniesiono do soboru Archangielskiego.
- 2 FIEDOSJA (TEODOZJA) IWANOWNA. Urodziła się ona 4/14 czerwca 1690 na Kremlu, gdzie zmarła 12/22 maja następnego roku. Została pochowana w kremłowskim monasterze Wozniesieńskim, od 1929 spoczywa w soborze Archangielskim.
- 3 KATARZYNA IWANOWNA. Na świat przyszła 29 października/8 listopada 1691 w moskiewskim Kremlu. Od śmierci ojca wraz z matką i siostrami mieszkała w pałacu w podmoskiewskim Izmańlowie. Na rozkaz Piotra I w 1708 wszyscy członkowie carskiej rodziny, w tym jego bratanice i ich matka, przenieśli się do Sankt Petersburga. Spełniając wolę stryja, 8/19 kwietnia 1716 w Gdańsku Katarzyna Iwanowna wyszła za mąż za:

KAROLA LEOPOLDA, KSIĘCIA MEKLEMBURSKO-SZWERYŃSKIEGO
(VON MECKLENBURG-SCHWERIN)

Był on synem Fryderyka, księcia meklemburskiego z linii szweryńskiej (von Mecklenburg-Schwerin), pana na Grabow oraz kanonika strasburskiego, potomka starej niemieckiej dynastii słowiańskiego (obodryckiego) pochodzenia, i poślubionej mu Krystyny Wilhelminy, landgrafówny hesko-homburskiej. Urodził się 26 września 1678 na zamku w Grabow. Po śmierci starszego brata, który nie pozostawił legalnej progeneratury (1713), został panującym księciem meklembursko-szweryńskim, jednakże na skutek konfliktu ze stanami w 1728 został przez nie-

mieckiego cesarza usunięty z tronu. Przed poślubieniem carówny Katarzyny Iwanownej był żonaty z Zofią Jadwigą, księżniczką von Nassau-Diez (małżeństwo rozwiązano w 1710), oraz z Krystyną von Lepel (ów morganatyczny mariaż zakończył się rozwodem w 1711). Zmarł 28 listopada 1747 w Dömitz i spoczął w nekropoli książąt meklemburskich w klasztorze cysterskim w Doberanie.

W 1722 poróżniona z mężem Katarzyna wraz z córką przeniosła się do Sankt Petersburga. Po śmierci imperatora Piotra II w 1730 Rada Tajna rozważała kandydaturę carówny do tronu rosyjskiego, jednak z uwagi na możliwą ingerencję w sprawy państwowe jej męża projekt zarzucono i powierzono koronę młodszej siostrze Katarzyny. Katarzyna zmarła 14/25 czerwca 1733 w swoim petersburskim pałacu i spoczęła u boku matki w ławrze Aleksandronewskiej w Sankt Petersburgu.

Jedyna córka Katarzyny Iwanownej
i Karola Leopolda, księcia meklembursko-szweryńskiego:

ELŻBIETA KATARZYNA KRYSTYNA
KSIĘŻNICZKA MEKLEMBURSKO-SZWERYŃSKA
W PRAWOSŁAWIU ANNA LEOPOLDOWNA
MATKA IWANA VI (III) | s. 421

4 ANNA I | s. 417

5 PRASKOWIA IWANOWNA. Urodziła się 4/14 października 1694 na moskiewskim Kremlu. Od śmierci ojca (1696) mieszkała wraz z matką oraz siostrami w pałacu carskim w podmoskiewskim Izmańlowie, w 1708 na rozkaz Piotra I przeniosły się do Sankt Petersburga. Tam też, za zgodą stryja, zawarła ok. 1723 prywatne, morganatyczne małżeństwo z potomkiem jednej z gałęzi Rurykowiczów, która utraciła z czasem książęcą rangę, IWANEM ILICZEM DMITRIEWEM-MAMONOWEM, generałem kawalerii i senatorem (ur. Moskwa 10./20.12.1680, zm. Sankt Petersburg 24.05./4.06.1730), synem Ilii Michajłowicza Dmitriewa-Mamonowa, pułkownika armii rosyjskiej. Pierwszą małżonką Iwana była Owdotia Stiepanowna Pleszczewa, z którą miał on dwoje dzieci. Jego małżeństwo z carówną zaowocowało jedynym sy-

nem Iwanem (ur. 10.1724, zm. ok. 1730). Mąż Praskowii zmarł nagle w trakcie podróży bryczką ze swoją szwagierką, imperatorem Anną I. Carówna przeżyła go o nieco ponad pół roku, zmarła 8/19 października 1731 w swoim petersburskim pałacu. Ciało przewieziono do Moskwy i złożono w kremłowskim monasterze Wozniesieńskim. Po zburzeniu klasztoru w 1929 prochy pochowanych tam kobiet przeniesiono do soboru Archanielskiego.

Biogram Piotra I Wielkiego, który w 1721 przybrał tytuł cesarski, otwiera poczet imperatorów i imperatorowych rosyjskich.

PIOTR I WIELKI

1682-1721-1725

Ojciec: ALEKSY MICHAJŁOWICZ | s. 386

Matka: NATALIA KIRYŁOWNA | s. 388

Rodzeństwo: BIOGR. CARA ALEKSEGO

Na świat przyszedł on 30 maja/9 czerwca 1672 na moskiewskim Kremlu. Po śmierci starszego przyrodniego brata Fiodora III w 1682, wobec upośledzenia umysłowego carewicza Iwana, Piotr został ogłoszony carem, a regencję w jego imieniu objęła matka. Latem tego roku władzę w państwie przejęła carówna Zofia Alekziejewna, która osadziła na tronie obu braci jako współpanujących – Iwana z tytułem „pierwszego cara” i Piotra jako „drugiego cara”. Koronacja braci miała miejsce 25 czerwca/5 lipca 1682 w soborze Uspieńskim na Kremlu, przy czym młodszego ukoronowano wykonanymi specjalnie na tę okazję kopiami insygniów. Od obalenia Zofii jesienią 1689 Piotr I sprawował samodzielne rządy przy nominalnym tylko współudziale starszego brata (zm. 1696). W trakcie toczonej od początku XVIII w. wojny północnej zdobył na Szwecji (pokój w Nystad, 1721) Inflanty, Estonię, Karelię i Imagerlandię. Na pozyskanych terenach nad Zatoką Fińską założył w 1703 Sankt Petersburg, dokąd w 1712 przeniósł stolicę państwa. 22 października/2 listopada 1721 w soborze Troickim w Petersburgu przyjął cesarski tytuł „Ojca Ojczyzny, Piotra Wielkiego, Imperatora Wszechrusi”. 5/16 lutego 1722 wydał dekret o następstwie tronu, który stanowił, że „tylko od woli rządzącego aktualnie władcy będzie zależało, kto zostanie jego dziedzicem”.

Zmarł w wyniku zaawansowanej kamicy 28 stycznia/8 lutego 1725 w jednej ze swoich petersburskich rezydencji, tzw. Pałacu Zimowym Piotra I (później na jego miejscu imperatorowa Elżbieta Piotrowna wzniesie stojący do dziś Pałac Zimowy, zachowujący pozostałości starszego gmachu). Spoczął wraz ze zmarłą kilka tygodni później córką Natalią w soborze Pietropawłowskim

(śś. Piotra i Pawła) w obrębie petersburskiej twierdzy Pietropawłowskiej, który odtąd stanie się nową nekropolą rosyjskich monarchów. Jako że nie zdążył wskazać sukcesora, jego wszechwładny faworyt, książę Mienszykow, dokonał przy pomocy gwardyjskich pułków Preobrażeńskich przewrotu pałacowego, odsuwając od tronu wnuka imperatora i jedyne go męskiego potomka dynastii, wielkiego księcia Piotra Aleksiejwicza, i osadzając nań cesarzową wdowę Katarzynę Aleksiejewną.

Małżonki Piotra I Wielkiego:

1. Poślubiona 27 stycznia/6 lutego 1689 w pałacowej cerkwi Pietropawłowskiej (śś. Piotra i Pawła) na Kremlu:

EUDOKSJA FIODOROWNA

DE DOMO PRASKOWIA HILARIONOWNA ŁOPUCHINA

W ZAKONIE HELENA

Była córką Fiodora (Hilariona) Abramowicza Łopuchina, stolnika i okólniczego moskiewskiego, pułkownika strzelców, po zaślubinach córki z carem wyniesionego do rangi bojara (wówczas też zmienił imię na Fiodor), oraz jego żony Justyny Bogdanownej Rtiszczewej. Urodziła się 30 lipca/9 sierpnia 1669 w Moskwie i na chrzcie otrzymała imię Praskowia, które wraz z patronimikiem zmieniła przed zaślubinami. 23 września/3 października 1698 została oddalona przez Piotra i wysłana do monasteru Pokrowskiego w Suzdału, gdzie w 1699 postrzyżono ją na mniszkę. Podczas procesu carewicza Aleksego w 1718 została oskarżona o samowolne zrzucenie szat zakonnych i niedozwolone kontakty z synem, skazana na publiczne batogi i zesłana do monasteru w Starej Ładodze. W 1725 na rozkaz Katarzyny I zamknięto ją w twierdzy szlisselburskiej pod Petersburgiem jako więźnia stanu. Wolność odzyskała w 1727 po wstąpieniu na tron wnuka, Piotra II. Młody imperator sprowadził babkę do Moskwy (pełniącą za jego panowania ponownie rolę stolicy), gdzie osiadła w kremłowskim monasterze Wozniesieńskim (Starodziewiczym), a następnie w podmoskiewskim monasterze Nowodziewiczym. Zmarła w zbudowanym tam dla niej pałacu 27 sierpnia/7 września 1731 i znalazła spoczynek w klasztornej soborze Smoleńskim.

2. Poślubiona nieoficjalnie wiosną 1711 podczas kampanii
wojskowej nad Prutem i oficjalnie 19 lutego/1 marca 1712
w soborze Isakijewskim (św. Izaaka Dalmatyńskiego)
w Sankt Petersburgu:

KATARZYNA I | s. 408

Potomstwo Piotra I Wielkiego:

Synowie z pierwszego małżeństwa (1–3):

- 1 ALEKSY PIOTROWICZ. Urodził się 18/28 lutego 1690 w carskiej rezydencji w podmoskiewskim siole Preobrażeńskoje i był od tej chwili następcą rosyjskiego tronu (carewiczem). Po zesłaniu matki do klasztoru (1698) przeszedł pod opiekę ojca. Po różniony z carem, którego polityki nie akceptował, pod pozorem dołączenia do przebywającego za granicą ojca, w 1716 zbiegł za granicę. Osiadł w Wiedniu, na dworze swego szwagra Karola VI, lecz wobec ponawianych przez rząd rosyjski żądań wydania zbiega, w 1717 wyjechał stamtąd do Neapolu, stanowiącego posiadłość habsburską. Uzyskawszy od Piotra I obietnicę przebaczenia, z początkiem 1718 powrócił do Moskwy i 3/14 lutego w kremlowskim soborze Uspieńskim dobrowolnie zrzekł się praw do korony na rzecz przyrodniego brata, wielkiego księcia Piotra Piotrowicza. Oskarżony przez ojca o spiskowanie celem przejęcia władzy, w 1718 został osadzony w petersburskiej twierdzy Pietropawłowskiej i zapewne poddany torturom. Dnia 24 czerwca/5 lipca 1718 uznano go winnym zdrady stanu i skazano na śmierć, a 26 czerwca/7 lipca Aleksey zmarł, oficjalnie na skutek udaru (spowodowanego torturami?), być może skrytobójczo zgładzony. Pochowano go w soborze Pietropawłowskim w obrębie twierdzy.

Żoną Aleksego Piotrowicza była poślubiona w dniu 13 lub 14 października 1711 w Torgau nad Łabą (w Saksonii):

SZARLOTTA KRYSTYNA ZOFIA (*ZOFIA SZARLOTTA*), KSIĘŻNICZKA BRUNSZWICKA (VON BRAUNSCHWEIG-WOLFENBÜTTEL), córka Ludwika Rudolfa, księcia brunszwickiego na Wolfenbüttel z dynastii Welfów, oraz jego żony Krystyny Ludwiki, hrabianki zu Öttingen-Öttingen. Urodziła się 29 sierpnia 1694 na zamku

w Brunszwiku, a zmarła wskutek gorączki połogowej 22 października/2 listopada 1715 w petersburskim pałacu Aleksego. Została pochowana w soborze Pietropawłowskim w twierdzy Pietropawłowskiej w Sankt Petersburgu.

Metresa Aleksego Piotrowicza (od 1714 lub 1715):

EUFROZYNA FIODOROWNA *VEL* FIODOROWA, chłopka pańszczyżniana Nikifora Wiaziemskiego. Towarzyszyła ona carewiczowi podczas jego ucieczki za granicę w 1716, a w 1718 złożyła obciążające go zeznania. Po urodzeniu dziecka Aleksego wydała ją za nieznanego oficera garnizonu w Sankt Petersburgu.

Potomstwo Aleksego Piotrowicza:

Dzieci małżeńskie (A–B):

A NATALIA ALEKSIEJEWNA. Urodziła się 12/23 lipca lub 21 lipca/1 sierpnia 1714 w pałacu ojca w Sankt Petersburgu. Od 1720 wraz z bratem mieszkała w Pałacu Zimowym Piotra I, a po akcesji Piotra II wraz z cesarskim dworem przeniosła się do Moskwy. Zmarła tamże 22 listopada/3 grudnia 1728 w Pałacu Mienszykowskim (Leforta). Spoczęła w kremłowskim monasterze Wozniesieńskim, gdzie od XV w. chowano kobiety z rodziny panującej. Po rozbiórce klasztoru w 1929 szczątki Natalii przeniesiono do carskiej nekropoli w soborze Archangielskim.

B PIOTR II | s. 414

Dziecko pozamałżeńskie:

Jego płeć nie jest znana, urodziło się zapewne z końcem kwietnia 1718 i najprawdopodobniej rychło potem zmarło. Wedle H. Troyata zostało zgładzone po narodzinach.

- 2 ALEKSANDER PIOTROWICZ. Urodził się 3/13 października 1691 w carskiej rezydencji w podmoskiewskim siole Preobrażenskoje, a zmarł 14/25 maja następnego roku na Kremlu i został pochowany w soborze Archangielskim.
- 3 ? PAWEŁ PIOTROWICZ. Pomijany przez część opracowań. Dworzaczek wzmiankuje go, nie odnotowując jednak jego imienia. Urodzony w 1693, zmarł w dzieciństwie, zapewne jeszcze w tym samym roku.

Dzieci z drugiego małżeństwa (1–12):

- 1 ? PAWEŁ (PIOTROWICZ) oraz
- 2 ? PIOTR (PIOTROWICZ). Zarówno w przypadku Piotra jak i jego starszego brata ojcostwo cara jest wątpliwe. Mogli oni być owocem jednego z wcześniejszych związków Katarzyny Aleksiejewnej (W.A. Serczyk wymienia jako domniemanego ojca chłopców księcia Aleksandra Mienszykowa). Starszy Paweł urodził się w 1704, a młodszy Piotr we wrześniu 1705, oboje zaś zmarli przed 1707.
- 3 KATARZYNA PIOTROWNA. Urodziła się 28 grudnia 1706/8 stycznia 1707 w Moskwie, gdzie zmarła 28 lipca/8 sierpnia 1708 i gdzie też początkowo została pochowana. W 1715 jej prochy przeniesiono do soboru Pietropawłowskiego w obrębie petersburskiej twierdzy Pietropawłowskiej.
- 4 ANNA PIOTROWNA, MATKA PIOTRA III | s. 428
- 5 ELŻBIETA I | s. 425
- 6 NATALIA (MARIA?) PIOTROWNA. Urodziła się 3/14 marca 1713 w Zimowym Domu Piotra I w Sankt Petersburgu, gdzie także zmarła 27 maja/7 czerwca 1715. Jako pierwszy potomek rodziny carskiej została pochowana w będącym jeszcze w budowie soborze Pietropawłowskim.
- 7 MAŁGORZATA PIOTROWNA. Urodziła się ona 3/14 września 1714 w Zimowym Domu Piotra I w Sankt Petersburgu i tam też umarła 27 lipca/7 sierpnia następnego roku. Spoczęła w petersburskim soborze Pietropawłowskim.
- 8 PIOTR PIOTROWICZ. Zwany w rodzinie SZYSZECZKĄ, urodził się on 29 października/9 listopada 1715 Zimowym Domu Piotra I w Sankt Petersburgu. Po zrzeczeniu się praw sukcesyjnych przez carewicza Aleksego, 3/14 lutego 1718 w soborze Uspieńskim na moskiewskim Kremlu został oficjalnie ogłoszony następcą tronu (carewiczem). Zmarł 25 kwietnia/6 maja 1719 w Domu Zimowym w Sankt Petersburgu i spoczął w cerkwi Wskrzeszenia Łazarza w petersburskiej ławrze Aleksandrowskiej, skąd w 1723 jego prochy przeniesiono do pobliskiej klasztornej cerkwi Błagowieszczeńskiej.

- 9 PAWEŁ PIOTROWICZ. Urodził się 2/13 stycznia 1717 w Wesel w Niemczech, gdzie zmarł następnego dnia. Ciało przewieziono do Sankt Petersburga i złożono w soborze Pietropawłowskim. Jest pierwszym męskim przedstawicielem dynastii pochowanym w tej świątyni, która po złożeniu w jej murach ciała Piotra I stała się nową carską (cesarską) nekropolą.
- 10 NATALIA PIOTROWNA. Była ona pierwszym i zapewne jedynym dzieckiem (nie licząc martwej córki z 1720) Piotra I i Katarzyny I, które przyszło na świat po zawarciu przez nich oficjalnego małżeństwa. Urodziła się 20/31 sierpnia 1718 w Domu Zimowym w Sankt Petersburgu. Po przyjęciu przez ojca tytułu imperatora (22.10./2.11.1721) Natalia i jej starsze siostry Anna oraz Elżbieta zostały kreowane cesarzównami, który to tytuł wyróżniał je spośród innych członków dynastii (dzieci cara Iwana V oraz nieżyjącego carewicza Aleksego tytułowano wielkimi księżętami/księżniczkami, zob. UWAGI WSTĘPNE). Natalia zmarła na odrę 4/15 marca 1725 w Pałacu Zimowym Piotra I w Sankt Petersburgu i została pochowana wspólnie ze zmarłym niespełna miesiąc wcześniej ojcem w soborze Pietropawłowskim.
- 11 MARTWA CÓRKA. Urodziła się w 1720 i spoczęła w soborze św. Piotra i Pawła, u boku innych dzieci Piotra i Katarzyny.
- 12 ? PIOTR PIOTROWICZ. Urodzony jakoby w 1719, zmarł on w październiku 1723. Jak dowiódł już w XIX w. historyk Mikołaj Ustiałow, ów syn Piotra i Katarzyny to był historiograficzny, powołany do życia przez omyłkę, wynikłą z przenosin szczątków faktycznego syna cara, „Szyszeczki” (powyżej), z cerkwi Wskrzeszenia do Błagowieszczeńskiej w obrębie ławry Aleksandronewskiej.

UWAGA: Mimo szeroko rozpowszechnionych pogłosek o licznych nieślubnych dzieciach cara (porównywano go do współczesnego mu Ludwika XIV, ojca kilkunastu bastardów), o tych potomkach Piotra I brak jest jednak dokładniejszych wzmianek we współczesnych mu źródłach.

КАТАЛОГ I

1725-1727

Pochodzenie pierwszej rosyjskiej imperatorowej nie jest jasne. Według najszerzej akceptowanej i, co ciekawe, najgorzej udokumentowanej wersji, jej ojcem był *Samuel Skawroński* czy *Skowroński*, wywodzący się albo ze spauperyzowanej szlachty kurlandzkiej (pochodzenia polskiego), lub też z warstwy chłopskiej, matką zaś jedna z jego małżonek, *Dorota Han (Hann)* lub *Elżbieta Moritz*. Na świat przyszła 5/15 kwietnia 1684 lub 1686 w Dorpacie (obecnie estońskie Tartu) i na katolickim chrzcie otrzymała imię MARTY lub MARI. Miała dwie siostry oraz dwóch braci, którzy zostali później sprowadzeni do Sankt Petersburga i nobilitowani (zob. poniżej). Od śmierci ojca podczas epidemii dżumy rodzina mieszkała w Inflantach, zaś po śmierci matki, także na dżumę, Martę wziął do siebie na służącą pastor Jan Ernest Glück z Marienburga (obecnie Alūksne na Łotwie); wedle A. Andrusiewicza dopiero on nadał dziewczynie imię Marty, podczas gdy jej prawdziwe imię nie jest znane. Po pewnym czasie wydano ją za trębacza wojsk szwedzkich nazwiskiem *Jan Kruse* lub *Jan Rabe*. Ślub ich odbył się latem 1702 jednak kilka dni później Jan wraz ze swoim regimentem poszedł na wojnę i słuch po nim zaginął. W sierpniu 1702 Marienburg został zajęty przez Rosjan pod wodzą marszałka Borysa Szeremietiewa, który uczynił z Marty swoją kochankę i powiózł ją do Rosji. Rok później została nałożnicą wszechwładnego carskiego faworyta, księcia Aleksandra Danielewicza Mienszykowa, ten zaś zapoznał ją z carem.

Nieco inaczej ukazuje sprawę filiacji przyszłej imperatorowej raport hrabiego Bestużewa z 1715: mianowicie ryski pastor Wilhelm Han posiadał cztery siostry – Katarzynę, *Dorotę*, *Zofię* oraz *Marię Annę*, zamężne odpowiednio: za Janem Weselewskim (Wiesielewskim, Wesołowskim), *Samuelem Skawrońskim*, Kurlandczykiem niejakim Genderbergiem oraz synem wzmiankowanego Jana Weselewskiego (pasierbem Katarzyny Han), także

Janem. Dorota Han i Samuel Skawroński dochowali się szóstki dzieci: dwóch synów oraz czterech córek, w tym – trzeciej w kolejności starszeństwa – *Katarzyny*. Po rychłej śmierci rodziców Katarzyna Skawrońska zamieszkała w domu ciotki, Anny Marii Weselewskiej, skąd została wzięta na służbę do pastora Glücka w Marienburgu. Faktem jest, że krótko przed poznaniem Piotra, Katarzyna zaczęła używać nazwiska Weselewska (Wiesielewska), a spośród swoich inflanckich krewnych posiadała najpełniejsze informacje właśnie o rodzinie Katarzyny Weselewskiej (co sugerowałoby, iż mieszkała u niej, a nie u Marii Anny). Raport w zasadzie odpowiada tradycyjnej wersji, lecz podaje inną liczbę sióstr Skawońskich i ich imiona: są to dwie Anny (jedna zmarła w dzieciństwie), Katarzyna (późniejsza monarchini) oraz Dorota.

Odminną wersję wydarzeń ukazują dokumenty szwedzkie. Otóż pastor ryski Wilhelm Han (Gan, Hann) miał dwie siostry: Dorotę i Elżbietę. Po śmierci pierwszego małżonka, ryskiego sekretarza nazwiskiem Moritz, Elżbieta Han poślubiła kwatermistrza stacjonujących w Rydze wojsk szwedzkich, JANA RABE (syna Rajnolda Rabe i jego żony Karin *ve*/Katarzyny). Osiadła wraz z mężem w Szwecji, gdzie w 1682 dała życie córce, której na chrzcie lutezańskim dano, zapewne na część babki ojczystej, imię Katarzyny. Po śmierci męża w 1684 wraz z córką powróciła do Rygi, gdzie rychło zmarła, zaś Katarzyna trafiła do sierocińca, a stamtąd na plebanię pastora Glücka. Tam wydano ją za nieznanego kapitana szwedzkiej kawalerii, który nie wrócił z wojny. Z kolei siostra jej matki, Dorota Han, poślubiła Kurlandczyka Samuela Skawrońskiego i miała z nim dwóch synów i dwie córki, nobilitowanych później przez Katarzynę I. Zatem Skawrońscy nie byli rodzonym lecz ciotecznym rodzeństwem imperatorowej, ona sama zaś była, z pochodzenia i urodzenia, Szwedką (tak też określa jeden z raportów dyplomatycznych, aluzje do jej szwedzkiego pochodzenia czynił ponoć często sam car).

Jak widać, losy Katarzyny aż do 1702/03 trudno odtworzyć, być może skutkiem celowego zacierania śladów przez Piotra i samą zainteresowaną. Nie jest pewna ani jej filiacja, ani rok urodzenia, ani imię do chwili przejścia na prawosławie.

Rodzeństwo Katarzyny I (rodzone lub cioteczne):
Dzieci Doroty Han lub Elżbiety Han (Moritz)
i Samuela Skawrońskiego (1–4):

- 1 KAROL SKAWROŃSKI. Szambelan dworu cesarskiego, w 1727 współ z młodszym bratem Fryderykiem (Fiodorem) podniesiony przez Katarzynę I do dziedzicznej godności hrabiowskiej jako KAROL SAMUELOWICZ SKAWROŃSKI. Poślubił MARIĘ IWANOWNĄ (filiacja nieznana) i miał z nią liczne potomstwo (A–F):

HRABOWIE SKAWROŃSCY

- A MARCIN KARLOWICZ SKAWROŃSKI (ur. 1714 (1716?), zm. 1779). Hrabia Skawroński, wielki szambelan dworu oraz naczelny wódz armii rosyjskiej z nominacji siostry ciotecznej, imperatorowej Elżbiety I. W 1754 jego żoną została MARIA MIKOŁAJEWNA, BARONÓWNA STROGANOWA (ur. 1732, zm. 1805), córka Mikołaja Grigoriewicza, barona Stroganowa. tajnego radcy Ich potomkowie wygaśli w połowie XIX w.
- B IWAN KARLOWICZ SKAWROŃSKI (ur. 1718, poległ 1742). Bezżenny i bezpotomny.
- C ANTONI KARLOWICZ SKAWROŃSKI. Zmarł młodo, bezżennie i bezpotomnie.
- D ANNA KARLOWNA SKAWROŃSKA (ur. 1722 lub 1723, zm. 1775). W 1742 poślubiła MICHAŁA HILARIONOWICZA, HRABIEGO WORONCOWA, ministra stanu i kanclerza imperium rosyjskiego (ur. 1714, zm. 1767), i miała z nim córkę.
- E ZOFIA KARLOWNA SKAWROŃSKA (zm. 1739). Jej mężem został w 1727 PIOTR PAWEŁ SAPIEHA, stolnik litewski i wojewoda smoleński (ur. 1701, zm. 1771), z którym miała potomstwo.
- F KATARZYNA KARLOWNA SKAWROŃSKA (zm. 1757). W 1745 wyszła za mąż za MIKOŁAJA, BARONA VON KORFF, generała armii rosyjskiej oraz generalnego gubernatora Prus (ur. 1710, zm. 1766); dzieci nie mieli.
- 2 FRYDERYK (FRITZ) SKAWROŃSKI, na chrzcie prawosławnym FIODOR SAMUELOWICZ SKAWROŃSKI. Dekretem Katarzyny I z 1727 wraz ze starszym bratem Karolem został kreowany dziedzicz-

nym hrabią Skawrońskim. Pierwszą jego żoną była nieznana Litwinka, drugą zaś, poślubioną zapewne ok. 1725, KATARZYNA RODIONOWNA SABUROWA. Nie pozostawił dzieci.

- 3 ANNA SKAWROŃSKA. Nobilitowana w Rosji jako ANNA SAMUELOWNA SKAWROŃSKA, wyszła za mąż za MICHAŁA JEFIMOWICZA, który otrzymał od Katarzyny I dyplom szlachecki wraz z nazwiskiem JEFIMOWSKI. Jego potomstwo z Anną uzyskało później dziedziczny tytuł hrabiów Jefimowskich.
- 4 KRYSTYNA SKAWROŃSKA (ur. 1687, zm. 1729). Została nobilitowana w Rosji jako KRYSTYNA SAMUELOWNA SKAWROŃSKA i poślubiła SZYMONA LEONTIEWICZA HENDRIKOWA (ur. 1672, zm. 1728), który także uzyskał dyplom szlachecki. Ich potomków kreowano dziedzicznymi hrabiami Hendrikow.

Ж

Jesienią 1703 Marta lub Katarzyna Weselewska (*ve/* Skawrońska *ve/* Rabe) nawiązała za pośrednictwem swego kochanka, księcia Mienszykowa, romans z Piotrem I. Wkrótce stała się jego najbliższą powiernicą, a car zamyslił uczynić z niej swoją legalną żonę i zalegalizować ich dzieci. W 1707 lub 1708 przeszła na prawosławie jako KATARZYNA ALEKSIEJEWNA MICHAJŁOWA (patronimik przejęła od ojca chrzestnego, którym był carewicz Aleksy Piotrowicz, a nazwisko Michajłow stanowiło incognito cara w trakcie podróży zagranicznych). Jej potajemny ślub z Piotrem I odbył się w Warszawie 8 listopada 1707, zaś oficjalne zaślubiny celebrowano 19 lutego/1 marca 1712 w soborze Isakijewskim w Sankt Petersburgu. Na życzenie małżonka w dniu 7/18 maja 1724 w soborze Uspieńskim na moskiewskim Kremlu Katarzyna została koronowana na imperatorową – w historii Rosji była drugą kobietą po Marynie Mniszchównie (zob. biogr. Dymitra Samozwańca), która dostała tego zaszczytu. Po śmierci Piotra I 28 stycznia/8 lutego 1725 książę Mienszykow z pomocą pułków gwardii dokonał zamachu stanu i ogłosił ją imperatorową, samemu zachowując realną władzę. Po panującej zaledwie tydzień carycy Irenie Fiodorownej Godunowej (zob.) stała się tym samym drugą kobietą, zasiadającą z własnego tytułu na rosyjskim tronie.

Zmarła na zapalenie płuc 6/17 maja 1727 w Pałacu Zimowym Piotra I w Sankt Petersburgu i spoczęła u boku małżonka w soborze Pietropawłowskim w obrębie twierdzy Pietropawłowskiej.

Na łożu śmierci podpisała podsunięty przez księcia Mienszykowa testament, którym wyznaczyła sukcesorem wielkiego księcia Piotra Aleksiejewicza, wnuka Piotra I.

DZIECI KATARZYNY I I PIOTRA I | BIOGR. PIOTRA I

PIOTT II

1727-1730

Ojciec: CAREWICZ ALEKSY PIOTROWICZ | BIOGR. PIOTRA I
Matka: ZOFIA SZARLOTTA BRUNSZWICKA | BIOGR. PIOTRA I
Rodzeństwo: BIOGR. PIOTRA I

Urodził się 12/23 października 1715 w pałacu ojca w Sankt Petersburgu. Po śmierci Katarzyny I (1727) zgodnie z jej testamentem wstąpił na tron rosyjski. Koronacja Piotra II miała miejsce 25 lutego/8 marca 1728 w soborze Uspieńskim na moskiewskim Kremlu. Faktyczną władzę w państwie sprawowali w jego imieniu najpierw książę Mienszykow, a po jego obaleniu (1727) klan Dołgorukich oraz Najwyższa Rada Tajna. Za jego panowania stolicą Rosji stała się na powrót Moskwa.

Zmarł na ospę 18/29 lub 19/30 stycznia 1730 w moskiewskim Pałacu Mienszykowskim (Leforta) i zgodnie z własnym życzeniem spoczął w tradycyjnej carskiej nekropoli w kremłowskim soborze Archangielskim. Był ostatnim męskim potomkiem dynastii Romanowów.

Najwyższa Rada Tajna ogłosiła wówczas, że „wygaśła rodzina cara Piotra I”, odmawiając praw sukcesyjnych cesarzównie Elżbiecie Piotrownej, po czym powołała na tron kurlandzką księżną wdowę Annę, córkę cara Iwana V (II) Aleksiejewicza.

30 listopada/11 grudnia 1729 w Pałacu Mienszykowskim (Leforta) w Moskwie imperator Piotr II zaręczył się z:

KATARZYNĄ ALEKSIEJEWNĄ, KSIĘŻNICZKĄ DOŁGORUKĄ (ur. 1712, zm. 1747), córką Aleksego Grigoriewicza, księcia Dołgorukiego, członka Najwyższej tajnej Rady, senatora i cesarskiego szambelana. Następnego dnia po zrękowinach otrzymała tytuł „gosudaryni narzeczonej”, ślub się jednak nie odbył z powodu niespodziewanej śmierci imperatora. Stronnictwo Dołgorukich zaprezentowało wówczas sfalszowany testament Piotra II, czyniący sukcesorką Katarzynę, projekt ten jednak upadł zaraz po ogłoszeniu na po-

siedzeniu Rady. Po objęciu tronu przez cesarzową Annę I (1730) została zesłana do Berezowa, gdzie wedle niepewnych informacji urodziła martwą córkę, której ojcem miał być zmarły cesarz. Od 1740 więziono ją w monasterze w Tomsku, lecz po akcesji Elżbiety I w 1741 odzyskała wolność. W 1745 została wydana za mąż za ALEKSANDRA ROMANOWICZA, HRABIEGO BRIUS, generała lejtnanta armii rosyjskiej, zmarła jednak bezdzietnie wkrótce potem i według niepotwierdzonych informacji spoczęła w soborze św. Andrzeja Pierwozwanego na Wyspie Wasilewskiej w Petersburgu.

ДІПД I

1730-1740

Ojciec: IWAN V (II) ALEKSIEJEWICZ | s. 396

Matka: PRASKOWIA FIODOROWNA | s. 397

Rodzeństwo: BIOGR. IWANA V (II)

Urodziła się 28 stycznia/7 lutego 1693 na moskiewskim Kremlu. Od śmierci ojca w 1696 wraz z matką i siostrami mieszkała w pałacu w podmoskiewskim Izmańlowie, a wiosną 1708 na polecenie Piotra I wdowa po Iwanie V wraz z córkami przeniosła się do Sankt Petersburgu, gdzie osiadły we wzniesionym dla carycy wdowy pałacu w pobliżu dzisiejszego Instytutu Smolnego. Po ślubie wyjechała z mężem do Kurlandii, a po jego rychłym zgonie w 1711 rezydowała jako regentka na zamku w kurlandzkiej stolicy Mitawie (obecnie Jełgawa na Łotwie). Po nagłym zgonie Piotra II, 19/30 stycznia 1730 Najwyższa Rada Tajna wyniosła Annę na tron rosyjski. Warunkiem otrzymania korony było podpisanie przez nią tzw. kondycji, czyli ustalonych przez Radę zasad sprawowania władzy, co Anna uczyniła 28 stycznia/8 lutego 1730 na zamku w Mitawie. Dnia 15/26 lutego 1730 imperatorowa dokonała uroczystego wjazdu do Moskwy, a 25 lutego/8 marca w Pałacu Mien-szykowskim (Leforta) publicznie zniszczyła kondycje i rozwiązała Radę Tajną, przejmując tym samym osobiste rządy. Koronacja Anny miała miejsce 28 kwietnia/9 maja 1730 w soborze Uspieńskim na moskiewskim Kremlu. W 1732 ponownie przeniosła stolicę państwa do Sankt Petersburga.

Zmarła po krótkiej chorobie 17/28 października 1740 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu i została pochowana w soborze Pietropawłowskim w obrębie twierdzy Pietropawłowskiej. Swoim następcą wyznaczyła ciotecznego wnuka, Iwana.

Małżonek Anny I:

Poślubiony przed jej akcesją 31 października/11 listopada 1710
w petersburskim pałacu księcia Mienszykowa:

FRYDERYK III WILHELM

KSIAŻĘ KURLANDZKI

Był synem Fryderyka II Kazimierza, księcia Kurlandii i Semigalii z dynastii Kettlerów, oraz jego drugiej żony Elżbiety Zofii, margrabianki brandenburskiej, córki Wielkiego Elektora. Urodził się 19 lipca 1692 na zamku w Mitawie i po śmierci ojca (1698) został suwerennym księciem Kurlandii i Semigalii. Zmarł podczas powrotu z wesela, 21 stycznia 1711 w Kippinghof wskutek „nadmiaru uciech”. Jego ciało wdowa odwiozła do Mitawy, gdzie spoczęło w krypcie książęcej w podziemiach zamku.

Faworyt Anny I:

ERNEST JAN VON BIRON (BÜHREN)

OD 1737 ERNEST JAN, KSIAŻĘ KURLANDZKI

Wywodził się on z drobnej szlachty kurlandzkiej, urodził się 23 listopada/3 grudnia 1680 w rodzinie Karola von Bühren i jego żony Katarzyny Jadwigi van der Raab. Od 1718 był szambelanem dworu owdowiałej Anny i wkrótce został jej kochankiem. W 1730 przybył wraz z nią do Rosji, gdzie przez całe panowanie imperatorowej ogromny wpływ na rządy. W 1737 został z poparciem Anny wybrany księciem Kurlandii, a po jej śmierci w 1740 przejął zgodnie z jej wolą regencję w imieniu Iwana VI. Obalony przez matę imperatora Annę Leopoldowną 9/20 listopada 1740 został aresztowany i skazany na śmierć, lecz wyrok zamieniono na zesłanie. Dopiero w 1761 Piotr III odwołał go z wygnania, a Katarzyna II w 1763 wprowadziła z powrotem na tron kurlandzki. Z nadania cesarza rzymsko-niemieckiego Karola VI został wolnym (suwerennym) panem Sycowa na Dolnym Śląsku. Zmarł 17/28 grudnia 1778 w pałacu Ruhenthal (Ruhendahl, obecnie Rundāle na Łotwie) i spoczął w kryptach książąt Kurlandii w podziemiach zamku mitawskiego.

Domniemany syn Anny I i Birona:

KAROL ERNEST VON BIRON (BIRON VON CURLAND). Oficjalnie był dzieckiem Birona i jego żony Benigny. Brak jest bezpośrednich dowodów na macierzyństwo cesarzowej, ta jednak, w przeciwieństwie do pozostałej dwójki dzieci Birona, przez całe życie otaczała go wielką atencją. Urodził się on 11 października 1728 na zamku w Królewcu i po wstąpieniu Anny na tron w 1730 został przez nią zabrany do Sankt Petersburga. Od 1740 dzielił zesłanie z ojcem, w 1763 powrócił do Kurlandii. Piotr III mianował go generałem majorem wojsk rosyjskich, a w 1772 ojciec przekazał mu Wolne Państwo Syców na Śląsku. Z zawartego 18 lutego 1778 małżeństwa z APOLONIĄ Z PONIŃSKICH (ur. 4.02.1760, zm. 5.08.1800), córką Macieja Ponińskiego herbu Łodzia, starosty babimojskiego oraz stolnika wschowskiego, dochował się ośmiorga dzieci (linia jego zstępnych, księżęta Biron von Curland, posiadała dobra sycowskie do 1945; istnieje ona do dziś). Po teściu przejął starostwo babimojskie. Zmarł 16 października 1801 w Królewcu.

ІІІІІІ VI (III)

1740-1741

Ojciec: ANTONI ULRYK, KSIĄŻĘ BRUNSZWICKI
(VON BRAUNSCHWEIG-WOLFENBÜTTEL-BEVERN)

Celem odróżnienia od dziada stryjecznego, noszącego identyczny zestaw imion, zmarłego kilka miesięcy przed narodzinami Antoniego Ulryka, w genealogiach Welfów określany jest mianem Młodszego. Urodził się on 17/28 sierpnia 1714 na zamku w Bevern jako drugi z kolei syn Ferdynanda Albrechta II, księcia brunszwickiego na Wolfenbüttel-Bevern, potomka bocznej linii starej niemieckiej dynastii Welfów, i jego żony Antoniny Amalii, księżniczki brunszwickiej na Wolfenbüttel (rodzonej siostry małżonki carewicza Aleksego Piotrowicza i matki imperatora Piotra II). W 1733 przybył po raz pierwszy do Rosji, a 3/14 lipca 1739 w Sankt Petersburgu pojął za żonę siostrzenicę imperatorowej, Annę Leopoldowną. 11/22 listopada 1740 otrzymał od małżonki, regentki przy ich kilkumiesięcznym synu, stanowisko naczelnego wodza armii w randze generalissimusa. Po objęciu tronu przez Elżbietę I w nocy z 24 na 25 listopada/5 na 6 grudnia 1741 wraz z całą rodziną został uwięziony i zesłany na północ kraju. W 1744 osadzono ich w opuszczonym domu arcybiskupa w Chołmogorach opodal Archangielska. Katarzyna II w 1762 proponowała owdowiałemu księciu wyjazd do rodzinnych Niemiec, ten jednak odmówił porzucenia dzieci. Zmarł 4/15 maja 1774 w Chołmogorach i został pochowany w nieustalonym miejscu na pobliskim przycerkiewnym cmentarzu. W 2007 rosyjskie media doniosły o odkryciu tam jego domniemanego grobu.

Matka: ELŻBIETA KATARZYNA KRYSTYNA
KSIĘŻNICZKA MEKLEMBURSKO-SZWERYŃSKA
W PRAWOSŁAWIU ANNA LEOPOLDOWNA

Była jedyną córką carówny Katarzyny Iwanownej i jej małżonka, Karola Leopolda, księcia meklembursko-szweryńskiego (szczegóły w biogr. Iwana V Aleksiejewicza). Urodziła się 7/18 grudnia 1718 na zamku w Rostock (Roztok). W 1722 wspólnie z matką zamieszkała w jej ojczyźnie, a w 1733 w Sankt Petersburgu przeszła

na prawosławie, przyjmując imię Anny Leopoldownej (niekiedy zwano ją także Anną Karlowną). Jesienią 1740 imperatorowa Anna I wyznaczyła dwumiesięcznego syna Anny Leopoldownej sukcesorem. Po śmierci cesarzowej w tymże roku godność regenta przy Iwanie VI objął jej wszechwładny faworyt, Ernest Jan Biron, jednak już 9/20 listopada 1740 w wyniku przewrotu pałacowego został on aresztowany i usunięty ze stanowiska, które objęła matka imperatora. Rok później, nocą z 24 na 25 listopada/5 na 6 grudnia 1741, kolejny zamach stanu wyniósł na tron córkę Piotra I, a uwięziona „familia brunszwicka” – jak odtąd nazywano rodzinę Anny Leopoldownej – została wywieziona z rosyjskiej stolicy i w 1744 osadzona pod ścisłym nadzorem w Chołmogorach pod Archangielskiem. Anna zmarła tam na gorączkę płożową 9/19 marca 1746 w służącym im za rezydencję starym domu arcybiskupa. Ciało jej odtransportowano do Sankt Petersburga i złożono w cerkwi Błagowieszczeńskiej w obrębie murów ławry Aleksandronewskiej.

Rodzeństwo (1–4):

- 1 KATARZYNA ANTONOWNA. Urodziła się 4/15 lipca 1741 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu. Po obaleniu Iwana VI jesienią tego roku wraz z rodziną została wywieziona ze stolicy. Od 1744 byli oni przetrzymywani w dawnym domu arcybiskupa w Chołmogorach koło Archangielska. Latem 1780 Katarzyna II zezwoliła pozostałym przy życiu członkom „familii brunszwickiej” – Katarzynie, jej siostrze oraz dwóm braciom – na wyjazd do Danii (wdowa po królu Fryderyku V, Juliana Maria Brunszwicka, była siostrą ich ojca). Osiedli w Gorsens na Jutlandii, gdzie Katarzyna Antonowna zmarła 29 marca/9 kwietnia 1807 jako ostatnia z rodzeństwa. Pochowano ją w obrządku prawosławnym w miejscowym kościele, u boku zmarłych wcześniej braci i siostry.
- 2 ELŻBIETA ANTONOWNA. Na świat przyszła 16/27 września 1743 w Dünnemünde (obecnie Daugawpilis na Łotwie), gdzie przetrzymywano wówczas „familie brunszwicką”, zmarła zaś 9/20 października 1782 w Gorsens na Jutlandii i spoczęła w miejscowym kościele.

- 3 PIOTR ANTONOWICZ. Urodzony 19/30 marca 1745 w Chołmogorach, zmarł 19/30 stycznia 1798 w Gorsens na Jutlandii i tam również znalazł spoczynek.
- 4 ALEKSY ANTONOWICZ. Urodził się 24 lub 27 lutego/7 lub 10 marca 1746 w Chołmogorach, zmarł zaś 12/23 października 1787 w Gorsens na Jutlandii, gdzie także spoczął.

Urodził się 12/23 sierpnia 1740 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu. 5/15 października tego roku cesarzowa Anna oficjalnie wyznaczyła go następcą tronu, a po jej śmierci 17/28 października 1740 został ogłoszony imperatorem. Regentem w imieniu niemowlęcego cesarza był najpierw Ernest Jan Biron, książę Kurlandii (faworyt Anny I, zob. w jej biogr.), a później matka Iwana, Anna Leopoldowna. Wskutek przewrotu pałacowego nocą z 24 na 25 listopada/5 na 6 grudnia 1741 został zdetronizowany, po czym wraz z całą rodziną wywieziony na północ Rosji. Jesienią 1744 umieszczono ich w Chołmogorach opodal Archangielska, a w 1756 byłego imperatora odłączono od rodziny i osadzono w twierdzy szlisselburskiej (Orzeszek) pod Sankt Petersburgiem. Elżbieta I wydała ponadto potajemny rozkaz zgładzenia więźnia w przypadku próby odbicia go.

Został zabity 5/16 lipca 1764 w swojej celi, podczas sprowokowanej przez Katarzynę II próby uwolnienia, podjętej przez porucznika Wasyla Mirowicza. Z rozkazu cesarzowej ciało Iwana złożono w nieznanym miejscu w obrębie twierdzy szlisselburskiej. Podejmowane za panowania Aleksandra I próby odnalezienia grobu nie przyniosły rezultatów.

ΕΛΖΒΙΕΤΑ Ι

1741-1761

Ojciec: PIOTR I WIELKI | s. 401

Matka: KATARZYNA I | s. 408

Rodzeństwo: BIOGR. PIOTRA I

Urodziła się 18/29 grudnia 1709 w carskiej rezydencji w podmoskiewskim siole Kołomienskoje. Po zawarciu przez rodziców nieformalnego małżeństwa, 6/17 marca 1711 Elżbieta i jej starsza siostra Anna otrzymała tytuły carówien, a 23 grudnia 1721/3 stycznia 1722 pozostałe przy życiu córki Piotra I i Katarzyny zostały podniesione do godności cesarzówien. Testament Katarzyny I (zm. 1727) przyznawał Elżbiecie oraz Annie udział w regencji na czas małoletności Piotra II, lecz realna władza pozostała w rękach księcia Mienszykowa, który usunął obie cesarzówny z dworu. Śmierć Piotra II (1730) uczyniła z Elżbiety spadkobierczynią korony (nieżyjąca już Anna Piotrowna w imieniu swoim i swoich dzieci zrzekła się praw dziedzicznych), lecz Rada Tajna uznała ją za potomka z nieprawego łoża i ogłosiła imperatorową Annę Iwanowną. Przez okres panowania Anny I oraz Iwana VI Elżbieta przebywała w swoich posiadłościach w Słobodzie Aleksandrowskiej pod Moskwą, w Sankt Petersburgu i w Izmaїłowie. Wykorzystując niezadowolenie z rządów regentki Anny Leopoldownej, nocą z 24 na 25 listopada/5 na 6 grudnia 1741 dokonała zamachu stanu i przejęła władzę w państwie. 25 listopada/6 grudnia została ogłoszona imperatorową. Sakra Elżbiety I miała miejsce dnia 25 kwietnia/6 maja 1742 w kremlowskim soborze Uspieńskim.

Zmarła 25 grudnia 1761/5 stycznia 1762 w petersburskim Pałacu Zimowym i została pochowana u boku siostry i rodziców soborze Pietropawłowskim w twierdzy Pietropawłowskiej. Była ostatnim po mieczu potomkiem dynastii Romanowów.

Tron rosyjski odziedziczył jej siostrzeniec, wielki książę Piotr Fiodorowicz, założyciel linii Romanow-Holstein-Gottorp.

Domniemany morganatyczny małżonek Elżbiety I:
Poślubiony jakoby potajemnie jesienią 1742 w carskiej rezydencji
w siole Pokrowskie Rubcowo w podmoskiewskim Pierowie:

ALEKSY GRIGORIEWICZ RAZUMOWSKI (OD 1744 HRABIA)

WŁAŚC. ALEKSY ROZUM *VEL* RAZUM

Był on synem Grzegorza Jakowlewicza Rozuma (Razuma), Koza-
ka rejestrowego z wioski Lemeszi na Ukrainie, oraz jego żony
Natalii, córki Demioszki Streszencowa. Urodził się on 17/28 lub
18/29 marca 1709 w Lemeszi. W 1731 trafił na dwór Elżbiety, gdzie
uzyskał stanowisko szambelana i został faworytem cesarzówny;
w tym czasie zmienił nazwisko na Razumowski. 16 maja 1744 ce-
sarz rzymsko-niemiecki Karol VII nadał mu tytuł hrabiego Rze-
szy, 15/26 czerwca tegoż roku Elżbieta I mianowała Aleksego oraz
jego młodszego brata Cyryla (Kiryła) dziedzicznymi hrabiami Ce-
sarstwa Rosyjskiego, zaś 5/16 września 1756 oboje otrzymali od
imperatorowej stopnie feldmarszałków. Aleksey zmarł 6/17 czerw-
ca 1771 w Pałacu Aniczkovskim w Sankt Petersburgu i został po-
chowany w cerkwi Błagowieszczeńskiej w obrębie petersburskiej
ławry Aleksandronewskiej.

Według różnych niepotwierdzonych przekazów imperatorowa
dochowała się z Razumowskim kilkorga dzieci. Twierdzono, iż
mieli syna, który spędził całe życie uwięziony w jednym z mona-
sterów w Perejasławiu (Peresławiu) Zaleskim, oraz jedną lub kil-
ka córek. Najbardziej znaną spośród nich jest postać, nazwana
później KSIĘŻNICZKĄ TARAKANOWĄ, za życia tytułująca się m.in.
księżniczką ELŻBIETĄ WŁODZIMIERSKĄ, FRÄULEIN FRANK I MADAME
TRÉMOUILLE. Urodzona ok. 1745, w 1774 zgłosiła roszczenia do
tronu, zyskując nawet pewien posłuch w Europie, lecz w 1775 zo-
stała na rozkaz Katarzyny II sprowadzona do Petersburga i uwię-
ziona w twierdzy Pietropawłowskiej, gdzie zmarła 4/15 grudnia 1775.
Podobna jest historia zmarłej w lutym 1810 (lub w 1808) w mo-
skiewskim monasterze Nowospaskim i tam pochowanej mniszki
DOSIFEJI, która była jakoby córką imperatorowej i Razumowskie-
go, urodzoną ok. 1744 i ochrzczoną imieniem AUGUSTY, następnie
wysłaną za granicę, lecz w 1785 sprowadzoną przez Katarzynę II
do Rosji i postrzyżoną w moskiewskim monasterze.

PIOTT III

1761-1762

Ojciec: KAROL FRYDERYK, KSIĄŻĘ HOLSZTYŃSKI
(VON SCHLESWIG-HOLSTEIN-GOTTORP)

Był jedynym synem Fryderyka IV, księcia szlezwicko-holsztyńskiego na Gottorp (Gottorf), potomka bocznej linii niemieckiej dynastii Oldenburgów, oraz jego żony Jadwigi Zofii Augusty, córki Karola XI, króla Szwecji. Urodził się 19 kwietnia 1700 w zamku Kungshuset w Sztokholmie. Po śmierci ojca (poległ pod Kliszowem w lipcu 1702), został księciem szlezwicko-holsztyńskim na Gottorp (początkowo pod regencją matki i stryja Chrystiana Augusta). Będąc siostrzeńcem Karola XII, wysunął po śmierci króla (listopad 1718) roszczenia do tronu Szwecji, przypadł on jednak królewskiej siostrze Ulryce Eleonorze (niemniej Karol Fryderyk do końca życia uznawany był za dziedzica szwedzkiej korony). Na mocy pokoju w Frederiksborgu (1720) utracił terytoria szlezwickie, zachowując jedynie księstwo holsztyńsko-gottorpskie – odtąd jego główną rezydencją była Kilonia. W 1721 wyjechał do Rosji i 21 maja/1 czerwca 1725 w soborze Troickim w Sankt Petersburgu pojął za żonę córkę Piotra I (zob. poniżej). W 1726 Katarzyna I uczyniła Karola Fryderyka członkiem Najwyższej Rady Tajnej, a w swoim testamencie wyznaczyła go, obok córek Anny i Elżbiety, regentem nieletniego Piotra II. Niemniej wskutek intryg księcia Mienszykowa, jeszcze w roku śmierci imperatorowej (1727), Karol Fryderyk z Anną Piotrowną wyjechali do Kilonii. Książę holsztyński zmarł dnia 18 czerwca 1739 w swoim majątku we wsi Rolfshagen koło Oldesloe i spoczął w kościele klasztorным augustinów w Bordesholm.

Matka: CESARZÓWNA ANNA PIOTROWNA

Była ona córką Piotra I Wielkiego i Katarzyny I. Urodziła się 27 stycznia/7 lutego 1708 w Moskwie. Po zawarciu przez rodziców nieformalnego małżeństwa, 6/17 marca 1711 wspólnie z młodszą siostrą Elżbietą otrzymała tytuł carówny, zaś 23 grudnia 1721/3 stycznia 1722 córki Piotra i Katarzyny zostały podniesione do

godności cesarzówien. Wychodząc za mąż w 1725 zrzekła się wprawdzie, w imieniu swoim i swoich potomków, praw sukcesyjnych do rosyjskiego tronu, nie przekreśliło to jednak praw Anny i jej przyszłych dzieci do korony imperium, ponieważ Piotr I w 1722 zmienił prawo sukcesyjne, wprowadzając zasadę wyznaczania przez panującego dowolnego dziedzica spośród członków rodziny. Od śmierci matki w 1727 Anna wraz z mężem i siostrą zasiadała przez krótki czas w Radzie Regencyjnej, lecz na skutek machinacji księcia Mienszykowa latem 1727 musiała wraz z mężem opuścić ojczyznę. Zmarła 4/15 maja 1728 na zamku w Kilonii, jednak nie wskutek gorączki połogowej, jak się niekiedy podaje, jako że jej syn przyszedł na świat ponad dwa miesiące wcześniej. Na własne życzenie została pochowana obok rodziców w soborze Pietropawłowskim w petersburskiej twierdzy Pietropawłowskiej.

Przyrodnia siostra:

FRYDERYKA KAROLINA VON CARLOS. Pochodziła ona z pozamałżeńskiego związku ojca, lecz została przez niego uznana i nobilitowana. Urodziła się ona 6 grudnia 1731, a w 1757 poślubiła DAWIDA REINHOLDA VON SIEVERS (ur. 14.04.1732, zm. 31.01.1814), pułkownikiem dragonów holsztyńskich w Sankt Petersburgu, po śmierci Piotra III (1762) przeniesionego przez Katarzynę II na stanowisko burmistrza do Cismaru w księstwie holsztyńskim; dochowali się dwóch córek i sześciu synów, od których wywiodła się tzw. holsztyńska linia Sieversów. Fryderyka Karolina von Sievers zmarła 6 sierpnia 1804.

Urodził się on 10/21 lutego 1728 na zamku w Kilonii i na chrzcie w obrządku luterzańskim otrzymał imiona KAROL PIOTR ULRYK. Po śmierci ojca (1739) został księciem holsztyńskim na Gottorp (do momentu osiągnięcia przez księcia pełnoletności w 1745 regencję sprawował tam w jego imieniu brat stryjeczny Adolf Fryderyk, książę biskup Lubeki, późniejszy król Szwecji). Jesienią 1741 na tron rosyjski wstąpiła rodzona ciotka Karola Piotra Ulryka, Elżbieta Piotrowna, która natychmiast po objęciu władzy zawezwała siostrzeńca do Sankt Petersburga. Przybył on do stolicy impe-

rium 5/16 lutego 1742 i po przyjęciu chrztu prawosławnego 17/28 listopada tego roku w cerkwi Pałacu Letniego otrzymał imię PIOTRA FIODOROWICZA oraz tytuł wielkiego księcia i następcy tronu rosyjskiego. Po śmierci Elżbiety I 25 grudnia 1761/5 stycznia 1762 został imperatorem Rosji.

W wyniku przewrotu pałacowego 28 czerwca/9 lipca 1762 został pozbawiony władzy przez małżonkę i następnego dnia osadzony w areszcie domowym w pałacu w Ropszy pod Sankt Petersburgiem. Zmarł tam w niewyjaśnionych okolicznościach 6/17 lipca 1762. Jako oficjalną przyczynę zgonu Piotra III podano atak kolki hemoroidalnej, nasilony przez długotrwałe nadużywanie alkoholu. Sekcja zwłok, przeprowadzona na rozkaz Katarzyny II wykazała ponoć dysfunkcje w obrębie serca oraz zapalenie jelit. Inna, szeroko rozpowszechniona wersja wydarzeń mówi z kolei o zamordowaniu obalonego imperatora podczas pijackiej bójki, spowodowanej przez faworytów Katarzyny, braci Orłowów. Jest ona oparta na znanym jedynie z odpisu liście Aleksego Orłowa do imperatorowej, zniszczonego rzekomo przez Pawła I po objęciu przezeń tronu. Nowsze badania lingwistyczne podważają jednak autentyczność listu i przedstawionej w nim historii.

Ciało Piotra III pochowano pośpiesznie 10/21 lipca 1762 w cerkwi Błagowieszczeńskiej w petersburskiej ławrze Aleksandronewskiej. Z polecenia Pawła I, 8/19 listopada 1796 szczątki jego ojca ekshumowano, przewieziono do Pałacu Zimowego, po czym w dniu 2/13 grudnia 1796 dokonano ich koronacji i wraz ze zwłokami Katarzyny II złożono uroczyście w cesarskiej nekropoli w soborze Pietropawłowskim.

Małżonka Piotra III:

Poślubiona 21 sierpnia/1 września 1745 w cerkwi Narodzenia Bogurodzicy (obecnym soborze Kazańskim) w Sankt Petersburgu:

KATARZYNA II | s. 433

Dzieci Piotra III i Katarzyny II (1–4):

- 1 MARTWE DZIECKO. Urodzone ok. 14 grudnia 1752.
- 2 MARTWE DZIECKO. Urodziło się 2 sierpnia 1753 w Sankt Petersburgu. Ojcem obu tych dzieci był przypuszczalnie ówczesny

kochanek wielkiej księżnej, Sergiusz Sałtykow (szczegóły zob. w biogr. Katarzyny II), niemniej oficjalnie uznał je wielki książę Piotr Fiodorowicz.

3 PAWEŁ I | s. 443

4 ANNA PIOTROWNA. Przypuszcza się, że jej ojcem był stolnik litewski Stanisław Antoni Poniatowski, późniejszy król polski Stanisław August. Urodziła się 9/20 grudnia 1757 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu i podobnie jak Paweł została oficjalnie uznana przez małżonka Katarzyny. Zmarła już 8/19 marca 1759 w Wielkim Pałacu w Peterhofie i spoczęła w cerkwi Błagowieszczeńskiej w obrębie ławry Aleksandronewskiej.

ЕДТАГЗЧПД II
ШІЕЛКД

1762-1796

Ojciec: CHRYSTIAN AUGUST, KSIĄŻĘ ANHALCKI
(VON ANHALT-DORNBURG, VON ANHALT-ZERBST)

Był on synem Jana Ludwika I, księcia anhalckiego na Dornburgu (von Anhalt-Dornburg), potomka starej niemieckiej dynastii Askańczyków, oraz jego żony Chrystiany Eleonory, córki Jerzego Vollrath von Zeutsch. Urodził się 29 listopada 1690 na zamku w Dornburgu i po śmierci ojca w 1704 wspólnie ze czterema braćmi objął rządy w księstwie Anhalt-Dornburg oraz w domenie Jever. Od młodości służył w pruskiej piechocie, w 1708 został kapitanem, a w 1709 uzyskał dowództwo jednej z kompanii stacjonującego w Szczecinie 8 Pułku Piechoty von Anhalt-Zerbst. W 1713 został awansowany na podpułkownika (Oberstleutnant). Wraz ze swoim pułkiem brał udział w hiszpańskiej wojnie sukcesyjnej, a po powrocie do Niemiec w 1714 otrzymał jego dowództwo. W 1716 awansował na pułkownika (Oberst), w 1721 na generała majora (Generalmajor), zaś 22 stycznia 1729 został mianowany komendantem twierdzy szczecińskiej. W 1732 otrzymał awans na generała lejtnanta (Generalleutnant), a w 1741 na pełnego generała. 5 czerwca 1741 został przez króla pruskiego Fryderyka II desygnowany gubernatorem Szczecina, zaś w 1742 uwieńczył karierę wojskową awansem na feldmarszałka (Generalfeldmarschal). Po śmierci w tym samym roku kuzyna, księcia Jana Augusta, wraz z jedynym pozostałym przy życiu bratem, Janem Ludwikiem II, został współwładcą księstwa Anhalt-Zerbst, które tym samym zjednoczone zostało z należącym do braci księstwem anhalcko-dornburskim. Śmierć brata w 1746 uczyniła go jedynowładcą, zmusiła go też do opuszczenia Szczecina i powrotu w rodzinne strony. Zmarł 16 marca 1747 na zamku w Zerbst i spoczął w kościele zamkowym. W 1946 jego prochy przeniesiono ze zniszczonego zamku do kościoła św. Bartłomieja.

8 listopada 1727 w Vechelde poślubił on księżniczkę holsztyńską Joannę Elżbietę.

Matka: JOANNA ELŻBIETA, KSIĘŻNICZKA HOLSZTYŃSKA
(VON SCHLESWIG-HOLSTEIN-GOTTORP)

Była ona córką Chrystiana Augusta, księcia holsztyńskiego (von Schleswig-Holstein-Gottorp), księcia biskupa Lubeki (brata Fryderyka IV, księcia holsztyńskiego na Gottorp, a zatem stryjecznego dziada imperatora Piotra III), oraz poślubionej mu Albertyny Fryderyki, córki Fryderyka VII Magnusa, margrabiego badeńskiego na Durlach. Urodziła się 24 października 1712 na zamku w Gottorp (Gottorf). Towarzyszyła córce do Rosji, lecz niebawem po jej zaślubinach z następcą tronu (1745), pomawiana o udział w spisku przeciwko cesarzowej Elżbiecie, została na jej rozkaz wydalona z kraju, zabroniono jej także utrzymywania kontaktów w córką. Od śmierci męża w 1747 do 28 września 1752 sprawowała w imieniu syna regencję w księstwie Anhalt-Zerbst. W 1758 musieli oboje uciekać z Anhaltu pod naporem armii pruskiej; nigdy już tam nie powrócili. W latach 50. XVIII w. Joanna Elżbieta osiadła w Paryżu, gdzie zmarła 30 maja 1760. Jej zwłoki sprowadzono do Niemiec i złożono w kościele zamkowym w Zerbst. Po zniszczeniach kompleksu zamkowego podczas działań wojennych, prochy pochowanych tam osób zostały w 1946 przeniesione do pobliskiego kościoła św. Bartłomieja.

Rodzeństwo (1–4):

- 1 WILHELM CHRYSTIAN FRYDERYK. Urodził się on 17 listopada 1730 w domu ojca w Szczecinie, a zmarł 27 sierpnia 1742 na zamku w Dornburgu nad Łabą (Dornburg an der Elbe) i został pochowany w kościele św. Trójcy w Zerbst.
- 2 FRYDERYK AUGUST. Na świat przyszedł 8 sierpnia 1734 w domu ojca w Szczecinie. Po śmierci ojca w 1747 odziedziczył księstwo Anhalt-Zerbst i domenę Jever, jednak z uwagi na nieletniość Fryderyka Augusta rządy w jego imieniu sprawowała matka. Od 1750 służył w armii cesarskiej (austriackiej), gdzie uzyskał stopień majora oraz dowództwo jednego z pułków kirasjerskich. Późnym latem 1752 powrócił do rodzinnego księstwa i przejął władzę z rąk matki, lecz w lutym 1758 oboje zmuszeni byli uciekać pod naporem wojsk pruskich. W latach 1753–62 Fryderyk August posiadał austriacki pułk kirasjerów nazwany

od jego tytułu Pułkiem Kirasjerów von Anhalt-Zerbst, a w 1789 otrzymał rangę feldmarszłaka lejtnanta (Feldmarschalleutnant). Do 1780 mieszkał z małżonką w Bazylei, później wskutek sporów z magistratem przeniósł się do Luksemburga. Zmarł tam bezpotomnie 3 marca 1793 i znalazł spoczynek na luksemburskim cmentarzu przed Nową Bramą.

Pierwszą żoną Fryderyka Augusta, księcia anhalckiego na Zerbst, została 17 listopada 1753 w Zerbst:

KAROLINA, LANDGRAFÓWNA HESKO-KASSELSKA (VON HESSEN-KASSEL), córka Maksymiliana, landgraфа heskiego na Kassel, oraz jego żony Fryderyki Szarlotty, landgrafówny hesko-darmszadzkiej (von Hessen-Darmstadt). Urodziła się 10 maja 1732 na zamku w Kassel, zmarła 22 maja 1759 na zamku w Zerbst i została pochowana w kościele zamkowym. W 1946 wszystkie złożone tam szczątki przeniesiono do podziemi kościoła św. Bartłomieja w Zerbst.

Drugą żoną Fryderyka Augusta, księcia anhalckiego na Zerbst, została 27 maja 1764 w Ballenstedt:

FRYDERYKA AUGUSTA ZOFIA, KSIĘŻNICZKA ANHALCKO-BERNBURSKA (VON ANHALT-BERNBURG). Urodziła się ona 28 sierpnia 1744 na zamku w Ballenstedt jako córka Wiktora Fryderyka, księcia Anhaltu na Bernburgu, potomka kolejnej linii dynastii askańskiej (Askańczyków), i jego drugiej żony Albertyny, margrabianki brandenburskiej. Po śmierci męża w 1793 wyznaczono ją administratorką domeny Jever, którą odziedziczyła jego jedyna siostra, imperatorowa Katarzyna II. Złożyła ów urząd w październiku 1806 po zajęciu Jever przez wojska napoleońskie, po czym przeniosła się do Coswig. Zmarła w tamtejszym zamku 12 kwietnia 1827.

- 3 AUGUSTA KRYSTYNA SZARLOTTA. Urodziła się 10 listopada 1736 w domu ojca w Szczecinie, gdzie zmarła już 24 listopada. Spoczywa w kościele św. Trójcy w Zerbst.
- 4 ELŻBIETA ULRYKA. Urodziła się ona 17 grudnia 1742 w Berlinie, a zmarła 5 marca 1745 w Zerbst i została pochowana w kościele św. Trójcy tamże.

Urodziła się 21 kwietnia/2 maja 1729 w przydzielonym ojcu jako dowódcy garnizonu szczecińskiego narożnym domu w Szczecinie (obecnie ul. Farna 1) i na chrzcie luterzańskim otrzymała imiona ZOFIA AUGUSTA FRYDERYKA. Na życzenie imperatorowej Elżbiety I w 1744 przybyła do Rosji, 28 czerwca/9 lipca tego roku przeszła na prawosławie, przyjmując imię KATARZYNY ALEKSIEJEWNEJ (na cześć matki cesarzowej), a rok później poślubiła swojego bliskiego kuzyna, następcę rosyjskiego tronu, wielkiego księcia Piotra Fiodorowicza, który w 1761/1762 wstąpił na tron jako Piotr III. 28 czerwca/9 lipca 1762 Katarzyna dokonała zamachu stanu, odsunęła męża od władzy i sama objęła tron rosyjski. Jej koronacja miała miejsce 2/13 września 1762 w soborze Uspieńskim na moskiewskim Kremlu. Ostatecznemu wprowadzeniu Rosji do grona potęg europejskich (m.in. poprzez dokonane w 1772 i 1793 rozbiory Polski) oraz gruntownemu zreformowaniu administracji imperium zawdzięcza przydomek WIELKIEJ, którym określano ją jeszcze za życia.

Zmarła na skutek wylewu 6/17 listopada 1796 w Pałacu Jekateryninskim w Carskim Siole (dziś Puszkina) koło Sankt Petersburga. Została pochowana wraz z mężem, którego prochy przeniesiono z ławry Aleksandronewskiej, w cesarskiej nekropoli w soborze Pietropawłowskim (śś. Piotra i Pawła) w obrębie murów petersburskiej twierdzy Pietropawłowskiej.

Małżonek Katarzyny II:

Poślubiony 21 sierpnia/1 września 1745 w cerkwi Narodzenia Bogurodzicy (obecnym soborze Kazańskim) w Sankt Petersburgu:

PIOTR III | s. 428

Domniemany morganatyczny małżonek Katarzyny II:

Oficjalny faworyt imperatorowej w latach 1774–76

Poślubiony sekretnie wedle różnych danych 30 maja 1774, 8 czerwca 1774, jesienią 1774, z początkiem stycznia 1775 lub też w 1784, najprawdopodobniej w Sankt Petersburgu, względnie w Moskwie:

GRZEGORZ ALEKSANDROWICZ POTIOMKIN

OD 1787 KSIĄŻĘ POTIOMKIN-TAURYDZKI

Był on synem drobnego szlachcica (ponoć polskiego pochodzenia) i posiadacza niewielkich dóbr na Smoleńszczyźnie, Aleksandra Wasylewicza Potiomkina, majora armii rosyjskiej w stanie spoczynku, oraz jego drugiej żony Darii Skuratowej. Urodził się 13/24 września 1739 w majątku ojca we wsi Cziżowo pod Smoleńskiem. Od młodości służył w oddziałach gwardii cesarskiej, w 1761 został awansowany na kaprała. Podczas przewrotu, który wyniósł Katarzynę II na tron (1762), jego pułk jako jeden z pierwszych poprzysiągł wierność imperatorowej. W 1768 awansował na generała majora i został mianowany wielkim szambelanem, a trzy lata później (1771) awansowano go na generała lejtnanta. Za zasługi w podporządkowaniu siczy zaporskiej otrzymał w 1774 urząd generała gubernatora guberni noworosyjskiej, azowskiej i astrachańskiej. W tym samym roku został wiceprzewodniczącym Kolegium Wojskowego, a także cesarskim generałem adiutantem, zaś dekret Katarzyny II z 10/21 lipca 1775 przyznawał mu dziedziczny tytuł hrabiego Imperium Rosyjskiego. W tymże roku król Stanisław August nadał mu polski indygenat. Na życzenie imperatorowej cesarz Józef II 16 lutego 1776 podniósł Potiomkina do rangi księcia Rzeszy Niemieckiej, a dekret Katarzyny II z 20 kwietnia/1 maja 1776 zezwalał mu na używanie go w Rosji. Od 1775 dzierżył stanowisko głównodowodzącego Floty Czarnomorskiej, a w 1777 został generałem inspektorem armii imperialnej. Był głównym pomysłodawcą aneksji Krymu w 1783, za co otrzymał rangę feldmarszałka (1784), a dekretem z 8/19 lipca 1787 imperatorowa przyznała mu tytuł księcia Taurydy i zezwoliła na dodanie przydomka TAURYDZKI do nazwiska rodowego. W 1784 objął ponadto fotel przewodniczącego Kolegium Wojskowego, od 1787 był generałem gubernatorem guberni charkowskiej, a w 1790 został mianowany wielkim hetmanem Kozackiego Wojska Jekaterynosławskiego i Czarnomorskiego. Dowodził armią rosyjską podczas wojny z Imperium Osmańskim (1787–91), a od 1790 był administratorem oraz faktycznym władcą okupowanej przez rosyjskie wojska Mołdawii. Zmarł po kilkudniowej chorobie, zapewne

na cholerę, 5/16 października 1791 w drodze z mołdawskiej Jassy do swojego pałacu w Mikołajewie. Ciało księcia odwieziono do wzniesionego na pod jego nadzorem Chersonia, gdzie spoczęło w soborze św. Katarzyny.

Faworyci Katarzyny II:

SERGIUSZ WASYLEWICZ SAŁTYKOW

Faworyt wielkiej księżnej w latach 1752–54

Był synem generała Wasyla Fiodorowicza Sałtykowa, potomka starego rosyjskiego rodu, i jego żony Marii Aleksiejewnej, księżniczki Golicyny. Urodził się w 1726. Po narodzinach wielkiego księcia Pawła Piotrowicza (1754) został wysłany na dwór szwedzki z wieścią o tym wydarzeniu, a wkrótce po powrocie imperatrowa Elżbieta I oddelegowała go jako rosyjskiego przedstawiciela do Hamburga (1755). W 1763 został przeniesiony do Paryża, a rok później do Drezna. Jego losy po 1764 nie są znane, niekiedy jako możliwy czas jego śmierci podaje się schyłek 1784/początek 1785, nie ma na to jednak żadnego potwierdzenia w źródłach z epoki. Jest często (za *Pamiętnikami* Katarzyny II) uważany za ojca Pawła I, niemniej badania genetyczne zstępnych cesarza po mieczu wykazały, iż ich haplogrupa jest praktycznie w Rosji nieobecna – może to wskazywać na to, iż ojcem Pawła i protoplastą dynastii Holstein-Gottorp-Romanow był jednak Piotr III.

GRZEGORZ GRIGORIEWICZ ORŁOW (KSIĄŻĘ OD 1763 (1772))

Oficjalny faworyt imperatorowej w latach 1761–1772

Był on synem szlachcica Grzegorza Iwanowicza Orłowa, gubernatora Wielkiego Nowogrodu, oraz jego żony Lukerii Iwanownej Zinowiewej. Urodził się 6/17 października 1734 w rodzinnym majątku Orłowów we wsi Liutkino w późniejszej guberni twerskiej. Od 1759 służył jednym z petersburskich regimentów artylerii. Przy protekcji Katarzyny otrzymał w 1762 stopień kapitana i objął stanowisko płatnika artylerii gwardii. Znacząco przyczynił się do złożenia z tronu Piotra III i akcesji Katarzyny II w czerwcu 1762. Po wstąpieniu kochanki na tron rosyjski otrzymał awans na generała adiutanta oraz godność rzeczywistego szambelana, a w dniu jej koronacji 22 września/3 października 1762 został wraz z trze-

ma braćmi podniesiony do rangi dziedzicznego hrabiego Imperium Rosyjskiego. 10 czerwca 1763 cesarz rzymski (austriacki) Franciszek I przyznał mu dziedziczny tytuł księcia Rzeszy (dekret Katarzyny II z 1772 zezwalał Orłowowi na posługiwanie się nim w Rosji). W 1765 został generałem anszefem i w tym samym roku uwieńczył karierę wojskową awansem na generała feldcejmistrza. W okresie od lipca do sierpnia 1772 był głównym rosyjskim negocjatorem (pierwszym pełnomocnym przedstawicielem) w rozmowach pokojowych z Turkami w Fokszany. W tym samym czasie utracił względy Katarzyny i w 1774 wyjechał za granicę. Po przedwczesnej śmierci żony (poniżej) w 1781 stopniowo popadł w chorobę umysłową. Zmarł 13/24 kwietnia 1783 w swoim podmoskiewskim pałacu w Nieskusznym Sadzie (obecnie część stołecznego Parku Gorkiego) i znalazł spoczynek w soborze Georgiewskim w obrębie monasteru Juriewskiego w Nowogrodzie Wielkim.

Jego żoną została poślubiona sekretnie w lutym 1777 i oficjalnie 5 czerwca 1777 jego bliska kuzynka ze strony matki KATARZYNA (JULIANA) MIKOŁAJEWA ZINOWIEWA (ur. 19./30.12.1758, zm. 16./27.06.1781), dama dworu, córka generała Mikołaja Iwanowicza Zinowiewa i jego żony Awdotii Naumonownej Sieniawinej. Być może jeszcze przed zaślubinami urodziła Orłowowi martwe dziecko. Zmarła bezpotomnie na gruźlicę.

Potomstwo Katarzyny II:

DZIECI KATARZYNY II I PIOTRA III | BIOGR. PIOTRA III

Domniemane dzieci z Sałtykowem | BIOGR. PIOTRA III

Domniemane córki z Orłowem (1–2):

- 1 NATALIA ALEKSANDROWNA ALEKSIEJEWNA. Mogła ona być owocem jednego z licznych romansów Orłowa, jeśli jednak urodziła ją Katarzyna, to możliwe, że ojcem dziecka był stolnik litewski Stanisław Antoni Poniatowski (ojciec Anny Piotrownej, uznanej oficjalnie córki Piotra III). Urodziła się w 1758 i została zarejestrowana jako córka pułkownika Aleksandra Iwanowicza Aleksiejewa (zm. 1776) i jego żony Agafii Wasylewnej Puszczińskiej. Wyszła za mąż za FRYDERYKA WILHELMA (W ROSJI FIODORA

FIODOROWICZA) VON BUXHÖWDEN (BUXHOEVEDEN), generała piechoty rosyjskiej, uczestnika wojen napoleońskich, kreowanego hrabią (w 1795 w Królestwie Pruskim, w 1797 w Imperium Rosyjskim), generała gubernatora Warszawy (1794–96), woj-skowego gubernatora Sankt Petersburga (1797–98), generała gubernatora Rygi (1803–06 i 1808–09), głównodowodzącego armii rosyjskiej w Finlandii (1808–09) (ur. Magnusdal, wyspa Muhu 2./13.09.1750, zm. zamek Lohde 23.08./4.09.1811), z którym dochowała się pięciorga dzieci. Zmarła na gruźlicę 18/29 lipca 1808 i została pochowana w cerkwi św. Adriana i Natalii w Staropanowie pod Sankt Petersburgiem.

2. ELŻBIETA ALEKSANDROWNA ALEKSIEJEWA. Pochodziła zapewne ze związku Orłowa z siostrą hrabiego Fryderyka Wilhelma von Buxhöwdena (zob. wyżej), niemniej niektórzy autorzy uznają macierzyństwo Katarzyny II za prawdopodobne. Na świat przyszła w 1760 lub 1761 i tak jak Natalia (powyżej) została zarejestrowana jako córka pułkownika Aleksandra Iwanowicza Aleksiejewa oraz Agafii Wasylewnej Puszczy. W 1790 jej mężem został FRYDERYK MAKSYMILIAN (FIODOR IWANOWICZ) VON KLINGER, poeta i dramaturg niemiecki, przyjaciel lat dziecięcych Goethego, od 1780 oficer w służbie rosyjskiej, generał major (1798), a następnie generał lejtnant (1798), bibliotekarz wielkiego księcia Pawła Piotrowicza (ur. Frankfurt nad Menem 17.02.1752, zm. Dorpat 25.02./9.03.1831); mieli syna. Elżbieta Aleksandrowna zmarła w 1844 lub 1847.

Syn z Orłowem:

ALEKSY GRIGORIEWICZ BOBRYŃSKI (HRABIA OD 1796). Jest on jedynym bezdyskusyjnym potomkiem Orłowa i imperatorowej, nigdy jednak nie został oficjalnie uznany. Urodził się 11/22 kwietnia 1762 w Pałacu Letnim w Sankt Petersburgu i natychmiast po narodzinach został przekazany zaufanemu lokajowi Katarzyny II, Wasylowi Grigoriewiczowi Szkurinowi, w którego rodzinie wychowywał się do 1774. W 1775 cesarzowa zabrała go na dwór, nadała ziemie oraz nazwisko Bobryńskiego (od sióła Bobryki, obecnie na terenie miasta Bogorodick w obwodzie tulskim). Następnie rozpoczął szkolenie w petersburskim

korpusie kadetów, które ukończył w 1782 w stopniu porucznika. W 1785 został kapitanem, a w 1790 uzyskał na własną prośbę zwolnienie ze służby i przeszedł w stan spoczynku w stopniu brygadiera. 12/23 listopada 1796 nowy imperator Paweł, przyrodni brat Bobryńskiego, kreował Aleksego dziedzicznym hrabią Imperium Rosyjskiego, a także mianował dowódcą jednej z eskadr konnej lejbgwardii. Podczas koronacji cesarza w 1797 został awansowany na generała majora, w tym samym roku otrzymał rozkaz podjęcia czynnej służby w kawalerii, jednak w 1798 został z niej ponownie zwolniony. Odtąd przebywał głównie w swoim majątku w Bobrykach i poświęcał czas mineralogii i astronomii. Zmarł na skutek „paraliżu” 20 czerwca/2 lipca 1813 w pałacu w Bobrykach, gdzie także spoczął w rodzinnej krypcie.

16/27 stycznia 1796 w Sankt Petersburgu ożenił się on z ANNA WŁADYMIROWNA, BARONÓWNA UNGERN VON STERNBERG (ur. Tallinn 20.05.1769, zm. Sankt Petersburg 9.03.1846), córką Waldemara, barona Ungern von Sternberg rodem z Niemiec, oficera w służbie rosyjskiej, komendanta twierdzy Rewel, oraz poślubionej mu Darii Andriejewnej z Tyzenhauzów. Dochowali się czworga dzieci. Hrabowski ród Bobryńskich, zstępnych Aleksego Grigoriewicza, istnieje do dziś; jego potomkowie żyją obecnie we Francji i w Stanach Zjednoczonych.

Domniemana córka z Potiomkinem:

ELŻBIETA GRIGORIEWNA TEMIKNA. Urodziła się w podmoskiewskim Pałacu Preczysteńskim 13/24 lipca 1775. Macierzyństwo imperatorowej jest prawdopodobne, jednakże wielu badaczy podważa je, wskazując na zaawansowany wiek Katarzyny II i brak większego zainteresowania dziewczynką, kontrastujący z losem hrabiego Bobryńskiego. Możliwe, że jej matką była jedna z wielu kochanek księcia Potiomkina; nazwisko Elżbiety powstało ze skrócenia jego nazwiska. W 1794 jej mężem został IWAN KRZYSZTOFOROWICZ KALAGEORGI, major kawalerii rosyjskiej pochodzenia greckiego, generał gubernator jekaterynowski od 1816 (ur. 1766, zm. po 1841), z którym miała kilkoro dzieci. Zmarła 25 maja/6 czerwca 1854.

РАДЦЕЛ I

1796-1801

Ojciec: PIOTR III | s. 428
 Matka: KATARZYNA II | s. 433
 Rodzeństwo: BIOGR. PIOTRA III

Na świat przyszedł 20 września/1 października 1754 w Pałacu Letnim w Sankt Petersburgu. Kwestia ojca Pawła, szczegółowo rozpatrywana w literaturze, nie została dotąd rozstrzygnięta; najbardziej prawdopodobne wydaje się jednak, że był nim – wbrew temu co utrzymywała sama Katarzyna II, wskazująca na Sergiusza Sałtykowa (zob. w biogr. imperatorowej) – istotnie Piotr III; sam zainteresowany uważał za swego ojca króla Polski Stanisława Augusta. Po objęciu rządów przez Piotra III został następcą tronu Rosji (cesarzewiczem) i kronprincem Holstein-Gottorp, a po rychłej śmierci ojca w tym samym roku odziedziczył owo niemieckie księstwo, podczas gdy tron rosyjski zagarnęła matka. Na mocy traktatu z Carskiego Siola 27 sierpnia 1773 zrzekł się księstwa holsztyńsko-gottorpskiego na rzecz Danii (zachowując tytuł), a w zamian otrzymał hrabstwa Oldenburga i Delmenhorst, które tego samego dnia przekazał w dziedziczne władanie kuzynowi, księciu Fryderykowi Augustowi. Śmierć matki jesienią 1796 wyniosła go na cesarski tron. Koronacja Pawła I miała miejsce 5/16 kwietnia 1797 tradycyjnie w soborze Uspieńskim na moskiewskim Kremlu. W tym samym dniu imperator wydał dekret ustalający nowy porządek sukcesji cesarskiej korony, który obowiązywał przez kolejne, ostatnie już stulecie istnienia rosyjskiej monarchii (zob. UWAGI WSTĘPNE).

Został zamordowany przez oficerów gwardii nocą 12/24 marca 1801 w Zamku Michajłowskim (wzniesionym na miejscu Pałacu Letniego) w Sankt Petersburgu; jako oficjalną przyczynę śmierci cesarza podano atak apoplektyczny. Spoczął w cesarskiej nekropoli w petersburskim soborze Pietropawłowskim.

Małżonki Pawła I:

1. Poślubiona 10/21 października 1773 w cerkwi Narodzenia Bogurodzicy (obecnym soborze Kazańskim) w Sankt Petersburgu:

NATALIA ALEKSIEJEWNA

DE DOMO AUGUSTA WILHELMINA LUDWIKA

LANDGRAFÓWNA HESKO-DARMSZTADZKA

(VON HESSEN-DARMSTADT)

Na świat przyszła 14/25 czerwca 1755 na zamku w Prenzlau (pol. Przęsław lub Przeclaw) w Brandenburgii (wedle innych danych w zamku darmsztadzkim) jako córka Ludwika IX, landgrafa heskiego na Darmstadcie, i jego żony Karoliny, hrabianki palatynówny von Zweibrücken-Brikenfeld. Jej konwersja na prawosławie odbyła się 15/26 sierpnia 1773 w Sankt Petersburgu. Zmarła na skutek komplikacji poporodowych 15/26 kwietnia 1776 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu i spoczęła w cerkwi Błagowieszczeńskiej w ławrze Aleksandronewskiej.

2. Poślubiona 26 września/7 października 1776 lub 7/18 października 1776 w cerkwi Pałacu Zimowego w Sankt Petersburgu:

MARIA FIODOROWNA

DE DOMO ZOFIA DOROTA AUGUSTA LUDWIKA

KSIĘŻNICZKA WIRTEMBERSKA

Była córką Fryderyka Eugeniusza, księcia Wirtembergii, oficera armii pruskiej, i jego żony Fryderyki, margrabianki brandenburskiej z linii na Schwedt. Urodziła się ona 14/25 października 1759 w Szczecinie, gdzie podówczas stacjonował jej ojciec, piastujący stanowisko dowódcy pruskiego garnizonu. Przybywszy do Rosji, 14/25 września 1776 dokonała oficjalnej konwersji na prawosławie. Jej sakra miała miejsce w trakcie wspólnej ceremonii z małżonkiem 5/16 kwietnia 1797 w soborze Uspeńskim. Niektórzy badacze sądzą, że po śmierci męża (1801) próbowała na wzór teściowej sama przejąć tron, do czego jednak nie dopuścili oficerowie wierni cesarzowiczowi Aleksandrowi Pawłowiczowi. Zmarła 24 października/5 listopada 1828 w pałacu w Pawłowsku pod Petersburgiem i została pochowana obok męża.

Faworyty Pawła I:

ZOFIA STIEPANOWNA RAZUMOWSKA

DE DOMO USZAKOWA

Faworyta wielkiego księcia w latach 1772–76

Była córką Stefana Fiodorowicza Uszakowa, senatora (1773–80) oraz gubernatora Sankt Petersburga (1764–73), i jego żony Anny Semenownej (nieznanego nazwiska). Urodziła się 11/22 września 1746. Była damą dworu (frejliną) pierwszej małżonki Pawła, wdową po Michale Piotrowiczu Czartoryskim (niespokrewnionym z polsko-litewskim rodem książęcym), od 1776 zamężną za Piotrem Kiryłowiczem, hrabią Razumowskim (bratankiem faworyta cesarzowej Elżbiety I); oba jej mariaże okazały się bezdzietne. Zmarła 26 września/8 października 1803 w petersburskim pałacu Razumowskich i została pochowana na cmentarzu Łazarzewskim w obrębie ławry Aleksandronewskiej.

MAWRA (LUBAWA?) IZYDOROWNA WAKAROWA

DE DOMO JURIEWA

Faworyta wielkiego księcia od 1800

Córka Izydora Juriewa, urodzona zapewne w 1760. Była ona damą dworu (fejliną) drugiej żony Pawła i na krótko przed śmiercią imperatora została jego metresą; ich dziecko przyszło na świat już po śmierci Pawła I, choć przedśmiertnie cesarz publicznie je uznał. Została następnie wydana za byłego kapitana wojsk polskich Aleksego Grigoriewicza Wakara (ur. 1773, zm. 1843), któremu urodziła kilkoro dzieci. Zmarła w 1828.

Potomstwo Pawła I:

Z pierwszego małżeństwa:

MARTWY SYN. Urodzony 10/11 kwietnia 1776 w petersburskim Pałacu Zimowym, zmarł wcześniej w łonie matki, co doprowadziło do śmierci Natalii Aleksiejewnej. Spoczął wraz z matką w ławrze Aleksandronewskiej. Wedle niepotwierdzonych informacji prawdziwym ojcem dziecka był szambelan Pawła Piotrowicza, hrabia Andrzej Kiryłowicz Razumowski (ur. 1752, zm. 1836).

Dzieci z drugiego małżeństwa (1–10):

- 1 ALEKSANDER I | s. 458
- 2 KONSTANTY PAWŁOWICZ. Urodził się 27 kwietnia/8 maja 1779 w Pałacu Jekateryninskim w Carskim Siole opodal Sankt Petersburga. Tak jak wszyscy bracia, od wczesnej młodości służył w imperialnej armii. Desygnowany generałem adiutantem, w 1797 otrzymał urząd generalnego inspektora kawalerii. Dekretem z 28 października 1799 ojciec nadał mu tytuł cesarzewicza (wbrew ustalonym przez siebie w 1797 nowym regułom sukcesyjnym, według których przysługiwał on jedynie najstarszemu synowi i następcy tronu). W 1799 służył pod księciem Suworowem we Włoszech i Szwajcarii. Podczas wojen z napoleońską Francją w latach 1805–07 i 1812–14 był dowodził oddziałami imperialnej gwardii, walczył m.in. pod Austerlitz, Budziszynem i Lipskiem. Po utworzeniu 3 maja 1815 Królestwa Kongresowego został naczelnym wodzem armii polskiej, a w 1819 podporządkowano mu wojska litewskie i rosyjskie z prowincji należących przed rozbiorami do Rzeczypospolitej; odtąd rezydował głównie w Polsce. Przez wzgląd na zawarcie morganatycznego małżeństwa z polską szlachcianką, wiosną 1820 nieoficjalnie rzekł się praw sukcesyjnych do cesarskiego tronu (według prawa sukcesyjnego Pawła I przechodziły automatycznie na jego młodszego brata, wielkiego księcia Mikołaja Pawłowicza), co potwierdził tajny manifest Aleksandra I z 16/28 sierpnia 1823. Jednak 19 listopada/1 grudnia 1825 cesarz zmarł niespodziewanie w Taganrogu, nie zdążywszy ujawnić wspomnianego dokumentu, wobec czego Konstanty został w Sankt Petersburgu uznany „imperatorem KONSTANTYM I” (wybito nawet monety z jego podobizną). Sam odmówił przybycia do Petersburga i listownie potwierdził rezygnację z korony, uznając imperatorem Mikołaja Pawłowicza (Mikołaja I). Wykorzystując powstałe zamieszanie, tajne sprzysiężenie, nazwane później dekabrystami, doprowadziło do wybuchu dnia 14/26 grudnia 1825 w Petersburgu powstania, celem osadzenia cesarzewicza na tronie jako monarchy konstytucyjnego. Rozruchy zostały stłumione jeszcze

w tym samym dniu przez Mikołaja I, a w styczniu Konstanty przybył na jego rozkaz do Petersburga, gdzie formalnie zrzekł się tronu, zachowując jednak tytuł cesarzewicza. Latem 1826 objął po księciu generale Zajączku fotel namiestnika Królestwa Polskiego. Po wybuchu powstania listopadowego w 1830, na czele korpusu rosyjskiego pośpiesznie opuścił Warszawę. Zmarł na cholerę w drodze do Sankt Petersburga 15/27 czerwca 1831 w pałacu gubernatora w Witebsku. Ciało cesarzewicza odwieziono do stolicy i złożono w petersburskim soborze Pietropawłowskim.

Małżonki Konstantego Pawłowicza:

1. Poślubiona 15/26 lutego 1796 w cerkwi Pałacu Zimowego Sankt Petersburgu:

ANNA FIODOROWNA, *DE DOMO* JULIANA HENRYKA ULRYKA, KSIĘŻNICZKA SASKO-KOBURSKA (VON SACHSEN-COBURG-SAALFELD), córka Franciszka, księcia saskiego na Coburgu-Saalfeld z ernestyńskiej linii dynastii Wettynów, oraz jego drugiej żony Augusty, hrabianki Reuss von Lobenstein zu Ebersdorf. Urodziła się 12/23 września 1781 na zamku w Koburgu. 2/13 lutego 1796 w Sankt Petersburgu przeszła na prawosławie. Jej małżeństwo z Konstantym zakończyło się separacją i w 1801 wielka księżna wyjechała z Rosji. Osiadła następnie w Bernie, związała się z francuskim szlachcicem Juliuszem Gabrielem Emilem de Seigneux (ur. 1768, zm. 1834) i urodziła mu syna, *Edwarda Schmidt-Löwe von Löwenfels* (ur. 1808, zm. 1892), uszlachconego przez swego wuja, księcia sasko-koburskiego Ernesta I, którego naturalną córkę Ernestynę von Schauenstein (ur. 1817, zm. 1896) poślubił w 1835. Miała także córkę, *Ludwikę Hildę Agnieszkę d'Olbert* (ur. 1812, zm. 1837), której ojcem był szwajcarski chirurg Rudolf Abraham de Chiferli, adoptowaną przez emigranta z napoleońskiej Francji, Jana Franciszka d'Olberta. Małżeństwo Anny i Konstantego uległo formalnemu rozwiązaniu 20 marca/1 kwietnia 1820 na mocy manifestu Aleksandra I. Zmarła 12/24 sierpnia 1860 w swojej willi w podberneńskim Elfenau i została pochowana w parku tejże posiadłości.

2. (Morganatyczna) poślubiona 24 maja 1820 w Warszawie:

JOANNA NEPOMUCENA BARBARA, HRABIANKA GRUDZIŃSKA, OD ZAŚLUBIN KSIĘŻNA ŁOWICKA, córka Antoniego, hrabiego Grudzińskiego herbu Grzymała, właściciela Morakowa, Siedlca oraz Drążgowa, i jego pierwszej żony Marianny Dorpowskiej. Urodziła się 29 września 1799 w Poznaniu lub w Warszawie; inne możliwe daty narodzin hrabianki to 29 września 1795 oraz 29 listopada 1791. Po ślubie z Konstantym w maju 1820 otrzymała od Aleksandra I tytuł księżnej Łowickiej oraz predykat Najjaśniejszej Wysokości. Zmarła po długiej i ciężkiej chorobie 17/29 listopada 1831 w Carskim Siole i tam również została pochowana. W 1929 szczątki księżnej Łowickiej przeniesiono do Rąbinia w Wielkopolsce i złożono na cmentarzu przy kościele pw. śś. Piotra i Pawła, u boku jej siostry Antoniny oraz szwagra, hrabiego Dezyderego Chłapowskiego.

Obydwa mariaże cesarzewicza Konstantego Pawłowicza pozostały bezdzietne.

Faworyta Konstantego Pawłowicza:

JÓZEFINA „BARONOWA VON” FRIEDRICHS, *DE DOMO* MERCIER, OD 1816 JULIANA MICHAŁOWNA ALEKSANDROWA (ur. Paryż 1778, zm. Nicea 5.04.1824), córka paryskiego rzemieślnika, od ok. 1790 żona awanturnika podającego się za Aleksandra, barona von Friedrichs, pułkownika armii carskiej i bogatego ziemianina (w rzeczywistości Eustachy Iwanowicza Friedrichs, syn kupca z Rewla) (ur. ok. 1772, zm. po 1834), z którym rozwiodła się w 1807, po zawarciu znajomości z cesarzewiczem. Ten podejmował próby zalegalizowania ich związku poprzez morganatyczny mariaż, nie uzyskał na to jednak zgody Aleksandra I. Niemniej 9 września 1816 Józefina otrzymała od imperatora dyplom szlachecki oraz nowe nazwisko na jego cześć. Po zawarciu przez Konstantego małżeństwa z Joanną Grudzińską, 22 marca 1820 została wydana za adiutanta cesarzewicza, Aleksandra Siergiejewę Weissą z litewskiej szlachty, pułkownika lejbgwardii, później awansowanego do stopnia generała majora (ur. 1782, zm. 1845). Po jej rychłej śmierci Weiss ożenił się z baronessą Anną Elżbietą Wrangel.

Domniemany syn Konstantego i Józefiny Friedrichs:

PAWEŁ KONSTANTYNOWICZ ALEKSANDROW. Urodził się 24 marca 1808 w Pałacu Konstantynowskim w Strielnej i choć został formalnie uznany przez cesarzewicza, wielu powątpiewało w ojcostwo Konstantego, który rzekomo nie mógł mieć dzieci. Dekretem cesarskim z 27 kwietnia 1812 został uszlachcony. Oficer kawalerii cesarskiej, brał udział w tłumieniu powstania listopadowego (walczył m.in. pod Olszynką Grochowską), za co został awansowany do stopnia kapitana (1831). W 1837 uzyskał promocję na pułkownika, w 1855 został generałem adiutantem, a rok później uwiecznił karierę awansem na generała lejtnanta. Zmarł 23 października 1857 w Sankt Petersburgu.

W dniu 29 października 1833 w Pałacu Zimowym ożenił się z ANNĄ ALEKSANDROWNĄ, KSIĘŻNICZKĄ SZCZERBATOWĄ, damą dworu (frejliną) (ur. 1808, zm. Sankt Petersburg 10.01.1870), córką Aleksandra Aleksandrowicza, księcia Szczerbatowa, oraz poślubionej mu Praskowii Siergiejewnej, księżniczki Oboleńskiej. Dochowali się córki jedynaczki:

ALEKSANDRA PAWŁOWNA ALEKSANDROWA (ur. 18.07.1836, zm. 7.12.1884). Poślubiła ona DYMITRA ALEKSANDROWICZA, KSIĘCIA LWOWA (ur. 19.09.1833, zm. 19.11.1874) i miała potomstwo. Zmarła w pomieszczeniu zmysłów.

Być może Konstanty Pawłowicz dochowwał się dwojga dzieci z francuską aktorką KLARĄ ANNĄ DE LAURENT:

A KONSTANTY KONSTANTYNOWICZ (PÓŹNIEJ IWANOWICZ) KONSTANTYNOW, generał lejtnant rosyjskiej artylerii, naukowiec i wynalazca (ur. Warszawa 6.04.1812, zm. Mikołajów 12.01.1871).

B KONSTANCJA KONSTANTYNOWNA (PÓŹNIEJ IWANOWNA) KONSTANTYNOWA (ur. 1815, zm. 1857), żona ANDRZEJA FIODOROWICZA LISZYNA (ur. 1801, zm. 1898); mieli potomstwo.

3 ALEKSANDRA PAWŁOWNA. Urodziła się 29 lipca/9 sierpnia 1783 w Pałacu Jekaterynińskim w Carskim Siole, zaś 19/30 października 1799 w pałacu w Gatczynie koło Sankt Petersburga

- poślubiła JÓZEFA ANTONIEGO JANA BAPTYSTĘ, ARCYKSIĘCIA AUSTRIACKIEGO, palatyna Węgier od 1795, generała feldmarszałka armii austriackiej (ur. Florencja 9.03.1776, zm. Buda 13.01.1847), syna Leopolda II, cesarza rzymsko-niemieckiego oraz króla Czech i Węgier z dynastii habsbursko-lotaryńskiej, i jego żony Marii Ludwiki, infantki hiszpańskiej. Aleksandra zmarła na gorączkę płożową po urodzeniu jedyne go dziecka, 4/16 marca 1801 na zamku w Budzie, zmarło także dziecko (córka). Spoczęła w cerkwi pałacowej zbudowanej w zamku budańskim. W 1981 szczątki przeniesiono do krypty Palatyńskiej na zamku królewskim, a w 2004 spoczęły w rosyjskiej cerkwi w Üröm na Węgrzech. Owdowiały arcyksiążę żenił się jeszcze dwukrotnie: z Herminą, księżniczką anhalcką (von Anhalt-Bernburg-Schaumburg-Hoym) i z Marią Dorotą, księżniczką wirtemberską i dochował się liczne go potomstwa.
- 4 HELENA PAWŁOWNA. Urodziła się 13/24 grudnia 1784 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu. 12/23 października 1799 w pałacu w Gatchynie wyszła za mąż za FRYDERYKA LUDWIKA, KRONPRINCA MEKLEMBURSKO-SZWERYŃSKIEGO (VON MECKLENBURG-SCHWERIN) (ur. Ludwigslust 13.06.1778, zm. tamże 29.11. 1819), najstarsze go syna Fryderyka Franciszka I, wielkiego księcia meklemburskiego na Schwerinie, i jego żony Ludwiki, księżniczki sasko-gotajskiej. Po urodzeniu drugiego dziecka Helena nie odzyskała już zdrowia i zmarła na zapalenie płuc 12/24 września 1803 w zamku Ludwigslust. Została pochowana w mauzoleum swojego imienia, wzniesionym w parku zamkowym na rozkaz owdowiałe go Fryderyka Ludwika. Po jej śmierci jeszcze dwukrotnie wstępował on w związki małżeńskie: z Karoliną Ludwiką, księżniczką sasko-weimarską (von Sachsen-Weimar-Eisenach (mieli potomstwo), i z Augustą, landgrafówną hesko-homburską (von Hessen-Homburg).
- 5 MARIA PAWŁOWNA. Urodziła się ona 4/15 lutego 1786 w pałacu w Pawłowsku pod Sankt Petersburgiem. Jej mężem został 22 lipca/3 sierpnia 1804 w Sankt Petersburgu KAROL FRYDERYK, KRONPRINC VON SACHSEN-WEIMAR-EISENACH, OD 1828 WIELKI KSIĄŻĘ SASKI NA WEIMARZE-EISENACH (ur. Weimar 2.02.1783,

zm. pałac Belvedere pod Weimarem 8.07.1853), syn Karola Augusta, wielkiego księcia saskiego na Weimarze-Eisenach, potomka ernestyńskiej linii dynastii Wettynów, i jego żony Ludwiki Augusty, landgrafówny hesko-darmsztadzkiej (siostry wielkiej księżnej Natalii Aleksiejewnej, pierwszej żony Pawła I). Owocem małżeństwa było czworo dzieci. Maria zmarła 11/23 czerwca 1859 w pałacu Belvedere pod Weimarem i spoczęła w kaplicy prawosławnej pw. św. Marii Magdaleny na Historycznym Cmentarzu w Weimarze.

- 6 KATARZYNA PAWŁOWNA. Urodziła się 21 maja/1 czerwca 1788 w Pałacu Jekaterynińskim w Carskim Siole. 23 lipca/3 sierpnia 1809 w Wielkim Pałacu w Peterhofie została poślubiona przez PIOTRA FRYDERYKA JERZEGO (W ROSJI JERZEGO PIOTROWICZA), KSIĘCIA OLDENBURSKIEGO, generała gubernatora guberni estońskiej, następnie twerskiej, jarosławskiej i nowogrodzkiej (ur. Oldenburg 9.05.1784, zm. Twer 15./27.12.1812), syn Piotra I, księcia oldenburskiego z bocznej linii dynastii Holstein-Gottorp (wywodzącej się od stryjecznego dziada imperatora Piotra III), oraz jego żony Fryderyki, księżniczki wirtemberskiej, rodzonej siostry cesarzowej Marii Fiodorownej, drugiej żony Pawła I. Po zaślubinach Katarzyna z mężem osiedli w Rosji i mieli dwóch synów – młodszym był Piotr Georgiewicz, książę oldenburski, którego córkę Aleksandrę Piotrowną pojął za żonę wielki książę Mikołaj Mikołajewicz (zob. biogr. Mikołaja I), kolejną córkę Teresę Piotrowną wydano za Jerzego Maksymilianowicza, księcia Romanowskiego (zob. tamże), a za syna Aleksandra Piotrowicza wyszła księżniczka Eugenia Romanowska (zob. tamże) – syn tej pary, także Piotr, pojął za żonę wielką księżniczkę Olgę Aleksandrowną (zob. biogr. Aleksandra III). Drugim mężem owdowiałej Katarzyny Pawłownej został 12/24 stycznia 1816 w cerkwi petersburskiego Pałacu Zimowego WILHELM I KAROL FRYDERYK, KRÓL WIRTEMBERGII OD 1816 (ur. Lubin 27.09.1781, zm. Stuttgart 25.06.1864), syn Fryderyka I, króla Wirtembergii, oraz jego pierwszej żony Augusty Karoliny, księżniczki brunszwickiej. Był on uprzednio żonaty z Szar-

lottą Augustą, księżniczką bawarską, jednak małżeństwo to, rozwiązane w 1814, pozostało bezdzietne. Z Katarzyną Pawłówną dochował się dwóch córek. Zmarła niespodziewanie na różę 9 (19?) stycznia 1819 w Stuttgarcie i spoczęła w prawosławnej kaplicy grobowej (Grabkapelle auf dem Württemberg) tamże. Po jej śmierci Wilhelm ożenił się ze swoją dalszą kuzynką Pauliną, księżniczką wirtemberską, z którą dochował się kilkorga dzieci.

- 7 OLGA PAWŁOWNA. Urodziła się 11/22 lipca 1792 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu, gdzie zmarła 15/26 stycznia 1795 wskutek nieokreślonej „gorączki”. Została pochowana w cerkwi Błagowieszczeńskiej w obrębie petersburskiej ławry Aleksandronewskiej.
- 8 ANNA PAWŁOWNA. Urodziła się ona 7/18 stycznia 1795 w pałacu w Gatchynie pod Sankt Petersburgiem, zaś 9/21 lutego 1816 w cerkwi Pałacu Zimowego w Sankt Petersburgu wyszła za mąż za WILHELM A FRYDERYKA JERZEGO LUDWIK A, KSIĘCIA ORANII (HOLENDERSKIEGO NASTĘPCĘ TRONU) OD 1815, KRÓLA NIDERLANDÓW I WIELKIEGO KSIĘCIA LUKSEMBURGA POD IMIENIEM WILHELMA II OD 1840 (ur. Haga 6.12.1792, zm. Tillburg 7.03. 1849), syna króla Wilhelma I, potomka dynastii Orange-Nassau, i jego żony Wilhelminy, księżniczki pruskiej. Dochowali się pięciorga dzieci. Anna zmarła 1/13 marca 1865 w willi Huis Buitenrust w Hadze i znalazła spoczynek w nekropoli holenderskiej rodziny królewskiej w Nowej Krypcie pod chórem Nieuwe Kerk w Delft.
- 9 MIKOŁAJ I | s. 465
- 10 MICHAŁ PAWŁOWICZ. Na świat przyszedł 28 stycznia/8 lutego 1798 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu. Jak każdy męski potomek dynastii od wczesnej młodości służył w rosyjskiej armii; już w dniu narodzin nadano mu honorową rangę generała feldcejmistrza, a w 1819 otrzymał pieczę nad artylerią wojsk cesarskich. W 1825 uczestniczył w tłumieniu powstania dekabrystów, następnie zasiadał w Komisji Śledczej i optował za złagodzeniem wydanych w tej sprawie wyroków śmierci. W tym samym roku otrzymał od brata stanowisko

generalnego inspektora wojsk inżynieryjnych, a w 1826 został członkiem Rady Państwa. Na czele jednego z korpusów gwardyjskich brał udział w wojnie rosyjsko-tureckiej (1826–28) oraz walkach powstania listopadowego (1830–31); za poprowadzenie szturm na Warszawę uzyskał w 1831 stanowisko generała adiutanta. W 1834 otrzymał fotel w Senacie, a w 1844 uwieńczył wojskową karierę nominacją na głównodowodzącego imperialnych korpusów gwardyjskich i grenadierskich. Podczas inspekcji oddziałów polskiej kawalerii oraz artylerii w sierpniu 1849 w Warszawie doznał wylewu i po przewiezieniu do Belwederu zmarł w dniu 28 sierpnia/9 września. Ciało wielkiego księcia złożono w soborze Pietropawłowskim.

Żoną Michała Pawłowicza została 8/20 lutego 1824 w kaplicy urządzonej na tę okazję w jednej z komnat Pałacu Zimowego w Sankt Petersburgu:

HELENA PAWŁOWNA, *DE DOMO* FRYDERYKA SZARLOTTA MARIA, KSIĘŻNICZKA WIRTEMBERSKA, córka Pawła, księcia wirtemberskiego, generała majora rosyjskiej armii, i jego żony Szarlotty, księżniczki sasko-altenburskiej. Urodziła się 28 grudnia 1806/9 stycznia 1807 w Stuttgarcie. W 1823 przybyła na dwór petersburski, gdzie 5/17 lutego 1824 przyjęła chrzest prawosławny. Zmarła 9/21 stycznia (2 lutego?) 1873 w Pałacu Michajłowskim w Sankt Petersburgu i została pochowana u boku męża i zmarłych przedwcześnie córek w petersburskim soborze Pietropawłowskim.

Potomstwo Michała Pawłowicza:

MICHAJŁOWICZE (LINIA STARSZA)

Dzieci małżeńskie (A–F):

- A MARIA MICHAJŁOWNA. Urodziła się 25 lutego/9 marca 1825 w moskiewskim Kremlu, a zmarła niezamężnie na gruźlicę 7/19 listopada 1846 w Wiedniu i została pochowana w soborze Pietropawłowskim w twierdzy Pietropawłowskiej w Sankt Petersburgu.
- B ELŻBIETA MICHAJŁOWNA. Urodziła się 14/26 maja 1826 na Kremlu w Moskwie, zaś 19/31 stycznia 1844 w Sankt Pe-

tersburgu poślubiła ADOLFA WILHELMA KAROLA AUGUSTA, KSIĘCIA VON NASSAU W LATACH 1839–66, WIELKIEGO KSIĘCIA LUKSEMBURGA OD 1890 (ur. Biebrich 24.07.1817, zm. Hohenburg 17.11.1905), syna Wilhelma, księcia von Nassau z linii Nassau-Weilburg, i jego pierwszej żony Ludwiki, księżniczki sasko-altenburskiej. Dnia 15/27 stycznia 1845 na zamku w Wiesbaden Elżbieta wydała na świat martwą córkę i następnego dnia sama zmarła na skutek komplikacji. Została pochowana w prawosławnej kaplicy pw. św. Elżbiety w Wiesbaden. Owdowiały Adolf w 1851 ożenił się z księżniczką anhalcko-dessauską Adelajdą, z którą miał liczne potomstwo. Ich zstępni zasiadają do dziś na wielkoksiążęcym tronie w Luksemburgu.

- C KATARZYNA MICHAJŁOWNA. Urodziła się 16/28 sierpnia 1827 w Pałacu Michajłowskim w Sankt Petersburgu, zaś 4/16 lutego 1851 w Sankt Petersburgu została żoną JERZEGO AUGUSTA ERNESTA ADOLFA KAROLA LUDWIKA, KSIĘCIA MEKLEMBURSKO-STRELITZKIEGO, generała artylerii armii rosyjskiej (ur. Neustrelitz 11.01.1824, zm. Sankt Petersburg 8./20.06.1876), syna Jerzego, wielkiego księcia meklemburskiego na Strelitz (von Mecklenburg-Strelitz), i jego żony Marii, landgrafówny hesko-kasselskiej. Po ślubie małżonkowie zamieszkali w Rosji, gdzie Jerzy został mianowany generałem inspektorem batalionów imperialnej piechoty. Mieli pięcioro dzieci. Katarzyna zmarła 30 kwietnia/12 maja 1894 w Pałacu Michajłowskim i spoczęła w soborze Pietropawłowskim. Była ostatnią ze starszej linii Michajłowiczów.
- D PORONIENIE. Miało miejsce z początkiem 1830.
- E ALEKSANDRA MICHAJŁOWNA. Urodziła się 16/28 stycznia 1831 na Kremlu w Moskwie, gdzie zmarła 15/27 marca następnego roku. Została pochowana w soborze Pietropawłowskim w petersburskiej twierdzy Pietropawłowskiej.
- F ANNA MICHAJŁOWNA. Urodziła się 15/27 października 1834 na Kremlu w Moskwie, a zmarła 10/22 marca 1836 w Pałacu Michajłowskim w Sankt Petersburgu. Spoczęła w soborze Pietropawłowskim.

Być może wielki książę Michał Pawłowicz pozostawił także pozamałżeńską córkę:

NADIEŻDA MICHAJŁOWNA JUNINA (JUNIEWA). Urodziła się 10 grudnia 1843 w Sankt Petersburgu, jej matką była jakoby jedna z dam dworu. Zgodnie z romantyczną legendą została znaleziona w czerwcu 1844 na terenie dacz Aleksandra Ludwikowicza, barona Stieglitza (Szytglyca), bajecznie bogatego bankiera i przemysłowca (ur. 1814, zm. 1884); dziewczynka leżała w koszyku, owinięta w kosztowne beciki, z dołączoną kartką, informującą o dacie urodzenia oraz że nazywa się Nadieżda Michajłowna. Baron, nie mając z żoną dzieci, adoptował Nadieżdę, nadając jej nazwisko od nazwy miesiąca, w którym wydarzenia te miały miejsce. Wedle innej wersji była ona nieślubną córką samego barona. 3 lutego 1861 w cerkwi Aleksandronewskiej w Sankt Petersburgu poślubiła ALEKSANDRA ALEKSANDROWICZA POŁOWCOWA (POŁOWCEWA), senatora i przemysłowca, od 1883 sekretarza stanu Aleksandra III, od 1892 członka Rady Państwa (ur. Rapti koło Sankt Petersburga 12./24. 06.1832, zm. tamże 7./20.10.1909), syna Aleksandra Andriejewicza Połowcowa, rzeczywistego radcy stanu, oraz jego żony Agraфeny Fiodorownej Tatiszczewej. Dochowali się czworga dzieci. Nadieżda Michajłowna zmarła 9 lipca 1908 w Sankt Petersburgu i spoczęła w krypcie rodzinnej Stieglitzów w cerkwi św. Trójcy w Iwanogrodzie.

Dzieci pozamałżeńskie Pawła I:

Syn z Razumowską:

SZYMON AFANASJEWICZ WIELIKIJ. Urodził się w 1772 w Sankt Petersburgu. Do 1780 wychowywany był przez babkę, imperatorkę Katarzynę II. Po szkoleniu w Morskim Korpusie Kadecim w 1789 rozpoczął służbę w imperialnej marynarce. Rok później awansował na porucznika, a w 1793 zgodnie z wolą cesarzowej udał się do Londynu, gdzie wstąpił do marynarki brytyjskiej. Według jednej z wersji okręt HMS *Vanguard*, na którym służył, zaginął podczas sztormu w 1794 w pobliżu Antyli. Wedle innej hipotezy nie doszło nawet do wyjazdu Szymona

z Rosji, bowiem zmarł on niespodziewanie w 1793 jeszcze w bazie rosyjskiej marynarki w Kronsztadzie. Istnieją także głosy, identyfikujące go z mnichem Fiodorem Kuźmiczem (szczegóły w biogr. Aleksandra I). Nie założył rodziny.

Córka z Wakarową:

(Istnieje wersja, że matką opisanej tu córki był inna jeszcze frejlina cesarzowej Marii Fiodorownej, *Natalia Semenowna Borszowa* (ur. 1758, zm. 1843))

MARFA PAWŁOWNA MUSINA-JURIEWNA. Urodziła się w maju lub czerwcu 1801 w Sankt Petersburgu, kilka miesięcy po śmierci Pawła I. 11/23 kwietnia 1802 uzyskała od Aleksandra I dyplom szlachecki, zmarła jednak krótko potem, 17/29 września 1803.

Domniemane dzieci pozamałżeńskie (1–3):

- 1 IWAN NIKITYCZ INZOW (ur. 1768, zm. 1845), generał piechoty rosyjskiej. Jego rodzice nie są znani, a ojcostwo Pawła I jest wysoce wątpliwe. Został wychowany przez księcia Jerzego Nikitycza Trubeckiego, rzeczywistego tajnego radcę (zm. 1811).
- 2 (z NATALIĄ ALEKSIEJEWNĄ SOŁOMIRSKĄ, *I VOTO KOŁTOWSKĄ*, *DE DOMO* TURCZANINOWĄ, zapewne jednak owoc jej związku z Dymitrem Pawłowiczem Tatiszczewem (zm. 1845)) PAWEŁ DYMI-TRIEWICZ SOŁOMIRSKI (ur. 1798, zm. 1870), ożenił się z frejlina KATARZYNĄ ALEKSANDROWNĄ BUŁHAKOWĄ (ur. 1811, zm. 1880), córką Aleksandra Jakowlewicza Bułhakowa, z którą dochował się licznych dzieci.
- 3 (z frejlina ZOFIĄ LEWCZYNĄ DZIECKO. Losy tego dziecka, a nawet jego płeć, nie są mi znane.

АЛЕКСАНДЕР I

1801-1825

Ojciec: PAWEŁ I | s. 443
Matka: MARIA FIODOROWNA | s. 445
Rodzeństwo: BIOGR. PAWŁA I

Urodził się 12/23 grudnia 1777 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu. Wraz z młodszym bratem i siostrami był wychowywany był przez babkę, cesarzową Katarzynę II. Od wczesnych lat służył w utworzonych przez ojca wojskach gatchyńskich, w 1796 uzyskał rangę pułkownika gwardii. Babka z początkiem 1797 planowała ogłosić go oficjalnie swoim następcą z pominięciem syna. Po jej nagłej śmierci w listopadzie 1796 Paweł zniszczył jednak papiery zmarłej, w tym wzmiankowany manifest wskazujący na Aleksandra jako sukcesora. Na mocy ustanowionego przez Pawła I nowego prawa sukcesyjnego 5/16 kwietnia 1797 Aleksander otrzymał tytuł cesarzewicza – następcy tronu (zgodnie ze specjalnym dekretem cesarskim od 1799 nosił go także jego młodszy brat Konstanty). W 1797 został mianowany wojskowym gubernatorem Sankt Petersburga, a rok później zasiadł w Senacie. Tron objął w rezultacie przewrotu pałacowego, dokonanego przez oficerów gwardii, którzy (najpewniej za wiedzą i przyzwoleniem Aleksandra) zamordowali cesarza (1801). Koronacja Aleksandra I miała miejsce 15/27 września 1801 w kremłowskim soborze Uspieńskim. W lutym 1809 przyjął tytuł wielkiego księcia Finlandii. Po utworzeniu 3 maja 1815 Królestwa Kongresowego imperator przybrał tytuł króla Polski i w dniu 15/27 listopada podpisał konstytucję, wedle której godność ta miała od tej chwili przysługiwać każdemu kolejnemu panującemu cesarzowi rosyjskiemu.

Zmarł po krótkiej chorobie 19 listopada/1 grudnia 1825 w domu burmistrza Papkowa w Taganrogu nad morzem Azowskim. Po przewiezieniu do Petersburga ciało cesarza złożono podczas prywatnej ceremonii w soborze Pietropawłowskim w petersburskiej twierdzy Pietropawłowskiej.

Nagła śmierć imperatora z dala od stolicy oraz jego pośpieszny pochówek w otoczeniu jedynie najbliższej rodziny sprawiły powstanie licznych pogłosek, jakoby wcale nie umarł on w Taganrogu. W latach 30. i 40. XIX w. pojawiła się legenda, że Aleksander upozorował własną śmierć, sam zaś rozpoczął wędrówkę po Rosji jako pustelnik FIODOR KUŻMICZ. Ten zmarł 20 lub 21 stycznia/ 1 lub 2 lutego 1864 w swojej celi w Tomsku i spoczął w ogrodzie monasteru Aleksiejewskiego.

Małżonka Aleksandra I:

Poślubiona 28 września/9 października 1793 w cerkwi Pałacu
Zimowego w Sankt Petersburgu:

ELŻBIETA ALEKSIEJEWNA

DE DOMO LUDWIKA MARIA AUGUSTA

KSIEŻNICZKA BADEŃSKA

Na świat przyszła 13/24 stycznia 1779 w pałacu w Karlsruhe jako córka Karola Ludwika, kronprinca Badenii z dynastii Zähringen, oraz jego żony Amalii, landgrafówny hesko-darmsztadzkiej, siostry Natalii Aleksiejewnej, przedwcześnie zmarłej pierwszej żony ojca Aleksandra. Do Sankt Petersburga przybyła w jesienią 1792, a 9/20 maja 1793 dokonała konwersji na prawosławie i przyjęła imię Elżbiety Aleksiejewnej. Po wstąpieniu męża na tron została ukoronowana wspólnie z nim 15/27 września 1801 w soborze Uspieńskim na Kremlu. Zmarła na serce, krótko po Aleksandrze, 4/16 maja 1826 w domu kupca Dorofiejewa w Bielewie, podczas drogi powrotnej z Taganrogu. Ciało imperatorowej sprowadzono do stolicy i złożono u boku jej męża w soborze św. Piotra i Pawła.

Podobnie jak w przypadku Aleksandra I, dość niespodziewana śmierć cesarzowej z dala od Petersburga dała asumpt do pogłosek. Podejrzewano m.in., że została otruta z rozkazu Mikołaja I lub cesarzowej wdowy Marii Fiodorownej, pojawiły się także plotki, że wcale nie zmarła w Bielewie, a jak mąż porzuciła dotychczasowe życie, stając się pustelnicą WIERĄ CICHĄ, zmarłą w monasterze Syrkowskim w pobliżu Nowogrodu Wielkiego dnia 6/18 maja 1861.

Faworyty Aleksandra I:

ZOFIA SIERGIEJEWNA, KSIĘŻNA MIESZCZERSKA

*DE DOMO WSIEWOŁOŹSKA**Faworyta w latach 1796–97*

Była ona córką Sergiusza Aleksandrowicza Wsiewołożskiego, generała lejtnanta armii rosyjskiej, i jego żony Katarzyny Andriejewnej Zinowiewej. Na świat przyszła 19/30 listopada 1775, po urodzeniu dziecka Aleksandra została żoną (1798) Iwana Siergiejewicza, księcia Mieszczerskiego (ur. 1775, zm. 1851), wdowca po Helenie Aleksandrownej, księżniczce Trubeckiej. Dochowali się pięciorga dzieci. Zmarła 4/16 października 1848 i spoczęła u boku męża na cmentarzu moskiewskiego monasteru Nowodziewiczego (ich grobowiec zniszczono w latach 30. XX w.).

MARIA ANTONOWNA NARYSZKINA

*DE DOMO KSIĘŻNICZKA ŚWIATOPEŁK-CZETWERTYŃSKA**Faworyta w latach 1801–1815*

Jej ojcem był Antoni Stanisław, książę Światopełk-Czetwertyński, kasztelan przemyski, potomek polskiej gałęzi rodu wywodzącego się wprost od Rurykowiczów, matką zaś jego żona Tekla, baronówna von Campenhausen. Urodziła się 2 lutego 1779 w Warszawie, a w 1795 poślubiła Dymitra Lwowicza Naryszkina, cesarskiego szambelana od 1798, wielkiego łowczego dworu od 1804, jednego z najbogatszych arystokratów rosyjskich tamtych czasów (ur. 30.05./10.06.1764, zm. 31.03./12.04.1838), syna Lwa Aleksandrowicza Naryszkina, wielkiego koniuszego, oraz jego żony Maryny Osipownej Zakrzewskiej. W trakcie trwania małżeństwa Maria urodziła Dymitrowi sześćoro dzieci. Wszystkie zostały uznane przez Naryszkina, jednak najprawdopodobniej tylko najstarsza córka Maryna była w istocie jego potomkiem; Zofia, a być może także Elżbieta, Zenaida i Emanuel, pochodzili z długoletniego związku Naryszkiny i imperatora (zob. poniżej). Po zakończeniu ich romansu Maria podróżowała po Europie, rzadko pojawiając się w Rosji. Zmarła 6 września 1854 w swojej willi nad jeziorem Starnberg i została pochowana na Starym Cmentarzu Południowym (Alter Südfriedhof) w Monachium.

Potomstwo Aleksandra I:

Wedle niektórych autorów imperator był bezpłodny, inni zaś przypisują mu co najmniej kilkoro dzieci z różnych związków

Córki małżeńskie (1–2):

- 1 MARIA ALEKSANDROWNA. Najprawdopodobniej jej faktycznym ojcem był Adam Jerzy, książę Czartoryski (zm. 1861). Urodziła się 18/29 maja 1799 w pałacu w Pawłowsku pod Sankt Petersburgiem, zmarła zaś 26 czerwca/8 lipca 1800 w Pałacu Aleksandrowskim w Carskim Siole. Spoczęła w cerkwi Błagowieszczeńskiej w obrębie petersburskiej ławry Aleksandronewskiej.
- 2 ELŻBIETA ALEKSANDROWNA. Najprawdopodobniej jej prawdziwym ojcem był oficer gwardii Aleksy Jakowlewicz Ochotnikow (zm. 1807). Urodziła się 3/15 listopada 1806 w pałacu na Wyspie Kamiennej w Sankt Petersburgu i tam również zmarła 1/12 maja 1808 na skutek infekcji podczas ząbkowania. Została pochowana u boku siostry w cerkwi Błagowieszczeńskiej w ławrze Aleksandronewskiej.

Syn z księżną Mieszczerską:

MIKOŁAJ EUGENIEWICZ LUKASZ (LOUKACHE). Urodził się 11 grudnia 1796. Od młodych lat służył w oddziałach imperialnej piechoty. W 1817 uzyskał stopień podpułkownika, a w 1823 został promowany na pułkownika. Na czele jednego z pułków grenadierskich uczestniczył w 1831 w tłumieniu powstania listopadowego. Od 1837 był szefem sztabu 6 Korpusu Piechoty, a w latach 1855–57 pełnił urząd wojskowego gubernatora guberni tyfliskiej. W 1859 otrzymał urząd tajnego radcy i zasiadł w Senacie Imperium. W 1864 uwięził karierę rangą generała lejtnanta. Zmarł 20 stycznia 1868 w swej moskiewskiej rezydencji i został pochowany na cmentarzu monasteru Simonowskiego w Moskwie.

Żenił się dwukrotnie: w kwietniu 1819 w Pałacu Taurydzkim w Sankt Petersburgu pojął za żonę ALEKSANDRĘ LUKINICZNĄ, KSIĘŻNICZKĘ GIEDNIANOWĄ (ur. 26.05.1804, zm. 23.02.1834), córkę Łukasza Stiepanowicza, księcia Giedianowa, porucznika armii cesarskiej, oraz poślubionej mu Marii Ilininy Izakowej

(mieli kilkoro dzieci); w 1837 ożenił się z ALEKSANDRĄ MICHAJŁOWNĄ, KSIĘŻNICZKĄ SZACHOWSKĄ (ur. 21.11.1806, zm. 29.01.1864), córką Michała Aleksandrowicza, księcia Szachowskiego, i jego żony, Elżbiety Siergiejewnej, hrabianki Gołowiny – dochowali się syna, MICHAŁA (ur. ok. 1837, zm. po 1870), oficera armii rosyjskiej, który ożenił się i dochował córki oraz czterech synów, lecz ich dalsze losy nie są znane.

Córka z Naryszkiną:

ZOFIA DYMITRIEWNĄ NARYSZKINA. Urodziła się w 1808. Od dzieciństwa cierpiała na gruźlicę i zmarła wskutek tej choroby dnia 18 czerwca 1824 w dacy Ma Folie pod Sankt Petersburgiem, w przeddzień zaślubin z Andrzejem Piotrowiczem hrabią Szuwałowem, późniejszym wielkim szambelanem (zm. 1873). Spoczęła na monasterze Sergijewskim (pustelni Trójcy Świętej i św. Sergiusza z Radoneża) w Strielnej koło Petersburga.

Możliwe dzieci z Naryszkiną (1–3):

- 1 ELŻBIETA DYMITRIEWNĄ NARYSZKINA (zm. 1804).
- 2 ZENAIDA DYMITRIEWNĄ NARYSZKINA (zm. 1810).
- 3 EMANUEL DYMITRIEWICZ NARYSZKIN (ur. 1813, zm. 1901/1902), podpułkownik od 1847, wielki szambelan od 1884. Żonaty po raz pierwszy (od 1838) z frejliną Katarzyną Mikołajewną Nowosilcową (ur. 1817, zm. 1869), córką Mikołaja Piotrowicza Nowosilcowa, sekretarza stanu Aleksandra I; po raz drugi (od 1871) z Aleksandrą Borysowną Cziczeriną (ur. 1839), córką Borysa Mikołajewicza Cziczerina, prawnika i historyka, w 1919 skazaną przez bolszewików na śmierć i zmarłą podczas transportu na egzekucję. Obydwa te małżeństwa pozostały bezdzietne.

Domniemane dzieci pozamałżeńskie (1–6):

- 1 (z Naryszkiną?) ALEKSANDER MACHWITZ (ur. 1803 lub też 1804). Polski hrabia, jego losy nie są mi znane. Ojcostwo cesarza jest wysoce wątpliwe.
- 2 (z MAŁGORZATĄ JÓZEFINĄ WEIMER, francuską aktorką znaną jako MADEMOISELLE GEORGE (ur. 1787, zm. 1867)) MARIA ALEKSANDROWNA PARIŻSKAJA (ur. 1814, zm. 1874), żona Wasyla Żukowa (ur. 1795, zm. 1882).

- 3 (matka nieznana) WILHELMINA ALEKSANDRYNA PAULINA ALEKSANDROWA (ur. 1816, zm. 1863), żona Iwana von Hohendachs.
- 4 (z WERONIKĄ HELENĄ RAUT(H)ENSTRAUCH, *DE DOMO* DZIERŻA-
NOWSKĄ (ur. ok. 1790, zm. 1842), żoną rosyjskiego generała Jó-
zefa Henryka Rautenstraucha) GUSTAW EHRENBURG (ur. 1818,
zm. 1895). Polski poeta i patriota, po powstaniu styczniowym
zesłany na Syberię, gdzie zmarł. W 1859 poślubił Felicję Pan-
czerow (Panczer) (ur. 1832, zm. 1860), córkę oficera rosyjskiej
armii polskiego pochodzenia Feliksa Panczera, a po jej rychłej
śmierci pojął za żonę jej rodzoną siostrę Emilię (ur. 1827, zm.
1885) i miał z nią syna KAZIMIERZA (ur. Warszawa 1870, zm.
Genewa 1932), który ożenił się i dochował dwojga dzieci, jed-
nak nic mi o nich bliższego nie wiadomo.
- 5 (z księżniczką BARBARĄ TURKESTANOWĄ (ur. 1775, zm. 1819))
MARIA (ur. Sankt Petersburg 1819, zm. 1843), małżonka Iwana
Nielidowa.
- 6 (z MARIĄ IWANOWNĄ IZAKOWĄ, *DE DOMO* KATACZAROWĄ (ur. 1796,
zm. 1824), córką Iwana Kataczarowa, żoną Wasyla Izakowa)
MIKOŁAJ WASYLEWICZ IZAKOW (ur. 1821, zm. 1891). Generał pie-
choty rosyjskiej, żonaty (od 1851) z Anną Piotrowną Łopuchiną
(ur. 1829, zm. 1910), z którą dochował się pięciorga dzieci. Jego
potomkowie po mieczu żyją obecnie w Stanach Zjednoczonych
oraz w Kanadzie.

ПІКОЛІ І

1825-1855

Ojciec: PAWEŁ I | s. 443
 Matka: MARIA FIODOROWNA | s. 445
 Rodzeństwo: BIOGR. PAWŁA I

Urodził się on 25 czerwca/6 lipca 1796 w Pałacu Jekateryninskim w Carskim Siole pod Petersburgiem. Tajny manifest Aleksandra I z 16/28 sierpnia 1823 wskazywał go, z pominięciem starszego brata Konstantego (zob. biogr. Pawła I), spadkobiercą rosyjskiego tronu. Wieść o śmierci cesarza w Taganrogu dotarła do Petersburga 27 listopada/9 grudnia 1825. Na zebranej tego dnia w Pałacu Zimowym Radzie Stanu Mikołaj odmówił uznania manifestu z 1823 do czasu, aż Konstanty przybędzie z Warszawy i formalnie nie zrzeknie się tronu. Następnie nakazał członkom rady złożyć przysięgę na wierność bratu jako Konstantemu I. Ponieważ cesarzewicz odmówił przybycia do stolicy i w prywatnych listach do brata oraz pismach do przewodniczącego Rady Państwa (3/15 grudnia 1825) i ministra sprawiedliwości (8/20 grudnia) potwierdził swoją rezygnację z korony, 13/25 grudnia 1825 na zebraniu Rady Państwa w Pałacu Zimowym Mikołaj ogłosił manifest o swoim wstąpieniu na tron (jeden z punktów stanowił, że dni jego panowania będą liczone od śmierci Aleksandra I czyli od 19 listopada/1 grudnia 1825). W dniu następnym, wyznaczonym na odebranie przez Mikołaja I przysięgi od Senatu i armii, wybuchło w Petersburgu powstanie dekabrystów, próbujących wykorzystać zamieszanie w szeregach gwardii (pierwotnie w ten dzień miano przysięgać Konstantemu) i wprowadzić na tron Konstantego jako monarchę konstytucyjnego; w tym samym dniu Mikołaj stłumił jednak rewoltę i odebrał zwyczajową przysięgę wierności. Koronacja imperatora odbyła się 22 sierpnia/3 września 1826 w soborze Uspeńskim na moskiewskim Kremlu, a 12/24 maja 1829 w Zamku Królewskim w Warszawie

koronował się na króla Polski (Sejm Królestwa Polskiego uchwalał z 25 stycznia 1831 zdetronizował cara, lecz zarówno on jak i jego następcy w dalszym ciągu posługiwali się tytułem).

Zmarł na zapalenie płuc 18 lutego/2 marca 1855 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu (rozpowszechnione były pogłoski, że cierpiący na depresję cesarz kazał nadwornemu lekarzowi podać sobie truciznę). Został pochowany w soborze Pietropawłowskim w petersburskiej twierdzy Pietropawłowskiej.

Małżonka Mikołaja I:

Poślubiona 1/13 lipca 1817 w cerkwi Pałacu Zimowego
w Sankt Petersburgu:

ALEKSANDRA FIODOROWNA

DE DOMO FRYDERYKA LUDWIKA S Z A R L O T T A W I L H E L M I N A
KSIĘŻNICZKA PRUSKA

Urodziła się 13 lipca 1798 w pałacu Charlottenburg pod Berlinem jako najstarsza córka Fryderyka Wilhelma III, króla Prus z dynastii Hohenzollernów, i jego pierwszej żony Ludwiki, księżniczki meklemburskiej z linii na Strelitz. Latem 1817 przybyła na dwór petersburski i 24 czerwca/6 lipca przyjęła prawosławie oraz imię Aleksandry Fiodorownej. Po wstąpieniu małżonka na tron rosyjski, została wraz z nim koronowana 22 sierpnia/3 września 1826 w kremlowskim soborze Uspieńskim. Zmarła 20 października/1 listopada 1860 w Pałacu Aleksandrowskim w podpetersburskim Carskim Siole i spoczęła obok męża w soborze Pietropawłowskim.

Faworyty Mikołaja I:

BARBARA (WARWARA) ARKADIEWNA NIELIDOWA

Faworyta od 1832

Była ona córką Arkadego Iwanowicza Nielidowa, generała lejtnanta armii rosyjskiej, senatora i rzeczywistego tajnego radcy, oraz jego żony Zofii Fiodorownej Buxhöwden (Buxhoeveden). Urodziła się w 1814 w Sankt Petersburgu. Jej związek z cesarzem trwał praktycznie do jego śmierci w 1855. Skromność faworyty zaskarbiła sobie przychyłność dworu, a nawet samej cesarzowej, która po śmierci małżonka nalegała, by pozostała na dworze jako honorowa dama dworu. Zmarła 18/30 października 1897 w swo-

ich apartamentach w Małym Ermitażu w Pałacu Zimowym i została pochowana w monasterze Sergijewskim (pustelni Trójcy Świętej i św. Sergiusza z Radoneża) w Strielnej koło Petersburga.

KATARZYNA PIOTROWNA TRUBECKA

DE DOMO MUSINA-PUSZKINA

Faworyta w latach 1837–38

Urodzona w 1816, została żoną SERGIUSZA WASYLEWICZA, KSIĘCIA TRUBECKIEGO (ur. 20.02.1815, zm. 19.04.1859), zmarła zaś w 1897.

Potomstwo Mikołaja I:

Dzieci małżeńskie (1–11):

- 1 ALEKSANDER II | s. 545
- 2 MARIA MIKOŁAJEWN. Urodziła się 6/18 sierpnia 1819 w pałacu w Pawłowsku koło Sankt Petersburga. 2/14 lipca 1839 w cerkwi Pałacu Zimowego wyszła za zgodą ojca za KSIĘCIA LEUCHTENBERSKIEGO (o nim poniżej). Po jego śmierci poślubiła swego długoletniego kochanka, GRZEGORZA ALEKSANDROWICZA, HRABIEGO STROGANOWA, radcę stanu od 1859, koniuszego cesarskiego od 1862 (ur. Sankt Petersburg 16./28.06.1824, zm. Moskwa 6./18.02.1878), syna Aleksandra Grigoriewicza, hrabiego Stroganowa, generała adiutanta, w latach 1839–41 ministra spraw zagranicznych, oraz jego żony, Natalii Wiktorownej, hrabianki Koczubej; ich sekretne zaślubiny miały miejsce 13/25 listopada 1853 w cerkwi Pałacu Maryjskiego – petersburskiej rezydencji Leuchtenbergów (według innych danych 4/16 listopada 1853 w domu księżnej Potiomkiny w Petersburgu), zaś 4/16 listopada 1856 w Sankt Petersburgu pobrali się oficjalnie. Owocem mariażu było dwoje dzieci, ponadto wielu badaczy przypisuje Stroganowowi ojcostwo trzech najmłodszych synów Leuchtenbergów. Od 1862 Maria przebywała głównie w swojej florenckiej rezydencji, Villi Quatro. Zmarła po długiej chorobie dnia 9/21 lutego 1876 w Pałacu Maryjskim w Sankt Petersburgu i spoczęła w cesarskiej nekropoli w so-borze Pietropawłowskim. W 1912 prochy Marii przeniesiono do wzniesionej w pobliżu Kaplicy Wielkoksiażęcej pw. św. Aleksandra Newskiego (Aleksandronewskiej).

Pierwszy małżonek Marii Mikołajewnej:

MAKSYMILIAN JÓZEF EUGENIUSZ AUGUST NAPOLEON DE BEAUHARNAIS. Był on najmłodszym dzieckiem Eugeniusza de Beauharnais, markiza de La Ferté-Beauharnais, księcia francuskiego (z nadania Napoleona I), 1. księcia von Leuchtenberg i Eichstädt (tytuł bawarski), pasierba i adoptowanego syna Napoleona I, oraz jego żony Augusty, księżniczki bawarskiej z linii królewskiej. Urodził się 2 października 1817 w Pałacu Leuchtenbergów w Monachium i od tej chwili przysługiwał mu tytuł księcia von Leuchtenberg i Eichstädt (predykat Najjaśniejsza Wysokość). Po śmierci starszego brata w 1835 został głową Domu Beauharnais (Leuchtenbergów), 3. KSIĘCIEM VON LEUCHTENBERG I EICHSTÄDT. W kolejnym roku towarzyszył bawarskiej rodzinie królewskiej podczas kurtuazyjnej wizyty w Rosji i z tym krajem związał swe dalsze losy. W 1838 został przyjęty do armii rosyjskiej w randze generała majora, a w dniu zaślubin z córką imperatora otrzymał odeń predykat Cesarskiej Wysokości i rangę generała kawalerii. Zmarł 20 października/1 listopada 1852 w Pałacu Maryjskim w Sankt Petersburgu i spoczął w kaplicy św. Jana Jerozolimskiego w obrębie petersburskiego klasztoru Kawalerów Maltańskich, a jego serce złożono obok urn z sercami bawarskich elektorów i królów w Krypcie Serc (Herzgruft) w monachijskim kościele św. Michała.

Cesarskim dekretem Mikołaja I z 6 grudnia 1852 potomkowie Marii Mikołajewnej i Maksymiliana Leuchtenberga uzyskali dziedziczny tytuł książąt Romanowskich (predykat Cesarska Wysokość) i zostali włączeni do Domu Cesarskiego. Zgodnie ze statutem rodzinnym Aleksandra III z 2 lipca 1886 predykat Cesarskiej Wysokości przysługiwał jedynie głowie rodu, zaś pozostali jego członkowie nosili tytuł książąt cesarskiej krwi (predykat Najjaśniejsza Wysokość).

Dzieci (A–G):

KSIAŻĘTA ROMANOWSCY (LEUCHTENBERGOWIE)

A ALEKSANDRA MAKSYMILIANOWNA LEUCHTENBERG. Urodziła się w dniu 28 marca/9 kwietnia 1840 w Pałacu Zimowym

w Sankt Petersburgu, a zmarła na koklusz 31 lipca/12 sierpnia 1843 w pałacu w Sergiejewce – rezydencji rodzinnej Leuchtenbergów w Peterhofie pod Petersburgiem. Została pochowana w cesarskiej nekropoli w soborze Pietropawłowskim, skąd w 1912 jej szczątki wraz z prochami matki i młodszego brata Sergiusza przeniesiono do pobliskiej Kaplicy Wielkoksiażęcej.

- B MARIA MAKSYMILIANOWNA LEUCHTENBERG, OD 1852 ROMANOWSKA. Urodziła się 4/16 października 1841 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu. Zgodnie z dekretem Mikołaja I z 1852 otrzymała tytuł księżniczki Romanowskiej. 11 lutego 1863 w cerkwi Pałacu Zimowego poślubiła LUDWIKĄ WILHELMĄ AUGUSTĄ, KSIĘCIA BADEŃSKIEGO, generała pruskiej piechoty (ur. Karlsruhe 18.12.1829, zm. tam 27.04.1897), syna Leopolda, wielkiego księcia Badenii z dynastii Zähringen, i jego żony Zofii Wilhelminy, księżniczki szwedzkiej; dochowali się dwu dzieci. Maria Maksymilianowna zmarła 16 lutego 1914 w pałacu w Karlsruhe i została pochowana w rosyjskiej cerkwi pw. Przemienienia Pańskiego w Baden-Baden.
- C MIKOŁAJ MAKSYMILIANOWICZ LEUCHTENBERG, OD 1852 ROMANOWSKI. Urodził się 27 lipca/4 sierpnia 1843 w pałacu Leuchtenbergów w Sergiejewce w Peterhofie. Po śmierci ojca w 1852 został 4. księciem von Leuchtenberg i Eichstädt, a na mocy dekretu Mikołaja I w tym samym roku został kreowany księciem Romanowskim. W 1855 zrzekł się tytułu księcia Eichstädt na rzecz króla Bawarii. Od 1859 służył w oddziałach rosyjskiej kawalerii. Był jednym z kandydatów w rozpisanym w 1862 plebiscycie ludowym do greckiego tronu. Z uwagi na związek z Nadeiżdą Akinfiową, którą planował poślubić (zob. dalej), zmuszony był zrezygnować ze służby i przenieść się na stałe za granicę (1871). Podczas wojny rosyjsko tureckiej uzyskał zezwolenie na podjęcie na powrót służby w kawalerii i w 1877 awansował na generała lejtnanta. W 1890 uwieńczył karierę rangą generała kawalerii oraz generała adiutanta. Zmarł na raka

gardła 6 stycznia 1891 w Paryżu, skąd ciało sprowadzono do Rosji i złożono na cmentarzu monasteru Sergijewskiego (pustelni pw. Trójcy Świętej i św. Sergiusza z Radoneża) w Strielnej pod Petersburgiem.

Morganatyczną żoną Mikołaja Maksymilianowicza Romanowskiego została 9 stycznia 1878 w Genewie:

(Być może potajemne małżeństwo zawarli 5/17 lipca 1868 w Petersburgu lub w październiku 1868 w zamku Stein)

NADIEŻDA SIERGIEJEWNA AKINFIEWA, *DE DOMO* ANNENKOWA, córka Sergiusza Piotrowicza Annenkowa, sekretarza kolegiального, i jego żony Katarzyny Dymitriewnej Szydłowskiej. Urodziła się ona 5/17 czerwca lub lipca 1840. W 1860 wyszła za Włodzimierza Mikołajewicza Akinfiewa, gubernatora sybirskiego (w latach 1893–1902) i tajnego radcę (ur. 1841, zm. 1914). Po urodzeniu ich drugiej córki ok. 1865 Nadieżda związała się Romanowskim, który zamierzał ją poślubić, niemniej Aleksander II nie wyraził zgody nawet na małżeństwo morganatyczne i blokował procedury rozwodowe Akinfiewej. Rozwód uzyskała najpewniej dopiero w 1877 – w tymże roku, wkrótce po śmierci matki księcia Mikołaja, cesarz zezwolił Nadieżdzie na ślub z nim. Niemniej jako żonie morganatycznej nie przysługiwał jej tytuł księżnej, a jedynie przyznany 20 stycznia/1 lutego 1879 przez Aleksandra II osobisty tytuł hrabiny de Beauharnais. Zmarła 25 maja/6 czerwca 1891 w swoim pałacu w Sankt Petersburgu i została pochowana u boku męża.

Synowie (I–II):

Wykluczeni z sukcesji tytułu książąt Romanowskich oraz książąt von Leuchtenberg, posługiwali się nazwiskiem de Beauharnais. Dekretem cesarskim z 11/23 listopada 1890 zostali oni kreowani książętami von Leuchtenberg (predykat Najjaśniejsza Wysokość).

I MIKOŁAJ MIKOŁAJEWICZ DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Na świat przyszedł 5/17 października 1868 w Genewie, przed zawarciem małżeństwa rodziców. W 1890 wraz z młodszym bratem Jerzym przyjechał do

Rosji i w 1891 podjął służbę w preobrażeńskich pułkach piechoty cesarskiej. Od 1896 porucznik, w 1904 awansował na kapitana, a w 1912 został mianowany pułkownikiem i cesarskim adiutantem. Poważnie ranny podczas I wojny, w 1916 uzyskał zwolnienie z czynnej służby, a rok później awans na generała majora. Podczas wojny domowej zaangażował się w ruch białych i był jednym z przywódców monarchistów kijowskich. Od lipca 1918 pełnił urząd nadzwyczajnego i pełnomocnego posła przywódcy Republiki Dońskiej atamana Krasnowa w Berlinie. Wobec przejęcia władzy przez bolszewików w 1920 wyemigrował do Francji. Zmarł 2 marca 1928 w swojej posiadłości w Ruth i został pochowany na rodzinnym cmentarzu w bawarskiej wsi Endorf (obecnie Bad Endorf).

Jego żoną została 24 kwietnia/6 maja 1894

w Carskim Siole lub w Sankt Petersburgu:

MARIA MIKOŁAJEWNA, HRABIANKA GRABBÉ, córka Mikołaja Pawłowicza, hrabiego Grabbé, i jego żony Aleksandry Fiodorownej Orłowej-Denisowej. Urodziła się 11/23 listopada 1869 w Carskim Siole, a zmarła 24 października 1948 w Orange i spoczęła u boku męża.

Dzieci (a–g):

- a ALEKSANDRA MIKOŁAJEWNA DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodzona 1/13 marca 1895 w Sankt Petersburgu, dwukrotnie zawierała związki małżeńskie: 12/25 września 1916 w Sankt Petersburgu poślubiła LEWANĄ PIOTROWICZĄ, KSIĘCIA MIELIKOWĄ (ur. Tyflis (dziś Tbilisi) 3./15.02.1893, zm. Nowy Jork 26.01.1928), syna Piotra, księcia Mielikowa, i jego żony Anny, baronówny Ostern-Sachen, a po rozwodzie z nim, 12 lipca 1922 w Paryżu wyszła za MIKOŁAJA IWANOWICZĄ TERESCZENKĘ (ur. Kijów 31.07./12.08.1894, zm. Paryż 15.10.1926). Oba te mariaże pozostały bezdzietne. Aleksandra zmarła 19 grudnia 1960 w Beaulieu-sur-Mer.

- b MIKOŁAJ MIKOŁAJEWICZ DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodził się 29 lipca/10 sierpnia (wedle innych danych 27 lipca/8 sierpnia) 1896 w Gorach pod Nowogrodem. Oficer armii carskiej, trakcie wojny domowej walczył w szeregach białych i był adiutantem generała Antona Denikina. Po przejęciu władzy przez bolszewików wyjechał z małżonką do Konstantynopola, a po jej śmierci w 1921 osiadł w Bawarii, u swojego stryja Jerzego Mikołajewicza Leuchtenberga. Był dyrygentem chóralnym. Po śmierci ojca (1928) został głową Domu Beauharnais, księciem von Leuchtenberg i markizem de La Ferté-Beauharnais. Zmarł 5 maja 1937 w Monachium i spoczął na cmentarzu w Seon.

Żenił się dwukrotnie:

8 września 1919 w Nowoczerkasku poślubił OLGE MIKOŁAJEWNĄ FOMINĘ (ur. Sankt Petersburg 17./29.07.1898, zm. Konstantynopol 2.09.1921), a 3 listopada 1928 w Monachium pojął za żonę ELŻBIETĘ MÜLLER-HIMMLER (ur. Tutzing 31.07.1906, zm. tamże 27.08.1999), córkę Jerzego Himmlera i jego żony Marianny Müller.

Dzieci z drugiego małżeństwa (i–ii):

- i EUGENIA ELŻBIETA DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodziła się ona 18 maja 1929 w Monachium, a 18 listopada 1958 w Bonn wyszła za mąż za MARCINA VOM BRUCH (ur. Pöwelsin 10.06.1911, zm. Remagen 6.05.1988), syna Karola vom Bruch; mieli córkę. Eugenia zmarła 2 maja 2006 w Andernach.
- ii MIKOŁAJ ALEKSANDER FRITZ DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodził się 12 października 1933 w Monachium. Od śmierci ojca jest głową Domu Beauharnais, księciem von Leuchtenberg i markizem de La Ferté-Beauharnais. 24 sierpnia 1962 w Obernkirchen pojął za żonę

ANNE KRYSYNE BÜGGE (ur. Szczecin 17.12.1936), córkę Gustawa Bügge i jego żony Dorotei Arnold; rozwiedli się w 1985.

Synowie ((A)–(B)):

- (A) MIKOŁAJ MAKSYMILIAN DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodzony 20 stycznia 1963 w Bonn, zmarł 8 grudnia 2002 w Sankt Augustin.
 - (B) KONSTANTY ALEKSANDER PIOTR DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodził się 25 czerwca 1965 w Bonn.
- c NADIEŻDA MIKOŁAJEWNA DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodziła się 21 lipca/2 sierpnia 1898 w Gorach koło Nowogrodu. Po przejściu w Rosji władzy przez bolszewików znalazła się na emigracji. Była pianistką. W 1929 w Surabaja na Jawie jej mężem został ALEKSANDER JAKOWICZ MOGILEWSKI (MOGILEVSKY), światowej sławy skrzypek, dawny dyrygent kapeli dworskiej Mikołaja II (ur. Odessa 27.01./8.02.1885, zm. Tokio 7.03.1953), syn Jakowa Mogilewskiego i jego żony Ireny Serebriakowej; mieli syna, lecz ich małżeństwo zakończyło się rozwodem, orzeczonym w 1938. Nadieżda zmarła 2 grudnia 1962 w Salinas (Kalifornia).
- d MAKSYMILIAN MIKOŁAJEWICZ DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodził się on 26 marca/8 kwietnia 1900 w Sankt Petersburgu, a zmarł 28 grudnia 1905/10 stycznia 1906 w Seeon (Bawaria) i został pochowany na tamtejszym cmentarzu.
- e SERGIUSZ MIKOŁAJEWICZ DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodził się on 24 czerwca/7 lipca 1903 w Sankt Petersburgu. Podczas wojny domowej służył pod komendą ojca, po porażce białych wyemigrował z kraju. W 1930 w Belgradzie powołał do życia Narodowo-Pracowniczy Związek Rosyjskich Solidarystów, któremu przewodniczył do

1933, później osiadł w Niemczech. W trakcie II wojny służył jako tłumacz w 9. Armii i w sztabie VI Korpusu. Po wojnie przeniósł się do USA i podjął pracę instruktora w szkole dla tłumaczy wojskowych w San Francisco. W 1957 uzyskał amerykańskie obywatelstwo. Zmarł 27 czerwca 1966 w Monterey, gdzie spoczął na cmentarzu El Encinal.

Żenił się trzykrotnie: 29 października 1925 w Nicei poślubił ANNĘ ALEKSANDROWNĄ NAUMOWĄ (ur. Foros, Krym 3./16.03.1900, zm. Filadelfia 26.04.1993), córkę Aleksandra Naumowa oraz jego żony Anny Uszakowej; rozwiedli się w 1938, a następnie małżeństwo unieważniono. 8 marca 1939 w Lipsku zawarł ślub cywilny, a 17 kwietnia tego roku w Vevey w Szwajcarii – kościelny z KIRĄ MIKOŁAJEWNĄ WOŁKOWĄ (ur. Sankt Petersburg 16.01.1915), córką Mikołaja Wołkowa i poślubionej mu Anny Wasylewej; rozwiedli się w 1942, zaś 23 lipca 1945 w Monachium pojął za żonę OLGĘ SIERGIEJEWNĄ WICKBERG (ur. Zgurówka 15.11.1926, zm. 19.11.2013), córkę Sergiusza Wickeberga i jego żony Niny.

Córki z pierwszego małżeństwa (i–iv):

- i MARIA MAGDALENA DE BEAUHARNAIS VON LEUCHENBERG. Urodziła się 1 września 1926 w Nicei. 7 sierpnia 1949 w Stockbridge lub w Lenox (Massachusetts, USA) wyszła za mąż za JÓZEFA DE PASQUALE (ur. Filadelfia 14.10.1919, zm. 22.06.2015), syna Horacego de Pasquale i jego żony Róży Lanza; dochowali się czworga dzieci. Zmarła 28 czerwca 2005 w Filadelfii.
- ii ANNA DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodziła się 2 lutego 1928 w Nicei, a 15 grudnia 1954 w Bostonie poślubiła ROBERTA BAYARDA STOUTA (ur. Middlesboro, Kentucky 24.04.1931), syn Wilhelma Stouta i poślubionej mu Luizy Baird; dochowali się syna.

- iii OLGA DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodziła się 25 czerwca 1931 w Bois-Colombes. 25 czerwca 1957 w Brookline (stan Massachusetts) wyszła za mąż za RONALDA GERALDA NEWBURGH (ur. Boston 21.02.1926, zm. 20.03.2010) syna Edwarda Newburgh i Liliany Kurland; mieli dwoje dzieci. Zmarła 10 grudnia 2007 w Cambridge w stanie Massachusetts.
- iv NATALIA DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodziła się 28 lutego 1934 w Bois-Colombes. 12 października 1968 w Lennox (stan Massachusetts) jej mężem został MALCOLM BAKER BOWERS (ur. Dallas, Texas 1.09.1933, zm. Brandford, Connecticut 13.01.2008), syn Malcolma Bowersa i jego żony Virginii Lovejoy; dochowali się dwojga dzieci.

Dzieci z drugiego małżeństwa (i–ii):

- i SERGIUSZ DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodzony 27 listopada 1955 w Monterey w Kalifornii, tam również umarł 17 stycznia 2000.
- ii ELŻBIETA (LISA) DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Na świat przyszła 25 września 1957 w Monterey. Jej mężem jest poślubiony 5 października 1975 w Pacific Grove (stan Kalifornia) JOHN CRAFT (ur. Iowa City, Iowa 21.11.1954), syn Daniela Crafta oraz Mary Thomas; mają czworo dzieci.
- f MICHAŁ MIKOŁAJEWICZ DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Na świat przyszedł 17 lutego/2 marca 1905 w Sankt Petersburgu, zmarł zaś 9 lutego 1928 we francuskim Orange.
- g MARIA MIKOŁAJEWNA DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodziła się ona 21 maja/3 czerwca 1907 w Sankt Petersburgu, a 18 maja 1929 (ślub cywilny) i 19 maja 1929 (kościelny) wyszła za MIKOŁAJA DYMITRIEWICZA, HRABIEGO VON MENGDEN, BARONA

VON ALTENWOGEN (ur. Sankt Petersburg 1./13.04.1899, zm. São Paulo 16.04.1973), syna Dymitra, hrabiego von Mengden i barona von Altenwogen, oraz jego żony Zofii Atapowej. Zmarła bezdzietnie 6 grudnia 1992 w São Paulo.

- II JERZY MIKOŁAJEWICZ DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodził się 10 grudnia 1872 w Rzymie i do 1878 miał status dziecka nieślubnego. W 1890 wraz z bratem przybył do Rosji i rozpoczął służbę w oddziałach imperialnej kawalerii. W 1905 przeszedł w stan spoczynku w stopniu pułkownika i odtąd poświęcił się swojej naukowej pasji. Po rewolucji lutowej otrzymał absztyt i wyemigrował do Berlina, gdzie aktywnie współtworzył ruch antybolszewicki. Zmarł 9 sierpnia 1929 w swoim zamku Seeon (Seon) w Bawarii i spoczął na rodzinnym cmentarzu w tejże posiadłości.

Żoną Jerzego Mikołajewicza Leuchtenberga została 23 kwietnia/5 maja 1895 w Sankt Petersburgu:

OLGA MIKOŁAJEWNA, KSIĘŻNICZKA REPNINA-WOŁKOŃSKA, córka Mikołaja Wasylewicza, księcia Repnina-(Wołkońskiego), członka Rady Państwa, i poślubionej mu Zofii Dymitriewnej, księżniczki Wołkońskiej, córki Dymitra Piotrowicza, księcia Wołkońskiego. Urodzona 9/21 sierpnia 1872 w Jagotyniu, zmarła 27 kwietnia 1953 w zamku Seeon, gdzie spoczęła u boku męża.

Dzieci (a–f):

- a HELENA GEORGIEWNA DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodzona 2/14 maja 1896 w Sankt Petersburgu, 6 czerwca 1920 w Zagrzebiu poślubiła ARKADEGO KONSTANTYNOWICZA UGRICZICZ-TREBIŃSKIEGO (ur. Inkiejew 10./22.04.1897 (wedle innych danych 4.05.1897), zm. Boston (według innych danych Asnieres) 10.03.1982), syna Konstantyna Ugriczicz-Trebińskiego i jego żony Olgi Markiewicz; dochowali się córki. Helena Georgiewna zmarła 15 kwietnia 1977 w podparyskim Asnieres.

- b DYMISTR GEORGIEWICZ DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodził się 18/30 kwietnia 1898 w Sankt Petersburgu. Służył w armii cesarskiej, lecz został zwolniony po rewolucji lutowej w 1917. Aresztowany przez bolszewików i osadzony w petersburskiej twierdzy Pietropawłowskiej (1918), zdołał przedostać się za granicę. Osiadł u rodziny w Niemczech, a następnie przeniósł się do Kanady, gdzie zakupił hotel narciarski w Saint Sauveur des Montagnes w prowincji Quebec i stał się jednym z czołowych propagatorów narciarstwa alpejskiego w tym kraju. Podczas odśnieżania dachu swego hotelu w Boże Narodzenie 1972 spadł i poniósł śmierć na miejscu. Spoczął na cmentarzu prawosławnego klasztoru Novo-Diveevo w Nanuet w stanie Nowy Jork.

Żoną Dymitra Georgiewicza Leuchtenberga została 13 maja 1921 w Rzymie:

KATARZYNA ALEKSANDROWNA ARAPOWA, córka Aleksandra Wiktorowicza Arapowa i Anny Aleksandrownej Panchielisewej. Urodzona 25 grudnia 1899/16 stycznia 1900 w Symbirsku, zmarła 8 sierpnia 1991 w Montrealu i spoczęła u boku małżonka.

Dzieci (i–ii):

- i HELENA DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG (W ZAKONIE ELŻBIETA). Urodziła się 30 maja 1922 w Monachium. Podczas II wojny była porucznikiem Royal Navy. W 1964 została mniszką w Bussy-en-Othe; później objęła tam urząd opatki. Zmarła w swoim klasztorze 10 listopada 2013 i tam również spoczęła.
- ii JERZY DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodził się 11 stycznia 1927 w Monachium, a zmarł na raka 27 stycznia 1963 w Saint Sauveur des Montagnes w prowincji Quebec. Spoczął u boku ojca na cmentarzu prawosławnego klasztoru Novo-Diveevo w Nanuet.

- c NATALIA GEORGIEWNA DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodziła się 16/29 maja 1900 w Sankt Petersburgu. Jej mężem został 15 października 1924 w zamku Seeon (Bawaria) WŁODZIMIERZ FIODOROWICZ, BARON MELLER-ZAKOMELSKI (ur. Kołyczewka 13.09.1894, zm. Fontana, Kalifornia 5.06.1962), syn Fiodora, barona Meller-Zakomelskiego, i jego żony Olgi Filosofowej. Zmarła bezpotomnie 1 sierpnia 1995 w San Antonio w stanie Kalifornia i została pochowana na cmentarzu prawosławnego klasztoru Novo-Diveevo w Nanuet (stan Nowy Jork).
- d TAMARA GEORGIEWNA DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodziła się 1/14 grudnia 1901 w Sankt Petersburgu, a 25 lutego 1933 w Tulonie poślubiła KONSTANTEGO GRIGORIEWICZA KARANFILOWA (ur. Sewastopol 19.12.1904/1.01.1905 (wedle innych danych 24.06.1905), zm. Aubagne, Francja 15.04.1978), syna Grzegorza Karanfilowa i jego żony Melanii Kiszynskiej; mieli troje dzieci. Zmarła 1 lutego 1999 w Tulonie.
- e ANDRZEJ GEORGIEWICZ DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodził się on 25 czerwca/8 lipca 1903 (wedle innych danych 9 lutego 1903) w Sankt Petersburgu. Służył w armii carskiej i zmarł na tyfus między 22 a 25 lutego 1919 pod Narwą.
- f KONSTANTY GEORGIEWICZ DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodzony 6/19 maja 1905 w Sankt Petersburgu, zmarł zaś 16 grudnia 1983 w Ottawie i spoczął na cmentarzu prawosławnego klasztoru Novo-Diveevo w Nanuet w stanie Nowy Jork.
 Żoną Konstantego Georgiewicz de Beauharnais von Leuchtenberg została poślubiona 20 września 1920 w bawarskim zamku Seeon:
 DARIA ALEKSIEJEWNA, KSIĘŻNICZKA OBOLEŃSKA, córka Aleksego Dymitowicza księcia Oboleńskiego i jego żony Elżbiety Mikołajewnej, księżniczki Sałtykowej.

Urodzona 29 czerwca/12 lipca 1903 w Kałudze, zmarła 7 lipca 1982 w Ottawie i spoczęła obok męża na cmentarzu klasztoru Novo-Diveevo w Nanuet.

Córki (i–ii):

i KSENIA DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodziła się ona 20 maja 1930 w Trauenstein. 12 lipca 1950 w Montrealu wyszła za DYMITRA, HRABIEGO GRABBÉ (ur. Karłowice 23.07.1927, zm. Hershey, Pennsylvania 2.03.2011), syna Jerzego, hrabiego Grabbé, oraz jego żony Warwary Tarżembskiej; mieli liczne dzieci.

ii OLGA DE BEAUHARNAIS VON LEUCHTENBERG. Urodziła się 25 kwietnia 1932 w zamku Seeon w Bawarii, a 15 czerwca 1952 w Sea Cliff w stanie Nowy Jork poślubiła OLEGA GAJDEBUROWA (ur. Ateny 2.07.1922), syna Eugeniusza Gajdeburowa oraz poślubionej mu Ireny Makejewej; mają dwoje dzieci.

D EUGENIA MAKSYMILIANOWNA LEUCHTENBERG, OD 1852 ROMANOWSKA. Urodziła się 20 marca/1 kwietnia 1845 w Pałacu Maryjskim w Sankt Petersburgu. Na mocy dekretu Mikołaja I z 1852 jej i jej rodzeństwu przysługiwał tytuł książąt Romanowskich. 19 stycznia 1868 w cerkwi Pałacu Zimowego w Sankt Petersburgu poślubiła ALEKSANDRA PIOTROWICZA, KSIĘCIA OLDENBurskiego, rosyjskiego generała adiutanta, od 1868 wysuwanego przez Rosję jako kandydat do tronu bułgarskiego (ur. Sankt Petersburg 21.05./2.06. 1844, zm. Biarritz 6.09.1932), syna Piotra Georgiewicza, księcia oldenburskiego (syna wielkiej księżniczki Katarzyny Pawłownej, zob. w biogr. Pawła I), oraz jego żony Teresy, księżniczki von Nassau-Weilburg; dochowali się syna. Po przejęciu władzy w Rosji przez bolszewików Eugenia wraz z rodziną wyemigrowała z ojczyzny. Zmarła 4 maja 1925 w Biarritz i znalazła spoczynek na tamtejszym cmentarzu du Sabaou, gdzie w późniejszym czasie dołączył do niej małżonek.

E EUGENIUSZ MAKSYMILIANOWICZ LEUCHTENBERG, OD 1952 ROMANOWSKI. Urodził się 27 stycznia/8 lutego 1847 w Pałacu Maryjskim w Sankt Petersburgu. Według większości historyków był on synem kochanka Marii Mikołajewnej, a później jej drugiego męża, hrabiego Stroganowa. W 1852 Mikołaj I przyznał Eugeniuszowi i jego rodzeństwu tytuł książąt Romanowskich. Jak wszyscy mężczyźni w rodzinie od młodości służył w imperialnej armii. W 1867 został porucznikiem, w 1870 kapitanem, a w 1873 cesarskim fligeladiutantem (adiutantem przybocznym). Awansowany na pułkownika (w 1874), brał udział w wojnie rosyjsko-tureckiej i za zasługi otrzymał w 1877 awans na generała majora. W 1886 uzyskał promocję na generała lejtnanta. Po śmierci starszego brata w 1890/1891 został 5. księciem von Leuchtemberg. Karierę wojskową uwieńczył w 1898 awansem na generała piechoty. Zmarł 18/31 sierpnia 1901 w swoim pałacu w Sankt Petersburgu i znalazł spoczynek obok drugiej żony w cerkwi św. Izydora w petersburskiej ławrze Aleksandronewskiej.

Książę Eugeniusz Maksymilianowicz Romanowski, 5. książę von Leuchtemberg, dwukrotnie zawierał morganatyczne związki małżeńskie:

1. 8/20 stycznia 1869 w Villi Quattro we Florencji poślubił: DARIĘ KONSTANTYNOWNĄ, HRABIANKĘ OPOCZINIŃ, córkę Konstantyna Fiodorowicza, hrabiego Opoczнина, i poślubionej mu frejliny Wiery Iwanownej Skobelewej. Urodziła się 7/19 marca 1845 w rezydencji rodziców na późniejszym Nabrzeżu Gagarina (obecnie Kutuzowa) w Sankt Petersburgu. Była frejliną (damą dworu) matki Eugeniusza Maksymilianowicza, Marii Mikołajewnej. Aleksander II wyraził zgodę na ten mariaż, a w dniu zaślubin kreował Darię hrabiną de Beauharnais. Zmarła na skutek gorączki porodowej 19 marca 1870 w Pałacu Maryjskim w Sankt Petersburgu i została pochowana w petersburskim monasterze Sergijewskim, skąd w 1910 jej prochy przeniesiono do cerkwi św. Izydora w obrębie ławry Aleksandronewskiej.

2. 14 lipca 1878 w Peterhofie ożenił się z bliską kuzynką pierwszej żony:

ZENAIDĄ DYMITRIEWNĄ SKOBLEWĄ, córką generała Dymitra Iwanowicza Skoblewa i jego żony Olgi Mikołajewnej Połtawcewej. Urodziła się 30 maja/11 czerwca 1856. 2/14 lipca 1878 została przez Aleksandra II kreowana hrabiną de Beauharnais, a 16/28 sierpnia 1889 uzyskała od Aleksandra III osobisty tytuł KSIĘŻNEJ LEUCHTENBERG wraz z predykatem Najjaśniejszej Wysokości. Zmarła 16/28 czerwca 1899 w rezydencji męża w Sankt Petersburgu i została pochowana w cerkwi św. Izydora w ławrze Aleksandronewskiej.

Córka z pierwszego małżeństwa:

Wykluczona z sukcesji tytułów ojca, przysługiwał jej tytuł hrabiny de Beauharnais

DARIA EUGENIEWNA DE BEAUHARNAIS. Urodziła się 7/19 marca 1870 w Pałacu Maryjskim w Sankt Petersburgu. 7 września 1893 w Baden-Baden poślubiła LWA (LEONA) MICHAJŁOWICZA, KSIĘCIA KOCZUBEJ (ur. Paryż 23.07.1862, zm. tamże 9.05.1927), syna Michała Wiktorowicza, księcia Koczubej, tajnego radcy i wielkiego koniuszego dworu, oraz jego żony Aleksandry Prosperowej, *de domo* Alicji de Bressan; mieli troje dzieci. Od 1905 małżonkowie byli w faktycznej separacji, a Daria wyjechała do Paryża, gdzie rok później ukończyła Sorbonę; rozwiedli się w 1910 lub 1911. 22 lutego 1911 w Petersburgu Daria wyszła za WŁODZIMIERZA (WALDEMARA) EUGENIEWICZA, BARONA VON GRAEVENITZ (ur. Wierny, Turkestan 31.10./12.11.1872, zm. Helsinki 24.05.1916), syna barona Eugeniusza von Graevenitz. Wedle niektórych źródeł, po rozwodzie z Gravenitzem (1913) wyszła za nieznanego bliżej Hiszpana. Jej trzecim (lub czwartym) małżonkiem został poślubiony po 1917 w Rosji Austriak WIKTOR MARKEZETTI (ur. 1874). Podczas wielkiej czystki w latach 30. oboje zostali oskarżeni o szpiegostwo, skazani na śmierć i 15 stycznia 1938 rozstrzelani w Leningradzie. W 1989 pośmiertnie ich zrehabilitowano.

- F SERGIUSZ MAKSYMILIANOWICZ LEUCHTENBERG, OD 1852 ROMANOWSKI. Urodził się 8/20 grudnia 1849 w Pałacu Maryjskim w Sankt Petersburgu i choć był oficjalnie uznany przez męża matki, w rzeczywistości pochodził z jej związku z hrabią Stroganowem (później drugim mężem Marii Mikołajewnej). Na mocy dekretu Mikołaja I z 1852 przysługiwał mu tytuł księcia Romanowskiego. Mimo iż planowano dlań karierę dyplomatyczną, zgodnie z rodzinną tradycją wybrał służbę w armii. Brał udział w wojnie rosyjsko-tureckiej i za zdobycie Tyrnowa w 1877 został awansowany na generała majora. Poległ 12/24 października 1877 podczas rekonesansu w Ruszczuku (Ruse, obecnie Iwanowo) w Bułgarii. Ciało księcia odwieziono do Petersburga i złożono w soborze Pietropawłowskim. W 1912 jego prochy wraz ze szczątkami matki i najstarszej siostry przeniesiono do pobliskiej Kaplicy Wielkoksiążęcej.
- G JERZY MAKSYMILIANOWICZ LEUCHTENBERG, OD 1852 ROMANOWSKI. Urodził się 17/29 lutego 1852 w Pałacu Maryjskim w Sankt Petersburgu i został oficjalnie uznany przez księcia Maksymiliana, lecz tak jak dwóch starszych braci był najpewniej synem kochanka matki (później drugiego małżonka), hrabiego Stroganowa. Jesienią 1852 Jerzy i jego starsze rodzeństwo otrzymali od Mikołaja I tytuł książąt Romanowskich. Od 1872 Jerzy był podporucznikiem gwardii, w 1874 awansował na porucznika, zaś w 1876 został mianowany cesarskim fligeladiutantem (adiutantem przybocznym). W 1880 uzyskał stopień kapitana, w 1888 został pułkownikiem, a w 1900 generałem majorem. Po śmierci starszego brata Sergiusza w 1901 został 6. księciem von Leuchtenberg. Zwieńczeniem wojskowej kariery księcia Jerzego był awans na generała lejtnanta oraz desygnacja na generała adiutanta (1910). Zmarł 20 kwietnia/3 maja 1912 w Paryżu, skąd jego ciało odwieziono do Sankt Petersburga i złożono w Kaplicy Wielkoksiążęcej przy soborze Pietropawłowskim.
- Jako jedyny z braci zawarł dynastyczne małżeństwa:

Jego małżonki:

1. Poślubiona 2 maja 1879 w kościele w Stuttgarcie:

TERESA FRYDERYKA OLGA PIOTROWNA, KSIĘŻNICZKA OLDENBURSKA, córka Piotra Georgiewicza, księcia oldenburskiego (syna Katarzyny Pawłownej, zob. w biogr. Pawła I), oraz jego żony Teresy, księżniczki von Nassau. Urodziła się 18/30 marca 1852 w Sankt Petersburgu, gdzie także zmarła na gruźlicę 7/19 kwietnia 1883, spoczęła zaś na cmentarzu monasteru Sergijewskiego (pustelni Trójcy Świętej i św. Sergiusza z Radoneża) w Strielnej pod Petersburgiem.

2. Poślubiona 16/28 sierpnia 1889 w cerkwi Wielkiego Pałacu w Peterhofie:

ANASTAZJA (STANA) MIKOŁAJEWNA, KSIĘŻNICZKA CZARNOGÓRSKA, córka Mikołaja I, króla Czarnogóry z dynastii Petrović-Njegoš, oraz jego żony Mileny Vukotić. Na świat przyszła 23 grudnia 1867/4 stycznia 1868 w pałacu królewskim w Cetynii. Mariaż z Romanowskim zakończył rozwód, orzeczo-ny 15/28 listopada 1906, a 29 kwietnia/12 maja 1907 w Jalcie wyszła za WIELKIEGO KSIĘCIA MIKOŁAJA MIKOŁAJEWICZA (MŁODSZEGO) z linii Mikołajewiczów (zob. dalej).

Syn z z pierwszego małżeństwa:

ALEKSANDER GEORGIEWICZ ROMANOWSKI. Urodził się 1/13 listopada 1881 w Pałacu Maryjskim w Sankt Petersburgu. W 1901 został podporucznikiem kawalerii, a rok później cesarskim adiutantem. Śmierć ojca (1912) uczyniła go 7. księciem von Leuchtenberg. W 1915 awansował na pułkownika, jednak w 1917 jak wszyscy członkowie Domu Cesarskiego został zwolniony z armii. W 1918 zdołał wydostać się bolszewickiej Rosji. Osiadł we Francji i posługiwał się nazwiskiem ROMANOV. Zmarł 28 września 1942 w Salies-de-Béarn i spoczął na tamtejszym cmentarzu.

9/22 kwietnia 1917 w cerkwi św. Carycy Aleksandry (na Krasnej Górcie) w Piotrogradzie zawarł morgana-tyczne małżeństwo z NADIEŻDĄ MIKOŁAJEWNĄ IGNACE-

WOJ, *DE DOMO CARALLI* (KARALLI) (ur. Sankt Petersburg 3./15.07.1883, zm. Salies-de-Béarn 9.02.1964, pochowana obok męża). Małżeństwo to pozostało bezdzietne.

Dzieci z drugiego małżeństwa (I–II):

- I SERGIUSZ GEORGIEWICZ ROMANOWSKI. Urodził się 4/16 lipca 1890 w Sergiejewce, letnim pałacu Leuchtenbergów w Peterhofie. Służył w imperialnej marynarce, gdzie osiągnął stopień porucznika. Podczas I wojny został oddelegowany do Floty Czarnomorskiej, lecz po rewolucji lutowej w 1917 otrzymał abszyt. W 1919 wstąpił do Armii Ochotniczej, która w końcu roku została przez bolszewików zepchnięta na Krym. W 1920 zdołał opuścić Rosję, na emigracji osiadł we Włoszech. Po bezpotomnej śmierci starszego przyrodniego brata w 1942 został 8. księciem von Leuchtenberg. Zmarł 7 stycznia 1974 w Rzymie i spoczął na Cmentarzu Niekatolickim Testaccio. Nie założył rodziny i wraz z jego śmiercią wygasł rosyjski tytuł książąt Romanowskich oraz bawarski tytuł książąt von Leuchtenberg.
 - II HELENA GEORGIEWNA ROMANOWSKA. Urodziła się ona 15 stycznia 1892 w Nicei, a 6/18 lipca 1917 w Jalcie wyszła za (mariąż charakter morganatyczny) STEFANA, HRABIEGO TYSZKIEWICZA „STETYSZA”, inżyniera i wynalazcę (ur. Warszawa 24.11.1896, zm. Londyn 1.02.1976), syna Władysława, hrabiego Tyszkiewicza herbu Leliwa, i poślubionej mu Krystyny, księżniczki Lubomirskiej; owocem tego małżeństwa była córka. Helena zmarła 6 lutego 1971 w Rzymie, gdzie także spoczęła na Cmentarzu Niekatolickim Testaccio.
- 3 MARTWA CÓRKA. Urodziła się 10/22 lipca 1820 w Peterhofie.
 - 4 OLGA MIKOŁAJEWNA. Urodziła się 30 sierpnia/11 września 1822 w Pałacu Anickowskim w Sankt Petersburgu. Jej mężem został 1/13 lipca 1846 w cerkwi pałacowej w Peterhofie KAROL FRYDERYK ALEKSANDER, KRONPRINC WIRTEMBERSKI, OD 1864 KRÓL WIRTEMBERGII POD IMIENIEM KAROLA I (ur. Stauttgart 6.03.1823, zm. tam 6.10.1891), syn Wilhelma I, króla Wirtem-

- bergii (wdowca po wielkiej księżniczce Katarzynie Pawłownej, zob. biogr. Pawła I), i jego trzeciej żony Pauliny, księżniczki wirtemberskiej. Małżeństwo to pozostało bezdzietne. Olga zmarła 18/30 października 1892 na zamku w Friedrichshafen i została pochowana u boku męża w kościele zamkowym w Stuttgarcie.
- 5 MARTWA CÓRKA. Urodziła się 11/23 października 1823 w Sankt Petersburgu lub w pobliskim Peterhofie.
 - 6 ALEKSANDRA MIKOŁAJEWNA. Urodziła się 12/24 czerwca 1825 w Nowym Pałacu (od 1843 Pałac Aleksandrowski) w Carskim Siole. Jej mężem został 16/28 stycznia 1844 w cerkwi Pałacu Zimowego pruski generał lejtnant FRYDERYK WILHELM JERZY ADOLF, KSIĄŻĘ HESKI (VON HESSEN-KASSEL-RUMPENHEIM), LANDGRAF HESKI NA KASSEL-RUMPENHEIM OD 1867, TYTULARNY LANDGRAF HESKI NA KASSEL OD 1875 (ur. Kassel 26.11.1820, zm. Frankfurt nad Menem 14.10.1884), syn Wilhelma, księcia hesko-kasselskiego na Rumpenheim, i jego żony Ludwiki Szarlotty, księżniczki duńskiej. W 1844 zdiagnozowano u wielkiej księżniczki zaawansowaną gruźlicę. 29 lipca/10 sierpnia 1844 w Pałacu Aleksandrowskim w Carskim Siole dała życie wcześniakowi, ochrzczonego pośpiesznie imieniem Wilhelma, który natychmiast zmarł, a przed końcem dnia zmarła także Aleksandra. Oboje pochowano w cesarskiej nekropoli w soborze Pietropawłowskim w Sankt Petersburgu, a w 1908 ich szczątki przeniesiono do nowowzniesionej Kaplicy Wielkoksiążęcej przy soborze. Owdowiały Fryderyk Heski ożenił się po raz wtóry (1853) z księżniczką pruską Anną i miał z nią liczne potomstwo.
 - 7 ? ELŻBIETA MIKOŁAJEWNA. Urodziła się jakoby 26 maja/7 czerwca 1826 (w Sankt Petersburgu) i zmarła w dniu narodzin lub też krótko potem.
 - 8 KONSTANTY MIKOŁAJEWICZ. Urodził się on 9/21 września 1827 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu. Jak wszyscy mężczyźni w rodzinie od wczesnej młodości był sposobiony do służby w armii; ojciec wybrał dla niego karierę w marynarce i już w 1831 nadał synowi rangę generała admirała. Od 1849

był członkiem Rady Państwa i Admiralicji, rok później został przewodniczącym komitetu ds. zmian regulaminów, a w 1853 uzyskał rangę wiceadmirała. Admirał od 1855, w tymże roku starszy brat przekazał mu zarząd nad flotą imperialną oraz Ministerstwem Morskim. Od 1860 przewodniczył Radzie Admiralicji. Mimo ustaleń konferencji londyńskiej z 1832, które odsuwały od greckiego tronu m.in. potomków Rosyjskiego Domu Cesarskiego, Konstanty był brany pod uwagę w rozpiętym u schyłku 1862 i ogłoszonym w lutym następnego roku plebiscycie ludowym na urząd monarchy greckiego; zajął szóste miejsce. W czerwcu 1862 Aleksander II desygnował go namiestnikiem Królestwa Polskiego, lecz wobec wybuchu powstania styczniowego jesienią 1863 Konstanty złożył urząd i wyjechał do Petersburga. W 1865 objął fotel przewodniczącego Rady Państwa. Pod presją Aleksandra III w 1881 zrezygnował z piastowanych urzędów wojskowych i cywilnych, po czym wycofał się z życia publicznego. Zmarł na skutek udaru 13/25 stycznia 1892 w pałacu w Pawłowsku pod Petersburgiem i spoczął w soborze Pietropawłowskim. W 1911 w trakcie uroczystości pogrzebowych jego żony, szczątki Konstantego przeniesiono do pobliskiej Kaplicy Wielkoksiążęcej.

Żoną Konstantego Mikołajewicza została 30 sierpnia/11 września 1848 w cerkwi Pałacu Zimowego w Sankt Petersburgu:

ALEKSANDRA JÓZEFOWNA, *DE DOMO* ALEKSANDRA FRYDERYKA HENRYKA PAULINA MARIANNA ELŻBIETA, KSIĘŻNICZKA SASKO-ALTENBURSKA (VON SACHSEN-ALTENBURG), córka Józefa, księcia saskiego na Altenburgu, potomka ernestyńskiej linii dynastii Wettynów, oraz jego żony Amalii, księżniczki wirtemburskiej. Urodziła się 26 czerwca/8 lipca 1830 na zamku w Altenburgu. Do Rosji przybyła jesienią 1847, a podczas konwersji na prawosławie w lutym następnego roku przybrała imię Aleksandry Józefownej. Zmarła 23 czerwca/6 lipca 1911 w petersburskim Pałacu Marmurowym i została pochowana wraz z małżonkiem, którego prochy ekshumowano z soboru Pietropawłowskiego, w położonej obok Kaplicy Wielkoksiążęcej.

Potomstwo Konstantego Mikołajewicza:

KONSTANTYNOWICZE

Dzieci małżeńskie (A–F):

A MIKOŁAJ KONSTANTYNOWICZ. Urodził się 2/14 lutego 1850 w Pałacu Marmurowym w Sankt Petersburgu. Zgodnie z tradycją rodzinną od młodości służył w armii imperialnej. Jako pierwszy członek Domu Cesarskiego ukończył (z wyróżnieniem) Akademię Sztabu Generalnego, a w 1871 otrzymał dowództwo eskadry jednego z konnych pułków lejbgwardii. Zamieszany w głośny skandal obyczajowy, w 1874 został ogłoszony niepoczytalnym, zdegradowany i na rozkaz Aleksandra II zesłany do Orenburga na Uralu. Uważał się za prawowitego spadkobiercę rosyjskiego tronu, dowodząc, że jego ojciec był pierwszym synem Mikołaja I urodzonym po objęciu przezeń tronu, „w purpurze”, a zatem jego prawa przewyższają prawa Aleksandra II. W 1882 Aleksander III pozbawił go wielkksiążęcego tytułu i zesłał do Taszkentu w Azji Środkowej (obecnie Uzbekistan). Mieszkał tam z początku jako PUŁKOWNIK WOŁYŃSKI, a następnie MIKOŁAJ ISKANDER, zaś po obaleniu caratu został obywatelem MIKOŁAJEM ROMANOWEM. Zmarł, najpewniej na zapalenie płuc, 14/27 stycznia 1918 w swojej podmiejskiej dacy (niektóre opracowania podają, że został rozstrzelany przez bolszewików, informacje te nie są jednak potwierdzone). Spoczął przy ogrodzeniu soboru Spaso-Preobrażeńskiego w Taszkencie.

Morganatyczne małżonki Mikołaja Konstantynowicza:

1. Poślubiona potajemnie 15/27 grudnia 1878 lub 13/25 lutego 1882 w Orenburgu:

NADIEŻDA ALEKSANDROWNA DREYER, córka Aleksandra Gustawowicza (von) Dreyer vel Drier, naczelnika orenburskiej policji, i jego żony Zofii Iwanownej Opanowskiej. Na świat przyszła w 1861. Jej małżeństwo z Mikołajem zostało rozwiązane przez Świątobliwy Synod i miało odtąd status cywilnego, niemniej jego ważność i status morganatycz-

nego zostały potwierdzone i 22 kwietnia/4 maja 1899 Nadieżda uzyskała pozwolenie na używanie nazwiska księżnej ISKANDER. Zmarła w Taszkencie w pierwszej połowie ubiegłego wieku; *Europäische Stammtafeln* umieszczają jej śmierć pod 1929, niemniej istnieją przekazy mówiące, że żyła jeszcze w 1932.

2. Poślubiona w 1895 w Taszkencie (bigamia):

DARIA CZASOWITINA, urodzona w 1880 córka mieszkającego w Taszkencie Kozaka. Zmarła ona w 1953 lub 1956.

3. Poślubiona w 1901 lub latem 1905 pod Taszkentem (bigamia):

BARBARA (WALERIA?) CHMIELNICKA. Urodziła się w zubożałej rodzinie szlacheckiej w 1885. Po 1905 została zesłana do Odessy. Jej dalsze losy nie są mi znane.

Kochanka Mikołaja Konstantynowicza:

ALEKSANDRA ALEKSANDROWNA ABAZOWA, urodzona w 1853 lub 1855, wdowa po Aleksandrze Pawłowiczu Demidowie, od 1879 żona Pawła Feliksowicza Sumarokow-Elstona (ur. 8.07.1855, zm. 17.01.1938), z którym dochowała się dwóch córek, zmarła 4 listopada 1894 w pałacu Jusupowów w Koriezie na Krymie.

Dzieci Mikołaja Konstantynowicza:

Z pierwszego małżeństwa (I–II):

KSIĄŻĘTA ISKANDER (ROMANOWSKI-ISKANDER)

- I ARTEMIJ MIKOŁAJEWICZ ISKANDER. Urodził się w 1883 w Taszkencie, zaś 12/24 sierpnia 1889 uzyskał dyplom szlachecki. Zmarł w 1919 – wedle różnych wersji poległ walcząc po stronie białych podczas rosyjskiej wojny domowej lub padł ofiarą tyfusu.
- II ALEKSANDER MIKOŁAJEWICZ ISKANDER, PÓŹNIEJ ROMANOWSKI-ISKANDER. Urodził się on 3/15 listopada 1889 w Taszkencie i 10/22 marca 1894 otrzymał dyplom szlachecki. Służył w cesarskiej armii, gdzie osiągnął rangę kapitana. Podczas wojny domowej uczestniczył

w antybolszewickim powstaniu w Taszkencie (1919), później walczył w armii generała Wrangla i w 1920 wraz z niedobitkami jego wojsk ewakuował się do Gallipoli. W Grecji Aleksander odrzucił pomoc swojej ciotki, królowej Olgi, i zarabiał na życie jako taksówkarz. Później przeniósł się do Francji, gdzie podejmował się różnych zajęć, był m.in. kucharzem, stróżem nocnym i posłańcem. W latach 30. wielki książę Cyryl Władymirowicz, pretendent do rosyjskiego tronu, nadał Aleksandrowi i jego potomkom dziedziczny tytuł książąt Romanowskich-Iskander (Najjaśniejsza Wysockość). Aleksander zmarł 26 stycznia 1957 w Grasse i został pochowany na cmentarzu w Nicei (wedle innych danych zmarł on 8 października 1935 w Paryżu).

Żenił się dwukrotnie: 23 kwietnia/5 maja 1912 w Taszkencie pojął za żonę OLGĘ JÓZEFOWNĄ ROGOWSKĄ (ur. 1893), która po rozwodzie z nim (1917–19), w 1924 wyszła za mąż za urzędnika Mikołaja Mikołajewicza Aleksandrosowa (zm. 1936) i wraz z dziećmi przyjęła jego nazwisko; zmarła w Moskwie w 1962 i spoczęła na moskiewskim Cmentarzu Wagańkowskim. Drugą żoną Aleksandra Iskandera została 11 października 1930 w Paryżu NATALIA KONSTANTYNOWNA CHANYKOWA, urodzona 18/30 grudnia 1893 w Petersburgu, zmarła 20 kwietnia 1982 w Nicei i pochowana tam obok męża.

Dzieci z pierwszego małżeństwa (a–b):

- a CYRYL (KIRYL) ALEKSANDROWICZ ISKANDER (ROMANOWSKI-ISKANDER), OD 1924 CYRYL MIKOŁAJEWICZ ALEKSANDROSOW. Urodził się 22 listopada/5 grudnia 1914 (lub 1915) w Taszkencie. Od 1924 mieszkał z matką i siostrą w Moskwie, gdzie Cyryl i Natalia przejęli od ojczyma otczestwo i nazwisko – obok siostr Kniaziew (s. 504) byli jedynymi pozostałymi w ZSRR potomkami po mieczu obalonej dynastii. Cyryl zmarł 2 lipca 1992 w Moskwie i spoczął obok matki na Cmentarzu Wagańkowskim. Bezzenny.

- b NATALIA ALEKSANDROWNA ISKANDER (ROMANOWSKA-ISKANDER), OD 1924 NATALIA MIKOŁAJEWNA ALEKSANDROSOWA. Urodziła się 28 stycznia/10 lutego 1917 w Piotrogradzie. Od 1924 mieszkała z matką i bratem w Moskwie. Była artystką cyrkową, mistrzynią Związku Radzieckiego w wyścigach motocyklowych. W latach 50. wyszła za owdowiałego reżysera MIKOŁAJA WŁADYMIROWICZA DOSTALĄ (ur. 1909, zm. 1959) i adoptowała jego dwóch synów. W 1998 uczestniczyła w pochówku Mikołaja II oraz jego rodziny w petersburskim soborze Pietropawłowskim. Zmarła na skutek udaru 24 lub 25 lipca 1999 w Moskwie. Po kremacji jej prochy złożono na moskiewskim Cmentarzu Wagańkowskim, w pobliżu mogił matki oraz brata.

Dzieci z drugiego małżeństwa (I–III):

- I DARIA MIKOŁAJEWNA CZASOWITINA. Urodziła się w 1895 lub 1896 w Taszkencie. Była antropozofem oraz maszynistką („remingtonistką”); współpracowała z wieloma znanymi pisarzami swojej epoki. Zmarła w Moskwie w 1966. Nie wiadomo, czy założyła rodzinę.
- II ŚWIATOSŁAW MIKOŁAJEWICZ CZASOWITIN. Urodził się w 1896 w Taszkencie, gdzie został rozstrzelany przez bolszewików w styczniu 1919.
- III MIKOŁAJ MIKOŁAJEWICZ CZASOWITIN. Urodzony w 1897, wedle różnych danych został rozstrzelany w 1919 lub 1920 lub też wstąpił do Armii Czerwonej i zginął wskutek tragicznego wypadku w 1921 lub 1923.

Dzieci pozamałżeńskie z Abazową (I–II):

Dekretem Aleksandra III z 1888 otrzymały nazwisko Woliński, patronimik zaś przejęły od aktualnego męża matki, Pawła Sumarokow-Elstona

- I MIKOŁAJ PAWŁOWICZ WOLIŃSKI. Urodził się wg różnych danych w 1875 lub 11 grudnia 1878 w Humaniu. Pułkownik kawalerii carskiej, uczestnik wojny rosyj-

sko-japońskiej, autor prac na temat historii rosyjskiej kawalerii. Zmarł 30 grudnia 1913 we Włoszech, bezżennie i bezpotomnie.

- II OLGA PAWŁOWNA WOLIŃSKA. Urodziła się w maju 1877 w Humaniu. Popadła w chorobę psychiczną. Zmarła albo w 1910 w Rosji, albo w latach 40. w Niemczech.
- B OLGA KONSTANTYNOWNA. Urodziła się 22 sierpnia/3 września 1851 w pałacu w Pawłowsku pod Petersburgiem. Jej mężem został 15/27 października 1867 w cerkwi Pałacu Zimowego w Sankt Petersburgu CHRYSTIAN WILHELM FERDYNAND ADOLF JERZY, KSIĄŻĘ DUŃSKI, OD 1863 KRÓL GREKÓW POD IMIENIEM JERZEGO I (ur. Kopenhaga 24.12.1845, zastrzelony w Salonikach 5./18.03.1913), syn Chrystiana IX, króla Danii z dynastii Glücksburgów (Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg), stanowiącej – tak jak i Rosyjski Dom Cesarski – boczną linią dynastii Oldenburgów (por. biogr. Piotra III), oraz jego żony Ludwiki, landgrafówny hesko-kasselskiej. Owocem tego mariażu było ośmioro dzieci, spośród których siedmioro dożyło wieku dorosłego – od synów wywiodła się linia Glücksburgów, panująca w Grecji z przerwami do 1973, a dwie córki weszły w koligacje z potomkami Aleksandra II: księżniczka Aleksandra poślubiła jego syna, wielkiego księcia Pawła Aleksandrowicza, zaś książe Mikołaj ożenił się z wnuczką imperatora, wielką księżniczką Heleną Władymirowną (szczegóły w biogr. Aleksandra II). Po niespodziewanej śmierci wnuczka, króla Aleksandra, oraz rezygnacji admirała Pawła Kontouriotisa, 17 listopada 1920 Olga objęła regencję w Grecji. Urząd sprawowała do chwili przybycia z wygnania jej najstarszego syna Konstantyna I, co nastąpiło 19 grudnia tegoż roku. W 1922 towarzyszyła rodzinie w ponownym wygnaniu. Zmarła 18 czerwca 1926 w Villi Anastazja w Pau, należącej do młodszego syna Krzysztofa. Spoczęła obok starszego syna, Konstantyna, w kościele prawosławnym we Florencji. W 1936 ich prochy przewieziono do Grecji i złożono na cmentarzu w Tatoi pod Atenami.

- C WIERA KONSTANTYNOWNA. Urodziła się 4/16 lutego 1854 w Pałacu Marmurowym w Sankt Petersburgu. Wychowywała się na dworze ciotki, Olgi Mikołajewnej, królowej Wirtembergii, gdzie poznała swego przyszłego małżonka. 26 kwietnia/8 maja (według innych danych 4 maja 1874) w Stuttgarcie poślubiła WILHELMA EUGENIUSZA AUGUSTA JERZEGO, KSIĘCIA WIRTEMBERSKIEGO, oficera sztabowego wojsk wirtemberskich (ur. Bückeburg 20.08.1846), syna księcia Eugeniusza wirtemberskiego z bocznej linii dynastii wirtemberskiej oraz jego żony Matyldy, córki Jerzego, księcia zu Schaumburg-Lippe. Małżeństwo ich zaowocowało zmarłym w niemowlęctwie synem oraz dwiema córkami. Książę zmarł 27 stycznia 1877 w Düsseldorfie, oficjalnie wskutek upadku z konia, a faktycznie zabity w pojedynku. Jesienią 1911 księżna doznała udaru i zmarła 11 kwietnia następnego roku w Stuttgarcie. Została pochowana w kościele zamkowym tamże.
- D KONSTANTY KONSTANTYNOWICZ (STARSZY). Urodził się 10/22 sierpnia 1858 w Pałacu Konstantynowskim (Wielkim) w Strielnej pod Sankt Petersburgiem. Zgodnie z wolą ojca od wczesnej młodości służył w marynarce. W latach 1877–78 brał udział w wojnie rosyjsko-tureckiej, a w 1878 awansował na porucznika. W 1882 z przyczyn zdrowotnych został przeniesiony do piechoty i latem tego roku awansowany na kapitana gwardii. Od 1883 dowodził Pułkiem Izmajłowskim, w 1891 uzyskał awans na pułkownika oraz dowództwo Pułku Preobrażeńskiego (głównego pułku lejbgwardii). W 1894 został generałem majorem, a w 1901 generałem lejtnantem oraz generałem adiutantem. W 1907 otrzymał rangę generała piechoty, a od 1910 był generalnym inspektorem cesarskich szkół wojskowych. Jednocześnie piastował godność prezesa Rosyjskiej Akademii Nauk (od 1889) i był honorowym członkiem szeregu instytucji naukowych i kulturalno-oświatowych (m.in. Uniwersytetu Moskiewskiego). Zajmował się twórczością pisarską; swoje wiersze i sztuki publikował pod pseudonimem „K.R.” (ak-

ronim od „Konstanty Romanow”). Zmarł 2/15 czerwca 1915 w pałacu w Pawłowsku pod Petersburgiem (wówczas Piotrogradem) i spoczął w Kaplicy Wielkoksiążęcej przy soborze Pietropawłowskim.

Jego żoną została 15/27 kwietnia 1884 w cerkwi Pałacu Zimowego w Sankt Petersburgu:

ELŻBIETA MAWRIKIEWNA, *DE DOMO* ELŻBIETA AUGUSTA MARIA AGNIESZKA, KSIĘŻNICZKA SASKO-ALTENBURSKA (VON SACHSEN-ALTENBURG), córka Maurycego, księcia saskiego na Altenburgu z ernestyńskiej linii Wettynów (syna wielkiej księżniczki Heleny Pawłownej, zob. biogr. Pawła I), i jego żony Augusty, księżniczki sasko-meiningeńskiej. Urodziła się 25 stycznia 1865 w zamku Elisabethenburg w Meiningen. Po przybyciu na rosyjski dwór przyjęła imię Elżbiety Mawrikiewnej, jednak pozostała przy wierze luterkańskiej. Po obaleniu caratu, jesienią 1918 wraz z młodszymi dziećmi i wnukami zdołała wyjechać do Szwecji; później mieszkała w Szwajcarii i Belgii, na koniec osiadła w Niemczech. Zmarła na raka 24 marca 1927 w Lipsku i spoczęła w Kościele Pamięci Księżnej Agnieszki (Herzogin-Agnes-Gedächtniskirche) w Altenburgu. W 1939 prochy przeniesiono do Mauzoleum Księcia Ernesta (Herzog-Ernst-Grabstätte) na cmentarzu w Trockenborn-Wolfersdorf.

Potomstwo (I–IX):

- I IOANN (IWAN) KONSTANTYNOWICZ. Urodził się 23 czerwca/5 lipca 1886 w pałacu w Pawłowsku pod Sankt Petersburgiem. Początkowo wielki książę, od zmiany prawa sukcesyjnego w tym samym roku (por. UWAGI WSTĘPNE) przysługiwał mu tytuł księcia cesarskiej krwi. Od wczesnej młodości służył w elitarnych oddziałach kawalerii. Był rotmistrzem sztabowym Cesarskiej Gwardii Konnej, a w 1908 otrzymał stanowisko fligeladiutanta (adiutanta przybocznego) cesarza. Podczas I wojny światowej walczył na froncie, gdzie zastał go wybuch rewolucji 1917. Jak wszyscy Romanowie w tymże roku otrzymał abszyt, a w

1918 został aresztowany na polecenie rządu bolszewickiego i wraz z dwójką młodszych braci oraz trzema innymi krewnymi zesłany na Ural – do Wiatki (obecnie Kirow), później do Jekaterynburga i do Ałapajewska; wiele wskazuje na to, iż podczas zesłania Ioann został wyświęcony na diakona. Wszystkich zamordowano nocą z 17 na 18 lipca 1918 w pobliskich lasach, spychając ich do opuszczonej kopalni i zarzucając granatami. Odnalezione w 1919 szczątki przewieziono do Pekinu i w 1920 złożono w cerkwi św. Serafima z Sarowa (zniszczonej w 1945). 1 listopada 1981 Ioann i pozostali zgładzeni Romanowowie zostali kanonizowani przez rosyjską Cerkiew na emigracji, a 8 czerwca 2009 zrehabilitowała ich Prokuratura Generalna.

Żoną Ioanna Konstantynowicza została poślubiona 21 sierpnia/3 września 1911 w cerkwi Wielkiego Pałacu w Peterhofie:

HELENA PIOTROWNA, KSIĘŻNICZKA SERBSKA, córka Piotra I, króla Serbii, w 1918 proklamowanego królem Jugosławii, potomka dynastii Karadziordzievićów, i jego żony Ljubicy (Zorki), córki Mikołaja I, króla Czarnogóry, rodzonej siostry wielkich księżnych Anastazji (Stany) oraz Milicy (zob. dalej w biogr. Mikołaja I). Urodziła się 23 października/4 listopada 1884 w pałacu królewskim w Cetynii. Po uwięzieniu męża przez bolszewików (1918) wyruszyła w ślad za nim; na kilka dni przed egzekucją Ioanna wyjechała z Ałapajewska do Piotrogradu po dzieci, została jednak aresztowana i zesłana do Permu. Dzięki interwencji krewnych zza granicy, u schyłku 1918 odzyskała wolność i wyjechała do Szwecji, gdzie dołączyła do dzieci i teściowej. Mieszkała później w Serbii, Wielkiej Brytanii i na południu Francji. Zmarła 16 października 1962 w Nicei, gdzie została pochowana na prawosławnym cmentarzu na wzgórzu Caucade.

Dzieci (a–b):

- a WSIEWOŁOD IOANNOWICZ. Urodził się 7/20 stycznia 1914 w Pałacu Marmurowym w Sankt Petersburgu. Jesienią 1918 wraz z młodszą siostrą został wywieziony z ogarniętej rewolucją Rosji przez babkę Elżbietę Mawrikiwnę. Mieszkał później wraz z matką w jej ojczyźnie, we Francji, by na koniec osiąść na stałe w Wielkiej Brytanii, gdzie pracował w branży winiarskiej. Reprezentował pretendenta do tronu Włodzimierza Kiriłowicza (zob. biogr. Aleksandra II), który jako głowa Domu Cesarskiego nadał książęce tytuły morganatycznym małżonkom Wsiewołoda, jednakże nie poparł ogłoszenia przez Włodzimierza swojej jedynej córki Marii przypuszczalną dziedziczką tronu (1969). Współ z Romanem Piotrowiczem oraz Andrzejem Aleksandrowiczem (zob. dalej w biogr. Mikołaja I) był pomysłodawcą utworzenia związku rodzinnego, który powstał w 1979 pod nazwą Stowarzyszenia Rodziny Romanowów. Po śmierci w 1942 Dymitra Pawłowicza (zob. biogr. Aleksandra II) członkowie dynastii kwestionujący prawa Włodzimierza Kiriłowicza oraz Marii Władymirownej uznali zgodnie z zasadą męskiej progenitury Wsiewołoda za głowę Domu Cesarzskiego (Romanowów). Zmarł on 18 czerwca 1973 w Londynie i spoczął na londyńskim cmentarzu Gunnersbury. Mimo iż był trzykrotnie żonaty nie pozostawił dzieci i na nim wygasła męska linia Konstantynowiczów.

Morganatyczne małżonki Wsiewołoda
Ioannowicza:

1. Poślubiona 31 maja 1939 w urzędzie stanu cywilnego w dzielnicy Chelsea w Londynie i dnia następnego w rosyjskiej cerkwi na Buckingham Palace Road:

LADY MARIA LYGON, córka Wilhelma Lygona, 7. earla Beauchamp, i jego żony Letycji Marii Elżbiety, córki Wiktora Aleksandra, earla Grosvenor. Urodziła się 12 lutego 1910 w rezydencji Madersfield Court w Worcestershire. W dniu ślubu otrzymała od pretendenta do rosyjskiego tronu, wielkiego księcia Włodzimierza Kiryłowicza, tytuł KSIĘŻNEJ ROMANOWSKIEJ-PAWŁOWSKIEJ (predykat Najjaśniejsza Wysokość). Jej małżeństwo z Wsiewołodem zakończyło się rozwodem, orzeczonym 2 lutego 1956 w Londynie. Zmarła 27 września 1982 w swojej posiadłości w Faringdon.

2. Poślubiona 28 marca 1956 w Londynie (ślub cywilny):

EMILIA DE GOSZTÓNYI, córka Eugeniusza de Gosztónyi, brytyjskiego biznesmena pochodzenia węgierskiego. Urodziła się 19 kwietnia 1914 w Budapeszcie. W dniu zaślubin z Wsiewołodem została przez Włodzimierza Kiryłowicza kreowana KSIĘŻNĄ ROMANOWSKĄ (Najjaśniejsza Wysokość). Również i to małżeństwo księcia zakończyło się rozwodem, orzeczonym 21 lutego 1961 w Londynie. Emilia zmarła 9 lipca 1993 w Monte Carlo.

3. Poślubiona 8 czerwca 1961 w Londynie (ślub cywilny):

ELŻBIETA VALLI KUNST, córka Aleksandra Eugeniusza Kunsta, majora armii brytyjskiej, i jego żony Doroty Love. Urodziła się 4 kwietnia 1930 w Londynie. W dniu ślubu uzyskała od Włodzimierza Kiryłowicza tytuł KSIĘŻNEJ ROMANOWSKIEJ-KUNST (Najjaśniejsza Wysokość). Zmarła 10 lipca 2012 w domu opieki The Old Vicarage w Leigh.

- b KATARZYNA IOANNOWNA. Urodziła się 12/25 lipca 1915 w pałacu w Pawłowsku pod Petersburgiem (ówcześnie Piotrogradem). Jesienią 1918 wspólnie z Wsiewołodem została wywieziona z Rosji

przez babkę; później z matką i bratem mieszkała w Serbii, Francji i Wielkiej Brytanii. 15 września 1937 w Rzymie wyszła za mąż za RUGGERA FARACE, markiza Farace di Villaforesta, włoskiego dyplomatę (ur. Londyn 4.08.1909, zm. Rzym 14.09.1970), syna Alferda Farace, markiza Farace di Villaforesta, i jego żony Katarzyny Fachini (Facini); Dochowali się dwóch córek i syna. Małżeństwo to zakończyło się 13 września 1945 separacją, a następnie księżna wyjechała z dziećmi do Ameryki Łacińskiej. Zmarła 13 marca 2007 w Montevideo jako ostatni po mieczu potomek Konstantynowiczów. Została pochowana na prywatnym cmentarzu Los Fresnos de Carrasco w Montevideo.

- II GABRIEL (GAWRYŁ) KONSTANTYNOWICZ. Urodził się on 3/15 lipca 1887 w pałacu w Pawłowsku pod Petersburgiem. Tak jak wszyscy mężczyźni w rodzinie, od wczesnej młodości służył w armii. W 1906 został porucznikiem, a dwa lata później wspólnie ze starszym bratem Ioannem uzyskał stanowisko cesarskiego fliigeladiutanta (adiutanta przybocznego). Brał udział w I wojnie światowej, jednak jesienią 1914 ze względu na zły stan zdrowia został odwołany do stolicy. W 1916 rozpoczął studia w Akademii Sztabu Generalnego i uzyskał awans na pułkownika. Zwolniony z armii w 1917, latem 1918 został aresztowany przez rząd bolszewicki, jednak dzięki staraniom żony odzyskał wolność i zdołał wyjechać z kraju. W 1920 zamieszkał w Paryżu. 15 maja 1939 Włodzimierz Kyrilowicz (zob. w biogr. Aleksandra II) nadał mu tytuł wielkiego księcia. Gabriel zmarł dnia 28 lutego 1955 w Paryżu i znalazł spoczynek na rosyjskim cmentarzu w Sainte-Geneviève-des-Bois.

Morganatyczne żony Gabriela Konstantynowicza:

1. Poślubiona 9/22 kwietnia 1917 w cerkwi św. Carycy Aleksandry (na Krasnej Górze) w Piotrogradzie:

ANTONINA RAFAIŁOWNA NESTEROWSKA, córka Rafała Nesterowskiego, aktorka oraz tancerka Teatru Maryjskiego w Petersburgu. Urodziła się 14/26 marca 1890 w Sankt Petersburgu. W 1926 pretendent do rosyjskiego tronu, Cyryl Władymirowicz (zob. biogr. Aleksandra II) nadał jej tytuł księżnej STRELINSKIEJ (od Strielnej, pałacu należącego do ojca Gabriela), zaś w 1935 została kreowana KSIĘŻNĄ ROMANOWSKĄ-STRELINSKĄ (predykat Najjaśniejsza Wysokość). Zmarła 7 marca 1950 w Paryżu i spoczęła na rosyjskim cmentarzu w Sainte-Geneviève-des-Bois.

2. Poślubiona 11 maja 1951 w Paryżu:

IRENA IWANOWNA, KSIĘŻNICZKA KURAKINA, córka Iwana Anatolewicza, księcia Kurakina, koniuszego cesarskiego i członka Dumy, i jego żony, Zofii Dymitriewnej, hrabianki Tolstoj. Urodziła się 22 września/5 października 1903 w Andriejewskoje. W 1951 otrzymała od Włodzimierza Kiriłowicza tytuł KSIĘŻNEJ ROMANOWSKIEJ (predykat Najjaśniejsza Wysokość). Zmarła 17 stycznia 1993 w Chelles i została pochowana na rosyjskim cmentarzu w Sainte-Geneviève-des-Bois.

- III TATIANA KONSTANTYNOWNA (W ZAKONIE TAMARA). Na świat przyszła 11/23 stycznia 1890 w Pałacu Marmurowym w Sankt Petersburgu, a 24 sierpnia/6 września 1911 w kaplicy pałacu w Pawłowsku wyszła za KONSTANTEGO, KSIĘCIA BAGRATIONA-MUCHRAŃSKIEGO, korneta armii imperialnej (ur. Tbilisi 2./14.03.1889, poległ pod Zagrodami 19.05./1.06.1915), syna Aleksandra księcia Bagrationa-Muchrańskiego i jego żony, Niny, księżniczki Tarkan-Mouravi. Mąż Tatiany pochodził z rodu panującego ongiś nad Gruzją, ponieważ jednak utracił on status dynastii, mariaż ten miał charakter morganatyczny; narodziło się w nim dwoje dzieci. W marcu 1918 owdowiała Tatiana pojechała za stryjem Dymitrem Konstantynowiczem na miejsce jego zesłania do Wołogdy, a kiedy latem 1918

wielkiego księcia przewieziono do Piotrogradu podążała w ślad za nim, bezskutecznie próbując wydość go z więzienia. Opuściła miasto u schyłku 1918, po czym przez Kijów i Odesę wyjechała do Rumunii i dalej do Szwajcarii. 21 listopada 1921 w Genewie wyszła za ALEKSANDRA WASYLEWICZA KOROCZENCOWA, byłego pułkownika armii rosyjskiej (ur. 17.08.1877), który jednak 6 lutego 1922 zmarł w Lozannie na dżferyt. W 1946 Tatiana przyjęła śluby zakonne i zamieszkała w Jerozolimie, gdzie została przeoryszą w monasterze na Górze Oliwnej. Zmarła tamże 28 sierpnia 1979 i spoczęła w swoim klasztorze.

- IV KONSTANTY KONSTANTYNOWICZ (MŁODSZY). Urodził się on 20 grudnia 1890/1 stycznia 1891 w Pałacu Marmurowym w Sankt Petersburgu. Początkowo służył w marynarce, jednak ze względu na słabe zdrowie został przeniesiony do sił lądowych, gdzie w 1910 uzyskał stopień podporucznika. W 1911 został mianowany adiutantem Mikołaja II, zaś w 1914 awansował na porucznika. Podczas I wojny walczył w szeregach Pułku Izmajłowskiego, w 1915 uzyskał stopień kapitana, a w 1917 dowództwo swojego pułku. Po rewolucji lutowej został zwolniony z armii, a w 1918 aresztowany przez bolszewików. Wiosną tego roku z braćmi Ioannem i Igorem oraz kilkoma krewnymi został zesłany na Ural. Wszystkich zamordowano nocą z 17 na 18 lipca 1918 w lasach pod Ałapajewskiem. Odnalezione jesienią 1918 szczątki odtransportowano do Pekinu i złożono w cerkwi pw. św. Serafima z Sarowa (wyburzonej w 1945). 1 listopada 1981 rosyjska Cerkiew na emigracji wyniosła ich na ołtarze. 8 czerwca 2009 Konstanty i jego bracia zostali pośmiertnie zrehabilitowani. Bezzenny.
- V OLEG KONSTANTYNOWICZ. Urodził się 15/27 listopada 1892 w Pałacu Marmurowym w Sankt Petersburgu. Od 1903 studiował w Korpusie Kadetów, w latach

1910–13 był pierwszym członkiem Domu Cesarskiego, który pobierał nauki w powszechnym Liceum Aleksandrowskim. Tak jak ojciec pasjonował się literaturą, tworzył poezję i prozę. W 1913 został awansowany na korneta. W trakcie I wojny służył na Froncie Północno-Zachodnim. 27 września/10 października 1914 w pobliżu wsi Pilwiszki odniósł śmiertelne rany w potyczce z Niemcami, zmarł 29 września/12 października w szpitalu wojskowym w Wilnie. Ciało odwieziono do Sankt Petersburga i złożono w Kaplicy Wielkksiążęcej przy soborze Pietropawłowskim.

VI IGOR KONSTANTYNOWICZ. Urodził się 29 maja/10 czerwca 1894 w Pałacu Konstantynowskim (Wielkim) w Strielnej pod Sankt Petersburgiem. Po ukończeniu Korpusu Kadetów w 1914 otrzymał stopień korneta. Podczas I wojny światowej walczył na froncie, lecz ze względu na zapalenie płuc w 1915 został zwolniony do Piotrogradu. W 1916 uzyskał nominację na adiutanta cesarza oraz promocję do stopnia porucznika, a z końcem tego roku awansował na kapitana. Po rewolucji lutowej w 1917 otrzymał abszyt z armii, zaś w 1918 dekretem rządu bolszewickiego został aresztowany. Podzielił los starszych braci, Ioanna i Konstantego oraz trojga innych krewnych: zesłany na Ural, został zamordowany nocą z 17 na 18 lipca 1918 w lasach koło Ałapajewska. Od 1920 spoczywał w zniszczonej w 1945 cerkwi św. Serafima z Sarowa w Pekinie. Kanonizowany przez rosyjską Cerkiew na emigracji dnia 1 listopada 1981, 8 czerwca 2009 został pośmiertnie zrehabilitowany przez Prokuraturę Generalną. Beżżenny.

VII JERZY KONSTANTYNOWICZ. Urodził się 23 kwietnia/6 maja 1903 w Pałacu Marmurowym w Sankt Petersburgu. Jesienią 1918 wraz z młodszą siostrą Wierą oraz dziećmi księcia Ioanna Konstantynowicza, został wywieziony przez matkę z ogarniętej rewolucją

Rosji. Mieszkał później w Szwecji, Belgii, Szwajcarii i Wielkiej Brytanii, by na koniec osiąść w Stanach Zjednoczonych. Zmarł 7 listopada 1938 w Nowym Jorku po nieudanej operacji wyrostka robaczkowego. Spoczął na nowojorskim Cmentarzu Góry Oliwnej, a w późniejszym czasie jego prochy przeniesiono na cmentarz prawosławnego klasztoru Novo-Diveevo w Nanuet (stan Nowy Jork). Nie założył rodziny.

VIII NATALIA KONSTANTYNOWNA. Na świat przyszła 10/23 marca 1905 w Pałacu Marmurowym w Sankt Petersburgu, gdzie także zmarła wskutek zapalenia opon mózgowych 10/23 maja tegoż roku. Spoczęła w soborze Pietropawłowskim, a w 1911 jej szczątki przeniesiono do pobliskiej Kaplicy Wielkoksiażącej.

IX WIERA KONSTANTYNOWNA. Urodziła się 11/24 kwietnia 1906 w pałacu w Pawłowsku pod Petersburgiem. W 1918 wraz ze starszym bratem Jerzym, bratanikiem Wsiewołodem i bratanicą Katarzyną została przez matkę wywieziona z ogarniętej wojną domową kraju. Mieszkała w Szwecji, Belgii, Wielkiej Brytanii oraz u rodziny matki w Niemczech. W 1945 pod naporem Armii Czerwonej zbiegła do Hamburga, a w 1951 wyemigrowała do USA, gdzie osiadła w domu Fundacji Tolstoja w Nyack w stanie Nowy Jork. Nie uznawała pretensji potomków Cyryla Władymierowicza (zob. biogr. Aleksandra II), niektóre monarchistyczne organizacje amerykańskie uważały ją za prawowitą spadkobierczynię rosyjskiego tronu. Od 1992 była honorowym przewodniczącym Stowarzyszenia Rodziny Romanowów. Zmarła 11 stycznia 2001 w domu Fundacji Tolstoja i została pochowana na cmentarzu prawosławnego klasztoru Novo-Diveevo w Nanuet. Niezamężna.

E DYMISTR KONSTANTYNOWICZ. Urodził się 1/13 czerwca 1860 w Pałacu Konstantynowskim (Wielkim) w Strielnej pod Petersburgiem. Od młodości był przeznaczony do służby

w cesarskiej marynarce, jednak na własną prośbę uzyskał przeniesienie do kawalerii. W 1881 został cesarskim fligel-adiutantem (adiutantem przybocznym), w 1889 awansował na kapitana, a w 1892 otrzymał rangę pułkownika oraz dowództwo jednego z pułków grenadierów konnych lejbgwardii. W 1896 został awansowany na generała majora, a w 1904 uzyskał nominację na generała lejtnanta oraz generała adiutanta – w tym samym roku przeszedł w stan spoczynku. W 1917 jak wszyscy Romanowowie został zwolniony z armii, a po przejęciu władzy przez bolszewików w 1918 został aresztowany i zesłany do Wołogdy, gdzie niebawem dołączył do niego wielki książę Mikołaj Michajłowicz z linii Michajłowiczów (zob. dalej w biogr. Mikołaja I). Latem 1918 przewieziono ich z powrotem do Piotrogradu i osadzono w twierdzy Pietropawłowskiej, w której byli także przetrzymywani wielcy książęta Jerzy Michajłowicz (brat Mikołaja) oraz Paweł Aleksandrowicz (najmłodszy syn Aleksandra II). Wszyscy oni zostali rozstrzelani nocą z 23 na 24 stycznia (lub z 29 na 30 stycznia) 1919 w fosie fortecy Pietropawłowskiej po czym natychmiast pogrzebani na miejscu we wspólnej mogile. Następnego dnia adiutant Dymitra nazwiskiem von Leiming w tajemnicy przeniósł zwłoki wielkiego księcia i pochował w ogrodzie jednego z piotrogrodzkich domów, gdzie spoczywają do dziś dnia. 1 listopada 1981 Dymitr został kanonizowany przez rosyjską Cerkiew na emigracji, a 9 czerwca 1999 pośmiertnie go zrehabilitowano. Nie założył rodziny.

- F WIACZESŁAW (WACŁAW) KONSTANTYNOWICZ. Urodził się on 1/13 lipca 1862 w Pałacu Łazienkowskim w Warszawie, gdzie jego ojciec pełnił urząd cesarskiego namiestnika. Otrzymał nawiązujące do polskiej tradycji dynastycznej imię Wacława, jednak najczęściej posługiwano się jego rosyjską odmianą. Jak każdy męski potomek dynastii, od dzieciństwa był sposobiony do kariery wojskowej, zmarł jednak wskutek zapalenia mózgu 15/27 lutego 1879 w Pałacu Marmurowym w Sankt Petersburgu. Został pochowany

w petersburskim soborze Pietropawłowskim, a w 1911 jego szczątki przeniesiono do Kaplicy Wielkoksiążęcej przy tej-
że świątyni.

Dzieci pozamałżeńskie Konstantego Mikołajewicza (A–F):

z nieznaną kobietą

A ? MARIA CONDORUSSO (ur. 1860, zm. ?).

z ANNĄ WASYLEWNĄ KUZNIECOWĄ, aktorką Teatru Maryjskie-
go w Sankt Petersburgu (ur. 1847, zm. 12.1922), pozamałżeń-
ską córką Wasyla Andriejewicza Karatygina, dramaturga.

*Dekretem Aleksandra III z 5/17 marca 1883 ich potomstwo
uzyskało nazwisko Kniaziew, otczystwo Konstantynowiczów
oraz osobiste szlachectwo, a w 1892 dziedziczne szlachectwo
(ponieważ jednak synowie zmarli w dzieciństwie, szlachecki
ród Kniaziew nie był w istocie kontynuowany)*

B SERGIUSZ (KONSTANTYNOWICZ KNIAZIEW). Na świat przy-
szedł w 1873 w Sankt Petersburgu i zmarł w tymże roku.

C MARYNA KONSTANTYNOWNA KNIAZIEWA. Urodziła się 26 li-
stopada/8 grudnia 1875 w Sankt Petersburgu, zaś 12/24
kwietnia 1894 wyszła za ALEKSANDRA PAWŁOWICZA ERCHO-
WA (ur. 24.06./6.07.1861, zm. 1920), syna Pawła Erchowa
oraz jego żony Julii Popowej; dochowali się dziewięciorga
dzieci. Zmarła 8 czerwca 1941 w Moskwie.

D ANNA KONSTANTYNOWNA KNIAZIEWA. Urodziła się ona 4/16
marca 1878 w Sankt Petersburgu, gdzie 17/29 kwietnia
1898 poślubiła MIKOŁAJA MIKOŁAJEWICZA LIALINA (ur. 3./15.
08.1869) syna Mikołaja Lialina i jego żony Marii Sukare-
wej; mieli córkę i dwóch synów. Oboje małżonkowie padli
ofiara tyfusu, zmarli 5 lutego (Anna) i 15 lutego (Mikołaj)
1920 w Jekaterynodarze (dziś Krasnodar) na Kaukazie.

E IZMAEL KONSTANTYNOWICZ KNIAZIEW. Na świat przyszedł
2/14 sierpnia 1879 w pałacu w Pawłowsku, a zmarł w 1885
na szkarlatynę.

F LEW KONSTANTYNOWICZ KNIAZIEW. Urodzony w kwietniu
1883 w Oriandzie na Krymie, zmarł w 1885 na szkarlatynę.

- 9 MARTWA CÓRKA. Na świat przyszła 27 września/9 października 1829 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu.
- 10 MIKOŁAJ MIKOŁAJEWICZ (STARSZY). Urodził się 27 lipca/8 sierpnia 1831 w Pałacu Aleksandrowskim w Carskim Siole pod Petersburgiem. Od dziecka był przeznaczony do kariery w armii. Służbę w kawalerii rozpoczął w 1851, a już rok później uzyskał rangę generała majora, ponadto od tego samego roku (faktycznie od 1856) sprawował urząd generalnego inspektora cesarskich oddziałów inżynieryjnych. W latach 1854–55 wraz z młodszym bratem Michałem brał udział w wojnie krymskiej. Od 1855 zasiadał w Radzie Państwa. W 1861 otrzymał naczelne dowództwo Cesarskiej Gwardii Konnej, a w 1864 urząd generalnego inspektora kawalerii. Wbrew ustaleniom konferencji londyńskiej (1832), które odsuwały od greckiego tronu m.in. potomków Rosyjskiego Domu Cesarskiego, Mikołaj Mikołajewicz był obok starszego brata Konstantego (a także Mikołaja Maksymilianowicza Romanowskiego, Michała Mikołajewicza, a także cesarzewicza Mikołaja Aleksandrowicza) brany pod uwagę w rozpisany u schyłku 1862 i ogłoszony w lutym 1863 plebiscycie ludowym na urząd monarchy greckiego; uplasował się na czwartej pozycji. W 1867 Aleksander II desygnował go dowódcą Petersburskiego Okręgu Wojskowego, a podczas wojny rosyjsko-tureckiej (1877–78) powierzył Mikołajowi dowództwo nad Armią Dunajską. Po podpisaniu rozejmu, z początkiem 1878 Mikołaj Mikołajewicz został awansowany do rangi generała feldmarszałka, jednak ze względu na postępującą chorobę nowotworową w latach 80. wycofał się z życia publicznego. Zmarł 13/25 kwietnia 1891 w swojej krymskiej rezydencji w Alupce i spoczął w soborze Pietropawłowskim w Sankt Petersburgu.

Żoną Mikołaja Mikołajewicza (Starszego) została 25 stycznia/6 lutego 1856 w cerkwi Pałacu Zimowego w Petersburgu:

ALEKSANDRA PIOTROWNA (W ZAKONIE ANASTAZJA, ŚW. ANASTAZJA KIJOWSKA), *DE DOMO* A L E K S A N D R A FRYDERYKA WILHELMINA, KSIĘŻNICZKA OLDENBURSKA, córka Piotra, księcia oldenburskiego, syna z pierwszego małżeństwa wielkiej księżnicz-

ki Katarzyny Pawłownej (zob. w biogr. Pawła I), i jego żony Teresy, księżniczki von Nassau. Urodziła się 21 maja/2 czerwca 1838 w pałacu rodziców w Sankt Petersburgu. Po konwersji na prawosławie 7 stycznia 1856 przyjęła imię Aleksandry Piotrownej. Od 1879 ona i jej małżonek pozostawali w nieformalnej separacji. W 1880 Aleksandra osiadła w Kijowie i 3 listopada 1889 postrzygła się w założonym przez siebie żeńskim monasterze Pokrowskim. Zmarła na raka żołądka 13/25 kwietnia 1900 w swoim klasztorze i spoczęła w klasztornym ogrodzie. 24 listopada 2009 została kanonizowana przez ukraińską Cerkiew (jest patronką rozwiedzionych).

Synowie (A–B):

MIKOŁAJEWICZE

A MIKOŁAJ MIKOŁAJEWICZ (MŁODSZY). Urodził się 6/18 listopada 1856 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu. Po ukończeniu szkolenia w Korpusie Kadetów w 1873 otrzymał stopień podporucznika i rozpoczął służbę w elitarnych oddziałach piechoty, a następnie kawalerii. W latach 1874–76 studiował w Mikołajewskiej Akademii Sztabu Generalnego w Petersburgu. W 1876 otrzymał rangę kapitana, w latach 1877–78 uczestniczył w wojnie rosyjsko-tureckiej, podczas której awansował (1877) na pułkownika. W 1895 został generałem majorem oraz generalnym inspektorem imperialnej kawalerii, rok później Mikołaj II mianował go generałem adiutantem. Generał lejtnant od 1893, w 1900 uzyskał awans na generała kawalerii. Od 1905 przewodniczył Radzie Obrony Państwa (rozwiązanej przez Mikołaja II w 1908), jednocześnie w latach 1905–14 był Naczelnym Dowódcą Wojsk Gwardii Petersburskiego Okręgu Wojskowego, a od 1909 stał na czele Ogólnorosyjskiego Zebrańia Oficerskiego. Po przystąpieniu Rosji do I wojny, 20 lipca/1 sierpnia 1914 Mikołaj II powierzył mu stanowisko głównodowodzącego lądowych i morskich sił zbrojnych w randze generalissimusa, lecz pomimo próśb Rady Ministrów już 19 sierpnia/1 września zdymisjonował kuzyna i osobiście przejął najwyższe dowództwo. Do 1917 Mikołaj

Mikołajewicz przebywał na Kaukazie jako cesarski namiestnik. Z początkiem tegoż roku tajne moskiewskie sprzyśszenie arystokratów pod przywództwem księcia Lwowa zaproponowało mu objęcie tronu po wcześniejszym obaleniu Mikołaja II, jednak wielki książę odmówił zdradzenia cesarza. W dniu abdykacji, 2/15 marca 1917, Mikołaj II ponownie mianował go głównodowodzącym, lecz Rząd Tymczasowy wydał dekret o zwolnieniu z armii wszystkich Romanowów. Osadzony z żoną, bratem oraz wieloma krewnymi w areszcie domowym na Krymie, odzyskał wolność wiosną 1918 po zajęciu Krymu przez Niemców i w kwietniu 1919 opuścił Rosję na pokładzie brytyjskiego pancernika HMS *Marlborough*. Na emigracji osiadł z początku we Włoszech, później przeniósł się na południe Francji. Do końca życia nie uznawał pretensji do tronu Cyryła Władymirowicza (zob. biogr. Aleksandra II). Zmarł 5 stycznia 1929 w swojej willi w Cap d'Antibes i spoczął w cerkwi Archangielskiej (św. Michała Archaniola) w Cannes. W 2015 prochy Mikołaja oraz jego żony przewieziono do Moskwy i pochowano w kaplicy Spaso-Preobrażeńskiej na wojskowym cmentarzu Brackim.

Żoną Mikołaja Mikołajewicza (Młodszego) została 29 kwietnia/12 maja 1907 w Jałcie:

ANASTAZJA (STANA) MIKOŁAJEWNA, KSIĘŻNICZKA CZARNOGÓRSKA, córka Mikołaja I, króla Czarnogóry z dynastii Petrović-Njegoš, oraz jego żony Mileny Vukotić, rozwiedziona z JERZYM MAKSYMILIANOWICZEM ROMANOWSKIM, KSIĘCIEM LEUCHTENBERSKIM (zob. wyżej biogr. Mikołaja I); jej starsza siostra Milica była od 1889 żoną młodszego brata Mikołaja, Piotra (zob. dalej). W 1919 wraz z mężem, siostrą i innymi krewnymi została wywieziona z Rosji przez brytyjski pancernik *Marlborough*. Zmarła 25 listopada 1935 w willi w Cap d'Antibes i spoczęła u boku drugiego męża w cerkwi Archangielskiej w Cannes. W 2015 ich prochy pochowano w kaplicy Spaso-Preobrażeńskiej na wojskowym cmentarzu Brackim w Moskwie. Nie mieli dzieci.

B PIOTR MIKOŁAJEWICZ. Na świat przyszedł 10/22 stycznia 1864 w Pałacu Mikołajewskim w Sankt Petersburgu. Zgodnie z rodzinną tradycją od wczesnej młodości był sposobiony do kariery w kawalerii, jednak z uwagi na gruźlicę musiał przenieść się do wojsk inżynieryjnych. W 1883 został cesarskim fligeladiutantem. W 1884 awansował na porucznika, w 1894 został rotmistrzem, dwa lata później pułkownikiem, a w 1903 generałem majorem. W 1908 awansował na generała lejtnantem i został mianowany generałem adiutantem. Po wybuchu I wojny w 1914 otrzymał stanowisko generalnego inspektora inżynierii. Po rewolucji lutowej 1917 otrzymał abszyt i wraz z rodziną został osadzony w areszcie domowym w swojej posiadłości Dulber na Krymie; wiosną 1919 opuścili Rosję na pokładzie HMS *Marlborough*. Na emigracji Piotr mieszkał początkowo u rodziny żony w Genui, później pod Paryżem oraz na południu Francji. Zmarł 17 czerwca 1931 w swojej willi w Cap d'Antibes i został pochowany u boku starszego brata w cerkwi pw. św. Michała Archaniola (Archangielskiej) w Cannes.

Żoną Piotra Mikołajewicza została 26 lipca/7 sierpnia 1889 w cerkwi Wielkiego Pałacu w Peterhofie:

MILICA MIKOŁAJEWA, KSIĘŻNICZKA CZARNOGÓRSKA, starsza siostra Anastazji (Stany), małżonki Mikołaja Mikołajewicza Młodszego (zob. poprzednia s.), urodzona 14/26 lipca 1866 w pałacu królewskim w Cetynii. W 1919 wspólnie z mężem, siostrą, szwagrem i innymi członkami rodziny opuściła Rosję na pokładzie brytyjskiego pancernika HMS *Marlborough*. Po początkowym pobycie w Genui i w Paryżu zamieszkała z małżonkiem na południu Francji, a po jego śmierci wspólnie z dziećmi przeniosła się z powrotem do Włoch, gdzie panował jej szwagier Wiktor Emanuel III. Po przejęciu władzy przez faszystów i abdykacji króla wyjechała do Egiptu. Zmarła 5 września 1951 w Aleksandrii, skąd jej zwłoki przewieziono do Cannes i złożono u boku małżonka w cerkwi Archangielskiej.

Potomstwo (I–IV):

- I MARYNA PIOTROWNA. Urodziła się 28 lutego/11 marca 1892 w Nicei. Na emigracji mieszkała we Włoszech i we Francji. Jej morganatycznym mężem został 4 lutego 1927 w Cap d'Antibes ALEKSANDER MIKOŁAJEWICZ, KSIĄŻĘ GOLICYN (ur. Sankt Petersburg 13.10.1885, zm. Tulon 24.03.1974), syn Mikołaja Dymitrowicza, księcia Golicyna, ostatniego przedrewolucyjnego premiera Rosji, i jego żony Eugenii Szarlotty Grünberg (Greenberg); nie mieli dzieci. Zmarła 15 maja 1981 w Nicei, gdzie również spoczęła na prawosławnym cmentarzu na wzgórzu Caucade.
- II ROMAN PIOTROWICZ. Urodził się on 5/17 października 1896 w pałacu Znamienka w Peterhofie. W momencie wybuchu I wojny był kadetem Mikołajewskiej Szkoły Inżynieryjnej. Awansowany na podporucznika (1916), służył następnie w oddziałach inżynieryjnych. Zwolniony z armii w 1917, od 1919 na emigracji. W 1936 zamieszkał w Rzymie, lecz po zakończeniu II wojny i ogłoszeniu we Włoszech republiki jako krewny zdetronizowanej rodziny królewskiej zmuszony był wraz z rodziną opuścić kraj (1946); do Wiecznego Miasta powrócili w 1951. Wraz z Wsiewołodem Ioannowiczem z linii Konstantynowiczów oraz Andrzejem Aleksandrowiczem z linii Michajłowiczów był pomysłodawcą utworzenia Stowarzyszenia Rodziny Romanowów, które powstało w niecały rok po jego śmierci. Członkowie dynastii, których zrzeszył ów związek rodzinny, odmówili poparcia pretensji Włodzimierza Kiriłowicza oraz jego córki Marii (zob. biogr. Aleksandra II) i po śmierci Wsiewołoda Ioannowicza w 1973, zgodnie z zasadą męskiej progenitury uznali Romana Piotrowicza za głowę Domu Cesarskiego (Romanowów). Zmarł on 23 października 1978 w Rzymie i spoczął na tamtejszym cmentarzu Monte Testaccio.

Żoną Romana Piotrowicza została 16 listopada 1921 w Cap d'Antibes (związek morganatyczny):

PRASKOWIA DYMITRIEWA, HRABIANKA SZEREMIETIEWA, córka Dymitra Siergiejewicza, hrabiego Szeremietiewa, i jego żony Ireny Hilarionownej, hrabianki Woroncovej-Daszkowej. Urodziła się 2/15 października 1901 w Połtawie, zmarła 21 grudnia 1980 w Rzymie i spoczęła u boku małżonka na Monte Testaccio.

Synowie (a–b):

KSIAŻĘTA ROMANOFF (ROMANOV)

- a MIKOŁAJ ROMANOFF (MIKOŁAJ ROMANOWICZ). Urodził się 13 września 1922 w willi ojca w Cap d'Antibes. Od śmierci Romana Piotrowicza w 1978 był głową Domu Cesarskiego (Romanowów), posługiwał się także tytułem księcia cesarskiej krwi – tytuły te nie zostały uznane przez Włodzimierza Kiryłowicza oraz jego córkę Marię (zob. w biogr. Aleksandra II), których z kolei pretensji nie uznawał Mikołaj oraz pozostali członkowie Stowarzyszenia Rodziny Romanowów. Po śmierci w 1989 Wasyla Aleksandrowicza z linii Michajłowiczów (zob. dalej w biogr. Mikołaja I) objął przewodnictwo Stowarzyszenia (wybrany ponownie w 1998 oraz w 2007). W 1982 przyjął włoskie obywatelstwo. Zmarł 15 września 2014 w Bolgheri i spoczął w krypcie hrabiów della Gherardesca w Pizie.

Jego żoną została 21 stycznia 1952 w cerkwi Archangielskiej w Cannes SVEVA, HRABIANKA DELLA GHERRADESCA (ur. Florencja 15.07.1930), córka Walfreda, hrabiego della Gherardesca, i poślubionej mu Nicoletty, markizy de' (dei) Piccollelis.

Córki (i–iii):

- i NATALIA ROMANOFF (NATALIA MIKOŁAJEWA). Urodziła się 4 grudnia 1952 w Rzymie, a 30 kwietnia 1973 w San Vincenzo w Toskanii

- poślubiła JÓZEFA CONSOLO, prawnika i polityka (ur. Neapol 6.09.1948), syna Enzo Consolo i jego żony Jole Gambrosier; dochowali się dwojga dzieci: Enzo Manfred Consolo (ur. 1976, zm. 1997); Nicoletta Consolo-Romanova (Nicoletta Romanoff), aktorka (ur. 1980).
- ii ELŻBIETA ROMANOFF (ELŻBIETA MIKOŁAJEWNA). Urodziła się 7 sierpnia 1956 w Rzymie, a 14 maja 1982 w Las Vegas wyszła za MAURO BONACINIEGO (ur. Terme 13.05.1950), syna Ernesta Bonaci i Alby Massen; mają dwoje dzieci: Nicolo Bonacini (ur. 1986); Zofia (ur. 1987).
 - iii TATIANA ROMANOFF (TATIANA MIKOŁAJEWNA). Urodzona 12 kwietnia 1961 w Rzymie, 2 lipca 1983 w San Vincenzo poślubiła GIAMBATTISTĘ ALESSANDRI (ur. Oslo 31.12.1958), syna Marcella Alessandri i Gunvor Jorgensen (rozwód 1988); 29 sierpnia 1998 w San Giovanni di Marignano wyszła za GIANCARLA TIROTTI (ur. Rzym 1.11.1947), syna Carrado Tirottiego i Marii Cecylii Cerri; mają córkę: Allegra Tirotti (ur. 1992).
- b DYMITR ROMANOFF (DYMITR ROMANOWICZ). Urodził się 4 marca 1926 w willi ojca w Cap d'Antibes. Posługiwał się tytułem księcia cesarskiej krwi, którego nie uznawał Włodzimierz Kiryłowicz (zob. biogr. Aleksandra II). Od 1959 mieszkał w Kopenhadze, gdzie pracował w sektorze bankowym, a w 1979 przyjął duńskie obywatelstwo. Od 1979 należał do Stowarzyszenia Rodziny Romanowów, a po śmierci starszego brata w 2014 objął jego przewodnictwo. Odtąd był przez przeciwników Włodzimierza Kiryłowicza uznawany głową Domu Cesarskiego (Romanowów). Zmarł 31 grudnia 2016 w kopenhaskim szpitalu i spoczął obok pierwszej żony na cmentarzu w Vedbaek pod Kopenhagą. Na nim wygasła po mieczu linia Mikołajewiczów.

Żenił się dwukrotnie: 21 stycznia 1959 w cerkwi Aleksandronewskiej w Kopenhadze poślubił INGE MAGNĘ JOANNĘ MIMI VON KAUFMANN (ur. Kopenhaga 1.06.1936, zm. tam 13.05.1989), córkę Axela von Kaufmann oraz Inger Kerr; 28 lipca 1993 w Kostromie pojął za żonę DORRIT, HRABIANKĘ REVENTLOW (ur. Olinda, Brazylia 22.04.1942), córkę Eryka, hrabiego Reventlow, oraz Niny Bentie.

III NADIEŻDA PIOTROWNA. Urodziła się jako starsza bliźniaczka Zofii dnia 3/15 marca 1898 w pałacu Dulber w Koreizie na Krymie. W 1914 została zaręczona ze swoim kuzynem z linii Konstantynowiczów, Olegiem Konstantynowiczem, który jednak zmarł od ran poniesionych podczas jednej z pierwszych potyczek I wojny w tym samym roku (zob. wcześniej w biogr. Mikołaja I). Dnia 10 kwietnia 1917 w cerkwi św. Nino w Haraks na Krymie poślubiła MIKOŁAJA WŁADYMIROWICZA, KSIĘCIA ORŁOWA (ur. Sankt Petersburg 12./24.03.1896, zm. Nowy Jork 30.05.1961), syna Włodzimierza, księcia Orłowa i jego żony Olgi, księżniczki Biełosielskiej-Biełozierskiej – mariaż ten miał charakter morganatyczny, przyszyły z niego na świat dwie córki, a zakończył się rozwodem, orzeczonym w marcu 1940 w Belgradzie. Nadieżda zmarła dnia 21 kwietnia 1988 w Chantilly i spoczęła w rodzinnym grobowcu Orłowów na cmentarzu w Samois.

IV ZOFIA PIOTROWNA. Przyszła na świat jako młodsza bliźniaczka Nadieżdy dnia 3/15 marca 1898 w pałacu Dulber w Koreizie na Krymie i zmarła tego samego dnia. Ciało zabrała do Kijowa jej babka Aleksandra Piotrowna (mniszka Anastazja) i pochowała w ogrodzie klasztorным wzniesionego przez siebie monasteru Pokrowskiego.

Dzieci nieślubne Mikołaja Mikołajewicza (Starszego) (A–E):
z KATARZYNA GAWRYŁOWNĄ CZISŁOWĄ, aktorką Teatru Maryjskiego Petersburgu (ur. 9./21.09.1846, zm. 1./13.12.1889)

*Dekretem cesarskim z 26 października/8 grudnia 1882
uzyskały szlachectwo oraz nazwisko Mikołajew*

- A OLGA MIKOŁAJEWA MIKOŁAJEWA. Urodziła się 29 maja/10 czerwca 1868 w Sankt Petersburgu, gdzie 17/29 kwietnia 1892 jej mężem został MICHAŁ MICHAJŁOWICZ, KSIĄŻĘ KANTAKUZEN, generał lejtnant armii rosyjskiej (ur. Jassy 1./13. 10.1858, zm. Bordighera, Włochy 17.09.1927), syn Michała, księcia Kantakuzena, i jego żony Elżbiety Bonich; mieli dwie córki. Olga zmarła 31 sierpnia 1950 w Nicei.
- B WŁODZIMIERZ MIKOŁAJEWICZ MIKOŁAJEW. Urodził się on 23 maja/4 czerwca 1873 w Peterhofie. Oficer cesarskiej kawalerii, w 1894 wraz z młodszym bratem Mikołajem uzyskał dziedziczne szlachectwo. Zmarł 28 stycznia 1942 w Sainte-Geneviève-des-Bois i tam również spoczął.
- Żenił się czterokrotnie: ok. 1895 poślubił WIERĘ WŁADYMIROWNĄ POPOWĄ (zm. ZSRR 1967), córkę Włodzimierza Popowa i Lidii Kraousolta; rozwiedli się w 1907 i w tym samym roku w Sankt Petersburgu ożenił się z ELEONORĄ LENCIONI (ur. Sankt Petersburg 8./20.12.1885, zm. tamże 07. 1913), córką Franciszka Lencioni oraz Olgi Ducklau; po jej śmierci pojął za żonę trzykrotną wdowę, m.in. po swoim młodszym bracie, OLGE DYMITRIEWNĄ ZABOTKINĘ (ur. 18./30.01.1871), która zmarła z głodu w 1925 w Leningradzie; czwartą jego żoną została jej młodsza siostra MARIA DYMITRIEWNĄ ZABOTKINA (ur. Oranienbaum 25.03./6.04.1878, zm. Sainte-Geneviève-des-Bois 26.07.1951).
- Z pierwszego małżeństwa dochował się czworga dzieci, zaś druga żona urodziła mu córkę. Zstępni jego synów żyją do dziś we Francji, głównie w Tulonie, i posługują się nazwiskami NICOLAIEV oraz NICOLAIEFF.
- C KATARZYNA MIKOŁAJEWA MIKOŁAJEWA. Urodziła się w 1894 w Sankt Petersburgu. Pierwszym jej mężem był MIKOŁAJ MIKOŁAJEWICZ KOREWO (ur. Sankt Petersburg 31.05./12.06. 1860, zm. Paryż 3.05.1935), syn Mikołaja Korewa oraz Elżbiety Spiridonowej, z którym miała córkę, lecz rozwiodła się z nim, a 5 listopada 1914 wyszła za mąż za IWANA ALEK-

SANDROWICZA PERSIANIEGO, pracownika rosyjskiej ambasy w Rzymie, syna Aleksandra Persianiego.

- D MIKOŁAJ MIKOŁAJEWICZ MIKOŁAJEW. Urodził się 4/16 kwietnia 1875 w Sankt Petersburgu. Tak jak starszy brat, wspólnie z którym uzyskał w 1894 dziedziczne szlachectwo, był oficerem cesarskiej kawalerii. Zmarł 27 grudnia 1901/9 stycznia 1902 w Siergijew Posadzie pod Moskwą.

Jego żoną została OLGA DYMITRIEWNIA ZABOTKINA, wdowa po Aleksandrze Speczyńskim i Aleksandrze Kuźmińskim, z którą dochował się dwóch córek. Po śmierci Mikołaja wyszła ona powtórnie za mąż za jego starszego brata Włodzimierza (szczegóły powyżej).

- E GALINA MIKOŁAJEWNIA MIKOŁAJEWA. Urodziła się 16/28 stycznia 1877 w Sankt Petersburgu, gdzie umarła już 22 lipca/3 sierpnia następnego roku.

- 11 MICHAŁ MIKOŁAJEWICZ. Urodził się 13/25 października 1832 w Wielkim Pałacu w Peterhofie (według innych danych w Pałacu Zimowym w Petersburgu). Zgodnie z tradycją rodzinną, tak jak wszyscy mężczyźni w Domu Cesarskim został przeznaczony do kariery wojskowej; służbę w oddziałach imperialnej artylerii rozpoczął w 1846 i w tym samym roku uzyskał awans na podporucznika. Rok później został porucznikiem, w 1849 kapitanem, a w 1850 pułkownikiem oraz cesarskim fligeladiutantem (adiutantem przybocznym). W 1852 otrzymał rangę generała majora. W latach 1854–55 wspólnie ze starszym bratem Mikołajem uczestniczył w wojnie krymskiej. W 1856 został desygnowany generałem adiutantem, a kilka miesięcy później uzyskał stopień generała lejtnanta. Kolejnym awansem wielkiego księcia była nominacja w 1860 na generała artylerii. Od wstąpienia na tron najstarszego brata (1855) zasiadał w Radzie Państwa, a w 1862 Aleksander II uczynił go cesarskim namiestnikiem na Kaukazie oraz naczelnym wodzem kaukaskiej armii. Podczas wojny rosyjsko-tureckiej (1877–78) był głównodowodzącym na Kaukaskim Teatrze Działań Wojennych i za zasługi otrzymał w 1878 awans na generała feldmarszałka. W 1881 został mianowany

przewodniczącym Rady Państwa, po czym złożył godności namiestnika oraz naczelnego wodza armii Kaukazu i przeniósł się Petersburga. Z przyczyn zdrowotnych w 1905 zrezygnował z urzędu; specjalnym dekretem cesarskim został mu wówczas przyznany tytuł honorowego przewodniczącego Rady Państwa. Zgodnie z zaleceniami lekarzy przebywał od-tąd na południu Francji. Zmarł 5/18 grudnia 1909 w swojej willi w Cannes, skąd ciało przewieziono do Petersburga i złożono w soborze Pietropawłowskim.

Żoną Michała Mikołajewicza została 16/28 sierpnia 1857 w cerkwi Pałacu Zimowego w Sankt Petersburgu:

OLGA FIODOROWNA, *DE DOMO* CECYLIA AUGUSTA, KSIĘŻNICZKA BADENSKA, córka Leopolda, wielkiego księcia Badenii z dynastii Zähringen, i poślubionej mu Zofii Wilhelminy, księżniczki szwedzkiej. Urodziła się 20 września 1829 w pałacu w Karlsruhe. 3/15 sierpnia 1857 w cerkwi Wielkiego Pałacu w Peterhofie dokonała konwersji na prawosławie i przyjęła imię Olgi Fiodorownej. Zmarła w trakcie podróży na Krym 31 marca/12 kwietnia 1891 na stacji kolejowej w Charkowie; przyczyną śmierci Olgi był atak serca wywołany silnym wzburzeniem po otrzymaniu wieści, że jej syn Michał ożenił się wbrew woli cesarza i rodziny. Zwłoki wielkiej księżnej przewieziono do stolicy i złożono w soborze Pietropawłowskim.

Potomstwo Michała Mikołajewicza

Dzieci małżeńskie (A–G):

MICHAJŁOWICZE (LINIA MŁODSZA)

A MIKOŁAJ MICHAJŁOWICZ. Urodził się on 14/26 kwietnia 1859 w Pałacu Aleksandrowskim w Carskim Siole. Obok kilku kuzynów (zob. biogr. Mikołaja I i Aleksandra II) był jednym z kandydatów do tronu greckiego w rozpisany w 1862 plebiscycie ludowym; w lutym 1863 ogłoszono wyniki, wedle których zajął dziewiąte miejsce. Zgodnie z tradycją rodzinną przeznaczono dlań karierę w armii cesarskiej. W 1875 rozpoczął w stopniu podporucznika służbę w oddziałach piechoty, a już w 1876 awansował na porucznika.

W randze kapitana sztabowego brał udział w wojnie turcko-rosyjskiej (1877–78), w 1879 został fligeladiutantem (adiutantem przybocznym), a w 1881 kapitanem. Po ukończeniu szkolenia w Mikołajewskiej Akademii Sztabu Generalnego, w latach 1885–95 służył w oddziałach kawalerii. W 1901 został awansowany na generała lejtnanta, a dwa lata później otrzymał rangę generała adiutanta i przeszedł w stan spoczynku. Na emeryturze poświęcił się badaniom naukowym, był cenionym historykiem. Uwieńczeniem kariery wojskowej wielkiego księcia był awans na generała piechoty (1913). Po rewolucji lutowej 1917 został zwolniony z armii, a następnie aresztowany i zesłany do Wołody, gdzie dołączył do wielkiego księcia Dymitra Konstantynowicza (z linii Konstantynowiczów, zob. wyżej). Latem 1918 przetransportowano ich do Piotrogradu i osadzono tam w twierdzy Pietropawłowskiej, wraz z wielkim księciem Pawłem Aleksandrowiczem (zob. biogr. Aleksandra II) oraz młodszym bratem Mikołaja, Jerzym Michajłowiczem. Zostali rozstrzelani nocą z 23 na 24 stycznia lub z 29 na 30 stycznia 1919 w fosie fortecy, a ich ciała wrzucono do wspólnej mogiły. Mikołaj Michajłowicz nigdy się nie ożenił i choć jego bratanica Nina Georgiewna przypisywała mu kilkoro nieślubnych dzieci, informacje te nie są potwierdzone. 8 czerwca 2009 został pośmiertnie zrehabilitowany. Co ciekawe, jest on jedynym zgładzonym przez bolszewików Romanowem, który nie został kanonizowany przez rosyjską Cerkiew.

- B ANASTAZJA MICHAJŁOWNA. Urodziła się 16/28 lipca 1860 w Wielkim Pałacu w Peterhofie, zaś 12/24 stycznia 1878 w cerkwi Pałacu Zimowego w Sankt Petersburgu poślubiła swojego kuzyna FRYDERYKA FRANCISZKA PAWŁA MIKOŁAJA ERNESTA HENRYKA, KRONPRINCA MEKLEMBURSKO-SZWERYŃSKIEGO, OD 1883 WIELKIEGO KSIĘCIA MEKLEMBURSKO-SZWERYŃSKIEGO (VON MECKLENBURG-SCHWERIN) JAKO FRYDERYK FRANCISZEK III (ur. Ludwigslust 19.03.1851, zm. (samobój-stwo?) Cannes 10.04.1897), syna Fryderyka Fran-

ciszka II, wielkiego księcia meklembursko-szweryńskiego (wnuka wielkiej księżniczki Heleny Pawłownej, zob. biogr. Pawła I), oraz jego pierwszej żony Augusty, księżniczki Reuss zu Schleiz-Köstritz. Owocem małżeństwa było troje dzieci. Po śmierci męża Anastazja przebywała we Francji i w Rosji. W 1902 urodziła syna (Aleksy Ludwik, hrabia de Wenden, zm. 1976), którego ojcem był jej sekretarz WŁODZIMIERZ ALEKSANDROWICZ PAŁTOW (ur. 1874, zm. 1944). Zmarła 11 marca 1922 w rezydencji Villa Fantasia w Eze-sur-Mer koło Nicei. Jej ciało odwieziono do Meklemburgii i złożono obok jej męża w mauzoleum Heleny Pawłownej w parku zamkowym w Ludwigslust.

- C MICHAŁ MICHAJŁOWICZ. Urodził się 4/16 października 1861 w Wielkim Pałacu w Peterhofie. Tak jak dla wszystkich męskich potomków imperialnej dynastii, przewidziano dla niego karierę w armii; zdecydował się na służbę w kawalerii. W 1880 został podporucznikiem, w 1881 fligeladiutantem, w 1882 porucznikiem, zaś w 1888 – kapitanem sztabowym. Po zawarciu w 1891 niedynastycznego mariażu został z woli cesarza pozbawiony tytułu i przywilejów członka Domu Cesarskiego, zwolniony ze służby i wydalony z Rosji. W 1899 Mikołaj II przywrócił Michała do służby w randze kapitana sztabowego, ten jednak musiał złożyć godność adiutanta przybocznego. W 1904 awansował na kapitana, a rok później na podpułkownika, zaś w 1910 został pułkownikiem i ponownie fligeladiutantem. Do Rosji już nie powrócił. Zmarł 26 kwietnia 1929 w Londynie i spoczął u boku żony na cmentarzu Hampstead w londyńskiej dzielnicy West Hampstead.

Jego morganatyczną żoną została poślubiona w San Remo wedle różnych danych 14/26 lutego, 26 lutego/10 marca lub 25 marca/6 kwietnia 1891:

ZOFIA, HRABIANKA VON MERENBERG, córka Mikołaja Wilhelma, księcia von Nassau, oraz jego morganatycznej żony, Natalii Aleksandrownej, hrabianki Puszkiny, córki poety Aleksandra Siergiejewicza, hrabiego Puszkina, po ślubie

kreowanej hrabiną von Merenberg. Urodziła się 1 czerwca 1868 w Genewie. Hrabianka von Merenberg od 29 lipca 1868, po ślubie z Michałem w 1891 otrzymała od wielkiego księcia Luksemburga tytuł HRABINY DE TORBY (predykat Najjaśniejsza Wysokość). Jej mariaż został uznany za legalny dekretem Mikołaja II z 17 sierpnia 1901. Zmarła 14 września 1927 w Londynie i spoczęła na cmentarzu Hampstead w dzielnicy West Hampstead.

Dzieci (I–III):

HRABIEWIE DE TORBY

- I ANASTAZJA MICHAJŁOWNA DE TORBY. Urodziła się ona 9 września 1892 w rezydencji rodziców w Wiesbaden. Gwarantem króla Jerzego V z 1917 przyznano jej tytuł oraz przywileje córki earla. Jej mężem został 20 lipca 1917 w Londynie SIR HAROLD AUGUST WERNHER, 3. BARONET, generał major armii brytyjskiej (ur. Londyn 16.01.1893, zm. Luton Hoo, Bedfordshire 30.06.1973), syn sir Juliusza Karola Wernhera, 1. baroneta, oraz jego żony Alicji Sedgwick Mankiewicz, córki Jakuba Mankiewicza, Gdańszczanina. Dochowali się trojga dzieci. Anastazja zmarła 7 grudnia 1977 w Londynie.
- II NADIEŻDA (NADA) MICHAJŁOWNA DE TORBY. Urodziła się 28 marca 1896 w willi Kazbek w Cannes. 15 listopada 1916 w królewskiej kaplicy pałacu św. Jakuba w Londynie miały miejsce jej zaślubiny z JERZYM LUDWIKIEM WIKTOREM HENRYKIEM SERGIUSZEM, KSIĘCIEM VON BATTENBERG, który w 1917 przyjął nazwisko MOUNTBATTEN, zaś po śmierci ojca w 1921 został 2. MARKIZEM MILFORD HAVEN, EARLEM MEDINA ORAZ WICEHRABIĄ ALDERNEY (ur. Darmstadt 6.11.1892, zm. Londyn 8.04.1938), synem księcia Ludwika Aleksandra von Battenberg (od 1917 Mountbatten), 1. markiza Milford Haven etc., oraz jego żony Wiktorii, córki Ludwika IV, wielkiego księcia heskiego i reńskiego, rodzzonego brata Aleksandry Fiodorownej (żony Mi-

kołaja II) i Elżbiety Fiodorownej (małżonki wielkiego księcia Sergiusza Aleksandrowicza). Miała z nim dwoje dzieci. Zmarła 22 stycznia 1963 w Cannes.

III MICHAŁ MICHAJŁOWICZ DE TORBY. Urodził się 8 października 1898 w willi rodziców w Wiesbaden. Kolekcjoner sztuki, artysta. W 1938 przyjął brytyjskie obywatelstwo. Zmarł 25 kwietnia 1959 w Londynie, bezżennie i bezpotomnie.

D JERZY (GEORGII) MICHAJŁOWICZ. Urodził się 11/23 sierpnia 1863 w posiadłości ojca w Białym Kluczu (obecnie Tetri Ckaro, Gruzja) opodal Tyflisu (Tbilisi) na Kaukazie. Służył w oddziałach kawalerii. W 1883 otrzymał stopień podporucznika i stanowisko fligeladiutanta (adiutanta przybocznego), w 1885 awansował na porucznika, w 1889 został kapitanem sztabowym, w 1894 kapitanem, a w 1896 pułkownikiem. W 1903 uzyskał rangę generała majora, zaś zwieńczeniem kariery wojskowej wielkiego księcia był awans na generała lejtnanta połączony z nominacją na generała adiutanta (1909). Był cenionym numizmatykiem, autorem licznych opracowań z tej dziedziny, od 1898 honorowym członkiem Rosyjskiej Akademii Nauk. Zwolniony z armii po rewolucji lutowej w 1917, latem tego roku uzyskał od Rządu Tymczasowego zgodę na wyjazd do Finlandii, jednak wiosną następnego roku został aresztowany i przewieziony z powrotem do Piotrogradu. Podzielił los starszego brata oraz kuzynów, Pawła Aleksandrowicza (zob. w biogr. Aleksandra II) i Dymitra Konstantynowicza (z linii Konstantynowiczów, zob. wyżej w biogr. Mikołaja I), został rozstrzelany nocą z 23 na 24 (lub 29-30) stycznia 1919 w fosie twierdzy Pietropawłowskiej i pogrzebany na miejscu we wspólnej mogile. 1 listopada 1981 został kanonizowany przez rosyjską Cerkiew na emigracji, natomiast 8 czerwca 2009 Prokuratura Generalna Federacji Rosyjskiej dokonała jego pośmiertnej rehabilitacji.

Żoną Jerzego Michajłowicza została 12 maja 1900 na greckiej wyspie Korfu:

MARIA GEORGIEWNA, KSIĘŻNICZKA GRECKA I DUŃSKA, córka Jerzego I, króla Greków, i wielkiej księżniczki Olgi Konstantynownej (z linii Konstantynowiczów, zob. powyżej w biogr. Mikołaja I). Urodziła się 3 marca 1876 w pałacu królewskim w Atenach. Jej małżeństwo z Jerzym Michajłowiczem zakończyło się faktyczną separacją i wiosną 1914 wielka księżna wyjechała wraz z dziećmi z Rosji. Mieszkała później w Anglii i w Niemczech. Jej drugim mężem został 16 grudnia 1922 w Wiesbaden (mariąż morganatyczny) PERYKLES IOANNIDES, admirał greckiej marynarki (ur. 1.11.1881, zm. 7.02.1945); po ślubie z nim zaprzestała używania królewskiego tytułu i zamieszkała w Atenach. Zmarła tam 14 grudnia 1940. Pochowano ją w nekropoli greckiej rodziny królewskiej na cmentarzu w podateńskim Tatoi.

Córki (I–II):

- I NINA GEORGIEWNA. Urodziła się 7/20 czerwca 1901 w pałacu Michajłówka pod Peterhofem. W 1914 wraz z matką i młodszą siostrą wyjechała z Rosji. Jej mężem został (mariąż morganatyczny) 3 września 1922 w Londynie PAWEŁ ALEKSANDROWICZ, KSIĄŻĘ CZAWCZAWADZE, pisarz (ur. Sankt Petersburg 16./28.06.1899, zm. Hyannis, Massachusetts 21.07.1971), syn Aleksandra, księcia Czawczawadze, potomka starego gruzińskiego rodu, oraz Marii Rodzinko. Mieli syna. Nina Georgiewna zmarła 27 lutego 1974 w Hyannis w stanie Massachusetts (USA) i została pochowana u boku męża na cmentarzu w Truro (Massachusetts).
- II KSENIA GEORGIEWNA. Urodziła się 9/22 sierpnia 1903 w pałacu Michajłówka pod Peterhofem. W 1914 wspólnie ze starszą siostrą opuściła Rosję u boku matki. 8 października 1921 w Paryżu zawarła ślub cywilny, a dnia następnego tamże – kościelny z WILLIAMEM BATEMANEM LEEDSEM JUNIOREM, amerykańskim przemysłowcem (ur. 19.09.1902, zm. St Thomas, Wyspy Dziewicze Stanów Zjednoczonych 31.12.1971), synem Williama Leedsa Seniora i poślubionej mu Nancy

Stewart, późniejszej żony księcia greckiego Krzysztofa (syna wielkiej księżniczki Olgi Konstantynownej z linii Konstantynowiczów). Dochowali się córki, lecz rozwiedli się 19 marca 1930 w Nowym Jorku. 10 sierpnia 1946 w Glen Cove na Long Island (stan Nowy Jork) Ksenia poślubiła HERMANA JUD (ur. Hicksville, Long Island, Nowy Jork 14.02.1911, zm. Harrisonburg, Virginia 22.08.1987). Zmarła 17 września 1965 w Glen Cove, gdzie także znalazła spoczynek.

- E ALEKSANDER MICHAJŁOWICZ. Urodził się 1/13 kwietnia 1866 w Pałacu Namiestnikowskim w Tyflisie (obecne Tbilisi) na Kaukazie. Na własne życzenie odbywał służbę w imperialnej marynarce. W 1885 został midszypmenem (miczmanem), a w 1894 kapitanem. Z uwagi na odrzucenie przez imperatora jego programu naprawy floty wojennej, w 1896 zrezygnował z pełnionych obowiązków, lecz dwa lata później powrócił czynnej służby. Wiosną 1903 został awansowany na kontradmirała, w 1909 został wiceadmirałem oraz generałem adiutantem, a w 1915 – pełnym admirałem. Uczestniczył w tworzeniu rosyjskiego lotnictwa wojskowego; po wybuchu I wojny światowej w 1914 został mianowany dowódcą sił lotniczych Frontu Południowego, a w roku następnym objął dowodzenie nad lotnictwem Frontu Północnego. Po rewolucji lutowej 1917 jak wszyscy członkowie dynastii otrzymał abszyt z armii, po czym decyzją Rządu Tymczasowego został osadzony z rodziną w areszcie w swej krymskiej rezydencji Aj-Todor. Wolność odzyskali po zajęciu Krymu przez Niemców wiosną 1918, a zimą tego roku Aleksander z najstarszym synem opuścił Rosję na pokładzie brytyjskiego okrętu HMS *Forsyth*. Fiaskiem zakończył się podejmowane przez wielkiego księcia próby znalezienia pomocy dla sprawy białych na paryskiej konferencji pokojowej; po tych wydarzeniach wyjechał na południe Francji. Zmarł 26 lutego 1933 w willi w Roquebrun-Cap-Martin i spoczął w grobowcu rodzinnym na miejscowym cmentarzu.

Żoną Aleksandra Michajłowicza została 25 lipca/6 sierpnia 1894 w cerkwi Wielkiego Pałacu w Peterhofie:

KSENIA ALEKSANDROWNA, WIELKA KSIĘŻNICZKA ROSYJSKA, córka imperatora Aleksandra III i Marii Fiodorownej. Urodziła się 25 marca/6 kwietnia 1875 w Pałacu Aniczkowski w Sankt Petersburgu. Podczas wojny domowej wraz z rodziną była przetrzymywana w krymskiej posiadłości męża; wolność odzyskali po zajęciu Krymu przez armię niemiecką w 1918, a w kwietniu 1919 odpłynęli z Rosji na pokładzie brytyjskiego drednota HMS *Marlborough*. Małżeństwo jej zakończyło się faktyczną (choć nie formalną) separacją. Na emigracji osiadła w Wielkiej Brytanii, u krewnych ze strony matki. Zmarła 20 kwietnia 1960 w rezydencji Wilderness House w Hampton Court, skąd jej prochy przewieziono do Francji i złożono u boku małżonka.

Dzieci (I–VII):

- I IRENA ALEKSANDROWNA. Urodziła się 3/15 lipca 1895 w pałacyku zwanym Wiejskim Domkiem w parku Aleksandria w Peterhofie. 9/22 lutego 1914 w cerkwi Pałacu Aniczkowskiego w Sankt Petersburgu poślubiła (mariaż morganatyczny) FELIKSA FELIKSOWICZA, KSIĘCIA JUSUPOWA, HRABIEGO SUMAROKOW-ELSTON (ur. Sankt Petersburg 12./24.03.1887, zm. Paryż 27.09.1967), syna Feliksa Feliksowicza, hrabiego Sumarokow-Elston, *de iure uxoris* księcia Jusupowa, oraz jego żony, Zenaidy Mikołajewnej, księżniczki Jusupowej, córki i dziedziczki księcia Mikołaja Borysowicza Jusupowa. Dochowali się córki. Po zabójstwie Rasputina książę Jusupow wraz z żoną został zesłany do swoich posiadłości na Krymie. W trakcie wojny domowej, wraz z rodziną Ireny byli z polecenia Rządu Tymczasowego przetrzymywani w areszcie domowym w krymskich włościach Aleksandra Michajłowicza i Piotra Mikołajewicza. Oswobodzeni po zajęciu Krymu przez wojska niemieckie w 1918, rok później odpłynęli z Rosji na pokładzie HMS *Marlbo-*

rough. Irena zmarła 26 lutego 1970 w Paryżu i spoczęła na rosyjskim cmentarzu w Sainte-Geneviève-des-Bois.

- II ANDRZEJ ALEKSANDROWICZ. Urodził się 12/24 lutego 1897 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu. Początkowo służył pod komendą ojca w marynarce, później zaś przeniósł się do kawalerii, gdzie uzyskał rangę korneta. Zdymisjonowany po przejęciu władzy przez Rząd Tymczasowy w 1917, później z licznymi krewnymi był przetrzymywany w rezydencji ojca na Krymie. Wiosną 1918 zostali uwolnieni przez armię niemiecką, a w grudniu Andrzej wraz z ojcem opuścił Rosję na pokładzie HMS *Forsyth*. Na emigracji mieszkał we Francji i w Wielkiej Brytanii. Był jednym z fundatorów powstałego w 1979 Stowarzyszenia Rodziny Romanowów i tak jak wszyscy jego członkowie odmawiał uznania roszczeń Włodzimierza Kiriłowicza (zob. w biogr. Aleksandra II). Zmarł 8 maja 1981 w swoim domu w Provender koło Faversham w hrabstwie Kent i spoczął na cmentarzu kościoła św. Marii w Teynham.

Morganatyczne żony Andrzeja Aleksandrowicza:

1. Poślubiona 30 maja/12 czerwca 1918 w cerkwi pałacowej w Aj-Todor pod Jałtą (Krym):

ELŻBIETA FABRYCJEWNA, *DE DOMO* ELŻBIETA RUFFO DEI PRINCIPI DI SANT-ANTIMO, córka Fabrycego Ruffo, księcia di Sasso-Ruffo, i jego żony Natalii Aleksandrownej, księżniczki Mieszczerskiej. Urodziła się 27 grudnia 1886/8 stycznia 1887 w pałacu Mieszczer-skich w Znamienskoje. Jej pierwszym mężem był od 1907 Aleksander Aleksandrowicz Friderici (von Friderici), oficer gwardii cesarskiej, adiutant wielkiego księcia Borysa Władymirowicza (ur. 1878, zm. 1916); mariaż ten zakończył się rozwodem. Po zaślubinach z Andrzejem została kreowana KSIĘŻNĄ ROMANOWSKĄ (predykat Najjaśniejsza Wysokość). Od 1919 przeby-

wała na emigracji. Zmarła ona 29 października 1940 w rezydencji Kseni Aleksandrownej Wilderness House w Hampton Court na skutek obrażeń odniesionych podczas nalotu bombowego i została pochowana na cmentarzu w Old Windsor.

2. Poślubiona 21 września 1942 w Norton koło Faversham (hrabstwo Kent):

NADINE SYLWIA ADA MCDUGALL, córka Herberta McDougall, oficera armii brytyjskiej, i jego żony Sylwii Borgström. Na świat przyszła 5 czerwca 1908 w Lynsted w hrabstwie Kent. 7 maja 1951 otrzymała od pretendenta do tronu Włodzimierza Kiriłowicza, tytuł KSIĘŻNEJ ROMANOWSKIEJ wraz z predykatem Najjaśniejsza Wysokość. Zmarła 6 czerwca 2000 w Provender opodal Faversham (Kent).

Dzieci z pierwszego małżeństwa (a–c):

KSIĄŻĘTA ROMANOFF (ROMANOV), OD 1951 KSIĄŻĘTA ROMANOWSCY (TYTUŁ NIE JEST W UŻYCIU)

- a KSENIA ROMANOFF (ROMANOV) (KSENIA ANDRIEJEWNA). Urodziła się ona 10 marca 1919 w Paryżu. 17 czerwca 1945 w Londynie jej mężem został CALHOUN ANCRUM (ur. Filipiny 28.04.1915, zm. Charlestown, Massachusetts 21.02.1990), syn Calhouna Ancruma oraz jego żony Dixie Quarles; rozwiedli się w 1954. 7 kwietnia 1958 w Teheranie poślubiła GEOFFREYA CUTHBERTA TOOTHA (ur. Londyn 1.09.1908, zm. Plazac, Rouffignac-Saint-Cernin 18.02.1998), syna Howarda Tootha i jego żony Heleny Chiver, uprzednio żonatego z Olgą Władymirowną, księżniczką Golicyną, rodzoną siostrą małżonki księcia Wasyla Aleksandrowicza (zob. dalej). Obydwa mariaże Ksenii pozostały bezdzietne. Zmarła ona 22 października 2000 w Saint-Cernin w Owerni.
- b MICHAŁ ROMANOFF (ROMANOV) (MICHAŁ ANDRIEJEWICZ). Urodził się 15 listopada 1920 w Wersalu.

Wychowywał się u swojej babki Ksenii w Anglii, ukończył szkołę wojskową w Londynie, a podczas II wojny służył jako porucznik rezerwy ochotniczej Fleet Air Arm (powietrznego skrzydła brytyjskiej marynarki wojennej). Po zakończeniu działań wojennych w 1945 został oddelegowany na demobilizację do Australii, gdzie osiadł już na stałe. Od 1980 należał do Stowarzyszenia Rodziny Romanowów, a po śmierci w 2007 Nikity Romanoffa (księcia Nikity Nikitycza Romanowskiego, zob. dalej w biogr. Mikołaja I) był jego wiceprzewodniczącym. Na początku września 2008 uległ wypadkowi w swoim domu w Double Bay w Sydney. Po przewiezieniu do szpitala St Vincent zmarł 21 (według innych danych 22) września 2008. Spoczął w prawosławnej części Cmentarza Botanicznego w Sydney. Bezpotomny.

Żenił się trzykrotnie:

1. 24 lutego 1953 w Sydney poślubił ESTERĘ BLANKĘ (JILL) MURPHY (ur. Horsham, Australia 21.10.1921), z którą rozwiódł się już we wrześniu tego samego roku.
 2. 23 lipca 1954 w Sydney ożenił się z SHIRLEY ELŻBIETĄ CRAMMOND (ur. Brisbane, Australia 4.03.1916, zm. Sydney 10.06.1983), córką Gordona Crammonda i jego żony Doroty Elżbiety Chapman. Nie dochowali się dzieci.
 3. 14 lipca 1993 w Sydney pojął za żonę JULIĘ GEMMĘ CRESPI (ur. Mediolan 7.03.1930), córkę Józefa Marii Crespi i jego żony Beatrycze Martinengo. Od 2011 mieszka ona w Londynie. Także z nią nie miał potomstwa.
- c ANDRZEJ ROMANOFF (ROMANOV) (ANDRZEJ ANDRIEJEWICZ). Urodził się on 21 stycznia 1923 w Londynie. Dorastał w Anglii i odebrał wykształcenie w elitarnych szkołach wojskowych. W 1942 wstą-

pił do brytyjskiej marynarki, gdzie odmówił przyjęcia stopnia oficerskiego i służył jako zwykły marynarz. Brał udział m.in. w konwojach do Murmańska, stając się tym samym pierwszym potomkiem obalonej dynastii, który po rewolucji postawił stopę na rosyjskiej ziemi. Po wojnie pozostał przez kilka lat w Anglii, po czym w 1949, na zaproszenie stryja, Wasyla Aleksandrowicza (zob. dalej w biogr. Mikołaja I), wyemigrował do Stanów Zjednoczonych. Trudnił się tam różnymi zajęciami, pracował m.in. jako stolarz i jubiler. 20 grudnia 1954 przyjął amerykańskie obywatelstwo. Po przejściu na emeryturę poświęcił się malarstwu oraz fotografii artystycznej. Należy do Stowarzyszenia Rodziny Romanowów (od momentu powstania związku) i jak jego pozostali członkowie nie uznaje pretensji do tronu Włodzimierza Kiriłowicza oraz jego córki Marii (zob. w biogr. Aleksandra II). Po śmierci w ostatnim dniu 2016 Dymitra Romanoffa i wygaśnięciu linii Mikołajewiczów (zob. wcześniej w biogr. Mikołaja I) został przez wszystkich, za wyjątkiem Marii Władymirownej, członków rodu uznany głową Domu Cesarskiego (Romanowów).

Żenił się trzykrotnie:

1. 9 września 1951 w San Francisco poślubił HELENĘ KONSTANTYNOVNĄ DURNEWĄ (ur. Tokio 7.03.1927), córkę Konstantego Afanasjewicza Durnewa. Małżeństwo to zakończył w 1959 rozwód.
2. 21 marca 1961 w San Francisco pojął za żonę KATHLEEN NORRIS (ur. San Francisco 1.03.1935, zm. tamże 8.12.1967), córkę Fran Norrisa i jego żony Alicji McCreery, wcześniej zamężną z Gilbertem Robertsem.
3. 17 grudnia 1987 w Reno (stan Nevada) ożenił się z INEZ BACHELIN (ur. Santa Monica, Kalifornia

11.10.1933), córką Franza von Bachelina oraz poślubionej mu Anity Hirtfield, wcześniej zamężną z Tomaszem Storerem.

Syn z pierwszego małżeństwa:

ALEKSY ROMANOFF, następca ojca jako głowy Domu Cesarskiego (Romanowów). Urodzony 27 kwietnia 1953 w San Francisco, 19 września 1987 w Oakland w Kalifornii poślubił ZOETĘ (ZOE) LEISY (ur. Memphis, Tennessee 25.11.1956), córkę Roberta Leisy i jego żony Ellen Turner. Są bezdzietni.

Synowie z drugiego małżeństwa (i–ii):

- i PIOTR ROMANOFF. Urodził się 21 listopada 1961 w San Francisco, a 9 maja 2009 w Inverness w Kalifornii ożenił się on z BARBARĄ ANNĄ JURGENS (ur. 1968). Nie mają dzieci.
- ii ANDRZEJ ROMANOFF. Urodził się 20 lutego 1963 w San Francisco. 12 czerwca 1989 w Point Reyes Station (Kalifornia) ożenił się z ELŻBIETĄ FLORES (ur. San Francisco 25.04.1964), córką Armanda Fernanda Flores oraz poślubionej mu Cecylii Sherod.

Córka:

NATASZA ROMANOFF (ur. San Rafael 2.02.1993).

Córka z drugiego małżeństwa:

KSIĘŻNICZKA ROMANOFF (ROMANOV), OD 1951

KSIĘŻNICZKA ROMANOWSKA (TYTUŁ NIE JEST W UŻYCIU)

OLGA ROMANOFF (ROMANOV) (OLGA ANDRIJEWNA). Urodziła się ona 8 kwietnia 1950 w Londynie, gdzie 1 października 1975 wyszła za TOMASZA MATHEW (ur. Londyn 8.07. 1945), synem Franciszka Mathew i jego żony Emmy Bowen-Davis; mają czworo dzieci, rozwiedli się w 1989. W 2017 Olga została przewodniczącą Stowarzyszenia Rodziny Romanowów.

III FIODOR ALEKSANDROWICZ. Urodził się 11/23 grudnia 1898 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu. Przeznaczony do kariery wojskowej, do rewolucji w 1917 studiował w petersburskim Korpusie Paziów. Podczas wojny domowej wraz z rodziną był przetrzymywany w krymskiej rezydencji ojca Aj-Todor; odzyskali wolność wiosną 1918 po zajęciu Krymu przez Niemców, a w kwietniu 1919 opuścili Rosję na pokładzie HMS *Marlborough*. Na emigracji Fiodor osiadł początkowo u matki w Anglii, później jednak z uwagi na gruźlicę przeniósł się na południe Francji, gdzie zamieszkał w willi swojej starszej siostry Ireny. Zmarł 30 listopada 1968 w Ascain i został pochowany na Nowym Cmentarzu (Nouveau Cimetière) w pobliskim Urrugne.

Żoną Fiodora Aleksandrowicza została 31 maja 1923 w soborze Aleksandronewskim w Paryżu (związek morganatyczny):

IRENA PAWŁOWNA, W LATACH 1902–15 VON HOHENFELSEN, OD 1915 KSIĘŻNICZKA PALEJ, morganatyczna córka wielkiego księcia Pawła Aleksandrowicza (zob. w biogr. Aleksandra II). Urodziła się 21 grudnia 1903 w Paryżu. 29 października 1904 otrzymała bawarski tytuł hrabiny von Hohenfelsen, zaś dekretem cesarskim z 5/18 sierpnia 1915 została kreowana księżniczką Palej (predykat Najjaśniejsza Wysokość). Jej małżeństwo z Fiodorem zakończyło się separacją (1930), a następnie rozwodem (22.07.1936). 11 kwietnia 1950 w Paryżu wyszła za HUBERT, HRABIEGO DE MONBRISON (ur. Saint-Avertin 15.08.1892, zm. Saint-Roch 14.04.1981). 7 maja 1951 pretendent do tronu Włodzimierz Kiriłowicz nadał jej tytuł KSIĘŻNEJ ROMANOWSKIEJ wraz z predykatem Najjaśniejszej Wysokości. Zmarła 15 listopada 1990 w Biarritz (według innych danych w Paryżu) i została pochowana na pobliskim cmentarzu Ahetze.

Dzieci (a–b):

KSIĄŻĘTA ROMANOFF (ROMANOV), OD 1951 KSIĄŻĘTA ROMANOWSCY (TYTUŁ NIE JEST W UŻYCIU)

- a MICHAŁ ROMANOFF (ROMANOV) (MICHAŁ FIODOROWICZ). Na świat przyszedł 4 maja 1924 w Paryżu. Osiadł we Francji, gdzie pracował m.in. w branży filmowej i perfumeryjnej. Od 1979 należał do Stowarzyszenia Rodziny Romanowów, którego członkowie odrzucają pretensje Włodzimierza Kiryłowicza oraz jego córki Marii Władymirownej (zob. w biogr. Aleksandra II). Zmarł 22 września 2008 w swoim domu w Paryżu, skąd po kremacji jego prochy przewieziono do Niemiec i złożono obok wujostwa, wielkiej księżniczki Marii Pawłownej i jej brata wielkiego księcia Dymitra Pawłowicza (zob. biogr. Aleksandra II) w cerkwi pałacowej na wyspie Mainau w Konstancji.

Żenił się dwukrotnie:

1. 15 października 1958 w Paryżu jego żoną została HELGA STAUFENBERGER, aktorka (ur. Wiedeń 22.08.1926), córka Ludwika Staufenbergera i poślubionej mu Fryderyki Schmoll. Mariaż ten zakończył się faktyczną separacją w latach 60.; rozwiedli się w 1992.
2. 15 stycznia 1994 w Jossé ożenił się z MARIĄ DE LAS MERCEDES USTRELL CABANI (ur. Hospitalet, Hiszpania 26.08.1960), córką Ramóna Ustrell i jego żony Carmen Cabani. Była ona wcześniej związana ze zmarłym przedwcześnie synem Michała (niżej), z którym miała córkę, adoptowaną później przez jej męża.

Syn z pierwszego małżeństwa:

MICHAŁ PAWEŁ ROMANOV. Urodził się 31 lipca 1959 w Paryżu. W młodości prowadził burzliwy żywot. Wypadek samochodowy uczynił z nie-

go osobę niepełnosprawną, cierpiał odtąd także na zaburzenia psychiczne. Zmarł tragicznie 24 stycznia 2001 w Bombaju.

Dochował się naturalnej córki z opisaną wyżej Marią de las Mercedes Ustrell Cabani:

TATIANA ROMANOV (ROMANOFF DE RUSSIE).
Urodzona 21 października 1986 w Bayonne,
20 marca 1995 adoptowana przez dziadka.

- b IRENA ROMANOFF (ROMANOV) (IRENA FIODOROWNA).
Urodziła się 7 maja 1934 w Fontenay. Jej prawdziwym ojcem był kochanek matki, a od 1950 jej drugi mąż, hrabia Hubert de Monbrison, została jednak uznana przez Fiodora Aleksandrowicza. 23 grudnia 1955 w Biarritz wyszła za ANDRZEJA JANA PELLE (ur. Biarritz 29.11.1923, zm. tamże 7.10.1998), syna Lucjana Pelle i jego żony Amelii Soubrian-Coste, z którym dochowała się syna. Rozwiedli się 11 marca 1959 w Pau. Drugim mężem Ireny został 26 grudnia 1962 w Le Pin WIKTOR MARCELI SOULAS (ur. Saint-Méen-le-Grand 26.08.1938), syn Wiktora Soulas i jego żony Iwo-ny Duval; mają córkę. Również i ten mariaż zakończył się rozwodem.

- IV NIKITA ALEKSANDROWICZ. Urodził się 4/17 stycznia 1900 w pałacu ojca na ulicy Mojka nr 106 w Sankt Petersburgu. Na mocy dekretu Rządu Tymczasowego w 1917 znalazł się z całą rodziną w areszcie domowym w pałacu ojca Aj-Todor na Krymie. Wiosną 1918 zostali oswobodzeni przez armię niemiecką, a w kwietniu następnego roku opuścili Rosję na pokładzie brytyjskiego pancernika HMS *Marlborough*. Na emigracji Nikita mieszkał we Francji oraz w Anglii, gdzie ukończył uniwersytet w Oksfordzie. W 1946 przeniósł się z rodziną do Stanów Zjednoczonych, zaś po śmierci matki Nikity i otrzymaniu spadku w 1960 osiadł na południu Francji. Początkowo po-

pierał pretensje do tronu Cyryla Władymirowicza (zob. biogr. Aleksandra II), w 1933 poróżnił się jednak z pretendentem i odtąd tak jak wszyscy niemal Romanowowie odmawiał uznania go za głowę rodu. Nie poparł także ogłoszenia w 1969 przez Włodzimierza Kiriłowicza jego córki Marii spadkobierczynią roszczeń. Zmarł 12 września 1974 w swoim domu w Cannes i spoczął u boku rodziców w mauzoleum rodzinnym w Roquebrun-Cap-Martin.

Żoną Nikity Aleksandrowicza została 19 lutego 1922 w Paryżu (mariąż morganatyczny):

MARIA HILARIONOWA, HRABIANKA WORONCOWA-DASZKOWA, córka Hilariona Hilarionowicza, hrabiego Woroncowa-Daszkowa, oraz jego żony Ireny Wasylewnej Naryszki. Urodziła się 31 stycznia/13 lutego 1903 w Carskim Siole. 7 maja 1951 pretendent do tronu Włodzimierz Kiriłowicz nadał jej tytuł KSIĘŻNEJ ROMANOWSKIEJ-WORONCOWEJ (predykat Najjaśniejszej Wysokości). Od 1992 była honorowym członkiem Stowarzyszenia Rodziny Romanowów. Zmarła 15 czerwca 1997 w pensjonacie dla seniorów w Cannes i spoczęła u boku męża w mauzoleum Romanowów w Roquebrun-Cap-Martin.

Synowie (a–b):

KSIĄŻĘTA ROMANOFF (ROMANOV), OD 1951 KSIĄŻĘTA ROMANOWSCY (TYTUŁ NIE JEST W UŻYCIU)

- a NIKITA ROMANOFF (ROMANOV) (NIKITA NIKITYCZ). Urodził się 13 maja 1923 w Londynie. Służył w armii brytyjskiej, w 1949 wyjechał do Stanów Zjednoczonych, gdzie osiadł w Nowym Jorku. Historyk oraz doktor filozofii, od 1989 był wiceprzewodniczącym Stowarzyszenia Rodziny Romanowów. Zmarł po długiej chorobie, wskutek udaru, 3 maja 2007 w swoim mieszkaniu na Manhattanie. Spoczął na cmentarzu Forest Lawn Memorial Gardens North w Pompano Beach na Florydzie.

Jego żoną została 14 lipca 1961 w Londynie ANNA MICHAJŁOWNA, *DE DOMO* JANET ANNA SCHONWALD (ur. Oklahoma City, stan Oklahoma 24.04.1933), córka Michała Schonwalda i jego żony Ethel Diamond; przed zaślubinami z Nikitą przeszła ona na prawosławie.

Syn:

TEODOR (FIODOR) ROMANOFF. Na świat przyszedł 30 listopada 1974 w Nowym Jorku. Studiował języki klasyczne i starożytne na uniwersytetach Columbia i Brown, gdzie uzyskał dyplom z wyróżnieniem. Popęłił samobójstwo skacząc z okna 27 sierpnia 2007 w Pompano Beach na Florydzie i tam także spoczął obok zmarłego trzy miesiące wcześniej ojca. Nie założył rodziny.

- b ALEKSANDER ROMANOFF (ROMANOV) (ALEKSANDER NIKITYCZ). Urodził się 4 listopada 1929 w Paryżu. Od 1938 obywatel brytyjski, w latach 1946–53 i od 1960 mieszkał w Stanach Zjednoczonych, gdzie ukończył Uniwersytet Columbia. W 1961, jako pierwszy potomek obalonej dynastii (nie licząc stryja, Andrzeja Aleksandrowicza, który w latach wojny był z konwojami arktycznymi w Murmańsku) odwiedził ojczyznę przodków, zwiedził Moskwę i Leningrad. Od 1979 należał do Stowarzyszenia Rodziny Romanowów. Zmarł 21 września 2002 w Londynie, skąd urnę z jego prochami przewieziono do Włoch i złożono w krypcie rodzinnej książąt Niscemi w Palermo.

Jego żoną została 23 lutego 1971 w Cannes (ślub cywilny) i 18 lipca tego roku w cerkwi Archangielskiej tamże MARIA IMMAKULATA ROZALIA EMANUELA STANIA MAŁGORZATA VALGUARNERE DEI PRINCIPI DI NISCEMI (ur. Palermo 29.11.1931), córka Konrada Valguarnere, 9. księcia di Niscemi, księcia della Arenella i Castelnova, oraz poślu-

bionej mu Małgorzaty Hirsch. Przed zaślubinami przeszła na prawosławie. Od 2011 jest ona honorowym członkiem Stowarzyszenia Rodziny Romanowów.

Mariaż ten pozostał bezdzietny.

- V DYMISTR ALEKSANDROWICZ. Urodził się 2/15 sierpnia 1901 w pałacu w Gatchynie koło Sankt Petersburga. Po przejęciu władzy w Rosji przez Rząd Tymczasowy wspólnie z rodziną został osadzony w areszcie domowym w należącym do ojca majątku Aj-Todor opodal Jałty. Wiosną 1918 zostali oswobodzeni przez armię niemiecką i w kwietniu następnego roku opuścili Rosję na pokładzie brytyjskiego drednota HMS *Marlborough*. Na emigracji Dymitr osiadł w Londynie, gdzie mieszkał wraz z żoną w dzielnicy Belgravia. Od 1979 był przewodniczącym nowopowstałego Stowarzyszenia Rodziny Romanowów i pełnił ową funkcję do śmierci. Zmarł 7 lipca 1980 w Londynie i został pochowany na cmentarzu Gunnersbury w londyńskiej dzielnicy Chiswick.

Morganatyczne żony Dymitra Aleksandrowicza:

1. Poślubiona 25 października 1931 w Paryżu:

MARYNA SIERGIEJEWNA, HRABIANKA GOLENISZCZEWA-KUTUZOWA, córka Sergiusza Aleksandrowicza, hrabiego Goleniszczewa-Kutuzowa, oraz jego żony Marii Aleksandrownej Besobrasowej. Urodziła się 7/20 listopada 1912 w Sankt Petersburgu. W 1931 otrzymała od pretendenta do tronu Cyryła Władymirowicza (zob. biogr. Aleksandra II) osobisty tytuł KSIĘŻNEJ ROMANOWSKIEJ-KUTUZOWEJ, a 28 lipca 1935 użyła dziedziczny tytuł księżęcy wraz z predykatem Najjaśniejszej Wysokości. Jej małżeństwo z Dymitrem zakończyło się rozwodem w 1947, a w 1949 wyszła za Ottona de Nefville (zm. 1971). Zmarła w 1969 w Sharon (stan Connecticut, USA).

2. Poślubiona 29 października 1954 w Londynie:

MAŁGORZATA S H E I L A M A C K E L L A R C H I S C H O L M, córka Harry'ego Chischolma oraz jego żony Małgorzaty MacKellar. Urodziła się 9 września 1898 w Sydney. Przed zaślubinami z Dymitrem Aleksandrowiczem była dwukrotnie zamężna: z sir Janem Karolem Penistone Milbanke, 12. baronetem, i z Franciszkiem Edwardem Scudamore Saint Clair-Erskine, tytułowanym lordem Loughborough. Jej mariaż z Dymitrem pozostał bezdzietny. Zmarła 13 października 1969 w Londynie.

Córka z pierwszego małżeństwa:

KSIĘŻNICZKA ROMANOFF (ROMANOV), OD 1935

KSIĘŻNICZKA ROMANOWSKA-KUTUZOWA (TYTUŁ NIE JEST W UŻYCIU)

NADIEŻDA ROMANOFF (ROMANOV) (NADIEŻDA DYMITRIEWNA). Urodziła się 4 lipca 1933 w Boulogne-Billancourt we Francji. 20 grudnia 1952 w Londynie poślubiła ANTONIEGO BRIANA ALLENA (ur. Connah's Quay, Walia 6.05.1931), syna Samuela Leonarda Allena i poślubionej mu Jane Fletcher, z którym dochowała się trojga dzieci. Małżeństwo ich zakończyło się rozwodem, orzeczonym w 1976. W maju 1977 w San Francisco została żoną WILHELMA TOMASZA HALL CLARK (ur. Montreal 17.03.1924, zm. Victoria, Kolumbia Brytyjska 16.02.1995); mariaż ten pozostał bezdzietny. Nadieżda zmarła 17 września 2002 w Vancouver.

- VI ROŚCISŁAW ALEKSANDROWICZ. Na świat przyszedł 11/24 listopada 1902 w majątku ojca Aj-Todor pod Jałtą na Krymie i tam również spędził lata I wojny, aresztowany wraz z rodziną przez Rząd Tymczasowy. Wiosną 1918 uwięzieni na Krymie członkowie rodziny cesarskiej zostali oswobodzeni przez niemiecką armię, a w kwietniu następnego roku opuścili Rosję na pokładzie brytyjskiego pancernika HMS *Marlboro-*

rough. Na emigracji Rościsław mieszkał początkowo w Wielkiej Brytanii, później zaś przeniósł się na południe Francji. Zmarł w swojej willi w Cannes 31 lipca 1978 i spoczął na prawosławnym cmentarzu na wzgórzu Caucade w Nicei.

Morganatyczne żony Rościsława Aleksandrowicza:

1. Poślubiona 1 września 1928 w Chicago:

ALEKSANDRA PAWŁOWNA, KSIĘŻNICZKA GOLICYNA, córka Pawła Pawłowicza, księcia Golicyna, i jego żony, Aleksandry Mikołajewnej, księżniczki Mieszczerskiej. Na świat przyszła 7/20 maja 1905 w rezydencji Golicynów w siole Maryjno pod Nowogrodem. Po zawarciu małżeństwa z Rościsławem otrzymała od pretendenta do tronu Cyryła Władymirowicza tytuł KSIĘŻNEJ ROMANOWSKIEJ (predykat Najjaśniejsza Wysokość). Małżeństwo to zakończyło się rozwodem, orzeczonym 9 listopada 1944 w Chicago. Drugim mężem Aleksandry został w 1949 w Nowym Jorku Lester Armour (ur. Chicago 21.03.1895, zm. tamże 26.12.1970); nie mieli dzieci. Zmarła 5 grudnia 2006 w Lake Forest w Illinois.

2. Poślubiona 24 listopada 1944 w Chicago:

ALICJA EILKEN, *PRIMO VOTO* BAKER, córka Alvina Eilken i jego żony Róży Schwartz. Urodziła się 30 maja 1923 w Chicago. Po zawarciu małżeństwa z Rościsławem otrzymała od pretendenta do tronu Włodzimierza Kiriłowicza tytuł KSIĘŻNEJ ROMANOWSKIEJ (predykat Najjaśniejsza Wysokość); rozwiedli się 11 kwietnia 1951 w Chicago. Alicja wyszła później za mąż za Wilhelma Steubera, zmarła 21 października 1996 w Skokie (stan Illinois) i spoczęła na cmentarzu Grant w Ingelside (Illinois).

3. Poślubiona 19 listopada 1954 w Londynie:

JADWIGA (HEDWIG) MARIA GERTRUDA EWA VON CHAPPUIS, córka Karola von Chappuis i poślubionej

mu Gertrudy, baronówny von Richthofen. Urodziła się 6 grudnia 1905 w rodowym majątku w Habelschwerdt (obecnie Bystrzyca Kłodzka) na Śląsku i była wcześniej żoną Berkeleya Everarda Foley Gage (później sir Berkeley Gage). Po ślubie z Rościszławem została przez Włodzimierza Kiriłowicza kreowana KSIĘŻNĄ ROMANOWSKĄ (predykat Najjaśniejsza Wysockość). Zmarła ona 9 stycznia 1997 w Grasse we Francji. Jej małżeństwo Rościszławem Aleksandrowiczem nie zaowocowało potomstwem.

Syn z pierwszego małżeństwa:

KSIAŻĘ ROMANOFF (ROMANOV), PRZYSŁUGIWAŁ MU
TYTUŁ KSIĘCIA ROMANOWKIEGO (NIEUŻYWANY)

ROŚCISŁAW ROMANOFF (ROŚCISŁAW ROŚCISŁAWOWICZ). Urodził się on 3 grudnia 1938 w Chicago. Ukończył prestiżową chicagowską Akademię Philipsa, następnie kontynuował studia na uniwersytetach Yale i Chicagowskim. Poświęcił się karierze w bankowości. W 1985 przeniósł się wraz z rodziną do Londynu. Zmarł tam 7 stycznia 1999, po zakończonej śpiączką krótkiej chorobie, której ponoć nabawił się podczas pobytu na uroczystościach pogrzebowych Mikołaja II w Sankt Petersburgu w lipcu poprzedniego roku. Spoczął w londyńskim soborze Uspeńskim.

Małżonki Rościszława Romanoffa:

1. Poślubiona 9 września 1960 w Winnetka (stan Illinois) STEFANIA VERDEL COOK (ur. Maracaibo, Wenezuela 15.12.1938), córka Edgara Józefa Cooka i jego żony Sidney Hunt. Małżeństwo to zakończyło się rozwodem, orzeczonym dnia 28 listopada 1978 w Waukegan w Illinois.
2. Poślubiona 12 sierpnia 1980 w Lake Forest (Illinois) CHRISTIA (TIA) IPSEN (ur. Rockford, Illinois 3.04.1949), córka Harolda Noregaarda Ipsena oraz

jego żony Lorraine Wrobel, wcześniej zamężna z Janem Odellem, po śmierci Rościsława zamężna za Dawidem Russelem, 5. baronem Amthill.

Córka z pierwszego małżeństwa:

STEFANIA ROMANOFF (ur. Chicago 21.01.1963). Jej mężem został 23 grudnia 1988 w Lake Bluff (Illinois) WILHELM PORTER BOGGIS (BOG-GESS) III (ur. Lake Forest, Illinois 31.03.1960), syn Wilhelma Boggisa II i jego żony Judyty Norton; nie mają dzieci.

Dzieci z drugiego małżeństwa (i–iii):

- i ALEKSANDRA ROMANOFF (ur. Lake Forest, Illinois 9.06.1983).
- ii ROŚCISŁAW ROMANOFF (ur. Lake Forest, Illinois 21.05.1985). Artysta malarz i designer, od 3 grudnia 2017 wiceprzewodniczący Stowarzyszenia Rodziny Romanowów, wyznaczony przez Mikołaja Romanoffa (Mikołaja Romanowicza, z linii Mikołajewiczów, zob. wcześniej w biogr. Mikołaja I) oficjalnym przedstawicielem rodziny w Rosji.
- iii NIKITA ROMANOFF (ur. Londyn 24.01.1987). Członek Stowarzyszenia Rodziny Romanowów. Mieszka w Nowym Jorku, gdzie pracuje w branży reklamowej.

Syn z drugiego małżeństwa:

ROMANOFF (ROMANOV), PRZYSŁUGUJE MU TYTUŁ KSIĘCIA ROMANOWSKIEGO (NIE UŻYWANY)

MIKOŁAJ ROMANOFF. Urodził się 8 września 1945 w Chicago. Był biznesmenem, właścicielem własnej firmy pocztowej. Od 1994 mieszkał w Las Vegas, gdzie zginął 9 listopada 2000 w wypadku samochodowym. Został pochowany w Las Vegas.

Małżonki Mikołaja Romanoffa:

1. 24 sierpnia 1966 w Wheaton (Illinois) pojął za żonę PAMEŁĘ KUZIANKOWSKĄ (ur. Chicago 7.07.1944), córkę Mateusza Kuzianowskiego oraz poślubionej mu Estelli Słowik. Rozwiedli się w 1978.

2. 12 marca 1994 w Las Vegas poślubił LYNN PANNEIRO (ur. 1948).

Dzieci z pierwszego małżeństwa (i–iii):

- i MIKOŁAJ KRZYSZTOF ROMANOFF (ur. Oak Park, Illinois 30.07.1968). 13 maja 1995 w Rolling Meadows (Illinois) poślubił LISE MARIĘ GŁOWA (ur. Chicago 28.03.1971), córkę Tomasz Głowa i jego żony Lindy Marii Lesiewicz; po rozwodzie pojął za żonę SHERYL BUFFET.

Syn z pierwszego małżeństwa:

CORY KRZYSZTOF ROMANOFF (ur. Arlington Heights, Illinois 5.12.1994, zm. Memphis 6.01.1998).

Dzieci z drugiego małżeństwa ((1)–(2)):

- (1) KARLYN ROMANOFF (ur. San Diego 5.04.2000).
- (2) CHELLE ROMANOFF (ur. San Diego 7.03.2003).

- ii DANIEL JÓZEF ROMANOFF (ur. Chicago 19.03.1972). Poślubił SOO KIM.

Dzieci ((1)–(2)):

- (1) MADISON ROMANOFF (ur. Chicago 9.07.2007).
- (2) JACKSON DANIEL ROMANOFF (ur. Chicago ...01.2009).

- iii HEATHER NOELLE ROMANOFF (ur. Park Ridge, Illinois 6.11.1976). 14 lipca 2006 w Bartlett (Illinois) wyszła za JÓZEFA MUNAO (ur. Chicago 2.06.2976), syna Józefa Munao oraz jego żony Joanny. Mają dwoje dzieci.

VII WASYL ALEKSANDROWICZ. Urodził się 24 czerwca/7 lipca 1907 w pałacu w Gatchynie pod Sankt Petersburgiem. W latach 1917-18 przebywał wraz z rodziną w areszcie domowym w Aj-Todor, krymskiej posiadłości ojca; wiosną 1919 opuścili Rosję na pokładzie drednota HMS *Marlborough*. Na emigracji Wasyl mieszkał początkowo z matką w Anglii, a pod koniec lat 20. XX w. przeniósł się do Stanów Zjednoczonych. Po śmierci starszego brata Dymitra w 1980 został wybrany przewodniczącym Stowarzyszenia Rodziny Romanowów i jako taki odmawiał uznania roszczeń Włodzimierza Kiriłowicza (zob. w biogr. Aleksandra II) Zmarł 23 czerwca 1989 w swoim domu w Woodside pod San Francisco i został pochowany u boku żony na serbskim cmentarzu w Colma (Kalifornia).

Żoną Wasyla Aleksandrowicza została 31 lipca 1931 w Nowym Jorku (małżeństwo morganatyczne):

NATALIA ALEKSANDROWNA, KSIĘŻNICZKA GOLICYNA, córka Aleksandra Władymirowicza, księcia Golicyna, i jego żony Lubawy Władymirownej Glebowej. Urodziła się 13/26 października 1907 w Moskwie. 7 maja 1951 została przez Włodzimierza Kiriłowicza kreowana KSIĘŻNĄ ROMANOWSKĄ (predykat Najjaśniejsza Wysokość). Zmarła 28 marca 1989 w Woodside opodal San Francisco i spoczęła na serbskim cmentarzu w Colma (Kalifornia).

Córka:

KSIĘŻNICZKA ROMANOV, OD 1951 PRZYSŁUGUJE JEJ TYTUŁ KSIĘŻNICZKI ROMANOWSKIEJ (NIE JEST W UŻYCIU)

MARYNA ROMANOV (MARYNA WASYLEWNA). Urodziła się 22 maja 1940 w San Francisco, a 8 stycznia 1967 w pobliskim Woodside wyszła za mąż za WILHELM A LAWRENCE BEADLESTONA (ur. Long Branch, stan New Jersey 31.07.1938), syna Alfreda

Beadlestona i jego żony Sylwii White; ma z nim czworo dzieci. Od 1980 jest członkiem Stowarzyszenia Rodziny Romanowów. Mieszka w Aspen w Kolorado, gdzie zarządza firmą produkującą materiały budowlane.

- F SERGIUSZ MICHAJŁOWICZ. Urodził się 25 września/7 października 1869 w kaukaskiej rezydencji ojca Bordżomi koło Tyflisu (Tbilisi, Gruzja). Od 1891 był cesarskim adiutantem. Tak jak ojciec poświęcił się karierze w oddziałach imperialnej artylerii: w 1899 został pułkownikiem, w 1903 generałem majorem, a rok później otrzymał stanowisko inspektora wszystkich oddziałów artylerii. Po rezygnacji ojca w 1905 przejął po nim urząd generalnego inspektora artylerii (w trakcie I wojny, od 1916, pod bezpośrednim zwierzchnictwem głównodowodzącego). W latach 1905–1908 zasiadał w Radzie Obrony Państwa, a w 1908 został desygnowany generałem adiutantem. Po rewolucji lutowej i obaleniu caratu, w 1917 został jak wszyscy członkowie dynastii zwolniony z armii. Wiosną 1918 Sergiusza oraz pięciu innych członków rodziny zesłano na Ural – kolejno do Wiatki, Jekaterynburga, wreszcie do Ałapajewska. Wszystkich zamordowano nocą z 17 na 18 lipca 1918 w pobliskich lasach – Sergiusza zastrzelono podczas próby ucieczki, a jego ciało wrzucono do szybu nieczynnej kopalni, gdzie pozostałych zepchnięto żywcem. Odnalezione w 1919 szczątki przewieziono do Pekinu i w 1920 złożono w cerkwi św. Serafima z Sarowa, zniszczonej w 1945. 1 listopada 1981 został kanonizowany wspólnie z innymi pomordowanymi członkami rodziny (z wyjątkiem najstarszego brata) przez rosyjską Cerkiew na emigracji, a 8 czerwca 2009 Prokuratura Generalna Federacji Rosyjskiej dokonała jego pośmiertnej rehabilitacji.

Nie założył rodziny.

- G ALEKSY MICHAJŁOWICZ. Urodził się on 16/28 grudnia 1875 w Pałacu Namiestnikowskim w Tyflisie (obecnie Tbilisi) na Kaukazie. Przeznaczono go do kariery w marynarce

wojennej i w 1894 uzyskał stopień midszypmena (miczmana), jednak wkrótce po rozpoczęciu służby wojskowej ujawniła się u niego gruźlica. Wysłany na leczenie do Włoch, zmarł 18 lutego/2 marca 1895 w San Remo, skąd jego ciało przewieziono do Petersburga i złożono w soborze Pietropawłowskim.

Domniemana córka pozamałżeńska Michała Mikołajewicza:
Z nieznaną kobietą:

? NADIEŻDA GOLENISZEWA (ur. 1854, zm. 1927).

Dzieci pozamałżeńskie Mikołaja I:

Syn z Nielidową:

ALEKSY ANDRIEJEWICZ PASZKIN. Wedle senatora A.D. Komowskiego był on w istocie synem jego młodszego brata Sergiusza Dymitriewicza Komowskiego. Urodził się on 17 kwietnia 1831. Krótco przed Wielkanocą 1832 został podrzucony do domowej cerkwi w petersburskiej rezydencji senatora Iwana Wasylewicza Tutolmina (zm. 1839) i jego żony, hrabianki Zofii Piotrownej Paniny. Ci nadali chłopcu imię, patronimik oraz nazwisko (to ostatnie od rosyjskiej nazwy Wielkiej Nocy – Pascha). Służył w oddziałach husarii cesarskiej, od 1852 w stopniu korneta, następnie w 1854 przeniósł się do kirasjerów, gdzie awansował na porucznika (1857), rotmistrza sztabowego (1859) wreszcie rotmistrza (1860). Na prośbę Mikołaja I, dyplomem z dnia 17 kwietnia 1839, cesarz austriacki Ferdynand I podniósł Aleksego do rangi dziedzicznego barona Cesarstwa Austriackiego, zaś wydany 18 czerwca 1843 dekret Mikołaja I zezwalał mu na posługiwanie się owym tytułem w Imperium Rosyjskim, pod warunkiem, że podejmie tam służbę publiczną. 17 lipca 1860 Senat Imperium Rosyjskiego uznał dziedziczne szlachectwo Aleksego Andriejewicza, zaś 12 września 1861 zatwierdził jego baronowski tytuł. Zmarł przedwcześnie 20 czerwca 1863. Nie założył rodziny.

Córka z Trubecką:

ZOFIA SIERGIEJEWNA, KSIĘŻNICZKA TRUBECKA. Urodziła się ona 25 marca 1836 w Moskwie, oficjalnie w rodzinie Sergiusza Wa-

sylewicz, księcia Trubeckiego i jego żony Katarzyny Musin-Puszkiny. 26 grudnia 1856/7 stycznia 1857 w Sankt Petersburgu wyszła za KAROLA AUGUSTA LUDWIKA JÓZEFA DE MORNÝ (DEMORNÝ), francuskiego ministra spraw wewnętrznych i ambasadora Napoleona III w Sankt Petersburgu (ur. Szwajcaria 15 lub 16.09.1811, oficjalnie Paryż 23.10.1811, zm. Paryż 10.03.1865), oficjalnie syna Augusta Jana Hiacynta Demorný, posiadacza ziemskiego z San Domingo, i poślubionej mu Ludwiki Emilii Koralii Fleury, zaś faktycznie pozamałżeńskiego syna Hortensji de Beauharnais, pasierbicy i adoptowanej córki Napoleona I, oraz Karola de Flahaut de La Billarderie, kreowanego przez Napoleona I hrabią Cesarstwa Francuskiego (oficjalnie syna Karola Franciszka de Flahaut de La Billarderie, hrabiego Flahaut, i jego żony Adelajdy Filleul, córki Ireny de Buisson, jednej z kochanek Ludwika XV, w istocie zaś syna Adelajdy Filleul oraz Karola Maurycego de Talleyrand-Périgord, księcia Beneventu, słynnego męża stanu). Owocem ich małżeństwa było czworo dzieci. Owdowiawszy, 4 stycznia 1868 w Paryżu wyszła za mąż za JÓZEFA IZYDORA OSORIO Y SILVA, od 1866 17. księcia de Alburquerque, 5. księcia de Algete, 8. księcia de Sesto (zrzekł się w 1889), 16. markiza de Alcañices, 8. markiza de los Balbases, 10. markiza de Cadreita, 14. markiza de Cuéllar, 5. markiza de Cullera, 9. markiza de Montaos, 13. hrabiego de Fuensaldaña, 13. hrabiego de Grajal, 16. hrabiego de Huelma, 16. hrabiego de Ledesma, 9. hrabiego de la Torre de Perafán, 10. hrabiego de Villanueva de Cañedo oraz 9. hrabiego Villaumbrosa, polityka i oficera armii hiszpańskiej (ur. Madryt 4.04.1825, zm. tamże 30.12.1909) syna Mikołaja Osorio y Zayas, 16. księcia de Alburquerque, 4. księcia de Algete, 15. markiza de Alcañices etc. etc.; małżeństwo to pozostało bezdzietne. Zofia Siergiejewna zmarła 9 sierpnia 1896 w Paryżu i spoczęła na cmentarzu Père Lachaise, w pobliżu grobowca pierwszego męża.

Wątpliwe dzieci pozamałżeńskie (1–7):

- 1 (matka nieznana) FIODOR FIODOROWICZ TREPOW (ur. 1809 lub 1812, zm. 1889). Oficjalnie był nieślubnym synem Fiodor Sztenger, radcy stanu. Oficer cesarskiej kawalerii, oberpolicmajster

warszawski (1860–61), generał policmajster Królestwa Polskiego (1863–66), oberpolicmajster Sankt Petersburga (1866), cesarski generał adiutant (1867), generał kawalerii (1878). Ożenił się z Wierą Wasylewną Łukaszewicz (ur. 1817 lub 1821, zm. 1866), z którą miał dziewięcioro dzieci.

- 2 (matka nieznana) NATALIA WODIMOWA (ur. 1819, zm. 1876). Małżonka Karola Baggehufvudta (Baggenhufwoodta), z którym miała potomstwo.
- 3 (z ANNA MARIĄ SZARLOTTĄ DE RUTENSKIOLD (ur. 1791, zm. 1856), damą dworu szwedzkiego) JÓZEFINA (JÓZIA) KOBERWEIN (ur. 1825, zm. 1893). Oficjalnie córka Józefa Wasylwicza Koberweina, w 1849 wyszła za artystę Józefa Fricero (ur. 1807, zm. 1870) i miała z nim czterech synów.
- 4 (z MARIĄ ANTONOWĄ TARBJEWĄ (ur. 1802, zm. 1870), słynną moskiewską piękną, małżonką generała majora Piotra Siergiejewicza Uszakowa (ur. 1782, zm. 1832)) SERGIUSZ PIOTROWICZ USZAKOW (ur. 1828, zm. 1894). Oficjalnie uznany przez męża matki. Rzeczywisty radca stanu i senator (1866), gubernator prowincji Ufa (1867–73) i Tula (1873–87). Żenił się dwukrotnie: z Marią Aleksandrowną (ur. 1831, zm. 1878), której filiacja nie jest znana (mieli czworo dzieci), i (od 1879) z Julią Fryderyką Karoliną Ewą Juliewną, baronessą Dellingsgausen.
- 5 (z BARBARĄ JAKOWLEWĄ (ur. 1803, zm. 1831), żoną Karola Iwanowicza Albrechta, generała lejtnanta armii rosyjskiej (ur. 1789, zm. 1859) OLGA KARLOWNA ALBRECHT (ur. 1828, zm. 1898). Uznana oficjalnie przez męża matki, w 1847 poślubiła Maksima von Reuteren (ur. 1801, zm. 1863) i miała z nim potomstwo.
- 6 (z NIELIDOWĄ, zob. wyżej) KONSTANTY PIOTROWICZ, HRABIA KLEINMICHEL (ur. 1840, zm. 1912). Uznany oficjalnie za syna cesarskiego ministra, Piotra Andriejewicza, hrabiego Kleinmichel, oraz jego żony Kleopatry Piotrownej Ilińskiej; niekiedy uważa się Mikołaja I za ojca kilku, a nawet wszystkich dzieci Kleinmichelów, co jednak jest nader wątpliwe. Oficer cesarskiej kawalerii, wojskowy radca w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, a także łowczy dworu, ziemianin i przemysłowiec.

Żenił się dwukrotnie: z NINĄ WIKTOROWNĄ, HRABIANKĄ KANKRINĄ, która urodziła mu syna, oraz (w 1884) z KATARZYNĄ MIKOŁAJEWNĄ BOGDANOWĄ (ur. 1867, zm.?), z którą dochował się pięciorga dzieci; jego potomkowie żyją do dziś m.in. w Wielkiej Brytanii i w Stanach Zjednoczonych.

- 7 (matka nieznana) KATARZYNA DYMITRIEWNĄ D'ANDRINI (ur. 1849, zm. 1937), małżonka Pawła, hrabiego Goleniszczew-Kutuzow-Tolstoj.

АЛЕКСАНДЕР II

1855-1881

Ojciec: MIKOŁAJ I | s. 465
 Matka: ALEKSANDRA FIODOROWNA | s. 467
 Rodzeństwo: BIOGR. MIKOŁAJA I

Reformie włościańskiej, znoszącej feudalne przypisanie chłopów do ziemi, zawdzięczał przydomek CARA WYZWOLICIELA, szeroko rozpowszechniony w rosyjskiej historiografii. Urodził się 17/29 kwietnia 1818 w Pałacu Chudowskim (Małym Pałacu Mikołajewskim) na moskiewskim Kremlu. 3/15 września 1831 otrzymał tytuł cesarzewicza. Jak wszyscy mężczyźni należący do dynastii służył w imperialnej armii, gdzie do momentu akcesji osiągnął rangę generała (1844). Był ponadto cesarskim generałem adiutantem i członkiem Sztabu Generalnego, a także atamanem wszystkich wojsk kozackich. Po śmierci ojca w 1855 wstąpił na tron i został koronowany 26 sierpnia/7 września tego roku w kremłowskim soborze Uspieńskim. Na wniosek armii w 1878 otrzymał najwyższą w wojskach lądowych rangę feldmarszałka.

Został śmiertelnie ranny 1/13 marca 1881 w Sankt Petersburgu, podczas zamachu bombowego dokonanego przez polskiego rewolucjonistę Ignacego Hryniewieckiego. Zmarł tego samego dnia po przewiezieniu do Pałacu Zimowego i spoczął obok pierwszej małżonki w soborze Pietropawłowskim.

Małżonki Aleksandra II:

1. Poślubiona 16/28 kwietnia 1841 w cerkwi Pałacu Zimowego w Sankt Petersburgu:

MARIA ALEKSANDROWNA

DE DOMO MAKSYMILIANA WILHELMINA AUGUSTA ZOFIA MARIA
 KSIĘŻNICZKA HESKA I REŃSKA (VON HESSEN UND BEI RHEIN)

Urodziła się 27 lipca/8 sierpnia 1824 w pałacu wielkksiążęcym w Darmstadcie jako najmłodsze dziecko Ludwika II, wielkiego

księcia heskiego i reńskiego (von Hessen und bei Rhein), oraz jego żony Wilhelminy Ludwiki, księżniczki badeńskiej. Najprawdopodobniej ona i jej młodszy brat Aleksander pochodzili w istocie z nieformalnego związku matki i Augusta Ludwika, barona von Senarclens de Grancy, aby jednak uniknąć skandalu zostali oficjalnie uznani przez wielkiego księcia Ludwika. Po przybyciu do Petersburga, w dniu 5/17 grudnia 1840 przyjęła prawosławie i imię Marii Aleksandrownej, zaś po wstąpieniu Aleksandra II na tron została wspólnie z nim ukoronowana 28 sierpnia/7 września 1855 w soborze Uspieńskim na moskiewskim Kremlu. Zmarła na gruźlicę 22 czerwca/3 czerwca lub 28 maja/9 czerwca 1880 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu i spoczęła cesarskiej nekropoli w soborze Pietropawłowskim.

2. (Morganatyczna) poślubiona podczas prywatnej ceremonii 6/18 lipca 1880 w jednej z komnat Pałacu Jekateryńskiego (Wielkiego) w Carskim Siole:

KATARZYNA MICHAJŁOWNA
KSIĘŻNA JURIEWSKA

DE DOMO KSIĘŻNICZKA DOŁGORUKA (DOŁGORUKOWA)

Była córką Michała Michajłowicza, księcia Dołgorukiego (Dołgorukowa), potomka Rurykowiczów (zob. ROZDZIAŁ I, biogr. Światosława III Wsiewołodowicza), i jego żony Wiery Gawryłownej Wiszniewskiej. Urodziła się 22 października/3 listopada (lub 2/14 listopada) 1847 w Moskwie lub też w guberni wołyńskiej. Od 1866 była faworytą cesarza. W dniu ślubu z Aleksandrem uzyskała na mocy cesarskiego dekrety tytuł księżnej Juriewskiej (predykat Najjaśniejsza Wysokość) wraz z rozciągnięciem na posiadane już oraz przyszłe potomstwo jej i imperatora. Istnieją dowody na to, iż wykorzystując precedens Katarzyny I, Aleksander II planował koronować księżną Juriewską i tym samym uczynić jej dzieci pełnoprawnymi członkami Domu Cesarskiego, uniemożliwiła mu to jednak przedwczesna śmierć. Po śmierci męża, wobec nieprzychylnego nastawienia większości członków Domu Cesarskiego, jeszcze w 1881 księżna z dziećmi wyjechała z Rosji i zamieszkała w Nicei. Zmarła tam 15 lutego 1922 w rezydencji Villa George i spoczęła na prawosławnym cmentarzu na wzgórzu Caucade w Nicei.

Potomstwo Aleksandra II:

Dzieci z pierwszego małżeństwa (1–8):

ALEKSANDROWICZE

- 1 ALEKSANDRA ALEKSANDROWNA. Urodziła się 18/30 sierpnia 1842 w Pałacu Jekateryninskim (Wielkim) w Carskim Siole, gdzie także zmarła 16/28 czerwca 1849 wskutek zapalenia opon mózgowo-rdzeniowych. Została pochowana w soborze Pietropawłowskim w Sankt Petersburgu.
- 2 MIKOŁAJ ALEKSANDROWICZ. Na świat przyszedł 8/20 września 1843 w Pałacu Jekateryninskim (Wielkim) w Carskim Siole. Już w 1850 otrzymał rangę korneta, a rok później został porucznikiem kawalerii. Dzień po akcesji ojca 19 lutego/3 marca 1855 został desygnowany cesarzewiczem oraz atamanem wszystkich wojsk kozackich. W tym samym roku otrzymał awans na rotmistrza sztabowego, w 1859 został cesarskim fligeladiutantem (adiutantem przybocznym), a w 1862 generałem majorem. Obok kilku kuzynów (zob. biogr. Mikołaja I) był brany pod uwagę w rozpisany w 1862 i ogłoszony w 1863 plebiscycie ludowym na króla Grecji (mimo ustaleń konferencji londyńskiej z 1832, wykluczających Romanowów z puli kandydatów); uplasował się na piątej pozycji. Zmarł na skutek gruźliczego zapalenia opon mózgowo-rdzeniowych 12/24 kwietnia 1865 w rezydencji Villa Bermont w Nicei. Jego ciało przewieziono do Rosji i złożono w cesarskiej nekropoli w soborze Pietropawłowskim w Sankt Petersburgu.

W dniu swoich urodzin w 1864 zaręczył się z KSIĘŻNICZKĄ DUŃSKĄ DAGMARĄ, która później jako Maria Fiodorowna zostanie żoną jego młodszego brata Aleksandra.
- 3 ALEKSANDER III | s. 580
- 4 WŁODZIMIERZ ALEKSANDROWICZ. Urodził się on 10/22 kwietnia 1847 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu. Od wczesnej młodości służył w oddziałach cesarskiej piechoty, kolejno jako podporucznik (1855), porucznik (1858), kapitan sztabowy (1864), kapitan (1866), pułkownik (1867), generał major (1868), generał lejtnant (1874) oraz generał (1880). Od 1865 był cesarskim fligel-

adiutantem, a w 1872 został mianowany generałem adiutantem. Z ramienia imperatora sprawował stanowisko dowódcy Petersburskiego Okręgu Wojskowego, które w 1905 przekazał wielkiemu księciu Mikołajowi Mikołajewiczowi (Młodszemu) (z linii Mikołajewiczów, zob. biogr. Mikołaja I). Zasiadał ponadto w Senacie Cesarstwa Rosyjskiego (od 1868) oraz w Radzie Państwa (od 1872). Brał udział w wojnie rosyjsko-tureckiej (1877–78). Jako znany mecenas i znawca sztuki, w 1876 został przewodniczącym Cesarskiej Akademii Sztuk Pięknych w Petersburgu. Zmarł na skutek udaru 4/17 lutego 1909 w Pałacu Włodzimierzowskim w Sankt Petersburgu i spoczął w Kaplicy Wielkoksiażęcej przy soborze Pietropawłowskim.

Małżonka Włodzimierza Aleksandrowicza, poślubiona 16/28 sierpnia 1874 w cerkwi Pałacu Zimowego w Sankt Petersburgu:

MARIA PAWŁOWNA (STARSZA), *DE DOMO* MARIA ALEKSANDRYNA ELŻBIETA ELEONORA, KSIĘŻNICZKA MEKLEMBURSKO-SZWERYŃSKA (VON MECKLENBURG-SCHWERIN), córka Fryderyka Franciszka II, wielkiego księcia meklemburskiego na Schwerinie, wnuka Heleny Pawłownej (zob. biogr. Pawła I), oraz jego pierwszej żony Augusty, córki Henryka LXIII, księcia Reuss zu Schleiz-Köstritz. Urodziła się 14 maja 1854 w zamku Ludwigslust. Po ślubie z Włodzimierzem przyjęła imię Marii Pawłownej (później, dla odróżnienia od córki Pawła Aleksandrowicza, zwano ją Starszą), lecz za zgodą imperatora pozostała przy wierze luterńskiej – prawosławie przyjęła krótko przed śmiercią męża dnia 10 kwietnia 1908. Po śmierci Włodzimierza zastąpiła go jako przewodnicząca Cesarskiej Akademii Sztuk Pięknych. W trakcie rewolucji przebywała wraz z najmłodszym synem Andrzejem w Kisłowodzku na Kaukazie, który oboje opuścili w końcu 1919. W styczniu 1920 dotarli do portu w Noworosyjsku, skąd po kilku tygodniach odpłynęli z Rosji na pokładzie włoskiego statku. Po krótkim pobycie w Szwajcarii Maria Pawłowna osiadła we Francji. Zmarła 6 września 1920 w swoim apartamencie w Hôtel de La Souveraine w Contrexéville i spoczęła w kaplicy prawosławnej śś. Włodzimierza i Marii Magdaleny na cmentarzu w Contrexéville.

Potomstwo (A–E):

- A ALEKSANDER WŁADYMIROWICZ. Urodził się 19/31 sierpnia (wedle innych danych 1/13 lipca) 1875 w letniej rezydencji ojca w Carskim Siole, tzw. Zapasowym Pałacu Włodzimierzowskim, zmarł zaś na skutek późno wykrytego zapalenia płuc dnia 4/16 marca 1877 w Pałacu Włodzimierzowskim w Sankt Petersburgu i został pochowany w soborze Pietropawłowskim. Podczas pochówku jego ojca w 1909 szczątki Aleksandra przeniesiono do Kaplicy Wielkksiążęcej przy soborze Pietropawłowskim.
- B CYRYL (KIRYŁ) WŁADYMIROWICZ. Urodził się 30 września/12 października 1876 w Zapasowym Pałacu Włodzimierzowskim w Carskim Siole. Wybrał karierę w marynarce wojennej, gdzie uzyskał rangę kapitana; był również cesarskim fligeladiutantem (adiutantem przybocznym). Podczas wojny rosyjsko-japońskiej w 1904 został oddelegowany do bazy rosyjskiej floty w Port Arthur i mianowany szefem sztabu dowódcy Eskadry Oceanu Spokojnego, admirała Makarowa; w tym samym roku cudem ocalał z katastrofy flagowego okrętu, pancernika *Pietropawłowsk*, który na redzie Port Arthur wszedł na japońską minę. W odpowiedzi na zawarcie mariażu bez cesarskiej zgody (małżonka była jego siostrą cioteczną, a tak bliskiego pokrewieństwa nie uznaje Cerkiew), w 1905 Mikołaj II pozbawił go tytułu, zdegradował i usunął z szeregów marynarki oraz nakazał opuszczenie Rosji. Niemniej dekretem z 15 stycznia 1907 imperator uznał małżeństwo kuzyna, jemu samemu zaś zezwolił na powrót do ojczyzny i kontynuowanie służby wojskowej; dekret z 14 kwietnia 1909 przywrócił Cyryłowi wszystkie tytuły i prawa członka Domu Cesarskiego. W chwili wybuchu wojny latem 1914 został przydzielony do Morskiego Sztabu Generalnego, zaś od 1915 był dowódcą marynarzy gwardii garnizonu petersburskiego. Po wybuchu rewolucji w lutym 1917, na czele podległych mu oddziałów gwardii udał się do Pałacu Taurydzkiego, aby złożyć przysięgę Rządowi Tymczasowemu (uważa się, że miał nadzieję zostać

ogłoszony regentem po abdykacji Mikołaja II), spotkał się jednak z niechęcią Dumy, której członkowie odrzucili propozycje jego mediacji; w opinii większości potomków dynastii była to jawna zdrada imperatora. W 1917 jak wszyscy Romanowowie otrzymał abszyt z armii, a w czerwcu wyjechał z rodziną do Finlandii. W 1919 zamieszkał u krewnych Wiktorii Fiodorownej w Niemczech. 8 września 1922 przyjął tytuł Strażnika Rosyjskiego Tronu, a 31 sierpnia 1924 – po potwierdzeniu informacji o śmierci Mikołaja II, cesarzewicza Aleksego i wielkiego księcia Michała Aleksandrowicza i tym samym wygaśnięciu męskiej linii zstępnych Aleksandra III – ogłosił się imperatorem Rosji jako CYRYL I (tytułów tych nie uznali pozostali Romanowowie, m.in. ze względu na wcześniejszą zdradę Cyryla oraz z uwagi na fakt, iż jego matka nie była wyznania prawosławnego w chwili jego narodzin). W 1930 wraz z żoną i młodszymi dziećmi przeniósł się na północ Francji i osiadł w Saint-Briac-sur-Mer. Zmarł 13 października 1938 w klinice w Neuilly-sur-Seine pod Paryżem i został pochowany u boku małżonki w mauzoleum rodzinnym na cmentarzu Glockenberg w Coburgu. W 1995 ich prochy przeniesiono do Petersburga i złożono w Kaplicy Wielkoksiążęcej przy soborze Pietropawłowskim.

Małżonka Cyryla Władymirowicza, poślubiona bez zgody imperatora 8 października 1905 w rezydencji hrabiego von Adlerberg nad Tegernsee w Bawarii:

WIKTORIA MELITA, KSIĘŻNICZKA BRYTYJSKA I SASKO-KOBURSKO-GOTAJSKA (VON SACHSEN-COBURG-GOTHA), OD 1907 WIKTORIA FIODOROWNA, córka księcia brytyjskiego Alfreda, księcia Edynburga, earla Kentu i Ulster, księcia sasko-kobursko-gotajskiego, potomka dynastii Koburgów, jednej z gałęzi ernestyńskiej linii Wettynów, oraz rodzonej ciotki Cyryla, wielkiej księżniczki Marii Aleksandrownej (zob. dalej w biogr. Aleksandra II). Urodziła się 25 listopada 1876 w Pałacu św. Antoniego na Malcie. Jej pierwszym mężem był poślubiony 19 kwietnia 1894 w zamku Ehrenburg w Coburgu E r n e s t L u d w i g Karol Albrecht Wilhelm, wielki książę heski i reń-

ski w latach 1892–1918 (ur. Darmstadt 25.11.1868, zm. Wolfsgarten 9.10.1937), syn Ludwika IV, wielkiego księcia heskiego i reńskiego z hesko-darmsztadzkiej linii dynastii heskiej (von Hessen-Darmstadt), oraz Alicji, księżniczki brytyjskiej córki królowej Wiktorii (rodzoną siostrą Ernesta Ludwika była ostatnia cesarzowa rosyjska, Aleksandra Fiodorowna, *de domo* Alicja Heska). Dochowali się zmarłej w dzieciństwie córki, a ich małżeństwo zakończyło się rozwodem, orzeczonym w atmosferze skandalu 21 grudnia 1901. Mariaż z Cyrylem, niezgodny z kanonami Cerkwi, nie został uznany przez cara. W 1907 Wiktoria Melita dokonała konwersji na prawosławie i przyjęła imię Wiktorii Fiodorownej, zaś zgodnie z dekretem cesarskim jej małżeństwo z Cyrylem zyskało status mariażu dynastycznego. Po ucieczce z Rosji oraz pobycie w Finlandii, w 1919 zamieszkała u rodziny w Niemczech, a w 1930 przeniosła się z mężem i dwójką młodszych dzieci do Saint-Briac-sur-Mer we Francji. Zmarła na udar 2 marca 1936 w Amorbach i znalazła spoczynek w mauzoleum rodzinnym Koburgów na cmentarzu Gloczenberg w Coburgu. W 1995 prochy Wiktorii Fiodorownej oraz Cyryła Władymirowicza przewieziono do Sankt Petersburga i złożono w Kaplicy Wielkopsiężęcej przy soborze Pietropawłowskim.

Potomstwo (I–III):

Początkowo wykluczone z sukcesji rosyjskiego tronu, decyzją Mikołaja II w 1907 otrzymało tytuł książąt Kiriłowskich (predykat Najjaśniejsza Wysokość); w 1907 zostało włączone do Domu Cesarskiego i linii sukcesji z przysługującym prawnukom imperatora w linii męskiej tytułem książąt cesarskiej krwi oraz predykatem Wysokości

- I MARIA KIRYŁOWNA. Urodziła się 20 stycznia/20 lutego 1907 w Pałacu Edynburskim w Coburgu, gdzie przebywali jej wygnani z Rosji rodzice. Po uznaniu ich małżeństwa przez cara uzyskali pozwolenie na zamieszkanie w Rosji, lecz po rewolucji 1917 cała rodzina Cyryla

ponownie była zmuszona uchodzić z kraju. Na emigracji zamieszkali Niemczech, zaś 25 listopada 1925 w Coburgu Maria wyszła za FRYDERYKA KAROLA FERDYNANDA HERMANA, ERBPRINZA ZU LEININGEN, OD 1939 6. KSIĘCIA ZU LEININGEN (TYTULARNEGO) (ur. Strasburg 13.02.1898, zm. w łagrze, Sarańsk 2.08.1946), syna Emicha, 5. księcia zu Leiningen, i jego żony Feodory, księżniczki zu Hohenlohe-Langenburg. Dochowali się siedmiorga dzieci. Maria zmarła na serce 25 października 1951 podczas wizyty u młodszego brata w Madrycie i spoczęła w grobach Leiningenów w dawnym kościele opackim w Amorbach.

- II KIRA KIRYŁOWNA. Urodziła się 26 kwietnia/9 maja 1909 w Paryżu. Po ucieczce z ogarniętej rewolucją Rosji wspólnie z rodziną mieszkała w Niemczech, a od 1930 we Francji. Jej mężem został LUDWIK FERDYNAND WIKTOR EDWARD ALBERT MICHAŁ HUBERT, KSIĄŻĘ PRUSKI, od 1951 głowa Królewskiego Domu Prus (ur. Poczdam 9.11.1907, zm. Brema 25.09.1994), syn Wilhelma, księcia pruskiego, kronprinca niemieckiego i pruskiego, potomka dynastii Hohenzollernów, i jego żony Cecylii, księżniczki meklembursko-szweryńskiej (córką wielkiej księżniczki Anastazji Michajłownej z linii Michajłowiczów, zob. w biogr. Mikołaja I) – 2 maja 1938 w zamku Cecilienhof w Poczdamie miała miejsce ceremonia kościelna w obrządku prawosławnym oraz ślub cywilny młodej pary, a dwa dni później w rezydencji wygnanego cesarza niemieckiego Wilhelma II, dziadka pana młodego, w holenderskim Doorn odbyły się zaślubiny w rycie luterańskim. Owocem tego mariażu było siedmioro dzieci. Tak jak jej starsza siostra, Kira Kiryłowna zmarła na atak serca 8 września 1967 podczas odwiedzin u brata w Saint-Briac-sur-Mer. Urnę z jej prochami złożono w Kaplicy Rosyjskiej w zamku Hohenzollern w Hechingen, gdzie później dołączyły do niej szczęty małżonka Kiry.

III WŁODZIMIERZ KIRYŁOWICZ. Urodził się 17/30 sierpnia 1917 w Porvoo (Borgå) w Finlandii, gdzie schronili się jego uciekający z Rosji rodzice. W latach 1919–30 rodzina Włodzimierza mieszkała u krewnych jego matki w Niemczech, później zaś przenieśli się do Francji. Po przyjęciu przez Cyryla Władymirowicza tytułu cesarskiego w 1924 Włodzimierz został proklamowany cesarzewiczem oraz wielkim księciem rosyjskim (predykat Cesarska Wysokość), a po śmierci ojca w 1938 przyjął tytuł głowy Cesarskiego Domu Rosji (tytuły te nie zostały uznane przez pozostałych członków rodu, por. biogr. Mikołaja I), jednak w przeciwieństwie do Cyryla nigdy nie tytułował się cesarzem rosyjskim, a jedynie „gosudarem, wielkim księciem”; jego zwolennicy określali go „imperatorem *de iure* WŁODZIMIERZEM III”. Zmarł na zawał 21 kwietnia 1992 w Szpitalu Miłosierdzia (Mercy Hospital) w Miami na Florydzie. Zgodnie z testamentem Włodzimierza jego ciało sprowadzono do Sankt Petersburga, gdzie spoczęło w Kaplicy Wielkoksiążęcej przy soborze Pietropawłowskim.

Małżonka Włodzimierza Kiryłowicza:

UWAGA: W opinii pozostałych członków rodu ów mariaż był związkiem morganatycznym – taki status miało zawarte w 1911 małżeństwo księżniczki rosyjskiej Tatiany Konstantynownej (zob. biogr. Mikołaja I) z krewnym żony Włodzimierza – z tej przyczyny, a także z uwagi na fakt, iż małżonka Włodzimierza była rozwódką, czego nie aprobuje Cerkiew, nie uznają oni zrodzonej w ich małżeństwie córki za głowę Domu Cesarskiego. Włodzimierz Kiryłowicz w 1969 wydał manifest, w którym dowodził, że wszyscy poza nim przedstawiciele rodu Romanowów płci męskiej albo zawarli morganatyczne związki małżeńskie, albo sami z takich związków pochodzą i z tego względu, zgodnie z dekretem Pawła I z 1797, prawa sukcesyjne przechodzą na linię żeńską dynastii, w osobie jego jedynej córki. Ponadto,

powołując się na *casus* małżeństwa hiszpańskiej infantki Mercedes z innym kuzynem swojej żony, które zostało uznane za równe, utrzymywał, że jego małżeństwo ma status mariażu dynastycznego, a córka posiadała pełne prawa sukcesyjne. Kwestia ta pozostaje po dziś dzień nierozstrzygnięta.

Poślubiona 12 sierpnia 1948 w Lozannie (ślub cywilny) i dnia następnego w cerkwi greckiej pw. św. Gerazyma w Lozannie:

LEONIDA GEORGIEWNA, KSIĘŻNICZKA BAGRATION-MUCHRAŃSKA, córka Jerzego Aleksandrowicza, księcia Bagration-Muchrańskiego, i jego żony Heleny Zygmuntownej Złotnickiej herbu Nowina, córki Zygmunta Dymitriewicza Złotnickiego, rosyjskiego szlachcica polskiego pochodzenia. Urodziła się 23 września/6 października 1914 w Tyflisie (obecnie Tbilisi). Pierwszym jej mężem był poślubiony 6 listopada 1934 w Nicei Sumner Moore Kirby, dwukrotnie wcześniej żonaty amerykański przemysłowiec (ur. Wilkes-Barre, Pensylwania 5.09.1895, zm. w obozie koncentracyjnym w Leau pod Bernburgiem 7.04.1945), syn Freda Morgana Kirby z Pensylwanii i jego żony Jessie Amelii Owen. Mieli córkę Helenę Kirby (ur. 1935), która po zawarciu przez matkę drugiego małżeństwa otrzymała od ojczyma tytuł hrabiny Dwińskiej. Małżeństwo Leonidy i Sumnera zakończyło się rozwodem, orzeczonym 18 września 1937. Zmarła ona 23 maja 2010 w Madrycie i została pochowana u boku Włodzimierza w Kaplicy Wielkksiążęcej przy soborze Pietropawłowskim w Sankt Petersburgu.

Córka:

MARIA WŁADYMIROWNA. Urodziła się 23 grudnia 1953 w klinice Nuestra Señora de Loreto w Madrycie. Od tej chwili, zgodnie z wolą ojca, przysługiwał jej tytuł wielkiej księżniczki rosyjskiej (predykat Cesarska Wysokość), zaś w 1969 na mocy wzmiankowanego wyżej manifestu Włodzimierza Kiryłowicza została

proklamowana cesarzówną – następczynią tronu. Po śmierci ojca w 1992 przyjęła tytuł głowy Cesarzskiego Domu Rosji, „gosudaryni, wielkiej księżnej”; przez zwolenników tytułowana jest „imperatorową MARIĄ I” – wszystkie powyższe tytuły nie są uznawane przez członków rodu zrzeszonych w Stowarzyszeniu Rodziny Romanowów.

Mężem Marii Władymirownej został 4 września 1976 w Dinard we Francji (ślub cywilny) oraz 22 września tego roku w cerkwi św. Apostoła Andrzeja Pierwozwanego i Wielkiego Męczennika Dymitra Sołunskiego w Madrycie (ślub kościelny w rycie prawosławnym):

MICHAŁ PAWŁOWICZ, *DE DOMO* FRANCISZEK WILHELM WIKTOR KRZYSZTOF STEFAN, KSIĄŻĘ PRUSKI, syn Karola Franciszka, księcia pruskiego z dynastii Hohenzollernów (wnuka cesarza Wilhelma II), i jego pierwszej żony Henryki, księżniczki von Schöniach-Carolath. Urodził się 3 września 1943 na zamku w Zaborze (niem. Saabor, podówczas Fürsteneich) koło Zielonej Góry. 21 lipca 1976 w cerkwi św. Sergiusza w Paryżu dokonał konwersji na prawosławie i przybrał imię Michała Pawłowicza, tego samego dnia otrzymał od teścia tytuł wielkiego księcia rosyjskiego (predykat Cesarskiej Wysokości). Małżeństwo to zakończyło się rozwodem, orzeczonym 19 czerwca 1985, a w czerwcu 1986 zostało ono rozwiązane przez rosyjską Cerkiew. Po rozwodzie Franciszek Wilhelm utracił rosyjskie tytuły i powrócił do imienia oraz tytułów pruskich.

Syn:

LINIA ROMANOW-HOHENZOLLERN

JERZY (GEORGII) MICHAJŁOWICZ. Na świat przyszedł 13 marca 1981 w klinice Nuestra Señora de Loreto w Madrycie i po urodzeniu otrzymał od

Włodzimierza Kiryłowicza tytuł wielkiego księcia rosyjskiego z predykatem Cesarskiej Wysockości. Po śmierci dziada i przyjęciu przez matkę godności „gosudaryni, wielkiej księżnej” w 1992 został przez jej zwolenników ogłoszony cesarzewiczem. Nie posługuje się należnymi mu po ojcu tytułami pruskimi.

- C BORYS WŁADYMIROWICZ. Przyszedł na świat 12/24 listopada 1877 w Pałacu Włodzimierzowskim w Sankt Petersburgu. Od młodości służył w oddziałach cesarskiej kawalerii. Brał udział w wojnie rosyjsko-japońskiej, podczas której został awansowany na rotmistrza sztabowego (1904), w 1911 otrzymał promocję na pułkownika, a w 1914 został generałem majorem. W trakcie I wojny pełnił z ramienia głównodowodzącego stanowisko atamana polnego wszystkich wojsk kozackich (od 1915). Po wybuchu rewolucji i obaleniu caratu w 1917 został zwolniony ze służby i aresztowany na polecenie Rządu Tymczasowego. Przetrzymywany w swoim pałacu w Carskim Siole, po zwolnieniu dołączył do matki i brata Andrzeja w Kisłowodzku na Kaukazie, skąd po wielu perypetiach zdołał dotrzeć do portowego miasta Anapa na Krymie. Jesienią 1919 odpłynął stamtąd do Konstantynopola, a następnie na pokładzie brytyjskiego okrętu wojennego przedostał się do Anglii. Ostatecznie osiadł z żoną we Francji. Zmarł wskutek udaru 9 września 1943 w swoim domu na rue de Marignan 18 w Paryżu i spoczął w krypcie cerkwi św. Aleksandra Newskiego (Aleksandronewskiej) tamże. Po II wojnie prochy wielkiego księcia przeniesiono na cmentarz w Contrexéville i złożono w kaplicy prawosławnej pw. św. Włodzimierza i Marii Magdaleny, u boku jego matki. Morganatyczna żona Borysa Władymirowicza, poślubiona 12 lipca 1919 w Genui:

ZENAIDA SIERGIEJEWNA RASZEWSKA, córka Sergiusza Raszewskiego, pułkownika cesarskich wojsk inżynieryjnych, i jego żony Polikseny (Pauliny?), córki Włodzimierza Schultza. Urodziła się 20 października/3 listopada 1898 w Dwińsku

(dawniej Dźwińsk bądź Dźwinów, obecnie Dyneburg na Łotwie). Pierwszym jej mężem był poślubiony w 1916 przedsiębiorca Piotr Grigoriewicz Jelisjew (ur. 1894, zm. po 1935), z którym później się rozwiódł – najprawdopodobniej celem zawarcia tego małżeństwa było zapewnienie oficjalnego ojca spodziewanemu dziecku Zenaidy i wielkiego księcia (zob. dalej), z którym spotykała się od schyłku 1915. Na emigracji pracowała jako modelka i przedsiębiorca. 30 listopada 1926 otrzymała od Cyryla Władymirowicza („Cyryla I”) dziedziczny tytuł księżnej Raszewskiej, a 28 lipca 1935 – księżnej Romanowskiej-Raszewskiej, których jednakże nie używała. Trzy lata po śmierci Borysa Władymirowicza (1946) poślubiła Konstantego Mikołajewicza Djanumowa, muzyka oraz animatora kultury (utonął 1952), zaś jej czwartym małżonkiem był niejaki Aleksander Barbets. Zmarła 30 stycznia 1963 w Paryżu i została pochowana w pobliżu grobowca rodzinnego jej męża na cmentarzu w Contrexéville.

Pozamałżeńskie dzieci Borysa Władymirowicza (I–II):

- I (z JOANNĄ AUMONT-LACROIX, zmarłą przed 1920) JAN BORYS LACROIX (ur. 1902, zm. 1984). Francuski designer. Pozostawił on dwóch synów: SERGIUSZA LACROIX (ur. 1928, zm. 1940) oraz JOELĄ LACROIX (ur. 1931, bezżenny).
- II (z ZENAIDĄ SIERGIEJEWĄ RASZEWKĄ, później morganiczną żoną, zob. wyżej) ANNA PIOTROWNA JELISJEWĄ (ur. i zm. 1916 lub też ur. 1916, zm. 1995).

- D ANDRZEJ WŁADYMIROWICZ. Urodził się on 2/14 maja 1879 w Zapasowym Pałacu Włodzimierzowskim w Carskim Siole. Pomimo słabego zdrowia, jak wszyscy mężczyźni w rodzinie został przeznaczony do kariery wojskowej. Służbę w oddziałach kawalerii rozpoczął w 1895, cztery lata później został mianowany cesarskim fligeladiutantem (adiutantem przybocznym). W 1902 otrzymał promocję na porucznika, w 1906 został kapitanem sztabowym, w 1908 kapitanem, a w 1910 pułkownikiem. Jednocześnie poświęcił się studiom prawniczym i od marca 1911 zasiadał w Senacie Imperium. Po wybuchu I wojny światowej został oddelegowany do

Sztabu Generalnego i w 1915 uzyskał awans do stopnia generała majora. Zwolniony z armii po rewolucji lutowej 1917, później zdołał przedostać się z matką do Kisłowodzka na Kaukazie. Z początkiem 1920 wraz z późniejszą żoną Andrzeja dotarli do portu w Noworosyjsku, skąd w lutym odpłynęli z Rosji jako ostatni przedstawiciele rodziny cesarskiej. Na emigracji Andrzej osiadł z małżonką w jej willi w Cap d'Ail na Lazurowym Wybrzeżu, a w 1935 zamieszkali w Paryżu, gdzie wielki książę umarł 30 października 1956. Jak wielu krewnych spoczął na rosyjskim cmentarzu w Sainte-Geneviève-des-Bois.

Morganatyczna małżonka Andrzeja Władymirowicza, poślubiona 30 stycznia 1921 w cerkwi pw. św. Michała Archaniola (Archangielskiej) w Cannes:

MATYLDA FELIKSOWNA KRZESIŃSKA, OD 1935 ROMANOWSKA-KRASIŃSKA, córka Feliksa Adama Krzesińskiego, polskiego tancerza i choreografa, oraz jego żony Julii Demińskiej. Na świat przyszła 20 lipca/1 sierpnia lub 19/31 lipca lub sierpnia 1872 w Ligowie koło Peterhofu. Kontynuowała tradycje rodzinne i poświęciła się karierze tancerki, którą uwieńczył tytuł primabaleriny Teatru Maryjskiego w Petersburgu. Przed nawiązaniem romansu z Andrzejem Władymirowiczem była kochanką cesarzewicza Mikołaja Aleksandrowicza, przyszłego Mikołaja II, który wedle niepotwierdzonych informacji miał on być ojcem jej syna Włodzimierza (zob. dalej), a także wielkiego księcia Sergiusza Michajłowicza z linii Michajłowiczów (zob. biogr. Mikołaja I), który uznał Włodzimierza za własne dziecko. Na emigracji zamieszkała początkowo z Andrzejem i synem w swojej willi w Cap d'Ail, którą jednak była zmuszona sprzedać w 1935, po czym przenieśli się do Paryża, gdzie założyła szkołę tańca. 30 listopada 1926 otrzymała od Cyryla Władymirowicza dziedziczny tytuł KSIĘŻNEJ KRASIŃSKIEJ (Krzesińscy mieli ponoć wywodzić się z tego polskiego rodu arystokratycznego), a 28 lipca 1935 ona i jej potomkowie uzyskali od Cyryla dziedziczny tytuł książąt Romanowskich-Krasińskich (predykat

Najjaśniejsza Wysokość). Zmarła 8 grudnia 1971 w Paryżu i została pochowana u boku męża na rosyjskim cmentarzu w Sainte-Geneviève-des-Bois.

Ich jedyny syn:

Dekretami Cyryła Władymirowicza („Cyryla I”) z 30 listopada 1926 oraz 28 lipca 1925 otrzymał tytuły odpowiednio księcia Krasieńskiego oraz Romanowskiego-Krasieńskiego, od 1939 posługiwał się nazwiskiem Romanoff

WŁODZIMIERZ (KRZESIŃSKI), OD 1911 SIERGIEJEWICZ KRASIŃSKI, OD 1921 ANDRIJEWICZ KRASIŃSKI, OD 1935 ROMANOWSKI-KRASIŃSKI, OD 1939 ROMANOFF. Urodził się on 30 czerwca/13 lipca 1902 w Strielnej koło Peterhofu, w domu kupionym jego matce przez wielkiego księcia Sergiusza Michajłowicza. Pięć dni później, cesarskim ukazem, został zaliczony w poczet rosyjskiej szlachty (zapewne pod panieńskim nazwiskiem matki, jak to było praktykowane, aczkolwiek brak na to potwierdzenia źródłowego). Uznany przez Sergiusza Michajłowicza, cesarskim dekretem z 1911 otrzymał patronimik „Siergiejewicz”, który zmienił w 1921 po zawarciu małżeństwa przez Andrzeja i Matyldę. Po wybuchu II wojny zaprzestał używania nazwiska Romanowski-Krasieński i posługiwał się odtąd nazwiskiem Romanoff. Aresztowany przez gestapo w 1941 i osadzony w obozie w Compiègne, odzyskał wolność po 144 dniach. W 1944 służył jako oficer łącznikowy między armią brytyjską i generałem de Gaullem, uważa się także, że pracował dla brytyjskiego wywiadu. Po wojnie mieszkał w Paryżu, gdzie zmarł 23 kwietnia 1974. Został pochowany we wspólnym grobie z rodzicami na rosyjskim cmentarzu w Sainte-Geneviève-des-Bois. Nie założył rodziny.

- E HELENA WŁADYMIROWNA. Urodziła się 17/29 stycznia 1882 w Zapasowym Pałacu Włodzimierzowskim w Carskim Siole. Jej mężem został 16/29 sierpnia 1902 w cerkwi Pałacu Jekaterynńskiego (Wielkiego) w Carskim Siole MIKOŁAJ, KSIĄŻĘ GRECKI I DUŃSKI (ur. Ateny 9./22.01.1872, zm. tamże

8.02.1938), syn Jerzego I, króla Greków z dynastii Glücksburgów (jednej z gałęzi dynastii oldenburskiej), i poślubionej mu wielkiej księżniczki Olgi Konstantynownej z linii Konstantynowiczów (zob. w biogr. Mikołaja I); dochowali się trzech córek. Po abdykacji starszego brata Mikołaja, króla Konstantyna I, w 1917 Helena z mężem i dziećmi udała się na emigrację; powrócili do Grecji w 1936. Pozostała w kraju w trakcie II wojny. Zmarła 13 marca 1957 w swojej willi Psychiko w Atenach i spoczęła u boku małżonka w nekropoli greckiej rodziny królewskiej na cmentarzu w Tatoi pod Atenami.

- 5 ALEKSY ALEKSANDROWICZ. Na świat przyszedł 2/14 stycznia 1850 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu. Przeznaczono go do kariery w marynarce, którą rozpoczął w 1857 jako miczman (midszypmen). Jednocześnie służył w oddziałach cesarskiej lejbgwardii, gdzie w tym samym roku uzyskał stopień chorążego. W 1862 awansował na podporucznika, a w 1866 został porucznikiem (lejttenantem) marynarki i porucznikiem gwardii. W 1868 otrzymał kolejne awanse: na kapitana sztabowego (marynarka) oraz fligeladiutanta (adiutanta przybocznego) cesarza (gwardia). Uzyskawszy w 1877 rangę kontradmirała, brał udział w wojnie rosyjsko-tureckiej (1877–78), podczas której powierzono mu stanowisko dowódcy sił morskich Floty Naddunajskiej. W 1880 został generałem adiutantem, a w roku następnym – po rezygnacji wielkiego księcia Konstantego Mikołajewicza (por. biogr. Mikołaja I) – z rozkazu Aleksandra III przejął po nim naczelne dowództwo rosyjskiej marynarki; ponadto od stycznia 1881 zasiadał w Radzie Państwa. W 1882 został wiceadmirałem, rok później generałem admirałem, a w 1888 uwieńczył karierę w marynarce rangą admirała. Po pogromie rosyjskiej floty pod Cuszimą w 1905 złożył dymisję i przeszedł w stan spoczynku. Przebywał odtąd głównie w swym paryskim domu, gdzie umarł 1/14 listopada 1908 na zapalenie płuc. Ciało wielkiego księcia odwieziono z honorami do Sankt Petersburga i złożono w nowowzniesionej Kaplicy Wielkksiężęcej przy soborze Pietropawłowskim.

Być może 21 września 1868 w Genewie, lub w latach 1869–70 we Włoszech albo w Ilinskoje pod Moskwą poślubił potajemnie swoją długoletnią kochankę:

ALEKSANDRĘ WASYLEWNĄ ŻUKOWSKĄ, córkę Wasyla Andriejewicza Żukowskiego, poety rosyjskiego, dawnego wychowawcy Aleksandra II, oraz jego żony Elżbiety Reiter (Reytern), córki malarza Gerharda Wilhelma von Reiter. Urodziła się 11 lub 12 listopada 1842 w Düsseldorfie. Kiedy zaszła w ciążę z Aleksym, wielki książę zamierzał zaślubić ją oficjalnie jako małżonkę morganatyczną, lecz nie uzyskał na to zgody imperatora. Ich potajemne zaślubiny nie są pewne, wedle innych relacji pozostali do końca życia Aleksego w nieformalnym związku. Dzięki staraniom wielkiego księcia, 24 marca 1875 wspólnie z synem otrzymała od włoskiej Republiki San Marino dziedziczny tytuł baronowski oraz nazwisko SEGGIANO. Jej małżeństwo z Aleksym Aleksandrowiczem, jeśli istotnie zostało zawarte, musiało ulec rozwiązaniu przed 14 grudnia 1875, kiedy w Monachium wyszła za barona Chrystiana Henryka von Wohrmann, pułkownika saskiego, później w służbie rosyjskiej. Zmarła wskutek wylewu 26 sierpnia 1899 w saskich dobrach męża w Wendischbora i została pochowana na rosyjskim cmentarzu w Baden-Baden, gdzie pierwotnie spoczywał jej ojciec.

Syn:

HRABIOWIE BELEWSCY-ŻUKOWSCY

Tytuł hrabiego Belewskiego-Żukowskiego przysługiwał jego zstępny młci męskiej, natomiast potomkowie młci żeńskiej nosili tytuł hrabianki Belewskiej

ALEKSY, OD 1875 SEGGIANO, OD 1884 ALEKSIEJEWICZ BELEWSKI, OD 1913 ALEKSIEJEWICZ BELEWSKI-ŻUKOWSKI. Urodził się on 14 listopada 1871 w Salzburgu. Baron Seggiano od 24 marca 1875 (tytuł Republiki San Marino), dekretem cesarskim z 21 marca 1884 otrzymał dziedziczny tytuł hrabiego Belewskiego, zaś kolejny dekret z 14 stycznia 1913 zezwalał mu na używanie tytułu hrabiego Belewskiego-Żukowskiego (prezydent Najjaśniejszej Wysokości). Był ordynansem swojego

stryja, wielkiego księcia Sergiusza Aleksandrowicza, koniuszym dworu, a także naukowcem (biologiem). Po rewolucji październikowej i przejściu władzy przez bolszewików pozostał w kraju, podczas gdy jego dzieci wyjechały matką za granicę. Został rozstrzelany przez Sowietów w latach 1930–32 lub też w 1932 w Tyflisie (obecnie Tbilisi).

Małżonki Aleksego Aleksiejewicza Belewskiego-Żukowskiego:

1. Poślubiona 3/15 sierpnia 1884 w Ilinskoje pod Moskwą MARIA PIOTROWNA, KSIĘŻNICZKA TRUBECKA, frejlina, córka Piotra Nikitycza, księcia Trubeckiego, i jego żony Elżbiety Esperownej, księżniczki Białosielskiej. Urodziła się ona 24 maja/5 czerwca 1872 w podmoskiewskim siole Jelizawietno. Jej małżeństwo z Aleksym zakończyło się rozwodem (orzeczonym w bliżej nieznanym czasie po lutym 1903 lub 1904). Zmarła 20 marca 1954 w Paryżu.
2. NATALIA WŁADYMIROWNA SCHÖPPING, córka barona Włodzimierza Schöpping oraz poślubionej mu Zofii Ermolowej. Małżeństwo pozostało bezdzietne.

Dzieci z pierwszego małżeństwa (I–IV):

- I ELŻBIETA ALEKSIEJEWNA BELEWSKA. Urodziła się ona 25 czerwca/7 lipca (lub też 8 września) 1896 w Moskwie. W styczniu 1917 jej mężem został PIOTR DYMITRIEWICZ GLINKA-PEREWOSCZYKOW (ur. Moskwa 24.02./8.03.1872, zm. Florencja 28.06.1937), syna Dymitra Glinki-Perewosczykowa i poślubionej mu Katarzyny Mościny; dochowali się syna i córki. W lipcu 1939 owdowiała Elżbieta wyszła za ARTURA WINCENTA LOURIE (ur. Sankt Petersburg 2./14.05.1892, zm. Princeton, New Jersey, USA 13.11.1966). Zmarła 30 lipca 1975 w Princeton.
- II ALEKSANDRA ALEKSIEJEWNA BELEWSKA. Urodziła się 19 lutego/2 marca lub 21 lutego/4 marca 1899 w Moskwie. 9 września 1925 w Berlinie poślubiła HENRYKA DE LEPP (ur. Aleksandrowsk 29.01./10.02.1896, zm. Annesse 25.05.1956), syna Piotra Abrahama de Lepp i jego żony

Ewy Willems; nie mieli dzieci. Małżeństwo to zakończył w 1950 rozwód, a 20 listopada 1965 w Nowym Jorku Aleksandra wyszła za JERZEGO IWANOWICZA FLEWICKIEGO (FLEVITZKY) (ur. Sankt Petersburg 1904, zm. Nowy Jork 11.05.1960), syna Iwana Flewickiego i jego żony Wiery Domaniewskiej. Po 1960 Aleksandra posługiwała się nazwiskiem FELS, możliwe że wyszła za mąż po raz trzeci. Zmarła 12 października 1994 w Nowym Jorku.

- III MARIA ALEKSIEJEWNA BELEWSKA. Urodziła się 13/26 października 1901 w Moskwie. 17 września 1922 w Berlinie jej mężem został WŁODZIMIERZ SIERGIEJEWICZ SWERBJEW (ur. Jałta 24.10./5.11.1892, zm. Neuilly-sur-Seine 3.01.1951), syn Sergiusza Swerbjewa i poślubionej mu Anny Bezobrasowej (mieli córkę). Po śmierci Włodzimierza Maria wyszła powtórnie za mąż 28 października 1959 w Nowym Jorku za WŁODZIMIERZA ALEKSANDROWICZA JANUSZEWSKIEGO (ur. Sankt Petersburg 28.05./9.06.1887, zm. Paryż 13.02.1970), syna Aleksandra Januszeńskiego i jego żony Lidii Tczernej. Zmarła 19 sierpnia 1996 w Cormeilles-en-Parisis pod Paryżem.
- IV SERGIUSZ ALEKSIEJEWICZ BELEWSKI-ŻUKOWSKI. Urodził się on 5/18 lutego 1904 w Moskwie. 26 czerwca 1925 w Paryżu pojął za żonę NINĘ SIERGIEJEWNĄ BOTKINĘ (ur. Berno 19.05.1901, zm. Vevey 16.10.1966), córkę Sergiusza Botkina oraz poślubionej mu Niny von Butzow. Zmarł 27 listopada 1956 w Los Angeles.

Córka:

HELENA SIERGIEJEWNA BELEWSKA (ur. Paryż 31.08.1920 lub 8.08.1929). Pierwszym jej mężem został 17 listopada 1949 w Paryżu MIKOŁAJ ALEKSIEJEWICZ MOŻAJSKI (MOJAISKY) (ur. Paryż 17.06.1928), syn Aleksego Możajskiego i jego żony Olgi Weriguiny, z którym miała syna, adoptowanego później przez jej drugiego małżonka. Mariaż Heleny i Mikołaja zakończył się rozwodem, orzeczonym w 1956, a 16 lipca tego roku w Paryżu wyszła ona za mąż za CYRYLA MI-

CHAJŁOWICZA, HRABIEGO NIEROTH (ur. Boulogne 14.04.1930, zm. Paryż 28.06.2005), syna Michała, hrabiego Nieroth, i poślubionej mu Katarzyny, hrabianki Kleinmichel (por. wątpliwe dzieci pozamałżeńskie Mikołaja I); mieli córkę i syna.

- 6 MARIA ALEKSANDROWNA. Urodziła się 5/17 października 1853 w Pałacu Jekaterynińskim (Wielkim) w Carskim Siole, a 11/23 stycznia 1874 w cerkwi Pałacu Zimowego w Sankt Petersburgu poślubiła ALFREDA ERNESTA ALBERTA, KSIĘCIA BRYTYJSKIEGO I SASKO-KOBURSKO-GOTAJSKIEGO, OD 1866 KSIĘCIA EDYNBURGA ORAZ EARLA KENTU I ULSTER, OD 1893 PANUJĄCEGO KSIĘCIA SASKIEGO NA COBURGU-GOTHA (VON SACHSEN-COBURG-GOTHA) (ur. Windsor 6.08.1844, zm. Coburg 30.07.1900), syna Wiktorii, królowej Wielkiej Brytanii i Irlandii oraz cesarzowej Indii, oraz jej męża Alberta, księcia saskiego na Coburgu-Gotha, księcia małżonka Wielkiej Brytanii i Irlandii, potomka dynastii Koburgów, jednej z gałęzi ernestyńskiej linii Wettynów. Dochowali się syna i pięciu córek, spośród których druga pod względem starszeństwa, Wiktoria Melita, poślubiła swojego brata ciotecznego, Cyryla Władymirowicza, od 1924 tytularnego imperatora „Cyryla I” (zob. wyżej w biogr. Aleksandra II). Maria Aleksandrowna zmarła na serce 24 października 1920 w dobudówce Dolder zurychskiego Grand Hotelu i spoczęła obok męża na cmentarzu Glockenberg w Coburgu, w mauzoleum rodzinnym Koburgów (Glockenberg Mausoleum).
- 7 SERGIUSZ ALEKSANDROWICZ. Urodził się on 29 kwietnia/1 maja 1857 w Pałacu Jekaterynińskim (Wielkim) w Carskim Siole. Zgodnie z tradycją rodzinną przeznaczony został do kariery wojskowej w oddziałach cesarskiej lejbgwardii. Chorąży od 1857, w 1872 został podporucznikiem, w 1874 porucznikiem, a w 1876 kapitanem sztabowym. W 1877 uzyskał awans na kapitana, zaś rok później promowano go na pułkownika. Brał udział w wojnie rosyjsko-tureckiej (1877–78). W 1882 Aleksander III mianował go dowódcą Preobrażeńskiego Pułku Gwardii (głównego pułku cesarskiej armii). W 1887 został generałem majorem, dwa lata później awansował do stopnia generała majora, a w

1891 został mianowany generałem adiutantem. 26 lutego tego roku otrzymał urząd generała gubernatora Moskwy i jednocześnie zrezygnował z dowództwa nad Pułkiem Preobrażeńskim. W 1894 zasiadł w Radzie Państwa, a dwa lata później awansował na generała lejtnanta i został desygnowany dowódcą Moskiewskiego Okręgu Wojskowego. Z urzędu generalnego gubernatora Moskwy zrezygnował na początku stycznia 1905. Zginął w zamachu bombowym pod murami moskiewskiego Kremla w dniu 4/17 lutego 1905. Szczątki wielkiego księcia złożono w monasterze Chudowskim na Kremlu, rozebrany przez sowietów w 1930. Odnalezione w 1990, kilka lat później zostały pochowane w grobowcu rodzinnym pierwszych Romanowów w moskiewskim monasterze Nowospaskim.

Żoną Sergiusza Aleksandrowicza została 3/15 czerwca 1884 w cerkwi Pałacu Zimowego w Sankt Petersburgu:

ELŻBIETA FIODOROWNA, *DE DOMO* ELŻBIETA ALEKSANDRA LUDWIKA ALICJA, KSIĘŻNICZKA HESKA I REŃSKA (VON HESSEN UND BEI RHEIN), córka Ludwika IV, wielkiego księcia heskiego i reńskiego z hesko-darmsztadzkiej linii dynastii heskiej, i poślubionej mu Alicji, księżniczki brytyjskiej, córki królowej Wiktorii; jej młodsza siostra Alicja Heska została później żoną bratanka Sergiusza, imperatora Mikołaja II. Urodziła się 20 października/1 listopada 1864 na zamku w Darmstadcie. Przed zaślubinami przyjęła imię Elżbiety Fiodorownej, pozostała jednak przy wierze luterńskiej; konwersji na prawosławie dokonała 12/25 kwietnia 1891. Po śmierci Sergiusza założyła w Moskwie żeński monaster Marfo-Maryjski (1909) i objęła godność przełożonej. W 1918 została aresztowana przez rząd bolszewicki i zesłana do Permu, skąd przez Jekaterynburg – gdzie dołączyła do innych członków rodziny cesarskiej – trafiła do Ałapajewska na Uralu. Wszystkich więzionych tam Romanowów zamordowano nocą z 17 na 18 lipca 1918 w pobliskich lasach – zepchnięto ich do szybu nieczynnej kopalni i zarzucono granatami. Jesienią 1918 odnaleziono ciało Elżbiety Fiodorownej odwieziono do Jerozolimy i złożono w kościele Marii Magdaleny na Górze Oliwnej. 1 listopada 1981 została kanonizowana przez

rosyjską Cerkiew na emigracji, a w 1992 – przez odrodzoną rosyjską Cerkiew prawosławną. 8 czerwca 2009 Prokuratura Generalna Federacji Rosyjskiej pośmiertnie ją rehabilitowała.

Małżeństwo to pozostało bezdzietne.

- 8 PAWEŁ ALEKSANDROWICZ. Urodził się 21 września/3 października 1860 w Pałacu Jekaterynińskim (Wielkim) w Carskim Siole. Od młodych lat służył w oddziałach kawalerii gwardii cesarskiej, kolejno jako kornet (1860), podporucznik (1874), porucznik (1876), rotmistrz sztabowy (1879), rotmistrz (1882), pułkownik (1888), generał major (1893), generał lejtnant (1898). W 1879 został cesarskim fligeladiutantem (adiutantem przybocznym), a w 1897 otrzymał rangę generała adiutanta. Po zawarciu morganatycznego małżeństwa bez zgody imperatora w 1902 utracił wszystkie tytuły i rangi, został usunięty z armii i dożywotnio zesłany z kraju; wraz z drugą rodziną zamieszkał we Francji. Ostatecznie uzyskał jednak cesarskie przebaczenie i w 1905 przywrócono mu honorowy stopień generała adiutanta. W 1913 powrócił do Rosji i w tym samym roku został awansowany na generała kawalerii. W 1916 został na własną prośbę wysłany na front południowo-zachodni jako dowódca I Korpusu Gwardii, a po odwołaniu w listopadzie tego roku otrzymał stanowisko generalnego inspektora pułków gwardyjskich kawalerii. Po obaleniu monarchii w 1917 otrzymał abszyt z armii, a w sierpniu następnego roku został aresztowany z polecenia rządu bolszewickiego i osadzony w Piotrogradzie. W styczniu 1919 przeniesiono go do twierdzy Pietropawłowskiej; podzielił tam los kuzynów, wielkich książąt Michała i Jerzego Michajłowiczów oraz Dymitra Konstantynowicza (zob. w biogr. Mikołaja I), będąc rozstrzelanym nocą z 23 na 24 stycznia lub też z 29 na 30 stycznia 1919. Ciała wszystkich pogrzebano na miejscu we wspólnej mogile, gdzie poza Dymitrem Konstantynowiczem spoczywają do dziś w nieznanym miejscu. 1 listopada 1981 Paweł Aleksandrowicz jak i inni pomordowani Romanowowie został kanonizowany przez rosyjską Cerkiew na emigracji, zaś 9 czerwca 1999 został pośmiertnie zrehabilitowany przez Prokuraturę Generalną Federacji Rosyjskiej.

Małżonki Pawła Aleksandrowicza:

1. Poślubiona 5/17 czerwca 1889 w cerkwi Pałacu Zimowego w Sankt Petersburgu:

ALEKSANDRA GEORGIEWNA, *DE DOMO* ALEKSANDRA, KSIĘŻNICZKA GRECKA I DUŃSKA, córka Jerzego I, króla Greków, oraz wielkiej księżniczki Olgi Konstantynownej z linii Konstantynowiczów (zob. w biogr. Mikołaja I); jej młodsza siostra Maria wyszła w 1900 za wielkiego księcia Jerzego Michajłowicza z linii Michajłowiczów (zob. biogr. Mikołaja I), który w 1919 został stracony przez bolszewików wraz z mężem Aleksandry. Urodziła się 18/30 sierpnia 1870 w pałacu Mon Repos na wyspie Korfu, a zmarła po wywołanym upadkiem do wody przedwczesnym porodzie 12/24 września 1891 w cesarskiej letniej rezydencji w siole Ilinskoje pod Moskwą. Została pochowana w soborze Pietropawłowskim w Sankt Petersburgu. W 1938 jej prochy ekshumowano i po przewiezieniu do Grecji złożono na królewskim cmentarzu w Tatoi pod Atenami.

2. (Morganatyczna) poślubiona bez zgody imperatora w dniu 10 października 1902 w greckiej cerkwi w Livorno:

OLGA WALERIANOWNA VON PISTOHLKORS, *DE DOMO* KARNOWICZOWA, OD 1913 PALEJ, córka Waleriana Walerianowicza Karnowicza oraz Olgi Wasylewnej Meszaros. Urodziła się 2/14 grudnia 1866 w Sankt Petersburgu. Jej pierwszym mężem był od 1884 ERYK GERHARD AUGUSTYNOWICZ VON PISTOHLKORS (PISTOHLKORS), ziemianin z Estonii, generał major armii rosyjskiej (ur. 1853, zm. 1935), z którym miała syna oraz trzy córki i rozwiodła się po nawiązaniu romansu z wielkim księciem i urodzeniu jego syna (1897). Ponieważ jej mariaż z Pawłem Aleksandrowiczem został zawarty wbrew woli cesarza, oboje zostali dożywotnio wydaleny z Rosji. 29 października 1904 książę regent Bawarii Luitpold przyznał Oldze oraz dzieciom jej i Pawła dziedziczny tytuł hrabiów von Hohenfelsen. W 1913 małżonkowie uzyskali zezwolenie na powrót do ojczyzny, gdzie 5/18 sierpnia 1915 Mikołaj II nadał Oldze i jej potomkom z Pawłem dziedziczny tytuł książąt Palej (predykat Najjaśniejsza Wysockość). W 1920 wraz z córkami z drugiego małżeństwa zdołała

przedostać się do Finlandii, a stamtąd do Francji. Zmarła 2 listopada 1929 w Paryżu i została pochowana w grobowcu rodzi-ny Lelong na cmentarzu w podparyskim Colombes.

Potomstwo Pawła Aleksandrowicza:

Dzieci z pierwszego małżeństwa (A–B):

- A MARIA PAWŁOWNA (MŁODSZA); przydomek, jakim określano Marię na dworze petersburskim, służył jej odróżnieniu od ciotki, żony wielkiego księcia Włodzimierza Aleksandrowicza (zob. wyżej w biogr. Aleksandra II). Urodziła się 16/18 kwietnia 1890 w pałacu ojca na Nabrzeżu Angielskim 68 w Sankt Petersburgu. 20 kwietnia/3 maja 1908 w cerkwi Pałacu Jekatrynynskiego w Carskim Siole poślubiła ona KAROLA WILHELMA LUDWIKA, KSIĘCIA SZWEDZKIEGO, KSIĘCIA SÖDERMANLANDU (SUDERMANII) (ur. Tullgarn pod Sztokholmem 17.06.1884, zm. Stenhammer 5.06.1965), drugiego syna Gustawa V, króla Szwecji z dynastii Bernadotte, i jego żony Wiktorii, księżniczki badeńskiej. Dochowali się syna, lecz ich małżeństwo zakończył rozwód, orzeczony 13 marca 1914 i ponownie 15 lipca tego roku, po czym Maria powróciła do Rosji. Jej drugim mężem (morganatycznym) został 6/19 września 1917 w Pawłowsku pod Petersburgiem SERGIUSZ MICHAJŁOWICZ, KSIĄŻĘ PUTIATYN, rotmistrz armii cesarskiej (ur. Sankt Petersburg 7./19.12.1893, zm. Charlestown, Karolina Południowa, USA 20.02.1966), syn Michała, księcia Putiatyna, oraz jego żony Zofii Paltowej. Dochowali się syna, zmarłego krótko po pierwszych urodzinach; także ten mariaż Marii zakończył się rozwodem, orzeczonym 29 kwietnia 1923. Zmarła 13 grudnia 1958 w należącym do syna z pierwszego małżeństwa pałacu na wyspie Mainau w Konstancji nad jeziorem Bodeńskim i spoczęła w cerkwi pałacowej tamże, u boku młodszego brata.
- B DYMITR PAWŁOWICZ. Urodził się 6/18 września 1891 w letnim pałacu carskim w siole Ilinskoje pod Moskwą. Tak jak ojciec służył w kawaleryjskich oddziałach gwardii, od 1911 w randze korneta, zaś w 1912 został cesarskim fligeladju-tantem (adiutantem przybocznym). Podczas I wojny brał

udział w walkach w Prusach Wschodnich. W 1915 uzyskał promocję do stopnia porucznika, niebawem jednak został odesłany z Kwatery Głównej za niesubordynację. Przebywał następnie w Piotrogradzie, gdzie w grudniu 1916 uczestniczył w spisku zakończonym zabójstwem Rasputina, za co został karnie oddelegowany na front perski. Po przejęciu władzy przez bolszewików, wiosną 1917 przedostał się do Teheranu i tam w 1918 uzyskał od rządu brytyjskiego patent oficerski w randze kapitana. W tym samym roku przeniósł się do Londynu, później mieszkał w Paryżu i w Stanach Zjednoczonych. W tym czasie, wobec niepotwierdzonych informacji o losie rodziny carskiej, był przez ambasadora niemieckiego w Moskwie rozważany jako potencjalny regent (w wypadku restauracji monarchii przez Niemców), zaś grupa rosyjskich monarchistów uznała go spadkobiercą cesarskiej korony, z pominięciem wielkiego księcia Cyryla Władymirowicza oraz jego zstępnych (zob. wyżej w biogr. Aleksandra II). Sam Dymitr nie uznawał pretensji stryjecznego brata do tronu, lecz choć wiele organizacji monarchistycznych upatrywało w nim imperatora *de iure*, nigdy nie pretendował do godności głowy rodu. Zmarł 5 marca 1942 w sanatorium w Davos na skutek powikłań niezaleczonej gruźlicy. Pochowano go na leśnym cmentarzu (Waldfriedhof) w Davos, skąd staraniem siostrzeńca, księcia szwedzkiego Lennarta, w 1958 prochy Dymitra przewieziono do Konstancji i złożono w mauzoleum rodzinnym w cerkwi pałacowej na wyspie Mainau.

Morganatyczną żoną Dymitra Pawłowicza była poślubiona 21 listopada 1926 w prawosławnej cerkwi w Biarritz:

ANNA AUDREY EMERY, ROMANOWSKA-ILIŃSKA (1935–37), córka amerykańskiego milionera Jana Jozjasza Emery’ego i jego żony Leli (Leili) Amalii Alexander. Urodziła się 4 lipca 1904 w Cincinnati (stan Ohio) lub w Nowym Jorku. Przed zaślubinami przeszła na prawosławie. 28 lipca 1935 Cyryl Władymirowicz nadał jej tytuł KSIĘŻNEJ ROMANOWSKIEJ-ILIŃSKIEJ (predykat Najjaśniejsza Wysokość). Jej małżeństwo z Dy-

mitrem zostało rozwiązane dnia 1 lutego 1937 w Bayonne (po rozwodzie utraciła książęcy tytuł), a w marcu tego roku w Maidstone (Wielka Brytania) poślubiła DYMITRA ALEKSANDROWICZA, KSIĘCIA GEORGADZE (ur. Sighnaghi, Gruzja 26.10.1898, zm. Monte Carlo 26.10.1985); nie mieli dzieci. Drugie małżeństwo Audrey także zakończyło się rozwodem (1954), po czym powróciła do swojego panieńskiego nazwiska jako MRS. AUDREY EMERY. Zmarła 25 listopada 1971 w rezydencji w Palm Beach na Florydzie i została pochowana na cmentarzu Spring Grove w Cincinnati.

Jedyny syn Dymitra i jego morganatycznej żony:

KSIAŻĘTA ROMANOWSCY-ILIŃSCY / (ROMANOV-)ILYINSKY

PAWEŁ ROMANOWSKI-ILIŃSKI (PAUL ROMANOV). ILYINSKY). Urodził się on 27 stycznia 1928 w ambasadzie Stanów Zjednoczonych w Londynie. Dekretem Cyryla Władymirowicza (zob. wyżej w biogr. Aleksandra II) 28 sierpnia 1938 uzyskał dziedziczny tytuł księcia Romanowskiego-Ilińskiego (predykat Najjaśniejsza Wysokość), lecz jako obywatel amerykański (posiadał także obywatelstwo brytyjskie) posługiwał się nazwiskiem R. (skrót od Romanov) Ilyinsky, a jego zstępni używają nazwiska ILYINSKY. Po ukończeniu studiów służył w amerykańskiej piechocie morskiej (US Marine Corps), gdzie uzyskał rangę podpułkownika (walczył m.in. w wojnie koreańskiej). Następnie osiadł w Palm Beach na Florydzie i przez niemal trzy pełne kadencje pełnił funkcję burmistrza (zrezygnował w 1999 z powodów zdrowotnych). Po śmierci w 1992 Włodzimierza Kiriłowicza (zob. wyżej w biogr. Aleksandra II), został genealogicznie najstarszym męskim potomkiem rodu (wywodził się od Aleksandra II, najstarszego syna Mikołaja I, podczas gdy pozostali żyjący Romanowowie pochodzili od młodszych synów Mikołaja I) i część monarchistów uważała go odtąd za głowę Domu Cesarskiego (Romanowów) – on sam, podobnie jak ojciec, nigdy nie rościł pretensji do tego miana. Należał za to do powstałego w 1979 Stowarzyszenia Rodziny

Romanowów i tak jak wszyscy jego członkowie odmawiał uznania roszczeń do rosyjskiego tronu Włodzimierza Kiryłowicza oraz jego córki Marii. Zmarł we śnie 10 lutego 2004 w swoim domu w Palm Beach i został pochowany w kolumbarium cmentarza przykościelnego Bethesda Episcopal Church w Palm Beach.

Małżonki Pawła Romanowskiego-Ilińskiego:

1. Poślubiona 29 lipca 1949 w Honolulu:

MARIA EWELINA PRINCE, córka Wilhelma Prince'a, urodzona w kwietniu 1925 w Memphis (Tennessee). Małżeństwo to zostało anulowane w 1951.

2. Poślubiona 1 października 1952 w Palm Beach:

ANGELIKA FILIPPA KAUFMANN, córka Filipa Kaufmanna i jego żony Glorii Goodwin. Urodziła się 22 marca 1932 w Paryżu, zmarła zaś 17 listopada 2011 w Palm Beach i została pochowana u boku małżonka.

Dzieci z drugiego małżeństwa (a–d):

a DYMISTR ILYINSKY (ur. Palm Beach 1.05.1954). 22 września 1979 w New Haven (Connecticut) jego żoną została MARTA MURRAY MCDOWELL (ur. New Haven 15.06.1952), córka Teda Irvine'a McDowella oraz poślubionej mu Phyllis Murray.

Córki (i–iii):

i KATARZYNA ADAIR ILYINSKY (ur. Cincinnati, Ohio 4.08.1981). 25 czerwca 2011 wyszła za mąż za SAMUELA GOODYEAR.

ii WIKTORIA BAYARD ILYINSKY (ur. Cincinnati 23.11.1984). 7 sierpnia 2013 jej mężem został MBEKA YVES BINDA.

iii LELA MCDOWELL ILYINSKY (ur. Cincinnati 26.08.1986).

b PAULA MARIA ILYINSKY (ur. Palm Beach 18.05.1956). Jej mężem został poślubiony 30 maja 1980 w Cincinnati (stan Ohio) MARK ALLEN COMISAR (ur. Cincinnati 17.

06.1953), syn Lee Comisar i jego żony Jean Hample, z którym dochowała się dwojga dzieci.

c ANNA ILYINSKY (ur. Palm Beach 4.09.1959). 9 maja 1980 w Henniker poślubiła ROBINĄ DALE DE YOUNG (ur. Cambridge, Massachusetts 25.12.1952), syna Karola De Young i jego żony Glennis Finnegan, z którym ma dwie córki; rozwiedli się 27 kwietnia 1990. 18 grudnia 1992 w Cincinnati została żoną DAWIDA WISE GLOSSINGERA (ur. Dayton, Ohio 11.06.1953), syna Mateusza Glossingera i jego żony Katarzyny; mają dwoje dzieci.

d MICHAŁ ILYINSKY (ur. Palm Beach 3.11.1959). Od 2011 jest wiceprzewodniczącym Stowarzyszenia Rodziny Romanowów. Żenił się trzykrotnie: 4 listopada 1989 w Cincinnati jego żoną została PAULA MAIER (ur. Cincinnati, Ohio 1.09.1965), córka Jacka Maiera i Blanki Frisch (rozwiedli się w 1996), 21 maja 1999 ożenił się z LISĄ MARIĄ SCHIESLER (ur. 17.05.1973); także to małżeństwo zakończyło się rozwodem w 2001. Zawarte jakoby w maju 1986 małżeństwo z Marią (Maricią) Lowe faktycznie nigdy nie miało miejsca, natomiast 13 maja 2011 w Cincinnati pojawił on za żonę DEBRĘ GIBSON *PRIMO VOTO* LEWIS (ur. Dearborn, Michigan 20.04.1963), córkę Waltera Gibsona i jego żony Diany.

Córka:

ALEKSJA TAYLOR ILYINSKY (ur. 1.03.1994).

Dzieci z drugiego małżeństwa (A–C):

KSIĄŻĘTA PALEJ

A WŁODZIMIERZ PAWŁOWICZ PALEJ, W LATACH 1902–15 VON HOHENFELSEN. Na świat przyszedł on 28 grudnia 1896/9 stycznia 1897 w Sankt Petersburgu i początkowo, podobnie jak młodsza siostra, nie posiadał nazwiska. 29 października 1904 bawarski książę regent Luitpold nadał mu oraz jego matce i siostrze tytuł hrabiów von Hohenfelsen. W 1913 rodzina Włodzimierza, wygnana z Rosji po zawarciu przez jego rodziców morganatycznego małżeństwa w 1902, uży-

skąła carskie pozwolenie na powrót. Od grudnia 1914 Włodzimierz służył cesarskiej kawalerii (w oddziałach husarii), a z początkiem 1915 został wysłany na front, gdzie za odwagę został awansowany do stopnia porucznika. 5/18 sierpnia 1915 Mikołaj II nadał Włodzimierzowi, jego matce i siostrze dziedziczny tytuł książąt Palej (predykat Najjaśniejsza Wysokość). Zwolniony z armii w 1917 decyzją Rządu Tymczasowego, a następnie aresztowany, wiosną 1918 został zesłany na Ural – do Wiatki (dzisiejszy Kirow), a później do Jekaterynburga, skąd wspólnie z pięciorgiem krewnych (księżęta Iwan, Konstanty i Igor Konstantynowicze, wielki książę Sergiusz Michajłowicz i wielka księżna Elżbieta Fiodorowna, wdowa po Sergiuszu Aleksandrowiczu) trafił do Ałapajewska. Z rozkazu rządu bolszewickiego wszystkich zamordowano w pobliskich lasach nocą z 17 na 18 lipca 1918 – żołnierze zepchnęli ich żywcem do szybu nieczynnej kopalni i zarzucili granatami. Odnalezione jesienią 1919 szczątki przewieziono do Pekinu i złożono w nieistniejącej już cerkwi św. Serafima z Sarowa. 2 listopada 1981 Włodzimierz został kanonizowany przez rosyjską Cerkiew na emigracji, a 8 czerwca 2009 Prokuratura Generalna Federacji Rosyjskiej dokonała jego rehabilitacji.

- B IRENA PAWŁOWNA PALEJ, W LATACH 1902–15 VON HOHENFELSEN, OD 1951 ROMANOWSKA, morganatyczna żona KSIĘCIA FIODORA ALEKSANDROWICZA z linii Michajłowiczów (dalsze szczegóły w biogr. Mikołaja I).
- C NATALIA PAWŁOWNA PALEJ, W LATACH 1905–15 VON HOHENFELSEN. Urodziła się 22 listopada/5 grudnia 1905 w domu rodziców w podparyskim Boulogne-sur-Seine i od tej chwili przysługiwał jej tytuł hrabiny von Hohenfelsen. 5/18 sierpnia 1915 uzyskała od Mikołaja II tytuł księżniczki Palej (predykat Najjaśniejsza Wysokość). W 1920 wraz z matką i starszą siostrą zdołała opuścić Rosję; na emigracji zamieszkały w Paryżu, gdzie Natalia pracowała jako modelka. 10 sierpnia 1927 w Paryżu wyszła za mąż za LUCJANA KAMILA LELONGA, projektanta mody (ur. Paryż 11.10.1889, zm. An-

glet, Francja 11.05.1958), syna Józefa Lelonga i jego żony Walentyny Lambelet, wcześniej żonatego z Anną Audoy. Małżeństwo to zakończyła separacja, a następnie rozwód, orzeczony w 1937 (Lucjan ożenił się później z Sandrą Danowici). W 1933 Natalia przeniosła się do Stanów Zjednoczonych, gdzie pracowała jako modelka i aktorka. Jej drugim mężem został 8 września 1937 w Southport (stan Connecticut) JOHN CHAMPMAN WILSON, producent broadwayowski (ur. Trenton, New Jersey 19.08.1899, zm. Nowy Jork 29.10.1961), syn Jamesa Chapmana i jego żony Mary. Zmarła bezdzietnie 27 grudnia 1981 w Nowym Jorku i spoczęła na prezbiteriańskim cmentarzu w Ewing (stan New Jersey).

Dzieci z drugiego małżeństwa (1–4):

KSIĄŻĘTA JURIEWSKY

- 1 JERZY (GEORGII) ALEKSANDROWICZ JURIEWSKI. Urodził się 30 kwietnia/12 maja 1872 w Pałacu Zimowym w Sankt Petersburgu i początkowo, tak jak i pozostałe dzieci Aleksandra II i Katarzyny Dołgorukiej, nosił panieńskie nazwisko matki. Tajnym ukazem Aleksandra II z 29 czerwca/11 lipca 1874 on i jego siostra Olga zostali zaliczeni w poczet rosyjskiej szlachty wraz z tytułem książąt Juriewskich, patronimikiem Aleksandrowiczów i predykatem Najjaśniejszych Wysokości. Tytuły te potwierdził oficjalny dekret cesarski, wydany w dniu zawarcia małżeństwa Aleksandra II i Katarzyny Dołgorukiej 6/18 czerwca 1880, który dodatkowo przyznał wspomnianą godność książęcą matce Jerzego oraz jego najmłodszej siostrze Katarzynie. Po śmierci ojca w 1881 wraz z matką i siostrami wyjechał z kraju; zamieszkali we Francji. W 1892 Jerzy powrócił do ojczyzny i w 1894 rozpoczął w stopniu miczmana (midszypmena) służbę w rosyjskiej marynarce wojennej. W 1895 został przeniesiony do kawalerii w randze korneta, a w 1898 awansował na porucznika. Z uwagi na stan zdrowia w 1902 przeszedł w stan spoczynku w stopniu rotmistrza sztabowego. Zmarł skutkiem przewlekłej choroby nerek 13 września 1913 w prywatnym szpitalu w Marburgu w Hesji i został pochowany na rosyjskim cmentarzu przy kaplicy św. Elżbiety w Wiesbaden.

Żoną Jerzego Aleksandrowicza Juriewskiego została wedle różnych danych 4, 11 lub 16 lutego 1900 w Nicei:

ALEKSANDRA KONSTANTYNOWNA VON ZARNEKAU, córka Konstantego Piotrowicza, księcia oldenburskiego z bocznej linii dynastii Holstein-Gottorp (której boczną gałąź stanowił od Piotra III także Cezarski Dom Rosji, zwany potocznie Romanowami), i jego morganatycznej żony Agrypiny Konstantynownej Japardze, kreowanej hrabiną von Zarnekau. Urodziła się 10/22 maja 1883 w Kutaisi na Kaukazie (obecnie w Gruzji). Jej małżeństwo z Jerzym Juriewskim zakończyło się rozwodem w 1908, a 17 października tego roku w Paryżu wyszła za Lwa Wasylewicz, księcia Naryszkina (zm. 1931). Zmarła 28 maja 1957 w Paryżu.

Syn:

ALEKSANDER GEORGIEWICZ JURIEWSKI. Urodził się 20 grudnia 1900 w Nicei. W stosunkowo późnym wieku, 23 listopada 1957 w Paryżu, ożenił się z URSZULĄ ANNĄ MARIĄ BEER DE GRÜNECK (ur. Flims-Grisson, Szwajcaria 30.05.1925, zm. Meilen, Szwajcaria 8.03.2001), córka Tomasza Beer de Grüneck oraz poślubionej mu Małgorzaty Kuschall. Zmarł 29 lutego 1988 w Männedorf w Szwajcarii.

Syn:

JAN JERZY (HANS-GEORG) JURIEWSKI. Na świat przyszedł 8 grudnia 1961 w Sankt Gallen (Szwajcaria). Jego żoną została 10 października 2003 w Meilen (ślub cywilny) i 24 października tego roku w Mainau (ślub kościelny) KATARZYNA VERHAGEN (ur. Beerse, Belgia 26.04.1964). Nie mają dzieci.

2. OLGA ALEKSANDROWNA JURIEWSKA. Urodziła się 26 października/7 listopada lub 28 października/9 listopada 1873 w Sankt Petersburgu i z początku, zgodnie z prawem, jako dziecko nieślubne nosiła panieńskie nazwisko matki. Zgodnie z tajnym ukazem Aleksandra II z 29 czerwca/11 lipca 1874 została zaliczona w poczet rosyjskiej szlachty wraz z tytułem księżniczki Juriewskiej (predykat Najjaśniejsza Wysokość) oraz patronimikiem Aleksandrowniej. Tytuły te zostały zatwierdzone ofi-

cialnym dekretem cesarskim, wydanym przez Aleksandra II w dniu jego zaślubin z matką Olgi, 6/18 czerwca 1880. 12 maja 1895 w Nicei poślubiła JERZEGO MIKOŁAJA, HRABIEGO VON MERENBERG (ur. Wiesbaden 13.02.1871, zm. tamże 31.05.1948), syna Mikołaja Wilhelma, księcia Nassau, i jego morganatycznej żony, Natalii Aleksandrownej, hrabianki Puszkiny, córki słynnego poety, w 1868 kreowanej hrabiną von Merenberg; starsza siostra Jerzego – Zofia von Merenberg – była od 1891 morganatyczną małżonką wielkiego księcia Michała Michajłowicza z linii Michajłowiczów (szczegóły w biogr. Mikołaja I). Owocem małżeństwa Olgi i Jerzego von Merenberg było troje dzieci. Olga Aleksandrowna zmarła 10 sierpnia 1925 w Wiesbaden i została pochowana u boku starszego brata na rosyjskim cmentarzu tamże. Po jej śmierci hrabia von Merenberg ożenił się w 1925 z Adelajdą Brambeer (byli bezdzietni).

- 3 BORYS DOŁGORUKI (DOŁGORUKOW). Urodził się on 16/23 lutego 1876 w Sankt Petersburgu, gdzie zmarł już 31 marca/11 kwietnia. Ponieważ przyszedł na świat po wydaniu przez ojca tajnego dekretu, określającego imiennie jego starsze rodzeństwo, a zmarł przed oficjalnym dekretem cesarskim z 1880, wymieniającym jedynie żyjące i przyszłe potomstwo Aleksandra II i Katarzyny Dołgorukiej, przez swoje krótkie życie nosił panieńskie nazwisko matki, bez patronimiku. Został pochowany w cerkwi w Carskim Siole.
- 4 KATARZYNA ALEKSANDROWNA JURIEWSKA. Urodziła się ona 9/21 września 1878 w Sankt Petersburgu i do chwili zawarcia przez rodziców małżeństwa nosiła panieńskie nazwisko matki (bez patronimiku). W dniu zaślubin Aleksandra II z matką Katarzyny (6/18 lipca 1880) dekretem cesarskim otrzymała tytuł księżniczki Juriewskiej, predykat Najjaśniejszej Wysokości oraz patronimik Aleksandrownej. W dniu 18/31 października 1901 w Biarritz wyszła za mąż za ALEKSANDRA WŁADYMIROWICZA, KSIĘCIA BARIATYŃSKIEGO (ur. Sankt Petersburg 22.05./3.06.1870, zm. Florencja 8.03.1910), syna Włodzimierza Aleksandrowicza, księcia Bariatyńskiego, i jego żony Nadieždy, baronówny von Stenbock-Fremor. Mieli dwóch synów. Drugim mężem owdo-

wiałej Katarzyny został 6/19 października 1916 w Jalcie SERGIUSZ PLATONOWICZ, KSIĄŻĘ OBOLEŃSKI-NELEDYŃSKI-MIELECKI, wiceprezes Hilton Hotels Corporation od 1958 (ur. Carskie Sioło 21.09./3.10.1890, zm. Grosse Pointe Farms, Michigan, USA 29.09.1978), syn Platona Siergiejowicza, księcia Oboleńskiego-Neledyńskiego-Mieleckiego, oraz jego żony Marii Konstantynownej, hrabianki Naryszkiny; owo bezdzietne małżeństwo zakończyło się rozwodem, orzeczonym w 1922 (książę Oboleński żenił się później jeszcze dwukrotnie: w 1924 z Avą Alicją Muriel Astor, z którą miał dwoje dzieci (rozwód 1932), a w 1971 z Marilyn Fraser-Wall). Po rozwodzie Katarzyna Juriewska została profesjonalną śpiewaczką, przez pewien czas stosunkowo popularną. Zmarła 22 października 1959 w domu opieki w North Hayling na wyspie Hayling (Hampshire, Wielka Brytania) i spoczęła na cmentarzu przykościelnym pw. św. Piotra w North Hayling.

Wątpliwe dzieci pozamałżeńskie Aleksandra II (1–9):

- 1 (matka nieznana) ALEKSANDER STANISŁAWOWICZ DEMBOWIECKI (ur. 1840, zm. 1914–17, przed wybuchem rewolucji). Sekretarz kolegiálny (1860), gubernator mohylewski i rzeczywisty radca państwowy (1872), senator imperium (1893). W 1865 ożenił się z Marią Aleksandrowną Green, z którą dochował się sześciorga dzieci.
- 2 (matka nieznana) EUGENIUSZ IWANOWICZ ALEKSIEJEW (ur. 1843, zm. 1917). Kontradmirał (1892), wiceadmirał (1897), cesarski generał adiutant (1901), admirał (1903), cesarski namiestnik na Dalekim Wschodzie (1903–05), głównodowodzący Floty Pacyfiku (w kwietniu 1904), członek Rady Państwa (1905). Zwolniony z armii po rewolucji 1917. Bezzenny i bezpotomny.
- 3 (z ZOFIĄ SZARLOTTĄ DOROTĄ VON BEHSE (ur. 1828, zm. 1886)) SZARLOTTA HENRYKA ZOFIA JANSEN (ur. 1844, zm. 1915).
- 4 (z OLGĄ, HRABIAŃKĄ KALINOWSKĄ (ur. 1818, zm. 1854 lub 1899), córką Józefa, hrabiego Kalinowskiego, i poślubionej mu Emilii z Potockich, córki Protazego Antoniego, hrabiego Potockiego; wydaną później za mąż za Ireneusza Kleofasa, księcia Ogiń-

skiego) MICHAŁ BOGDAN, KSIĄŻĘ OGIŃSKI (ur. 1848, zm. 1909). Jego żoną została Gabriela Maria, hrabianka Potulicka (ur. 1855, zm.?). Nie mieli dzieci.

- 5 (z WILHELMINĄ BAYER) ANTONINA BAYER (ur. 1856, zm. 1948). Była trzykrotnie zamężna: w 1873 poślubiła Fryderyka Stolte, z którym miała potomstwo. Po rozwodzie z nim wyszła za mąż za Juliusza Edwarda Jaegera (ur. 1827, zm. 1882) i miała z nim syna (rozwiedzeni), natomiast trzecim jej mężem został w 1881 Ryszard Fleming de Saint-Leger (ur. 1858, zm. 1922), z którym miała dwoje dzieci.
- 6 (matka nieznana) MARIA KLAUDIEWNA PIĄTKOWSKA (ur. 1858, zm. 1928). Działaczka społeczna, nauczycielka, a także mecenaska i kolekcjonerka sztuki. W 1874 jej mężem został Rafał Mikołajewicz Mikołajew, z którym dochowała się córki, lecz mariaż ten zakończył się rozwodem. W 1892 wyszła za Władysława Mikołajewicza, księcia Teniszewa, przemysłowca. Po rewolucji zdołała wyjechać z Rosji i osiadła w Paryżu.
- 7 (z ALEKSANDRYNĄ BILDERLING, frejliną, później małżonką hrabiego Armfeldt) ALEKSANDRYNA ARMFELDT.
- 8 (z nieznaną KSIĘŻNICZKĄ LUBOMIRSKĄ) JÓZEF RABOKSICZ (RABOWICZ, RAWICZ) (ur. ok. 1867, zm. po 1907).
- 9 (matka nieznana) EMILIA IWANOWNA BORKOWSKA, małżonka N Wenewitinowa.

АЛЕКСАНДР III

1881-1894

Ojciec: ALEKSANDER II | s. 545
Matka: MARIA ALEKSANDROWNA | s. 546
Rodzeństwo: BIOGR. ALEKSANDRA II

W przedrewolucyjnej rosyjskiej historiografii zwany POKOJOWYM, na świat przyszedł 26 lutego/10 marca 1845 w Pałacu Aniczkovskim w Sankt Petersburgu. Pierwszy stopień oficerski uzyskał już w dzień pierwszych urodzin, a w 1857 został cesarskim fligel-adiutantem (adiutantem przybocznym). Po przedwczesnej śmierci starszego brata w 1865 został desygnowany cesarzewiczem oraz atamanem wszystkich wojsk kozackich. Jednocześnie kontynuował karierę wojskową. Jeszcze w 1865 otrzymał awans na generała majora, w 1868 został mianowany generałem adiutantem oraz generałem lejtnantem, zaś w 1874 uzyskał stopnie generalskie w piechocie i kawalerii. Po śmierci ojca w 1881 wstąpił na cesarski tron i 15/27 maja 1883 w soborze Uspieńskim na moskiewskim Kremlu został ukoronowany na imperatora.

Zmarł na skutek ostrego zapalenia nerek i uszkodzenia serca 20 października/1 listopada 1894 w Pałacu Małym (dawny pałac Potockich) w Liwadii na Krymie. Ciało cesarza przewieziono do Sankt Petersburga i złożono w soborze Pietropawłowskim.

Małżonka Aleksandra III:

Poślubiona 28 października/9 listopada 1866 w cerkwi Pałacu Zimowego w Sankt Petersburgu:

MARIA FIODOROWNA
DE DOMO MARIA ZOFIA FRYDERYKA D A G M A R A
KSIĘŻNICZKA DUŃSKA

Była córką Chrystiana IX, króla Danii z dynastii Glücksburgów (Schleswig-Holstein-Sonderburg-Glücksburg, boczna linia dynastii Oldenburgów), i jego żony Ludwiki, landgrafówny hesko-ka-

sselskiej. Urodziła się 26 listopada 1847 w Żółtym Pałacu w Kopenhadze. Od 1864 była zaręczona z cesarzewiczem Mikołajem Aleksandrowiczem. 12/24 października 1866 w cerkwi Pałacu Zimowego w Sankt Petersburgu dokonała konwersji na prawosławie, a dzień później przyjęła imię Marii Fiodorownej. Jej sakra na imperatorową miała miejsce wspólnie z małżonkiem 15/27 maja 1883 w soborze Uspieńskim na Kremlu. W chwili abdykacji syna przebywała w Kijowie, skąd próbowała przedostać się do Piotrogradu, lecz zmuszona była zawrócić. Następnie wspólnie z córkami i ich rodzinami była przetrzymywana z rozkazu Rządu Tymczasowego na Krymie. Oswobodzeni wiosną 1918 po zajęciu Krymu przez armię niemiecką, w kwietniu następnego roku opuścili Rosję na pokładzie brytyjskiego drednota HMS *Marlborough*. Na emigracji cesarzowa wdowa mieszkała początkowo w Anglii, wkrótce jednak przeniosła się do rodzinnej Danii. Zmarła 13 października 1928 w swoim pałacyku Villa Hvidøre koło Kopenhagi i została pochowana w nekropoli duńskich monarchów w katedrze w Roskilde. W 2006 prochy Marii Fiodorownej przewieziono do Petersburga i uroczyście złożono obok sarkofagu jej małżonka w soborze Pietropawłowskim.

Potomstwo Aleksandra III (1–6):

- 1 MIKOŁAJ II | s. 587
- 2 ALEKSANDER ALEKSANDROWICZ. Urodził się 26 maja/7 czerwca 1869 w Pałacu Aleksandrowskim w Carskim Siole, gdzie zmarł na skutek zapalenia opon mózgowo-rdzeniowych 20 kwietnia/2 maja 1870. Został pochowany w soborze Pietropawłowskim w Sankt Petersburgu.
- 3 JERZY (GEORGIJ) ALEKSANDROWICZ. Urodził się on 27 kwietnia/9 maja 1871 w Pałacu Aleksandrowskim w Carskim Siole. Od wczesnej młodości sposobiony był do kariery w marynarce, jednak z powodu szybko postępującej gruźlicy w 1890 musiał przerwać szkolenie wojskowe; niemniej w 1894 uzyskał awans na porucznika. Po śmierci ojca (1894) i wobec bezdzietności starszego brata, który objął cesarski tron jako Mikołaj II, jako przypuszczalny następca tronu został mianowany cesarzewiczem oraz atamanem wszystkich wojsk kozackich; specjalny

dekret o przyznaniu mu tej rangi został wydany w 1895 (nawiasem mówiąc, po śmierci Jerzego w 1899 uznano ową nominację za nieprawną, i na tej zasadzie odmówiono przyznania godności cesarzewicza kolejnemu synowi Aleksandra III, Michałowi, o czym poniżej). Zmarł wskutek krwotoku płucnego 28 czerwca/10 lipca 1899 podczas przejażdżki motorowerem w pobliżu kurortu Abastumani na Kaukazie. Ciało odtransportowano do Sankt Petersburga i złożono w cesarskiej nekropoli w soborze Pietropawłowskim.

- 4 KSENIA ALEKSANDROWNA, małżonka WIELKIEGO KSIĘCIA ALEKSANDRA MICHAJŁOWICZA z linii Michajłowiczów (dalsze szczegóły zob. w biogr. Mikołaja I).
- 5 MICHAŁ ALEKSANDROWICZ (MICHAŁ II). Urodził się 22 listopada/4 grudnia 1878 w Pałacu Aniczkowskim w Sankt Petersburgu. Sposobiony do kariery w kawalerii, już w 1884 otrzymał rangę podporucznika. W 1899 został mianowany cesarskim fligel-adiutantem (adiutantem przybocznym), a w 1900 rozpoczął czynną służbę. Po śmierci starszego brata Jerzego (1899), wobec braku męskich potomków Mikołaja II, został przypuszczalnym następcą cesarskiego tronu i dekretem z 7/19 lipca tego roku otrzymał godność „gosudara, dziedzica i wielkiego księcia”, odmówiono mu jednak rangi cesarzewicza, uznano bowiem, iż przysługuje ona jedynie bezpośredniemu spadkobiercy imperialnej korony (jednocześnie uznano za nieprawą desygnację na cesarzewicza Jerzego Aleksandrowicza w 1894). W 1901 awansował na porucznika i zasiadł w Radzie Stanu, rok później został członkiem Komitetu Ministrów. Rangę następcy tronu utracił z chwilą narodzin syna Mikołaja II dnia 30 lipca/21 sierpnia 1904. W tym samym roku został kaptanem sztabowym, w 1908 rotmistrzem, a w 1909 pułkownikiem. Po zawarciu bez zgody cesarza morganatycznego małżeństwa, na mocy kilku dekretów wydanych między grudniem 1912 a styczniem 1913, został zdegradowany i dożywotnio zesłany z kraju; po wybuchu wojny w 1914 uzyskał jednak przebaczenie Mikołaja II, który zezwolił mu na powrót do Rosji i ponowne podjęcie służby. Jeszcze w tym samym roku awansował na generała

majora, a w 1916 został generałem lejtnantem oraz cesarskim generałem adiutantem. 19 stycznia 1917 uzyskał nominację na stanowisko generalnego inspektora cesarskiej kawalerii. 2/15 marca 1917 Mikołaj II abdykował na jego rzecz w imieniu swoim i syna, tytułując go „imperatorem Michałem II”, lecz dnia następnego Michał Aleksandrowicz wydał manifest, w którym prosił wszystkich obywateli rosyjskich o poddanie się Rządowi Tymczasowemu i ogłosił, że przyjmie koronę jedynie gdy lud wyrazi swoją wolę na drodze powszechnego głosowania (wedle części badaczy utracił automatycznie prawa sukcesyjne po zawarciu niedynastycznego mariażu). W 1917 jak wszyscy Romanowowie otrzymał abszyt z armii, następnie wyjechał do pobliskiej Gatczyny. Aresztowany na polecenie rządu bolszewickiego w marcu 1918, został wywieziony do Permu u stóp Uralu, gdzie zamieszkał w jednym z hoteli. Nocą z 12 na 13 czerwca (lub lipca) 1918 został porwany ze swojego apartamentu, wywieziony do pobliskiego lasu i rozstrzelany, stając się tym samym pierwszą ofiarą bolszewików spośród obalonej rodziny cesarskiej. Pogrzebanych w lesie szczątków wielkiego księcia nigdy nie odnaleziono. 1 listopada 1981 rosyjska Cerkiew na emigracji wyniosła go na ołtarze, a 8 czerwca 2009 został pośmiertnie zrehabilitowany przez Prokuraturę Generalną Federacji Rosyjskiej.

Morganatyczna żona Michała Aleksandrowicza, poślubiona 15, 16 lub 17 października 1912 w serbskiej cerkwi św. Sawy w Wiedniu:

NATALIA SIERGIEJEWNA SZEREMIETIEWSKA, *PRIMO VOTO* MAMONTOW, *SECUNDO VOTO* WULFERT, OD 1928 BRASSOWA, OD 1935 ROMANOWSKA-BRASSOWA, córka Sergiusza Aleksandrowicza Szeremietiewskiego, prawnika moskiewskiego, oraz jego żony Julii Wiaczesławownej Świącickiej. Urodziła się ona 26 lub 27 czerwca/8 lub 9 lipca 1880 w podmoskiewskim Pierowie (dziś w granicach metropolii). W 1902 wyszła za Sergiusza Iwanowicza Mamontowa (ur. 1877, zm. 1938), dyrygenta i nauczyciela muzyki, z którym miała córkę; rozwiedli się w 1905. Drugim jej mężem został Włodzimierz Władymirowicz Wulfert, poru-

cznik kawalerii (ich rozwód orzeczono w listopadzie 1910). Po aresztowaniu Michała wiosną 1918, na jego prośbę pozostała z ich synem Jerzym w Gatchynie; w tym samym roku wysłała Jerzego pod fałszywym nazwiskiem za granicę. Aresztowana przez rząd bolszewicki, w 1919 trafiła do więzienia, skąd jednak po kilku miesiącach zbiegła do Kijowa i przez Odessę wraz z córką z pierwszego małżeństwa opuściła Rosję. Na emigracji osiadła z synem w Londynie, a następnie Paryżu. W 1928 otrzymała od wielkiego księcia Cyryla Władymirowicza, pretendenta do tronu (zob. biogr. Aleksandra II), tytuł KSIĘŻNEJ BRASSOWEJ, a 28 lipca 1935 podniósł on ją do godności KSIĘŻNEJ ROMANOWSKIEJ-BRASSOWEJ (predykat Najjaśniejsza Wysokość). Zmarła na raka w szpitalu miejskim Laennec w Paryżu 26 stycznia 1952 i została pochowana obok jedyne go syna na paryskim cmentarzu Passy.

Syn:

JERZY (GEORGIJ) MICHAJŁOWICZ BRASSOW. Urodził się 24 lipca/6 sierpnia 1910 w apartamencie matki w Moskwie i dekretem cesarskim z dnia 13 listopada tegoż roku otrzymał rosyjskie szlachectwo wraz z patronimikiem Michajłowicza oraz nazwiskiem Brassow, zaś 26 marca 1915 uznany został legalnym synem wielkiego księcia (bez praw i przywilejów członka Domu Cesarskiego) i otrzymał tytuł hrabiego Brassowa. W 1918 został przez matkę potajemnie wywieziony z ogarniętego rewolucją kraju. Na emigracji osiedli w Londynie, a później w Paryżu. W 1928 Jerzy otrzymał od Cyryla Aleksandrowicza tytuł księcia Brassow wraz z predykatem Najjaśniejszej Wysokości. Zmarł 22 lipca 1931 w Auxerre od ran poniesionych podczas wypadku samochodowego i został pochowany na cmentarzu Passy w Paryżu.

- 6 OLGA ALEKSANDROWNA. Urodziła się 1/13 czerwca 1882 w Wiejskim Domku, cesarskiej letniej willi w Aleksandrii – parku pałacowym Peterhofu. W dniu 27 lipca/9 sierpnia 1901 w cerkwi pałacowej w Gatchynie poślubiła swojego kuzyna, PIOTRA FRYDERYKA JERZEGO, KSIĘCIA OLDENBURSKIEGO (ur. Sankt Petersburg 9./21.11.1868, zm. Biarritz 11.03.1924), syna księcia Alek-

sandra oldenburskiego z bocznej linii dynastii Holstein-Gottorp, której starszą gałęzią był od 1762 Cesarski Dom Rosji (jednocześnie mąż Olgi był prawnukiem wielkiej księżniczki Katarzyny Pawłownej, córki Pawła I) oraz jego żony, Eugenii Maksymilianownej, księżniczki Romanowskiej (córki wielkiej księżniczki Marii Mikołajewnej, najstarszej córki Mikołaja I, szczegóły w jego biogr.). Małżeństwo to pozostało bezdzietne i 16 października 1916 zostało anulowane; oboje zawarli następnie morganatyczne małżeństwa: książę oldenburski pojął za żonę Olgę Władymirowną Ratkową-Rognową, natomiast Olga Aleksandrowna 1/14 listopada 1916 w cerkwi Wasylewskiej w Kijowie poślubiła MIKOŁAJA ALEKSANDROWICZA KULIKOWSKIEGO, pułkownika kawalerii cesarskiej (ur. Jewstratówka, Ukraina 5./17.11.1882, zm. Cooksville koło Toronto 11.08.1958), syna Aleksandra Nikanorowicza Kulikowskiego i Eudoksji Mikołajewnej Charinej. Miała z nim dwóch synów, których zstępni żyją do dziś w Kanadzie i w Danii. Podczas wojny domowej wraz z mężem przebywała początkowo na Krymie, skąd oboje przedostali się na Kaukaz, a stamtąd do portu w Noworosysku. W połowie 1919 opuścili ojczyznę; na emigracji zamieszkali początkowo u rodziny matki Olgi w Danii, a w 1948 – po krótkim pobycie u jej starszej siostry w Anglii – odpłynęli do Kanady, gdzie osiedli już na stałe. Olga Aleksandrowna zmarła 24 listopada 1960 w swoim domu w Cooksville koło Toronto i spoczęła u boku małżonka na cmentarzu York w Toronto.

ШКОЛА II

1894-1917

Ojciec: ALEKSANDER III | s. 580
 Matka: MARIA FIODOROWNA | s. 581
 Rodzeństwo: BIOGR. ALEKSANDRA III

Propaganda radziecka rozpowszechniała jego przydomek MIKOŁAJA KRWAWEGO (co zawdzięczał wydarzeniom na Polu Chodyńskim w Moskwie podczas uroczystości koronacyjnych w 1896), natomiast Cerkiew prawosławna, która w 1981 dokonała jego kanonizacji, nazwała go CAREM MĘCZENNIKIEM. Urodził się 6/18 maja 1868 w Pałacu Aleksandrowskim w Carskim Siole. W 1875 został mianowany chorążym gwardii, a w 1880 otrzymał rangę podporucznika. Po śmierci dziada i wstąpieniu ojca na cesarski tron w 1881 został mianowany cesarzewiczem oraz atamanem wszystkich wojsk kozackich. W 1884 rozpoczął w stopniu porucznika czynną służbę w cesarskiej gwardii. W 1887 został kapitanem sztabowym, w 1889 fligeladiutantem (adiutantem przybocznym) imperatora, w 1891 kapitanem, a rok później pułkownikiem. Po śmierci ojca w 1894 wstąpił na tron i 14/26 maja 1896 został ukoronowany w soborze Uspieńskim na moskiewskim Kremlu. 23 sierpnia 1915 zdymisjonował wielkiego księcia Mikołaja Mikołajewicza (Młodszego) (zob. w biogr. Mikołaja I), po czym osobiście objął najwyższe dowództwo nad lądowymi i morskimi siłami zbrojnymi imperium.

2/15 marca 1917 w Pskowie zrzekł się tronu, z początku na rzecz syna, a po kilku godzinach także w jego imieniu, cedując koronę na młodszego brata Michała (II). Następnie wraz z żoną i dziećmi został osadzony w areszcie domowym w Pałacu Aleksandrowskim w Carskim Siole. Latem 1917 przewieziono ich na Syberię, do Tobolska, a wiosną 1918 do Jekaterynburga (w latach 1924–91 Swierdłowski). Zakwaterowano ich tam pod strażą w tak zwanym domu Ipatiewa, w którego piwnicy zostali rozstrzelani decyzją

rządu bolszewickiego nocą z 16 na 17 lipca 1918 (obecnie w miejscu zburzonego budynku znajduje się upamiętniająca Romanów cerkiew pw. Wszystkich Świętych). Ciała pomordowanych wywieziono do pobliskiego lasu, spalono i oblano kwasem, a pozostałości pogrzebano w nieoznaczonych miejscach. Na mogiłę zawierającą ludzkie szczątki, jak się później okazało należące do rodziny Mikołaja oraz czterech towarzyszących im osób, natrafił w 1979 archeolog amator, lecz odkrycie to mogło zostać ujawnione dopiero po obaleniu reżimu komunistycznego w 1989. W 1998 zidentyfikowane prochy Mikołaja II, Aleksandry Fiodorownej, ich córek Olgi, Tatiany i Anastazji Mikołajewnych, osobistego lekarza rodziny, kamerdynera, kucharza i pokojówki zostały uroczystie pochowane w petersburskim soborze Pietropawłowskim. Przeprowadzone w 2015 dodatkowe testy DNA potwierdziły wcześniejszą identyfikację złożonych w soborze Pietropawłowskim szczątków pary cesarskiej.

W 1981 Mikołaj II i jego rodzina zostali wraz z pozostałymi zamordowanymi przez bolszewików Romanowami kanonizowani przez rosyjską Cerkiew na emigracji, a 14 sierpnia 2000 przez odrodzoną rosyjską Cerkiew prawosławną. 1 października 2008 Prokuratura Generalna Federacji Rosyjskiej dokonała ich pośmiertnej rehabilitacji.

Małżonka Mikołaja II:

Poślubiona 14/26 listopada 1894 w cerkwi Pałacu Zimowego
w Sankt Petersburgu:

ALEKSANDRA FIODOROWNA

DE DOMO WIKTORIA ALICJA HELENA LUDWIKA BEATRYCZE
KSIĘŻNICZKA HESKA I REŃSKA (VON HESSEN UND BEI RHEIN)

Była ona córką Ludwika IV, wielkiego księcia heskiego i reńskiego z hesko-darmsztadzkiej linii dynastii heskiej, oraz poślubionej mu Alicji, córki królowej brytyjskiej Wiktorii; jej starsza siostra Elżbieta była żoną stryja Mikołaja II, wielkiego księcia Sergiusza Aleksandrowicza (zob. w biogr. Aleksandra II). Na świat przyszła 6 lub 9 czerwca 1872 na zamku w Darmstadtzie. Po przybyciu do Rosji, 21 października/2 listopada 1894 w cerkwi pałacowej w Li-

wadzi na Krymie przyjęła prawosławie oraz imię Aleksandry Fiodorownej. 14/26 maja 1896 w soborze Uspieńskim na Kremlu została koronowana na cesarzową u boku męża. Po abdykacji męża (1917), wraz z nim i dziećmi przetrzymywana była w areszcie domowym w Pałacu Aleksandrowskim w Carskim Siole. W sierpniu 1917 na polecenie Rządu Tymczasowego więźniów przeniesiono do Tobolska na Syberii, zaś wiosną następnego roku rząd bolszewicki nakazał ich odtransportowanie do Jekaterynburga. Zostali rozstrzelani z polecenia rządu bolszewickiego nocą z 16 na 17 lipca 1918 w piwnicy tzw. domu Ipatiewa. Ciała, po uprzednich próbach zniszczenia ich przez spalenie oraz polanie kwasem, pogrzebano w pobliskich lasach. Odnalezione w 1979 szczątki pary cesarskiej, ich trzech córek oraz czterech osób ze świty zostały w 1998 uroczyście pochowane carskiej nekropolii w soborze Pietropawłowskim w Sankt Petersburgu. W 1981 Aleksandra i jej rodzina zostali kanonizowani przez rosyjską Cerkiew na emigracji, a w 2000 – przez odrodzoną rosyjską Cerkiew prawosławną, zaś w 2008 Prokuratura Generalna Federacji Rosyjskiej dokonała ich pośmiertnej rehabilitacji.

Dzieci Mikołaja II (1–5):

- 1 OLGA MIKOŁAJEWNA. Urodziła się 3/15 listopada 1895 w Pałacu Aleksandrowskim w Carskim Siole. Podzieliła los całej rodziny Mikołaja II i zginęła z rąk bolszewików nocą z 16 na 17 lipca 1918 w piwnicy domu Ipatiewa w Jekaterynburgu. Jej szczątki odnaleziono w 1979 wraz z prochami rodziców i dwóch młodszych siostr i w 1998 złożono w soborze Pietropawłowskim. Kanonizowana w 1981 przez rosyjską Cerkiew na emigracji oraz w 2000 przez odrodzoną rosyjską Cerkiew prawosławną, w 2008 została pośmiertnie rehabilitowana.
- 2 TATIANA MIKOŁAJEWNA. Urodziła się 30 maja/11 czerwca 1897 w willi zwanej Farmą w Aleksandrii, parku pałacowym w Peterhofie. Zginęła wraz z całą rodziną nocą z 16 na 17 lipca 1918 w Jekaterynburgu. Odnalezione w 1979 prochy Tatiany, jej rodziców i dwóch siostr, Olgi i Anastazji, złożono w 1998 w petersburskim soborze Pietropawłowskim. W 1981 została kanonizowana przez rosyjską Cerkiew na emigracji, a w 2000 przez

odrodzoną rosyjską Cerkiew prawosławną, zaś w 2008 Prokuratura Generalna Federacji Rosyjskiej dokonała jej pośmiertnej rehabilitacji.

- 3 MARIA MIKOŁAJEWNIA. Urodziła się 14/26 czerwca 1899 w willi Nowy Pałac w parku pałacowym Aleksandria w Peterhofie. Zginęła z całą rodziną nocą z 16 na 17 lipca 1918 w Jekaterynburgu. Kiedy po egzekucji ciała zabrano do pobliskich lasów by je tam pogrzebać, zwłoki Marii i Aleksego odłączono od pozostałych i złożono w innym miejscu. W 2007 w lesie pod Jekaterynburgiem historyk amator natrafił na mogiłę, zawierającą szczątki dwóch osób, które po testach DNA zidentyfikowano jako Marię i Aleksego Mikołajewiczów, co oficjalnie ogłoszono w 2009. W chwili obecnej (lipiec 2019) jej prochy wraz z prochami Aleksego oczekują na powtórny pochówek. Jak wszyscy pomordowani Romanowowie, w 1981 Maria została kanonizowana przez rosyjską Cerkiew na emigracji, zaś w 2000 ów akt powtórzyła odrodzona rosyjska Cerkiew prawosławną. W 2008 została wraz z rodziną pośmiertnie zrehabilitowana przez Prokuraturę Generalną.
- 4 ANASTAZJA MIKOŁAJEWNIA. Urodziła się ona 5/18 czerwca 1901 w willi Nowy Pałac w parku pałacowym Aleksandria w Peterhofie. Została zgładzona z całą rodziną nocą z 16 na 17 lipca 1918 w Jekaterynburgu. Odnalezione w 1979 prochy Anastazji, jej rodziców i dwóch starszych sióstr, Olgi i Tatiany, złożono w 1998 w petersburskim soborze Pietropawłowskim. W 1981 została kanonizowana przez rosyjską Cerkiew na emigracji, a w 2000 przez odrodzoną rosyjską Cerkiew prawosławną, natomiast w 2008 Prokuratura Generalna Federacji Rosyjskiej pośmiertnie ją rehabilitowała.
- 5 ALEKSY MIKOŁAJEWICZ. Na świat przyszedł 30 lipca/21 sierpnia 1904 w willi Nowy Pałac w parku pałacowym Aleksandria w Peterhofie i od tej chwili był następcą rosyjskiego tronu, cesarzem oraz atamanem wszystkich wojsk kozackich. Cierpiał na ciężką postać hemofilii, niemniej podczas I wojny często towarzyszył ojcu, który w 1915 przejął najwyższe dowództwo, a w 1916 otrzymał stopień gefrajtra (starszego szeregowego).

2/15 marca 1917 w Pskowie Mikołaj II abdykował, najpierw na rzecz cesarzewicza, co uczyniło go na kilka godzin *de iure* „imperatorem ALEKSYM II”, później zaś poszerzył akt abdykacyjny również o osobę Aleksego. Aleksey podzielił los rodziny i zginął z rąk bolszewików nocą z 16 na 17 lipca 1918 w piwnicy domu Ipatiewa w Jekaterynburgu. Jego szczątki spoczęły wraz z ciałem Marii Mikołajewnej w osobnej mogile i odnaleziono je dopiero w 2007 (zob. powyżej); w chwili obecnej oczekują na pochówek. W 1981 został kanonizowany przez rosyjską Cerkiew na emigracji, a w 2000 przez odrodzoną rosyjską Cerkiew prawosławną, natomiast w 2008 Prokuratura Generalna Federacji Rosyjskiej dokonała jego pośmiertnej rehabilitacji.

